A.-G. KLEEN

SWEDENBORG

2

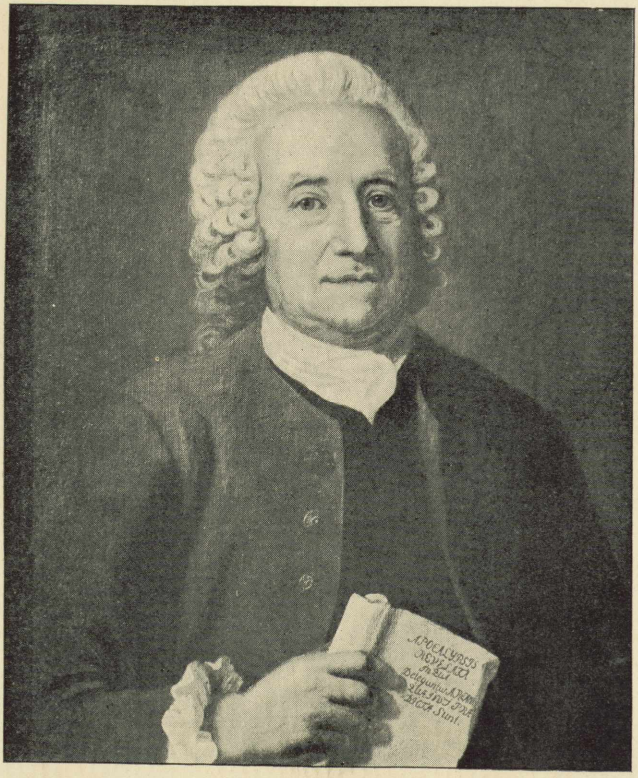
D:r EMIL A. G. KLEEN

SWEDENBORG

EN LEFNADSSKILDRING

DEL. II.
(Slut)

STOCKHOLM
A.-B. SANDBERGS BOKHANDEL

EMANUEL SWEDENBORG
I HANS HÖGA ÅLDER

SWEDENBORG

EN LEFNADSSKILDRING

AF

EMIL A. G. KLEEN
FILOSOFIE OCH MEDICINE DOKTOR,
MEDICINE HEDERSDOKTOR

DEL II

— SLUT —

STOCKHOLM
A.-B. SANDBERGS BOKHANDEL

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM 1920.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

*

Arcana coelestia hade ingen framgång i bokhandeln; skulden härför är att söka hos presterna och hos djeflarna, påstod Swedenborg.

De Coelo etc. et de Inferno. Himmel och Helvete (1758). — En förberedande andeverld, himmelriken och helveten. — Stora likheter mellan denna vår jordiska verld och den nästkommande. — Menniskans vilja har herraväldet öfver förståndet; den som icke tror (Swedenborg) *vill* icke tro, och kommer med eller utan goda gerningar till helvetet. — Utvecklingen för himlen eller helvetet sker i den förberedande andeverlden. — Himlen delas i två riken och i tre himlar och har liksom helvetet och hela universum formen af en man.

Beskrifning på himlarna och helvetena. — Änglarne skrifva ibland bref; Swedenborg har erhållit ett dylikt från den högsta eller innersta himlen. — Änglarne arbeta för att åstadkomma »goda nyttor».

I helvetet är hela naturen perverterad — mörka hålor, exkrementfyllda träsk, öknar, dystra skogar, onda nyttor, de illvilliga djeflarna arbeta på dessa onda nyttor. — Helvetet icke i och för sig ett straff, men djeflarna hållas derstädes i styr medelst svåra straff. Helvetet styres af Gud medelst änglar.

De Telluribus in Mundo nostro Solari, etc. Jordkloten i vår solverld (1758). Efter hvarandra skildrar Swedenborg korteligen i afseende på deras yttre och inre, särskildt deras religiösa egenskaper innevånarna på Mercurius, Jupiter, Mars, Saturnus, Venus, Månen och på en himlakropp utanför vår solverld.

Sapientia Angelica de Divino Amore et de Divina Sapientia. Om Guds kärlek och visdom (1763). — Lif är kärlek och kärlek är lif och Gud är kärlek och lif. — Gud skapade verlden af kärlek utaf sin egen substans, men det skapade tillhör icke hans eget väsen. — Guds lifgifvande inflöde i allt. — Diskreta och kontinuerliga grader. — Menniskor kunna älska Gud blott genom att tänka sig honom som menniska. — I den andliga verlden synes Gud allestädes ifrån i den andliga solen — är en trehet af Fader, Son och Ande, men icke en treenighet af tre personer. — Guds inflöde förmedlas genom den andliga solen. — Generatio spontanea. — Viljan och förståndet företrädes af hjertat och lungorna, men ha sitt säte i hjernhemisfererna och i hela kroppen.

Delitiæ Sapientia de amore conjugiale etc. Den äktenskapliga och den horiska kärleken (1768). En basunängel visade sig för Swedenborg, kring hvilken lärde och snillrike män från olika håll samlades och med honom inbjödos till ett bröllop i himlen, som firades med stor prakt. — Äktenskapen i himlen. — En morgon såg Swedenborg två gifta änglar i en vagn. — Sexuellt um-

Halldin. — Johan Henrik Kellgrens satir gör slut på Exegetiska och Filantropiska sällskapet. — Objektiv kritik äfven i Uppsala. — Sällskapet *Pro Fide et Caritate* aldrig särdeles lifskraftigt.
Carl Göran Silfverhjelm och hans kusin öfverhofpredikanten G. U. Silfverhjelm båda starkt verksamma; den förre bildade *det harmoniska sällskapet* (Société harmonique) med medicinsk, spiristisk och hypnotisk verksamhet. — Fredr. Herm. v. Walden, Aug. Nordenskjöld, Carl Bernhard Wadström, Ingeniör Bergklint, Major Palmstruck, K. F. Nordenskjöld, Grefve Adolf Fredrik Munck. — Prosten John Tybeck, M. Sturzen-Becker, Direktör Christian Johansson. — Hvarken ärkebiskop Menander eller ärkebiskop Lindblom torde, trots påståenden från vissa håll, varit swedenborgare. — Thorild heller icke under senare delen af sin lefnad. — Försöken att framställa Esaias Tegnér, Geijer och ärkebiskop Wallin såsom swedenborgare obefogade.
Kort öfversigt öfver den Nya Kyrkans tidiga dagar i England. — John Clowes — Robert Hindmarsh. — Medlemmarne af det teosofiska sällskapet. — Schismer. — Joseph Proud. — J. A. Tulk och C. A. Tulk.
Swedenborgianismen på den europeiska kontinenten och i Förenta Staterna. — Statistiska notiser. — Öfverdrifna framställningar om Swedenborgs intellektuella och moraliska storhet.

XI.

Den akuta psykiska krisen i London 1744.

Sw—gs första gudomshallucinationer.

Den 4 maj 1744 lämnade Swedenborg Haag för att över Harwich resa till London, hvarest hans öden denna gång voro så märkvärdiga att de förtjäna ett särskildt om ock kort kapitel.

På postjakten gjorde han under öfverfarten bekantskap med en medlem af »de förenade bröderna», de s. k. »moravians» eller »herrnhutarne», vid namn Seneff. Jag antager att denne var den »gudfruchtige skomakare», hos vilken Sw—g därefter bodde i London under någon tid. Sedermera förde emellertid Seneff Sw—g till en mr Brockmer, som i Fetter Lane (mellan Holborn och Fleet Street) mottog inackorderingar.

Äfven mr Brockmer, som iföljd af Sw—gs besök har erhållit den hedern att vara inskrifven i den swedenborgska sektens litania, var en mycket religiös man, och tyckes af allt att döma, också ha varit en medlem af »the moravians».

Nedanstående berättelse härrör från den svenske legationsprästen i London Aron Mathesius och utgör dennes referat af Brockmers inför Mathesius och den tyske prästen Burgmann åtskilliga år senare afgifna beskrifning på Sw—gs akuta sjukdomsfall.

De olika referaten, utom Wesleys, af Brockmers berättelse öfverensstämma i allt väsentligt med hvarandra.

Jag återger här i svensk öfversättning Whites framställning (Vol. I, sid. 221).

Brockmer berättar år 1774: »År 1743 (skall vara 1744) gjorde en af de Moraviska Bröderna vid namn Seneff bekantskap med mr Emanuel Swedenborg, under det de voro passagerare i en postjakt från Holland till England. Mr Sw—g, som var en gudfruktig man, önskade få adressen på något hus i London, hvarest han kunde lefva lugnt och billigt. Mr Seneff förde honom till mig och jag mottog honom med nöje».

»Mr Sw—g uppförde sig mycket anständigt (properly) i mitt hus. Hvarje söndag besökte han de Moraviska Brödernas kyrka i Fetter Lane.[1] Han lefde ensamt, men kom ofta till mig och uttalade mycken tillfredsställelse att höra evangeliet i London. Han fortfor sålunda att under flera månader gilla hvad han hörde i kapellet.»

»En dag berättade han mig, att han gladdes åt att evangeliet predikades för de fattiga, men klagade öfver de lärda och rike, som han trodde måste komma till helvetet. Han fortsatte flera månader med denna åsikt.[2] Han berättade mig, att han höll på att skrifva en liten bok på latin, som skulle gratis utdelas till de lärde vid de engelska universiteten.»

»Därefter öppnade han under två dagar icke dörren till sitt rum och tillät icke städerskan att som vanligt reda till sängen eller damma.» (Alldeles liknande bete-

[1] Det tyckes (se nr 68, sid. 53 i *Dröm-Bok*) som om Sw—g en tid tänkt att sälla sig till de Moraviska bröderna. Hvad som förhindrade denna anslutning känner jag ej och af Sw—gs egna få obestämda ord om saken kunna inga slutsatser dragas.

[2] Den står dock i strid mot hvad Sw—g uttryckligen angifvit i sina religiösa skrifter. (Se sid. 604).

ende omtalas om Sw—g från Sverige i Robsahms berättelse.)

»En afton då jag var på kaféet, kom städerskan dit för att hemta mig hem och sade att något underligt måtte ha händt mr Swedenborg. Hon hade många gånger knackat på hans dörr, utan att han svarat eller öppnat.»

»Jag gick då hem och knackade på hans dörr och ropade på honom med hans namn.»

»Han hoppade då ur sängen och jag frågade honom om han icke ville tillåta städerskan att komma in och reda upp hans säng. Han svarade nej, och önskade att få vara ifred, emedan han hade ett stort arbete för händer.»

»Detta var omkring kl. 9 på kvällen. Då jag lämnat hans dörr och gick uppför trappan, rusade han efter mig och såg förskräcklig ut. Hans hår stod på ända och han skummade kring munnen. Han försökte tala, men kunde icke uttrycka sina tankar, och stammade länge, innan han kunde få fram ett ord.»

»Slutligen sade han, att han hade något att anförtro mig enskildt, nämligen att han var Messias, att han var kommen att bli korsfäst af judarna, och att jag, emedan han hade svårt för att tala, skulle föra ordet för honom och gå med honom till synagogan för att predika hans ord.»

Han tillade: »Jag vet, att Ni är en hederlig man, ty jag är säker på, att Ni älskar Herren, men jag fruktar, att Ni icke tror mig.» I Wesleys framställning i »The Arminian Magazine» förekommer här följande ord: »därför skall tidigt i morgon en ängel komma till Er säng, då skall ni tro mig.»

»Jag började nu bli rädd och besinnade mig en lång stund, innan jag svarade. Slutligen sade jag: Mr Sw—g,

Ni är en något till åren kommen man, och har, som Ni säger mig, aldrig tagit medikamenter, därför tror jag att några sådana af rätta slaget skulle göra Er godt. Dr Smith finnes i närheten, och är Er och min vän; låt oss gå till honom, så ger han Er något för Ert tillstånd. Nu skall jag komma öfverens med Er att om ängeln kommer till mig och lämnar det bud Ni omtalat, skall jag följa Er, hvarom inte skall Ni på morgonen följa mig till dr Smith.»

»Han sade mig flera gånger, att ängeln skulle komma, hvarefter vi togo afsked af hvarandra och gingo till sängs.»

»I förväntan på ängeln kunde jag icke sofva utan låg vaken hela natten. Min hustru och mina barn voro vid detta tillfälle ganska sjuka, hvilket ökade min ängslan. Jag steg upp omkring kl. 5 på morgonen.»

»Så snart Mr Sw—g hörde mig vara i rörelse ofvanför honom, hoppade han ur sängen, kastade på sig en nattrock och sprang i största hast upp till mig med sin nattmössa på sned på sitt hufvud för att höra nyheter angående besöket af ängeln.»

»Jag försökte att med olika anmärkningar förbereda hans upphetsade sinne på mitt svar. Han fradgade och ropade gång efter annan: nå? — nå? — nå? Jag erinrade honom om vår öfverenskommelse angående dr. Smith. Härvid frågade han mig rent ut: »Kom icke synen? Jag svarade nej; och nu förmodar jag att Ni är villig att gå med mig till dr Smith.» Han svarade: »Jag vill icke gå till någon doktor.»

»Han talade därefter en lång stund för sig själf. Slutligen sade han: »Jag meddelar mig nu med två andar, en på min högra och en på min vänstra sida. En ber mig följa Er, emedan Ni är en bra karl (a good fellow);

den andra säger att jag icke bör ha något att göra med Er, emedan Ni icke duger till något.»

»Jag svarade: Tro ingendera af dem, men låtom oss tacka Gud, som förlänat oss kraft att tro på Hans Ord.»

»Han gick då ned till sitt rum, men återvände genast och talade så virrigt, att det var omöjligt att förstå honom. Jag började bli rädd och misstänkte, att han kunde ha en pennknif eller annat instrument för att skada mig. I min rädsla tilltalade jag honom allvarligt och anhöll att han skulle gå ned, då han icke hade att göra i mitt rum. Mr Sw—g satte sig då ned i en stol, grät som ett barn och sade: »Tror Ni, att jag skulle vilja göra Er någon skada?» Jag började också gråta. Det började regna starkt.»

»Jag klädde mig därpå. Då jag kom ned, fann jag mr Sw—g också klädd sittande i en stol med en stor käpp i sin hand och dörren öppen. Han ropade: »Kom in!» och viftade med käppen. Jag ville skaffa en vagn, men mr Sw—g ville icke gå med mig.»

»Jag gick då till dr Smith, mr Sw—gs intime vän, och berättade vad som händt, samt frågade också, om han ville mottaga mr Sw—g i sitt hus. Han hade emellertid icke plats för honom, men hyrde rum för honom hos perukmakaren mr Michael Caer i Warmer Street, Cold Bath Fields, tre eller fyra hus från hans eget.»

»Under det jag var hos dr Smith, gick Sw—g till den svenska ambassadören, men fick icke tillträde, emedan det var postdag. Då han gick därifrån, ref han af sig sina kläder och rullade sig i mycket djup smuts (mud) i en rännsten. Han utdelade (»kastade», enligt Arminian Magazine) pengar ur sina fickor till hopen, som samlades.» [1]

---

[1] Stället där detta skedde, kallades Gully's Hole eller Gully's Ditch.

»Några av det svenska sändebudets betjänter fingo se honom i detta tillstånd och förde honom mycket nedsmutsad till mig. Jag berättade honom, att en god bostad hade anskaffats för honom nära dr Smith och frågade, om han ville bo där. Han svarade ja.»

»Jag sände efter en vagn, men mr Sw—g ville gå, och nådde med två mäns hjälp sin nya bostad.»

»Anländ dit begärde han ett vattenkar och sex handdukar, gick in i ett af de inre rummen, stängde dörren och ville oaktadt alla böner icke åter öppna den. Befarande, att han skulle skada sig, dyrkade man upp dörren och fann honom då sysselsatt med att tvätta sina fötter och alla handdukarna voro våta. Han begärde att få ytterligare sex dylika.»

»Jag gick då hem och lämnade sex män (!) att vakta honom. Dr Smith besökte honom och gaf honom någon medicin, som gjorde honom mycket godt.»

»Jag gick till den svenska ambassadören, berättade honom hvad som händt, och anhöll att mr Sw—gs rum i mitt hus måtte förseglas. Ambassadören var oändligt belåten öfver min omsorg för mr Sw—g, tackade mig för allt mitt besvär och försäkrade mig, att det var onödigt att försegla mr Sw—gs rum, då han hade hört talas godt om mig och hade fullkomlig tillit till mig.»

»Därefter fortfor jag att besöka mr Sw—g, som slutligen hade bara en vaktare. Han uttryckte ofta sin tacksamhet för det besvär jag haft med honom. Men han ville aldrig lämna den meningen, att han var Messias.»

»En dag när dr Smith hade gifvit honom ett laxativ, gick han ut på fälten och sprang omkring så fort, att hans vaktare ej kunde följa honom. Mr Sw—g satte sig på en stätta och skrattade. Då hans man närmade sig, steg han upp och sprang till en annan stätta och så vidare.»

»Då de hetaste dagarna började, blef han allt sämre. Därefter var jag mycket litet i hans sällskap. Då och då möttes vi på gatan och jag fann alltid, att han bibehöll sin mening.»

Aron Mathesius bifogar till sitt exemplar af ofvanstående berättelse följande intyg (här öfversatt från Whites engelska):

»Ofvanstående berättelse lämnades mig ord för ord af mr Brockmer, en hederlig och trovärdig man, i den tyska kyrkans prästs, mr Burgmanns hem och i hans närvaro i the Savoy, London, under det Sw—g lefde.»

Aron Mathesius

Stora Hallfara 27 augusti 1796.

Berättelsen bär alla spår utaf att i allt väsentligt vara sann. Det finnes ingen anledning att antaga, att Brockmer skulle kunnat ljuga ihop den, eller att han gjort detta af illvilja mot Sw—g. Man får snarare intryck af vänligt deltagande hos Brockmer för Sw—g än af någon motvilja och det är tydligt, att Brockmer under de förhandenvarande omständigheterna icke gjorde Sw—g ansvarig för dennes mening om att själf vara Messias. Det är heller icke sannolikt, att Brockmer fattade något agg mot Sw—g, då denne sedermera tog sitt logis på annat ställe än hos Brockmer, enligt Sw—gs egen uppgift, emedan man hos Brockmer icke lämnade hans manuskripter i fred, men kanske lika mycket på grund af det obehagliga minnet af sitt akuta sjukdomsfall. Det är att antaga, att den lättskrämde Brockmer var rätt belåten med att bli af med sin sinnessjuke hyresgäst.

Däremot är det tänkbart, att Sw—g icke sagt sig *vara* men blott *företräda* Messias och att den obildade Brockmer icke uppfattat skillnaden mellan dessa påståenden, detta så mycket sannolikare som Sw—g talade

ganska dåligt engelska. Herrar swedenborgare ha alls inga skäl att betvifla sannolikheten af det senare påståendet, då detta på grund af Sw—gs skriftliga, lifvet igenom vidhållna försäkringar utgör en af deras egna trosartiklar. Det är likväl alls icke osannolikt att Sw—g i sitt upphetsningstillstånd verkligen ansett och påstått sig vara Messias. Det är möjligt att Mathesius under det dryga halfva sekel, som förflutit mellan händelsen och det nedskrifna vittnesmålet därom, i sin fantasi omedvetet kunnat tillägga en eller annan oväsentlig detalj.

* *
*

Det är ett föga uppbyggligt men rätt lärorikt studium att följa de delvis ytterligt enfaldiga och alldeles påtagliga lögner, som fanatiska swedenborgare begagnat för att förtaga verkan af Brockmers vittnesmål eller för att nedsvärta prästen Mathesius för ingen värre förbrytelse än att ha upptagit detta vittnesmål.

J. Wesley, metodisternas berömde öfverstepräst, var en motståndare till Sw—g och hans läror, och blef detta i rätt hög grad, då efter Sw—gs död dessa läror i England började äfven bland metodisterna väcka uppseende och vinna anklang. Wesley beskrifves af flere sina samtida som en man, hvilken med alla sina stora förtjänster hade de svagheterna att vara en ytterst lättrogen och en föga nogräknad pratmakare. White kallar honom »a sad gossip». År 1783 offentliggjorde Wesley i »*The Armenian Magazine*» sina »*Thoughts about Swedenborg*» i en uppsats, som vittnar om en mycket fientlig sinnesstämning mot Sw—g och som på ett delvis förvrängt och vanställdt sätt återgaf Brockmers vittnesmål. Wesley låter i

sin artikel Sw—g ha lidit af en feber och därunder sprungit alldeles naken ut på gatan, och daterar från denna tid hans umgänge med änglarna och hans till hans sista stund fortfarande vansinne.

På 1780-talet fanns redan en glödande swedenborgiansk troshjälte i den beryktade Robert Hindmarsh, som själf omtalar, att han »ögonblickligen insåg de swedenborgska böckernas himmelska ursprung». I början af 1800-talet lämnade denne helt sitt dittillsvarande yrke som boktryckare och förenade sig med den af honom organiserade »Nya Swedenborgska Kyrkans», det »Nya Jerusalems» församling, i hvars tjänst han sedermera länge var mycket nitisk (se kap. XVIII).

Då denne Hindmarsh läst den nämnda uppsatsen i »The Arminian Magazine», rusade han åtföljd af tre af sina meningsvänner upp till Brockmer för att utfråga och bearbeta denne angående hans så mycket omtalade vittnesmål.

Hindmarsh formulerar själf resultatet af sitt samtal med Brockmer sålunda, att något i den omtalade uppsatsen i »*The Arminian Magazine*» var sant och att något var osant. Sw—g hade icke sett förskräcklig eller vild ut, men han hade stammat (hvilket han städse gjorde) och — hvad som är det väsentliga i hela historien — han hade enligt Brockmers uttryckligen upprepade försäkringar förklarat, att han var Messias.

Den lätt försagde Brockmer stod sålunda, oaktadt Hindmarshs och hans vänners säkert ifriga korsförhör (och i strid med swedenborgarnes lögnaktiga uppgifter) fast som Gibraltars klippa vid den väsentliga delen af sitt vittnesmål, sådant Mathesius återgifvit det — vare detta påpekadt med en ytterligare erinran därom, att man af en så föga bildad man som Brockmer icke rimligtvis kan

vänta, att han skulle skilja på Sw—gs på bruten engelska framställda påstående att han, Sw—g, *företrädde* Messias från ett också möjligt påstående att han *var* Messias.

Den i swedenborgarnes på deras vanliga sätt sammansatta advokatyr förekommande erinran, att Brockmer icke *sett* Sw—g rulla sig på marken och öfverhufvud intet sett af hela det ofvan beskrifna uppträdet vid denna händelse, är onödig, då uppträdet ägt rum nära den svenska ambassadens hus och Brockmer därunder befann sig hos dr Smith.

Det fanns i London vid denna tid, då Hindmarsh försökte rubba Brockmers vittnesmål, en för sin rättrådighet allmänt aktad och ärad herrnhutisk präst vid namn Francis Okely. Självfva R. Tafel, som icke begärde bättre än att kunna jäfva Okelys inlägg i denna angelägenhet, erkänner, att denne »bland de få, som plägade umgänge med honom» — vi torde väl kunna antaga bland alla som kände honom — »var högeligen aktad på grund af sin religiositet (piety), sitt välvilliga sinnelag och sitt frisinne.»

Okely hade personligen kännt Sw—g. Då nu så olika versioner angående Sw—gs akuta sinnessjukdom gingo i svang i London, gjorde Okely efter Hindmarsh's besök hos Brockmer själf ett dylikt för att vinna en riktig föreställning om värdet af Brockmers vittnesmål och om hvad som verkligen händt. Han kom till den slutsatsen att vittnesmålet, sådant det blifvit framställdt af Mathesius, i allt väsentligt var sant och att man icke kunde förneka att Sw—g, då han först infördes i den andliga världen, under någon tid var »insane» (sinnessjuk, vansinnig) (*New Jerusalem Messenger*. New York, *Okelys Reflections*).

* *

*

Det mer än sekellånga oväsen, alla de paradoxer, dumheter och tyvärr också lågsintheter, som herrar swedenborgare i öfver ett århundrade presterat i anledning af Brockmers vittnesmål te sig för läkaren i en viss tragikomisk dager.

Swedenborgarne lefva i den föreställningen att, om de blott kunna få bort de fakta, som i Brockmers vittnesmål framlades, så vore därmed möjligheterna gifna för dem att förneka »anklagelsen», som de kalla den, mot Sw—g att någonsin ha varit sinnessjuk.

Både swedenborgarne och allmänheten begripa, att den, som sliter kläderna af sig, kastar ut pengar till den därvid sammanströmmande mängden och då också alltid hojtar och skriker och kanske kastar ikull sig på marken, är sinnessjuk.

Däremot begriper blott en del af swedenborgarne och allmänheten att dessa våldsamma symptomer kunna ha en ganska lindrig betydelse, att de kanske kunna vara uttryck för ett öfvergående maniakalisk excitation och för en åkomma, som i de allra flesta fall utan att lämna minsta defekt efter sig inom kort tid lämnar rum för psykisk och somatisk hälsa och då tillåter den forne patienten att utföra allt det, som han skulle kunnat utföra, om den jämförelsevis obetydliga sinnessjukdomen aldrig angripit honom.

Icke heller känner allmänheten och swedenborgarne att om en person är aldrig så lugn och stilla och behärskad i sitt uppträdande, men under årtionden företer en sådan serie af psykopatologiska symptomer, som Sw—g bevisligen ådagalade, att denna person då alldeles säkert lider af en obotlig sinnessjukdom, som tillintetgör hans omdömesförmåga inom ett visst område och åstadkommer djupa förändringar i hans känslor och sträfvanden.

Sw—gs akuta anfall av sinnessjukdom i London under hans tid hos Brockmer är ett alldeles oväsentligt item i hans sjukdomshistoria och utgör intet väsentligt moment i de säkra hållpunkter den ger för diagnosen paranoia.

Dylika akuta anfall förekomma emellanåt i olika sinnessjukdomar och kunna äfven förekomma i den sjukdomsform, af hvilken Sw—g led, men utgör alldeles icke någon konstant företeelse i densamma.

Ett arbete af den berömde Magnan ligger inom räckhåll för mig, och jag citerar följande:

»Nous avons décrit plus haut un cas type de délire chronique à évolution systematique (= paranoia), dégagé des manifestations accidentelles, pui viennent parfois en modifier l'aspect. Mais il faut savoir que dans le cours de la maladie peuvent survenir des épisodes mélancoliques *ou encore des accès d'excitation maniaque avec une activité plus grande des troubles sensoriels et du délire.*»

Det var en sådan »accès d'excitation maniaque», som angrep Sw—g i London 1744.

Bevisen för Sw—gs sjukdom ligga uti påvisandet af en bestämd klinisk *utveckling* i tre olika stadier af en numera väl känd och beskrifven sinnessjukdom.

Det första av dessa stadier är icke afgörande för en bestämd diagnos, då dess symptomer af oro och misstämning äfven förekomma i neurastheniska och melankoliska tillstånd, som vanligen återgå till relativ hälsa. Detta stadium förbises ofta, men var rätt tydligt hos Sw—g.

Det andra stadiet utmärkes af verkliga vanföreställningar om förföljelse; dylika voro hos Sw—g utpräglade och alldeles otvetydiga.

Det tredje stadiet utmärkes af patologiska föreställ-

ningar om egen storhet; äfven dessa voro hos Sw—g omisskännliga.

Då jag i dessa förutskickade anmärkningar talar om *stadier,* är det lämpligt att redan nu påpeka, att hvarje nytt stadium utmärkes af tillkomsten af nya symptomer, under det att de förutvarande i mer eller mindre utpräglad form fortfarande kvarstå.

Jag återkommer utförligt till min bevisföring om fallet. Att hvarken jag eller någon annan därigenom skall öfvertyga medlemmarna af Sw—gs sekt, därom äro både jag och alla, som känna den, förvissade.

* *

*

Och låtom oss nu se till hvad vi böra tänka om den af swedenborgarne under omkring 1 $^1/_3$ sekel häftigt förtalade och smutskastade Aron Mathesius. Denne föddes (enligt *Warholms Herdaminne från Skara Stift,* Stockholm 1871) 1736 i Pyhäjokki i Finland, hvarest fadern var kontraktsprost. Aron var yngst bland 25 syskon. Han uppväxte i stor fattigdom, men blef 1754 fil. mag. i Uppsala. Han var under tre år informator för den svenske pastorns, dr Norings son i London, prästvigdes 1767 i Finland och tjänstgjorde därefter som präst både i den svenska och någon tid i den danska församlingen i London. Han var alltjämt ytterligt fattig och hade blott råd att hvarannan dag äta (en torftig) middag. Legationssekreteraren Malte Ramel försträckte honom något pengar, oaktadt Mathesius öppet erkände, att han sannolikt aldrig skulle bli i stånd att återbetala dem. I april 1777 framställde den svenska församlingen i London till Kungl. Maj:t en del klagomål mot Mathesius för egenmäktig förvaltning af kyrkans egendom, personliga angrepp från predikstolen, slarfvig bokföring, och vägran att lämna församlingsborna tillträde till kyrkoböckerna, för hållandet af möten i kyrkan utan lagligt sammankallande, för att begagna medlemmarnas underskrifter utan deras vetskap, för upphets-

ning af de lägre mot de högre samhällsklasserna och för köp af ett pastorat på olaglig väg. (Se *Tafels Doc.* sid. 702.) Mathesius försvarade sig, under den tid han var suspenderad från sitt ämbete, på laglig väg, och 1778 anhöll församlingen att hans suspension från ämbetet skulle upphöra, hvarpå han detta år åter tillträdde sin befattning. I »*Anteckningar rörande Sv. kyrkan i London*» (sid. 88) får Mathesius beröm för sitt nit i uppfyllandet af sina prästerliga plikter.

År 1786 nedbröts Mathesius af en »svår sjukdom» och 1784 installerades mag. Anders Leufwenius i hans, Mathesii, närvaro som hans efterträdare och han själf återvände till Sverige.

I en *Abregé des ouvrages d'Em. Swedenborg* (Stockh. 1788) anger den anonyme författaren i företalet att Mathesius hade blifvit vansinnig och att han i detta tillstånd vistades i Stockholm. Svensken C. B. Wadström i London var en af utgifvarna af »*The New Jerusalem Magazine*», och är berömd dels för sin varma swedenborgianism dels för sitt uppträdande mot slafveriet. Han omtalar också Mathesius sinnessjukdom. Och kirurgen Peter Provo, en swedenborgare i London, omtalar, att den svenske värdshusvärden i Kings Arms Tavern i Wellclose Square, Bergström, för honom berättat, att han, Bergström, själf sett att Mathesius en dag, då han skulle förrätta gudstjänsten i den svenska kyrkan, blef sinnessjuk (lunatic).

I det ofvannämnda Warholms *Herda-minne* får man bl. a. veta, att Aron Mathesius 1785 året efter sin ankomst från London till Sverige tog afsked med 66 riksd. pension, (!) därefter vistades en tid hos prosten Ferelius i Sköfde och sedan bosatte sig på Hallfara i Björsätra. Han uppehöll sig under denna tid med undervisning, med att för sina grannars räkning åtaga sig ämbetsuppdrag samt med att med god framgång ordna sin ekonomi. Han gifte sig 1789 med Johanna Kempe och fick en son, som blef lärare i naturkunnighet i Skara (Orobanche Circii Fr. i Hartmans Flora-O. Mathesii Exc. Fl.) och en dotter.

Under Reuterholms tid var Aron M. nära att erhålla ett pastorat, som likväl i sista stund gafs till en annan sökande på grund af ett i dennes namn af skalden Kellgren till Reu-

terholm skrifvet, psykologiskt verkligen ypperligt beräknadt bref. (Dr Warholms *Herdaminne)*. Mathesius erhöll sedermera 1805 Fågelås pastorat och hugnades med prosttiteln.

Icke ett ord nämnes om någon Mathesii sinnessjukdom i Warholms *Herdaminne* från denna tid.

Dessutom erinrar jag att en sinnessjuk man sällan förmår att i åratal vinna sitt uppehälle genom att undervisa, förmår heller icke ofta att väl sköta sin ekonomi, får sällan pastorat och blir sällan utnämnd till prost.

Om de bristfälligheter i hans ämbetsutöfning, för hvilka Mathesius anklagades i London, haft någon svårare innebörd, eller gått på hans heder och ära, skulle icke hans församling uttryckt någon önskan om hans återinsättande i sitt ämbete, han skulle icke erhållit någon om än aldrig så liten pension, icke fått pastorat och icke haft den allra minsta utsikt att bli utnämnd till prost.

Det, som ligger närmast till grund att antaga, är att Mathesii felaktigheter i sin ämbetsutöfning varit en följd af öfveransträngning och af verklig nöd samt af dessa momenters — vid sidan, möjligen, af någon nedärfd svaghet åt detta håll — inflytande på hans psyke. De ha sannolikt framkallat en höggradig neurasteni eller möjligen en lättare melankoli af det slag, utan stupor och utan hallucinationer, som i det enorma flertalet fall går till hälsa.

Under sommaren 1916 skref jag till lektor N. A. Mathesius i Skara, Aron Mathesii nu ålderstigne sonson för att få upplysningar om senaste delen af farfaderns lefnad. I ett bref af den 15 juli svarar lektorn att han blott kan meddela obetydligt utöfver det redan af Tafel anförda ur *Warholms Herdaminne*. Han kommer emellertid på grund af det han vet, till den slutsatsen, att Aron Mathesius *åtminstone* under sina tjugo sista lefnadsår varit fri från sinnessjukdom.

Vid de beskyllningar för dålig karaktär, som blifvit framställda och omnämnda af åtskilliga swedenborgare och framför allt af deras präster från och med prästerna Hindmarsh och Noble för omkring 100 år sedan och mera i London till och med prästen Manby i dessa dagar här i Stockholm, skall jag i detta arbete, som icke är ämnadt att vara en stridsskrift, här icke vidare uppehålla mig. Jag vill blott nämna,

att dessa skamlösa beskyllningar och utfall mot Mathesius, de därmed förknippade påtagliga osanningarna och den ohyggliga triumfen öfver hans sinnessjukdom, verksamt bidragit att öppna mina ögon för det inom sekten befintliga förvånande stora antalet af lågsinta samt dessutom af ytterligt enfaldiga individer. Men jag skall på grund af förekommen anledning, »wind and weather permitting», samtitigt med detta arbete låta trycka en liten polemisk broschyr mot mina egna motståndare i fråga om fallet Swedenborg [1], i den framlägga sakförhållanden och sedermera låta läsarna själfva bedömma om ock hvar man har att i första hand i litteraturen om Sw—g se sig om efter de dåliga karaktärerna.

Den swedenborgske fanatiske prästen S. Nobles anklagelse mot Mathesius att ha varit Sw—gs personlige och ursinnige (violent) fiende saknar som så många andra sektmedlemmars påståenden hvarje tillstymmelse till bevis. Jag citerar härom White, oaktadt denne hade det i swedenborgarnes ögon oförlåtliga felet att icke tro på Sw—gs ofelbarhet: »Att Mathesius var Sw—gs personlige och våldsamme fiende är blott en supposition och färgläggning af Noble och alldeles obevisadt.»

Det finnas inga bevis att de två männen någonsin varit i beröring med hvarandra. Mathesius hade tydligen ingen tilltro till Sw—gs anspråk och läror och denna otro utgjorde med all sannolikhet hela hans motvilja (aversion).»

* *

*

Det förefaller mig ytterst sannolikt att den första bestämda, tydliga »uppenbarelse» som Sw—g hade af Gud Fader själf i egen person, det som swedenborgarne kalla »det första öppnande af hans inre syn» ägt rum i London tämligen tidigt på sommaren 1744 kort före de af Brockmer beskrifna här ofvan skildrade händelserna.

Denna vision föregicks dock af en Kristusvision i

[1] Svar på tal till Swedenborgarne och deras anhang. Sthlm 1919.

Delft i Holland natten mellan den 6 och 7 april s. å. (se sid. 399).

De hithörande visionerna i London äro här (kap. XIII) återgifna i Robsahms anteckningar om Sw—g i det stycke som inledes med orden: »Jag spisade middag i London något sent på en källare.» Gud Fader tyckes vid denna första uppenbarelse blott ha haft till ändamål att afhålla Sw—g från att äta för mycket. Senare samma dygn uppenbarade han sig likväl i Sw—gs sängkammare, förställde sig då som Gud Fader och tilldelade Sw—g hans stora mission.

Jag antager såsom sannolikt att paragrafen 397 i *Diar. spirit.*, hvilken att döma af den föregående och den efterföljande paragrafens datum tyckes vara skrifven d. 25 dec. 1747, afser samma hallucinationer.

Denna sista framställning (i den engelska öfversättn.) skiljer sig betydligt från den af Robsahm återgifna berättelsen. Sw—g skrifver: »Midt på dagen vid middagen samtalade en ängel med mig sägande, att jag icke skulle tillgodose min mage (indulge the belly) för mycket vid bordet. Under det han var hos mig, syntes tydligen för mig liksom en dimma, utdunstande från (min egen) kropp, såsom ett mycket tydligt vattentöcken, som föll till golfvet på mattan och där förvandlades till olika små ormar, som samlades under bordet och där exploderade med ett buller eller ett ljud.»

»Då jag i drömmen såg ett eldsljus (fotism!) och hörde ett buller, trodde jag att alla de maskar, som kunde alstras af min omåttliga aptit, på detta sätt utkastades från min kropp och brändes och att jag sålunda renades från dem. Häraf kan slutas, hvilka saker lyx och dylikt kunna medföra i sitt sköte.»

En berättelse till Beyer, som väl också afser samma hallucination, afviker icke obetydligt från båda dessa.

Beyer omtalar, att han från assessorns egen mun, då denne var en gammal man, hörde berättelsen om Herrens personliga uppenbarelse för honom. Sw—g sade, att han såg Herren sittande i purpur och majestätisk glans nära Sw—gs säng, under det Han gaf honom sitt uppdrag. Beyer frågade huru lång stund synen varade, och Sw—g svarade, att den varade omkring $^1/_4$ timme. Beyer frågade också, om icke den starka glansen gjort ondt i Sw—gs ögon, hvilket denne förnekade. Med hänsyn till det utomordentliga fallet, att Herren visat sig för Sw—g och så underbart öppnat hans inre, andliga syn för att sätta honom i stånd att se in i den andra världen, anmärker Beyer att detta öppnande icke skedde med ens utan steg för steg.

Det förefaller, som om Sw—g själf på rätt olika sätt skildrat sin »uppenbarelse». Alla de olika versionerna öfverensstämma däri, att de mycket likna otaliga antingen af religiösa, svårt hysteriska eller af paranoiska patienter afgifna berättelser om vissa sina syner.

XII.

Swedenborgs lefnad under tiden 1745—1772 och död i London sistnämnda år.

Jag går här af praktiska skäl något tillbaka till tiden före de i föregående kapitel beskrifna händelserna.

Innan Sw—g den 21 juli 1743 lämnade Stockholm och den 5 augusti Ystad för att öfver Danmark, Tyskland och Holland bege sig till London, hade han den 17 juni s. å. i en lång skrifvelse till Bergskollegium anhållit om dess medverkan hos Kungl. Maj:t till förmån för hans permissionsansökan och tillkännagifvit sin afsikt med resan vara att afsluta ett arbete, med hvilket han vid sidan af sina ämbetsgöromål varit sysselsatt. Han nämner att han för egen del skulle föredraga att stanna hemma i fäderneslandet, tjänstgöra i kollegiet, i sin ringa mån bidraga till det allmänna bästa, förkofra sin egen ställning och sköta sin ekonomi — framför att med ingen ringa kostnad utsätta sig för farorna och obehaget af att i oroliga tider resa utomlands, utstå ansträngande tankearbete och annan möda med utsikt att slutligen bemötas med mera ogynsamma än gynsamma omdömen.

Men han önskar att under sin lefnad uträtta något af verklig nytta för vetenskapen och eftervärlden, att bli till gagn och till behag för sitt land och vinna heder för egen räkning. Han är villig att under sin frånvaro afstå från

hälften af sin lön. Han kan icke bestämma resetiden, men utlofvar att ingen tid skall gå förlorad. Och slutligen nämner han att han, sedan han fullbordat sitt nu omtalade arbete, skall återvända till sitt land, sitt ämbete och sin egendom för att i lugn och ro fortsätta sitt arbete på ett större verk *Regnum Minerale* och därigenom bli verksamt till nytta för de angelägenheter, som direkt angå kollegiet. [1]

Det arbete, som han ämnade fullborda under sin resa är uppenbarligen senare delen af *Regnum animale* (hvilket arbete trycktes »apud Adrianum Blyvenbergium» 1744 och i London 1745.

Hans tillämnade stora arbete *Regnum Minerale* skulle säkerligen ansluta sig till de två senare delarna om järnet och kopparn af hans »*Opera Philosophica & Mineralia*» från 1734 (*Regnum Subterraneum sive minerale de Ferro* och *Regnum Subterraneum sive minerale de Cupro et Orichalco*).

Bergskollegium hade med hänvisning till Sw—gs förra vetenskapliga resa och till dess resultater samt till hans plan med *Regnum Minerale* tillstyrkt Sw—gs permissionsansökan i en skrifvelse, som föredrogs i den kungl. konseljen den 17 juni och bifölls den 30 samma månad 1743.

Den 22 augusti 1745 visade Sw—g sig åter i Stockholm. Jag erinrar därom, att han då redan genomgått den i kap. XI beskrifna psyko-patologiska krisen.

Man har, hvartill jag längre fram utförligare återkommer, inga anledningar att förutsätta några iögonenfallande förändringar i den nu 57-årige mannens yttre sätt

---

[1] Skrifvelsen är här till sitt innehåll återgifven efter Tafels Dokument nr. 164.

att vara, från hvad det varit under de senare mogna åren före hans afresa.

Men den till sin anatomi mystiska ehuru i afseende på dess kliniska följder numera välkända patologiska process, som länge fortgått i hans hjärna, hade nu hunnit utföra sitt betydelsefulla verk i hans själslif.

Hans intresse för »posteriora» d. v. s. för hans forna vetenskapliga studier voro nu slut, och han hade med den paranoida inskränkning i hans tankefrihet, som hans fullt utvecklade sjukdom medfört, uteslutande vändt sig »ad priora», d.v.s. till det, som omedelbart angår det gudomliga.

Ännu infann sig Sw—g under några veckor på sensommaren och hösten 1745, liksom han förut gjort, dagligen i sitt ämbetsverk.

Därefter blef hans tjänstgöring därstädes ytterst oregelbunden. Vi finna vid granskning af protokollen att han utan att vara sjukrapporterad var frånvarande $^1/_3$ och snart $^1/_2$ av arbetsdagarna, samt att han härunder blott undantagsvis varit närvarande på Riddarhuset.

Dessa frånvarons dagar tilltogo ytterligare. Vi finna att han 1746 var frånvarande hela augusti månad och att han i september, under hvilken månad han först den 30:de bevistade Ridderskapet och Adelns plenum, blott under tre dagar infann sig i Bergskollegium.

Under första delen af 1747 infann han sig något oftare men långt mindre regelbundet än i forna dagar. Jag antager, att hans beslut och hans planer för framtiden redan under hans resa hunnit sin fulla mognad, och att ingen mer än han själf ännu hade någon kännedom om de förändringar dessa planer undergått.

När bergsrådet Bergenstjerna våren 1747 tog afsked, förordade kollegiet enhälligt Sw—g till erhållande af den därigenom ledigblifna högre befattningen.

Men den 2 juni 1747 ingaf Sw—g helt oväntadt till Kungl. Maj:t sin afskedsansökan från sin befattning som assessor i Bergskollegium.

Han omnämner i denna sin skrifvelse att Bergskollegium förordat honom till den lediga platsen som bergsråd, men beder att icke komma ifråga härvid, då han önskar afsluta det verk, med hvilket han är sysselsatt.

Han nämner, anmärkningsvärdt nog, icke hvilket detta verk var; det antogs väl af andra ha varit den förut af honom omtalade fortsättningen af *Regnum Minerale.*

Han påpekar, att han under mer än 30 år varit assessor i Kungl. Maj:ts Bergskollegium, att han under denna tid på egen bekostnad gjort flera utländska resor för att besöka grufvor och andra ställen, att han till sitt lands fördel och heder låtit trycka flera arbeten, för hvilka han aldrig begärt någon ersättning af det allmänna, men däremot för att odeladt kunna ägna sig åt sitt goda ändamål offrat hälften af sin lön.

Han hoppas därför att Kungl. Maj:t vill nådigt bevilja hans ansökan och tillåta honom att allt framgent, såsom han nu gör, lyfta hälften af sin årslön, och tviflar icke på att hans anhållan beviljas, då under de mer än trettio år han fullgjort en assessors plikter, för så vidt han kan minnas, ingen nåd någonsin blifvit honom nekad.

Han upprepar slutligen sin afskedsansökan, sin begäran att icke erhålla högre rang men sin halfva lön, och ber om tillstånd att fara utomlands för att afsluta det viktiga arbete, med hvilket han är sysselsatt.

Äfven vid detta andra omnämnande i hans afskedsansökan om ett arbete, med hvilket han är sysselsatt, undviker han, i motsats mot hvad han före denna sin afskedsansökan gjort, att anföra detta arbetes natur eller namn.

Det är emellertid alldeles säkert att Sw—g, då denna ansökan skrefs, länge varit sysselsatt med uteslutande religiösa arbeten och att hans »spekulation» då definitivt »wendt sig ad priora, som förr warit in posterioribus» (se sid. 414).

Sedan Sw—g 1745 afslutat och utgifvit sitt arbete »*De Cultu et Amore Dei*», som just bildar öfvergången från hans »posteriora» till hans »priora» saker, började han skrifva sin *Historia Creationis a Mose tradita* (se Tafels *Doc.* sid. 950), därefter följde *De Messiah venturo in mundum*. Slutet på 1745 och 1746 användes till *Explicatio in Verbum Historicum Veteris Testamenti*.

Dessa skrifter äro förarbeten till hans religiösa böcker och utgöra tillsammans delarna I, II och III af hans *Adversaria*, ett arbete på omkring 2,500 sidor utgifvet af dr. Im. Tafel (farbroder till Rudolf Tafel).

Samtidigt eller kort efter *Adversaria* skref han under 1746 och 1747 för sitt eget bruk *Index Biblicus librorum historicorum Veteris Testamenti* och andra anteckningar om Gamla Testamentet och började sistnämnda år sina »*Memorabilia*» (= »*Diarium spirituale*»).

Af något *Regnum Minerale* som en fortsättning af de två senare delarna af hans stora 1734 utgifna arbete afhördes aldrig något, och hela Sw—gs dittills ytterst flitiga och intresserade vetenskapliga verksamhet var, praktiskt taladt, afskuren som med en knif.

* *

*

Swedenborgs afskedsansökan och öfriga ansökningar föredrogos och beviljades i konseljen redan i juni 1747. Men först den 17 juli tog han afsked af sina ämbets-

bröder i Bergskollegium för att så snart som möjligt anträda sin resa och lämnade Stockholm helt kort tid därefter.

Sw—g begaf sig nu först till Holland (se *Documents* sid. 972 och följ.) och stannade där, som bevisas af anteckningar om betalningar i holländskt mynt och af bref till bankiren Hultman i Stockholm, till början af okt. 1748.

Han utarbetade härunder fortfarande sin för hans *Arcana Coelestia* nödvändiga *Index Biblicus,* och var för öfrigt enligt Tafel »på det ifrigaste sysselsatt med en grundlig utforskning af den andliga världen och af det lif, som andar och änglar där lefva» — hvilket öfversatt på en läkares språk betyder, att hans paranoiska hallucinationer nu voro fullt utvecklade och företrädesvis lade beslag på hans uppmärksamhet.

Den 23 november 1748 befann han sig i London och hyrde där, förmodligen i Clerkenwell, för ett pris af 6 shilling i veckan rum för ett halfår. Han hade då kommit till nr 3427 i *Diarium spirituale* och fullbordat sin första volym af *Arcana Coelestia,* hvilken han säkerligen börjat senast 1747.

I London gjorde han upp med bokhandlaren John Lewis om »*Arcana Coelestia*», och Lewis skrifver, att »denne gentleman (Sw—g) med outtröttlig flit och arbete använde ett helt år på förstudiet och skrifningen af denna första volym af *Arcana Coelestia,* utgaf 200 pund för att trycka den, och därefter ytterligare 200 pund för att trycka den andra volymen; han gaf uttryckliga order att alla pengar, som inflöto af detta stora arbetes försäljning, skulle skänkas till evangeliets utbredning.»

Boken trycktes både på engelska och latin, samt utgafs

enligt order från allrahögsta ort d. v. s. från Vår Herre, anonymt.

Sannolikt återvände Sw—g nu redan i maj 1749 till Amsterdam, dit hans bref skulle sändas antingen till Joachim Wretman eller till herrarne Grill.

Om våren 1750 reste Sw—g till Stockholm och kvarstannade där till 1755, samt deltog i detta års riksdag.

* *
*

Sw—g hade 1747 inflyttat i sin egendom nr 41 & 43 vid Hornsgatan och vistades sedermera städse där, då han var i Stockholm.

Tomten var af nästan rektangulär form med sin längdaxel parallell med Hornsgatan något mer än dubbelt så lång som bred; hela området utgjorde omkring 60,000 kv.fot.

Tomten delades i två delar; en mindre östlig och en omkring dubbelt så stor västlig.

I den östra delen låg det ännu i mina tidiga dagar på 1850- och 1860-talen kvarstående, nu längesedan försvunna anspråkslösa boningshuset, i norr något tillbakadraget från Hornsgatan. Det innehöll, inberäknat köket, 6 rum, kök, matsal och sängkammare i bottenvåningen och tre rum en trappa upp. Huset var byggdt af timmer och tegel och utanpå reveteradt med gulmålade bräder, samt försedt med rödt tegeltak.

Den öfriga delen af tomtens östra afdelning intogs af en ekonomibyggnad med stall etc. samt dithörande gård. I denna byggnad funnos också tre boningsrum.

Den större, västra delen af tomten intogs af en rätt stor trädgård med utvalda fruktträd, blomsterrabatter och

häckar af delvis i djurformer tuktad buxbom. Vid boningshuset stodo några gamla ståtliga lindar.

I trädgården funnos flera smärre byggnader.

En af dessa utgöres af det till Skansen på Djurgården vid Stockholm förflyttade sommarhuset, i hvilket Sw—g under den vackra årstiden tillbringade en stor del av sin tid. Huset innehåller ett större och ett helt litet rum. Enligt en uppgift af sektens nu aflidne pastor C. J. N. Manby skall Sw—g sannolikt först 1767 ha låtit bygga detta hus.

Ett eller möjligen två andra smärre lusthus funnos också i trädgården.

I ett hörn af densamma fanns äfven en s. k. labyrint, konstruerad på samma sätt som Sw—g användt i sina böcker, d. v. s. så att man icke utan svårighet kunde finna sig tillrätta i dess irrgångar. En volière omtalas äfven.

Sw—g hade stort intresse för sin trädgård. Han införskref lökar och frön från Holland och gjorde anteckningar om sina botaniska iakttagelser. Först under hans höga ålderdom minskades i synbar mån detta intresse och han upphörde att låta genom klippning bibehålla djurformen på sina buxbomshäckar. (Robsahm.)

Afkastningen af trädgården tillföll en trädgårdsmästare, som skötte den, och som dessutom tillika med sin hustru besörjde Sw—gs uppassning.

I detta sitt hem förde Sw—g i rätt stor tillbakadragenhet från den öfriga världen en stilla och enkel men mycket verksam lefnad. Här skrefvos största delen af de väldiga manuskriptmassor, hvilka därefter i Amsterdam eller London trycktes, och utgöra hans religiösa arbeten.

Man kan likväl kanske icke angifva Sw—g som enstöring. Han mottog ej ogärna besök af sina manliga bekanta och var då emellanåt en fryntlig och språksam värd. Men

han inbjöd sällan gäster till sig och han mottog aldrig kvinnor utan vittnens närvaro. Han hade i allmänhet icke behof af sällskap.

* *
*

Sw—g hörde, som jag redan antydt, till det ganska stora antal paranoiker, som i sitt yttre uppträdande och så snart icke samtalet rör sig inom området för deras paranoida förutsättningar, icke förete något påfallande abnormt.

Jag har redan (sid. 411) anmärkt att han sannolikt icke uppträdde alls aggressivt emot sina lefvande »förföljare». Men härtill kommer att de flesta af dem, som han misstänkte för att vilja åsamka honom någon skada, befunno sig i andevärlden. Han samtalade ofta långa stunder med dessa onda andar och gaf dem då utan tvifvel »uppsträckningar», men dessa samtal försiggingo alltid, då inga andra voro närvarande. [1]

Icke heller gaf sig Sw—gs föreställningar om egen storhet tillkänna på något i ett yttre öfvermodigt sätt. Den, som föreställde sig honom som en »skrodör», en »skränfock», en fåfäng narr eller något liknande, skulle göra sig skyldig till ett alldeles vidunderligt misstag. Den paranoida storhetsföreställningen yttrar sig sällan på detta vidriga sätt. Sw—g hyste paranoikers lugna, tvärsäkra, bergfasta men vanligen alldeles icke demonstrativa öfvertygelse om egen särställning framför andra dödliga. De, som visade sig hysa i någon mån liknande tankar om ho-

[1] Hans här och hvar omtalade samtal med Virgilius i prof. Porthans från Åbo närvaro är så uppenbart en saga, att jag i detta arbete alldeles förbigått det.

nom i detta hänseende, höjde sig därigenom i hans ögon själfva och kommo utan tvifvel för honom närmare den tro, som visserligen icke ensam för sig förhjälper till frälsning, men som är ett oafvisligt villkor för frälsning. Den som icke uppfattade honom, fick, ansåg han själf, bära värsta skadan häraf; han påtvingade ingen sin öfvertygelse. Om man med vanvördigt skämt sårade honom i hans djupaste känslor, drog han sig inom sig själf och blef tyst och sluten. Blott någon gång nedlät han sig till att gifva svar på tal och kunde då på ett rätt bitande sätt visa att han icke var utan kvickhet och humor. När ärkebiskop Troilius i ett stort och förnämt sällskap raillerande frågade Sw—g, hvad framlidne presidenten Erland Broman tog sig till i andevärlden, svarade den säkerligen i sitt inre rätt förgrymmade assessorn med stort yttre lugn, att B. satt med korten i handen och väntade i sällskap med Satan på Hans Högvördighet ärkebiskopen för att få sig ett parti tresett.

Vanligen var vår assessor lugn och vänlig, behärskad och värdig, samt inlade till och med i sitt sätt att vara något af det, som engelsmännen kalla »deportment» och som icke är alltför aflägset från det pompösa. I H. Pecketts på grund af Shearsmiths berättelser uppställda biografi anges Sw—g ha varit mera tystlåten än språksam och den »talighet», hvarom Tessin talar, torde ha varit en tillfällig verkan af det oväntade och angenämt öfverraskande besöket af ett högförnämt riksråd, för hvilken ställning Sw—g säkerligen var ganska känslig.

Han deltog i sällskaper likväl rätt ofta i samtalet, och talade då långsamt, kanske af det skäl att hans stamning starkare framträdde vid hastigt tal.

I det stora hela framstod Sw—g, så snart han rörde sig utanför sina paranoida föreställningar, som en myc-

ket intelligent, sällsport kunnig och som en förståndig man, till hvilkens anförande man gärna lyssnade.

Han var, som framgår af de sparsamma underrättelser, hvilka föreligga om hans samtal med sina båda tjänare, en »folklig» man, och tyckes dels på grund häraf och sitt lugnt vänliga sätt och sannolikt också på grund af en viss måttfull frikostighet ha varit populär hos folk i underordnad ställning, såsom förhållandet var med hans tjänare i Stockholm, med värdshusvärden Bergström i London samt med hans därvarande värd, perukmakaren Shearsmith.

Han tyckte mycket om barn och de tyckte mycket om honom. Han skämtade, lekte och pratade med dem och skänkte dem godter, och de ha vanligen å sin sida en snabb uppfattning af personers stämning gent emot dem. Man ser honom för sig, då han drog lilla Sara Greta Askbom, som enträget bedt »farbror» Swedenborg visa henne en ängel, framför en spegel, öfver vilken han hängt ett skynke. Han drog bort skynket och sade till flickan: »Där ser du nu en ängel!» Denna lilla flicka blef, i förbigående sagdt, i tidernas fullbordan mormoder till den af alla rättrogna swedenborgare innerligt afskydde Anders Fryxell.

Däremot tyckes Sw—g ha varit raka motsatsen af hvad man brukar kalla en fruntimmerskarl, om man med detta uttryck förstår en man, som har intresse för och förmåga att vinna kvinnors intresse och hjärtan. Jag har redan talat om Sw—gs starkt erotiska läggning. Men denna egenskap tyckes hos honom som hos en del män blott ha sträckt sig till det »köttsliga». Och den sinnliga driften är icke ensam tillräcklig för att skänka en man makt öfver kvinnan. Sw—g var utom i det rent sinnliga en kall natur med föga utpräglade personliga intressen. Han

saknade helt och hållet den innerlighet i känslan och det »omedelbara» sätt att vara, som eröfrar det kvinnliga sinnet, samt den tilltagsenhet, som erfordras för att fullfölja eröfringar. Han resonerar med stor köld om kvinnan, en köld som till och med framträder i hans bok om den äktenskapliga kärleken. Under sina äldre dagar tyckes han ha varit en verklig misogyn, och jag har nyss nämnt hans grundsats, att icke utan vittnen i sitt hem mottaga kvinnors besök.

Då det är en lag i detta lif, att man vanligen icke får något, om man icke ger något, och att man får i den mån man ger, så följer däraf att den, som icke ger personliga intressen, heller icke får mycket af sådana. Sw—g var, efter allt hvad jag har uppfattat, en vänlös man. Hans personliga intressen voro sällan mera än ett uttryck för hans religiösa intressen, och han tyckes blott i mycket få fall ha skänkt sitt intresse till andra än sådana, som voro anhängare af hans läror och äfven till dessa blott i deras egenskap af dylika anhängare.

För Erik Benzelius d. y. tyckes han visserligen i sin ungdom ha hyst en viss tillgifvendet. I hans mera mogna mannaålder tyckes denna känsla ha svalnat och han omtalar knappast från denna tid B., som dog först 1743, förrän från andevärlden och då utan några uttryck af varmare känsla.

Hans bref till sina förnäma gynnare, grefvarne Höpken och Tessin, vittna därom, att han icke stod på någon förtrolig fot med dem; detta var heller icke fallet med grefve Scheffer. Lektorerna Beyer och Rosén i Sverige, prästen Hartley i England och prelaten Oetinger i Tyskland voro långt mera hans teologiska meningsfränder än hans personliga vänner. Reverend Hartley, som bodde i Kent, en dagsresa från London, försummade, oaktadt Sw—gs ut-

tryckta önskan, att besöka denne på hans dödsbädd, en likgiltighet, som Hartley sedermera visserligen ångrade, men som utesluter möjligheten af något varmare vänskapsförbund dem emellan. Dr. Messiter var Sw—gs läkare i London och stod på god fot med honom, men intet talar för någon vänskap i varmare mening dem emellan. Icke heller tyckes någon sådan ha funnits mellan Sw—g och hans boktryckare Hart, som Sw—g ibland om kvällarna besökte i London. Joachim Wretmans i Amsterdam bref till Sw—g antyda blott affärsvännen; äfven denne erhöll likväl emellanåt besök af Sw—g. För Cuno i samma stad blef Sw—g likgiltig i samma ögonblick som denne uttryckte tvifvel om hans gudomliga inspiration. Presidenten Oelreich och bankkamrer Robsahm i Stockholm, generallöjtnant Tuxen i Köpenhamn och konsul Springer i London tyckas närmast ha kunnat kallas Sw—gs vänner.

* *
*

Då Sw—g 1750 återkom från sin utländska resa, intog han i sitt fädersnesland en god social ställning, och hade i detta hänseende nått höjdpunkten af hvad han öfverhufvud någonsin nådde.

Det är visserligen att antaga att teorierna om Sw—gs stora originalitet, självständiga vetenskapliga tänkande och kollossala snille under denna tid voro långt mindre spridda, än de nu äro inom den Nya Kyrkan och inom hans fädersnesland. Man befann sig närmare tiden för hans många förebilders arbeten, och dessa voro inom den lärda världen mera kända än nu.

Men hans *Opera Philosophica & Mineralia,* hans *Oeconomia Regni Animalis* och hans *Regnum Animale,* voro

tillräckligt kända och förtjänstfulla för att häfda hans anseende som en man af framstående förmåga och af stor lärdom.

Om en eller annan af hans närmaste bekanta hade en misstanke om hans psykiska svagheter, så torde dock kännedomen om hans utvecklade sinnessjukdom icke varit allmänt spridd förr än i slutet af 1750-talet, då hans religiösa skrifter började utkomma under hans namn.

Han var sedan 1729 på Polhems förslag medlem af den ombildade Vetenskaps-Societeten i Uppsala och sedan 1740 års slut på Carl v. Linnés förslag medlem af den nybildade Kgl. Vetenskaps-Akademien i Stockholm. Han var likaledes medlem af den Kejserl. Vetenskaps-Akademien i Petersburg.

Han var hufvudman för sin ätt i Ridderskapet och Adeln.

Och slutligen bar han den aktade titeln assessor, och kunde varit bergsråd om han velat. Men han hade nu medvetandet om en ställning som höjde honom öfver hvarje sträfvan efter dylika titlar. Hvad bryr den sig om att vara bergsråd, som vet sig här på jorden företräda Jesu Kristi andra ankomst och säkert i himmelriket tänker sig en evig ställning såsom en sorts tjänstgörande kabinettskammarherre »auprès de S. M. le Roi de l'Univers»?

Det är glädjande att veta, att Sw—g, som i sina tidigare dagar och särskildt under sin första vistelse i London sannolikt ofta lidit verklig nöd och intill 1724, då han erhöll lön på stat, väl sällan varit fri från tunga penningbekymmer, säkerligen vid denna tid, och ända sedan faderns död 1735, befann sig i en för en man med så enkla vanor god ekonomisk ställning.

Man räknade under Sw—gs lefnad i daler silfvermynt

och i daler kopparmynt. Dalern silfvermynt hade ursprungligen haft samma värde som riksdalern, d. v. s. 4 kronor. Men den blef redan 1604 reducerad till 2,67 och fortfor att sjunka. Från år 1715 till år 1770 sjönk dalern s. mt. från 1,33 till 0,67 kronors värde, dalern k. mynt under samma tid från 0,44 till 0,22 dito. Koppardalern var sålunda under Sw—gs tid värd omkr. $^1/_3$ af silfverdalern. Sedan Sw—g 1730 ändtligen erhållit full assessorslön, hade han som ämbetsman årligen uppburit 1200 d. smt, från hvilken förmodligen afgick några mindre summor. Den redogörelse för Sw—gs årsinkomster som finns i *Docum.* nr 138 sid. 388, är för öfrigt icke fullt klar. Men år 1766 angifves, att Sw—g erhöll (half) lön med 1696 d. kmt., i räntor från Broman 500 dito, från grefvinnan Gyllenborg (änka efter Fredrik. G.) 1200 dito och från herr Hultman 1800 dito, samt att utom dessa 5196 d. kmt. dessutom inflöto 20,469 d. kmt. Inalles hade han således — inberäknadt en afgift för socker på 111 d. kmt. — en samlad inkomst af 25,777 d. kmt.

Framställningen är, som sagdt, ej fullt klar, men denna sistnämnda 20469 d. kmt. starka summa torde till största delen sannolikt ha härrört från bruken Starbo och Skinnskatteberg. Vare sig däri ingick bostadens vid Hornsgatans årsvärde eller ej, finna vi, att Sw—g ägde en för den tiden och för sina små behof mycket »bekväm» inkomst, som lämnade honom medel till hans vanliga utgifter samt till hans resor och tryckningen af hans böcker.

— — —

Det är ett sakförhållande att äfven en så speciell egenskap som snålhet eller girighet ej sällan är ärftlig. Det finnes släkter, inom hvilka denna opopulära och i och för sig verkligen ganska skadliga och nedsättande svaghet är starkt framträdande under en följd af generationer. Men

allting talar för att Sw—g alls icke ärft sin fars utpräglade oginhet eller rent af snålhet. Att han aldrig gaf åt tiggare härrörde från de vanliga bevekelsegrunderna för ett dylikt handlingssätt och säkerligen särskildt från den ovilja en så arbetsam man som Sw—g måste hysa mot enhvar, som syntes honom starkt misstänkt för lättja. Bokhandlaren Lewis och värdshusvärden Bergström ha särskildt framhållit Sw—gs frikostighet och hans trädgårdsmästares och dennes hustrus långvariga tjänst hos honom och uppenbara tillgifvenhet för hans person tala för samma egenskap.

* *
*

Sw—gs utseende framgår till största delen af det här meddelade porträttet. Färgen på hans ögon uppgifves olika; jag finner det mest sannolikt, att de hvarken varit bestämdt bruna eller bestämdt blå utan sannolikt bäst kunna betecknas som grå. Håret var brunt, af någorlunda ljus färg. N. Collin, hvars vittnesbörd jag dock icke sätter synnerligen högt, uppger honom ha varit rak och öfver medellängd. Enligt prof. J. Vilh. Hultkrantz' noggranna beräkningar på grund af skelettmätningar kan icke Sw—g ha varit öfver 1,65 m. lång; den sannolika kroppslängden torde ha varit mellan 1,62 och 1,63 m. i upprätt ställning och i Sw—gs höga ålder, då intervertebralbrosken alltid blifvit tunnare. Jämförd med våra dagars svenskar var Sw—g sålunda under medellängden, som nu är drygt 1,72. Det bör likväl därvid anmärkas, att medellängden i Sverige under de senare årtiondena, hvarunder bokförda mätningar ägt rum, har afsevärdt tilltagit. Shearsmiths uppskattning, hvilken, liksom Col-

lins säkerligen var för hög, var 1,75 m. Cunos utsago, som väl i detta och annat torde varit den tillförlitligaste, var att Sw—g var af (sin tids) medellängd.

* *
*

Sw—g var en man af ytterst enkla och billiga lefnadsvanor både i afseende på klädedräkt, på sitt bord och genom frånvaron af all lyx i öfrigt i sitt hem.

Hans boning var enkelt möblerad, och man såg där knappast andra lyxföremål än det emellanåt omtalade ännu bevarade med florentinsk mosaik i form af en kortlek inlagda bordet, som han sedermera förärade Bergskollegium.

Han bekostade inga stora summor på sin boksamling, som blott innefattade några få hundra volymer; han höll sig företrädesvis till de offentliga biblioteken.

Han klädde sig till hvardags ytterst anspråkslöst och brukade bära en brun rock och svarta byxor. På bjudningar brukade han uppträda i svart sammetsdräkt, samt hade då guldspännen på sina skor. Om vintern bar han en skinnpäls. Han bar en värja med ett egendomligt formadt fäste och en lång käpp med krycka af gul metall.

Hans mathållning var af allra enklaste beskaffenhet, och han stod rätt nära vegetarianismen. Om detta först blef fallet på hans äldre dagar, känner jag icke. Men af hans skildring i *Arcana Coelestia* af »den äldsta församlingens» — »praeadamiternas» — lefnadssätt se vi att han ansåg vegetarianismen utgöra en moralisk förtjänst. Vissa medlemmar af den Nya Kyrkan vilja antyda, att Gud Faders personligen framförda uppmaning till Sw—g i värdshuset i London att icke äta så mycket måste afsett

andliga motsvarigheter — något annat blir till och med för dem alltför befängdt löjligt. Men då Sw—g i sin beskrifning på detta unika uppträde särskildt omtalar, att han åt med mycket god aptit, låg det nära till hands för honom, som redan då ansåg en visit af gudomsväsendet självt icke alltför öfverraskande, att antaga att Gud Fader verkligen menade, att han skulle lefva måttligt. Vi ha ju också i »Drömmarnas Bok» sett att Sw—g dittills ibland gifvit vika för den mycket allmänna mänskliga böjelsen att »curare pelliculam», d. v. s. smörja kråset. Det säkra är, att han under hela den religiösa perioden af sin lefnad var ytterst måttlig. Hans middag brukade ofta bestå af mjukt hvetebröd och mjölk. Han åt rätt mycket frukt, tyckte mycket om choklad och socker och drack stora mängder kaffe, som han natt och dag kokade åt sig själf. Af animaliska ämnen tyckas dufvor, en och annan ål samt ägg, mjölk och smör emellanåt ha ingått i hans matsedel. Hans smak för mjölk eller smör växlade med beskaffenheten af hans änglasällskap!

Han begagnade icke spirituosa, men kunde på middagsbjudningar tömma ett eller annat glas vin, som han då — ett bevis för att han icke var vinkännare — försatte rikligt med socker.

Han var en stark snusare. (Shearsmith o. a.)

* *
*

Sw—g hade från 1747, då han erhöll afsked från sitt ämbete, lätt kunnat öfverlämna sig åt det, som utgör föremål för så många människors sträfvan och som de gamla romarne kallade »otium cum dignitate».

Det gläder mig att kunna påpeka huru fullständigt fri

Sw—g var från att begå detta grofva och hårdt bestraffade misstag.

Han var säkerligen fullt medveten om och åtnjöt den värdighet, som tillkommer en gammal man, hvilken genom eget träget arbete och genom en hederlig lefnad förvärfvat sig rätt till sina medmänniskors aktningsfulla bemötande. Jag har redan fritagit honom från all yttre på något sätt anstötlig eller narraktig förhäfvelse.

I ännu högre grad måste man fritaga honom från det ödesdigra misstag, att, under det han ännu i viss mån hade sina själskrafter i behåll, hängifva sig åt det så beprisade och eftersträfvade »otium» eller frihet från arbete, som städse utgör en förbannelse för enhvar, som äger den dyrbara förmågan att kunna arbeta.

Om overksamhet är nödtvungen på grund af bristande kropps- och själskrafter, så utgör den en beklaglig olycka. Om den är frivillig, så är den lika klandervärd som all lättja är, och utgör ett föraktligt fel, som i ålderdomen bestraffas med en olycklig och i många fall med en förkortad tillvaro.

Icke heller Sw—g undgick den kroppsliga och andliga senilitet, som angriper alla mycket ålderstigna personer. Men det som man mest beundrar hos den gamle troshjälten — ty en hjälte har man rätt att benämna honom — var den järnhårda viljekraft, som satte honom i stånd att i sin ålders sena höst företaga besvärliga resor och fortsätta med att förrätta dugtiga dagsarbeten.

Ända till dess slaganfallet nedkastade honom på dödsbädden var han oförtruten i det arbete, som han själf ansåg vara af yttersta vikt för hela mänskligheten.

En uppräkning af titlarna på hans *mest kända och viktiga* religiösa arbeten skall ge oss en föreställning om hans oaflåtliga flit.

De rätt digra volymerna af *Arcana Coelestia* påbörjades 1747 och blefvo färdiga 1753, sedan flera år åtgått till mycket fordrande studier i hebreiskan och andra förberedelser.

Jag erinrar att Sw—g redan detta år var 65 år gammal.

Från 1758 följde i raskt tempo olika redogörelser för hans »uppenbarelser».

Vi märka 1758 de fyra arbetena *De Telluribus in Mundo nostro solari* med vidunderliga fantasier (i uppenbarelseform om andra himlakroppars invånare, öfver hvilka man kort före Sw—gs tid spekulerat mycket särskildt i Holland (efter Huygens) samt de bibelutläggande arbetena *De Ultimo Judicio, De Nova Hierosolyma et de Doctrina Coelesti* och *De Equo albo.* Det väldiga manuskriptet till *Apocalypsis Explicata* skrefs under loppet af åren 1757—1759. Under detta sistnämnda år färdigskrefvos också ett halft dussin mindre omfångsrika och viktiga, dels ännu i bibehållna dels numera förlorade manuskripter. År 1763 fullbordades de under så många år sedan 1747 fortgående voluminösa anteckningarna, som utgöra hans »*Memorabilia* eller *Diarium spirituale* och 1763 blef äfven det ganska läsvärdiga och märkvärdiga arbetet *De divino Amore et de divina Sapientia* färdigt och 1764 *Sapientia angelica de divina Providentia.*

Under 1763 skref den outtröttlige Sw—g dessutom fyra religiösa mindre arbeten: *Doctrina Nova Hierosolymæ de Domino, Doctrina Novæ Hierosolymæ de Scriptura Sacra, Doctrina Vitæ pro Nova Hierosolyma ex praeceptis Decalogi, Doctrina Novæ Hierosolymæ de Fide, Continuatio de Ultimo Judicio et de Mundo spirituali.* Alla dessa trycktes i Amsterdam.

År 1766 utkom det 629 sidor starka *Apocalypsis Reve-*

lata. Det uppgifves i A. Strohs och Greta Ekelöfs katalog, att en liten uppsats »*De Equo et Hieroglyphis*» också härstammar från detta år.

Delitiæ Sapientiæ de Amore Conjugiali etc., ett jämförelsevis föga volyminöst (328 sid.) arbete trycktes 1768 likaledes i Amsterdam. Ett manuskript från detta år *De Sensu naturali et spirituali Verbi* finnes blott på tyska i Oetingers 1771 utgifna *Von den Erdkörpern der Planeten.*

Under tiden 1768—1769 skref Sw—g flere små teologiska arbeten; däribland *De Commercio Animæ et Corporis.* Han var under denna tid säkerligen sysselsatt med att i ett arbete sammanfatta hela sin dogmatik.

I Oetingers *Schwedische Urkunden* för 1771 kan man läsa Sw—gs uppsatser till universiteten i Uppsala och Åbo om den då företrädesvis i Göteborg pågående teologiska striden.

Och slutligen utkom i Amsterdam 1771 Sw—gs *Vera Christiana Religio* med hans nu i svensk öfversättning på 870 sidor i sammandrag framställda kristna lära. Och äfven detta utgjorde icke Sw—gs sista arbete, han utskref ytterligare ett bihang *(Coronis)* till denna bok.

* *

*

Den swedenborgska sekten tillhöriga författare tröttna icke att framställa Sw—g som en högt förtjänt, ibland rent af som en stor statsman, den där utöfvat ett mycket betydande och välgörande inflytande på vårt politiska lif.

Jag har redan (sid. 192—199) i en redogörelse för hans verksamhet på 1720-talet såsom medlem af Ridder-

skapet och Adeln lämnat en öfversikt af hans dåvarande riksdagsarbete, af hans framställningar i ekonomiska frågor, omtalat mina skäl att antaga dem vara ett uttryck för ministern Joachim Preis' åsikter samt framhållit Sw—gs otvifvelaktiga förtjänster om vår statistik öfver handelsbalansen.

Vid granskningen af de ännu i Ridderskapet och Adelns bibliotek förvarade protokollerna från de af Sw—g bevistade riksdagarna finner man, att han var en sällsynt talare på Riddarhuset, att hans anföranden därstädes äro lätt räknade, och att de omöjligen kunna tillmätas någon större betydelse, ehuru han visserligen flera gånger har biträdt nyttiga sträfvanden.

Efter hans verksamhet vid 1723 års riksdag höll han före inträdandet af sin paranoia, mig veterligen, blott 1734 ett anmärkningsvärdt anförande om fördelarna för oss att hålla oss neutrala, att framför allt icke angripa Ryssland och att i allianser hellre hålla oss till Frankrike än till England. Talet innehåller utan tvifvel sunda åsikter, men åsikter, som då och dessförinnan förfäktades af ett mycket stort antal svenskar och det torde icke rimligtvis ha utöfvat något stort inflytande.

I ett fragment af ett Sw—gs memorial till riksdagen 1755 framhåller han, som han tidigare gjort, den till vår nackdel till 3—4 millioner d. s. mt. uppgående handelsbalansen och anbefaller att utveckla vår grufdrift och våra manufakturer för att rätta detta förhållande. Han anser superiet spela en betydlig roll i vår fattigdom och önskar att utskänkningsrätten skulle utarrenderas, brännvinsproduktionen minskas, priset höjas och sättet för utskänkningen regleras, så att kroglifvet omöjliggjordes. Helst önskade han det allmänna förbudet, men tyckes ha tviflat på möjligheten af dess genomförande.

Sw—gs väsentligaste verksamhet på Riddarhuset infaller under riksdagen 1760—1762.

Sw—g hade, då riksdagen öppnades, nyss hemkommit från England, och det är att förmoda, att han, om han alls deltog i det folks öden, bland hvilket han trifdes så väl, hade blifvit betydligt upplifvad under sin vistelse i London, om hvilken vi under detta hans tämligen långvariga besök (1758—1759) känna stort ingenting.

Den äldre William Pitt, Lord Chatham, administrerade då England. Den franska flottan vid Amerikas kust hade 1758 blifvit besegrad och nästan helt och hållet tagen eller förstörd. I början af 1759 togo engelsmännen Guadeloupe, segrade vid Ticonderoga och Niagara samt förstörde den franska eskadern vid Cap Lagos. I Canada segrade Wolfe ännu i sitt eget fall och Quebec togs. Sw—g fick likväl blott bevittna en del af dessa års segerfester i England. Vi veta, att han redan i juli 1759 var i Göteborg och därifrån säges ha sett den stora branden, som då rasade på Södermalm i Stockholm. Han var icke i England under den paroxysm af stolthet och glädje, som fyllde alla engelska sinnen på hösten 1759 öfver Hawkes djärfva angrepp och seger öfver den franska flottan vid Quiberon.

Sw—g tyckes emellertid vid sin hemkomst ha varit mer än vanligt istånd att sysselsätta sina tankar äfven med annat än de nu nästan ständiga religiösa funderingarna, och höll den 17 nov. 1760 sitt väl mest betydande anförande i riksdagen, i hvilket mycket går igen af hans ofvan anförda tankar från 1755.

Den förnämsta anledningen till hans uppträdande var den för oss allt mera ofördelaktiga vexelkursen, och han omtalar dess skada för landet, orsakerna till papperspengarnas öfverhandtagande och det metalliska myntets för-

svinnande och medlen att afhjälpa detta. Han omnämner det skadliga inflytandet af bankens rätt att bevilja lån på fast och lös egendom och dess sedelutgifning långt utöfver dess tillgång på metallisk valuta samt bruket i stället för reda pengar af lånbankens certifikater på erhållet gods med rätt att uppbära räntor på dessa. Han föreslår att alla lån på fast och lös egendom skola upphöra och att de, som inneha dylika, skola nödgas återbetala en viss del af dem per år tillika med ränta, så att lånebanksedlarna kunde inlösas med vanliga sedlar eller med metalliskt mynt. För att metallisk valuta icke skall fattas banken, önskar han förbud på kopparexport, och så stor »plåt»-produktion som möjligt. Han fordrar att banktjänstemännens antal minskas. Han begär, att järnkontoret skall indragas, då det har oskäligt drifvit upp järnpriserna. Och slutligen yrkar han, att brännvinsrätten skall utarrenderas för att anskaffa staten nödigt kapital, men anser, som sagdt, att det absoluta produktionsförbudet, om det skulle kunna genomföras, vore fördelaktigare än någon inkomst af denna skadliga vara.

En del af dessa förslag voro otvifvelaktigt väl befogade. Men Sw—g var böjd för alltför radikala och hastigt genomförda mått och steg och, då likartade dylika sedermera genomfördes af mössorna, medförde detta en svår ekonomisk kris.

Han talade en annan gång åter varmt för de metalliska valutorna: »Om något land», sade han, »kunde berga sig med pappersmynt, som gå istället för pengar, men hvilka icke utgöra pengar, skulle detta land vara ensamt i så hänseende.»

Han motsatte sig bildandet af en särskild bank för kopparplåtar, emedan den skulle skada Riksens Ständers Bank. Icke heller ansåg han det praktiskt, att bilda ett

stort kompani, som för lågt pris skulle inköpa land och landtprodukter. Han gillade icke planerna att ha särskildt pappersmynt baseradt på järn och koppar eller en del öfriga egendomliga förslag. Han förordade afslag på en af herr Munktell i Falun framställd anhållan att få exportera 1,500 skeppund koppar.

Sw—g undanbad sig valet till medlem af en särskild kommission (utanför vederbörande utskott), som skulle tillsättas angående vexelkursen, men föreslog att båda dessa församlingar skulle gemensamt öfverlägga om denna angelägenhet.

Sw—gs på äldre dagar mest uppmärksammade inlägg i Ridderskapet och Adelns förhandlingar torde ha utgjorts af hans uppträdande mot det bekanta kommerserådet Anders Nordencrantz, en känd och verkligen mycket betydande nationalekonomisk och politisk författare (1697—1772), som 1730 utgaf *Arcana Oeconomicæ & Commercii.* Det var på grund af ett N:s förslag vid 1743 års riksdag, som järnkontoret inrättades 1747. N. var en ifrig samhällsförbättrare och skref en serie ganska hvassa broschyrer, som särskildt hos hattarna uppväckte mycken förbittring. Till riksdagen 1760—1762 skref han en diger lunta *Vördsam föreställning till Riksens Ständer,* hvilkens innehåll med kritik af olika politiska och ekonomiska förhållanden ansågs »anstötligt om icke förgripligt». Därefter anmälde N., just icke till fördel för sitt annars mycket erkännande eftermäle, för grefve K. F. Scheffer, att han kände hjälpmedel mot den stora förvirringen i penningväsendet, men att han för egen räkning ville erhålla en stor penningsumma för att meddela hvilka dessa hjälpmedel voro och dessutom ett löfte af rådet att genomläsa hans arbete. Rådet bjöd 100,000 dal. s. m. Han skref nu ytterligare om orsakerna till oredan i pen-

ningväsendet och erhöll tillåtelse att ur de tre högre stånden själf utse 48 personer, som skulle granska denna »Nordencrantzska vexelberedning». Han anklagade, väl icke alldeles utan grund, exportörerna, låntagarna i banken och bankofullmäktige för svikligt förfarande. Han yrkade att alla banklån på utförselvaror och bruksegendomar skulle upphöra, bankofullmäktige afsättas o. s. v. Hvarken detta eller den anklagelse, som i följd däraf påtänktes mot N. själf, ledde till någon påföljd. Han utgaf ytterligare ett antal hänsynslösa men om en ovanligt stor intellektuell utrustning vittnande anfallsskrifter.

Mot denna hyperkoleriska, emellanåt alltför impulsiva och något okritiska men mycket framstående person riktade Sw—g ett d. 12 jan. 1761 inlämnadt memorial till riksdagen, i hvilket han påyrkade nödvändigheten att undvika spridandet af klagomål mot landets lagar och regering och pläderade för ett mildt bedömande af sådana personers brister, som menade väl med landet, samt påpekade att Sverige på det hela taget hade en ganska god författning, att alla voro skyddade till lif, egendom och yrke och att vi voro ett fritt folk. Han uttryckte sin förhoppning att missförhållandena skulle rättas, svaghetsfel förlåtas, okunnighetsfel godtgöras och afsiktliga fel bestraffas. Men framför allt hoppades han, att man skulle förhindra ett uppräknande af allt för många brister, så att icke bland folket och bland de nu församlade fyra stånden skulle spridas missnöje med den nuvarande förträffliga styrelse, på det att man icke i sina bemödanden att undvika Charybdis skulle råka i Scylla eller på det att icke »ur det ägg, som förmodades innehålla en paradisfågel, skulle framkläckas en basilisk».

Jag erinrar därom att Sw—g var mycket angelägen om att i tid motarbeta alla sträfvanden att förändra Sveriges

dåvarande »fria» författning och att stärka den ytterligt försvagade konungamakten. I detta hänseende stödde han »mössorna».

Sw—g bemötte därefter inför alla fyra ståndens »plena» Nordencrantz's yrkanden att alla statsmedlen utom de kyrkliga och militära skulle växla innehafvare hvartannat eller tredje år och att den lagskipande skulle helt och hållet skiljas från den lagstiftande makten, d. v. s. att ingen ämbetsman skulle ha stämma i riksdagen eller där vara medlem af något utskott, Nordencrantz's yrkande mot jurisdictionen, mot mångväldet, mot gruf- och järndriften, mot presscensurens alltför ringa makt samt påpekade hans delvis orimliga och städse ytterligt bittra kritik mot allt och alla. Denna senare hade naturligtvis väckt en stark ovilja på många håll och Sw—g gjorde sig i rätt koncisa och till stor del träffande anmärkningar mot N., till talsman i riksdagen för många. Han sände N. sitt anförande. Denne svarade i ett uddigt bref till Sw—g och i ett dito tal i riksdagen och kontroversen mellan de båda herrarna fortsattes under någon tid och fördes med hetsighet å båda sidor. Det förefaller mig likväl att Sw—g både i sak och form drog det längsta strået i sin strid mot N., som dels föreslagit oförståndiga mått och steg och dels nedskrifvit sådana uttryck som »förtal och lögn af det mest infama slag» (Se Tafels *Docum.* Vol. I. sid. 531).

Slutligen och efter en strid, hvars detaljer här icke kunna särskildt intressera oss, slöto de båda herrarna fred på det sätt, att Sw—g den 17 febr. 1761 inbjöd Nordencrantz att med presidenten N. v. Oelreich och dennes mycket vackra och angenäma fru besöka Sw—g i hans trädgård och Nordencrantz genom N. v. Oelreich

lät i sin vagn hämta Sw—g till middag hos sig den 31 dec. s. å.

Efter Sveriges föga ärofulla deltagande vid sidan af Ryssland, Frankrike och Österrike i det sjuåriga kriget mot Preussen och Fredrik den Store vände sig allmänna meningen mot dem, som ansågos bära ett särskildt ansvar för detta krig. I febr. 1761 blefvo riksråden Anders Johan v. Höpken, Palmstjerna och Scheffer nödsakade att taga afsked från sina ställningar i regeringen.

Grefve A. J. von Höpken (1712—1789), riksråd, hofmarskalk, universitetskansler etc. anses ha varit en högt utrustad och lärd man samt en talentfull författare och talare men en icke fullt pålitlig och en alltför försiktig statsman. Från 1746 till 1761 samt 1773 till 1780 var han riksråd. Han delade åtminstone delvis Sw—gs religiösa åsikter, inträdde 1786 i det exegetiska-filantropiska, alltigenom swedenborgska sällskapet samt var utan jämförelse Sw—gs varmaste på de sociala höjderna vandrande gynnare.

Tafels »*Document*» Nr 195 innehåller på omkr. en sida Sw—gs anförande i riksdagen d. 2 Mars 1761 till förmån för grefve A. J. v. Höpken. Sw—g erinrar om att v. H. var böjd för att blott sända 6,000 man till kriget mot Preussen, att han säkerligen hade varit påverkad af sin önskan att göra det bästa för sitt fädernesland samt uttryckte sin egen förhoppning att Riksens Ständer måtte fortfara att bevärdiga grefve v. Höpken med sitt förtroende.

Något senare på våren eller försommaren 1761 höll han ett annat tämligen kort tal i riksdagen för att förordna v. Höpkens, Palmstjernas och v. Scheffers återinträde i riksrådet i ändamål att stärka bevarandet af Sveriges »fria» författning och förbundet med Frankrike.

Detta torde i ett hänseende och genom vissa sannolikt från Englands underhusdebatter lånade fraser ha varit Sw—gs svagaste anförande i riksdagen. Han utbreder sig däri tämligen vidlyftigt om faran för att med envåldets återinförande i Sverige, »den babyloniska skökan» d. v. s. Romerska Kyrkan också skulle vinna sitt återinträde därstädes, för hvilken sistnämnda olycka väl icke minsta grund till fara förelåg. Dessutom förordade han med något större grund och med påpekande af Frankrikes mot våra egna mindre stridande intressen anslutning till Frankrike hellre än till England. Och slutligen yrkade han såsom ett medel till allt detta de tre f. d. riksrådens och i synnerhet v. Höpkens återinträde i riksrådet. — —

Som vi se kan Sw—g sägas ha varit en medlem af adeln, som värdigt företrädde sin släkt såsom dess representant i riksdagen. Hans anföranden tala om en väl utrustad och kunnig man och ingen skulle på grund af hans anföranden kunna sluta till någon sinnessjukdom.

---

[1] I De la Gardieska arkivet fanns en tid en mot borgmästaren i Arboga D. B. Renhorn riktadt anförande »*Rent svar på falska satser*» undertecknadt Em. Swedenborg (Se Kahls, *Nya kyrkan*, häftet 2, sid. 62—69).

Renhorn hade fört riksdagens talan i rättegången 1756 mot Brahe, Horn och de öfriga 6 dödsdömda deltagarna i sammansvärjningen mot riksdagen, en sammansvärjning, som också Sw—g starkt ogillade. Renhorn var 1761 en af de ifrigaste försvararna af riksrådena Höpken, Palmstierna och Scheffer; denna ståndpunkt intogs faktiskt redan under riksdagen äfven af Sw—g. Det mot Renhorn riktade »*rena svaret*» innehåller motsatta åsikter och förefaller heller icke till sin form vara författadt af Sw—g. Då R. Tafel i arkivet skulle granska det ifrågavarande dokumentet, kunde det icke påträffas. Jag anser på de ofvan anförda välkända fakta att Tafel (se Vol. 1., sid. 545 ur *Documents*) har rätt i sitt påstående att det »*rena svaret*» icke är skrifvet af Sw—g och att det blifvit aflägsnat ur arkivet af någon, som insett detta.

Icke heller skulle någon i psykiatri förfaren person, som kände Sw—gs fall, väntat att i hans riksdagstal finna något som helst uttryck vare sig af hans paranoida sjukdom, som uteslutande rörde sig inom det religiösa och icke var förenad med någon demens.

Men det vore bestämdt till fördel för Sw—gs minne och för swedenborgarnas anseende, om de nöjde sig med att omtala honom såsom en ganska förtjänstfull medlem af riksdagen och uppgaf försöket att framställa honom som en stor parlamentariker eller politiker. Detta försök är måhända något mindre galet än deras försök att framställa honom som ett stort matematiskt snille, men det är tillräckligt absurdt för att i längden misslyckas och för att städse verka oändligt tröttande.

Bland de otaliga själsmördande pekoralier, som massvis producerats af swedenborgare om deras profet, finnes också ett och annat inlägg af bättre kvalitet, hvars påståenden förtjäna att bemötas. Bland dylika arbeten finnes en liten uppsats, som framlidne juris prof. Theophilus Parsons i Boston lämnat till »*the American New Jerusalem Magazine*».

Prof. Parsons var swedenborgare och försökte att bevisa att Sw—g icke kunde vara sinnessjuk på grund af hans politiska verksamhet och »hans viktiga åligganden som medlem af det svenska riddarhuset.»

Prof. P. kommer till den något förhastade slutsatsen att hela adeln kände Sw—gs visioner, att adeln måste ha ansett honom vara sinnesfrisk eller själf varit sinnessjuk, då den insatte honom i ett viktigt utskott.

Mot alla dessa påståenden kunna befogade anmärkningar göras, hvilka framgå af framställningar i detta arbete, och äfven prof. Parsons öfriga invändningar mot den allmänna meningen utanför den Nya Kyrkan om Sw—gs sinnessjukdom har ingen annan verkan än att för sakkunniga personer bevisa hans och hans anhängares ohållbara ståndpunkt.

* *

*

Sw—g åtnjöt under den senare delen af sin lefnad en någorlunda god somatisk hälsa, oaktadt han besvärades af åtskilliga till största delen likväl lindriga krämpor af olika art.

Det är mycket möjligt, att han någon gång led af lindriga epileptiska anfall. För att klart inse hvad detta betydde får man icke låta alltför mycket imponera på sig af den fruktansvärda klangen i ordet epilepsi; den därtill svarande sjukdomen *kan* vara en tämligen lindrig åkomma.

I *New Jerusalem Magazine* för 1790 omtalar Tuxen från Sw—gs höga ålderdom om ett sitt besök hos denne ombord på ett skepp i Sundet. Tuxen beskrifver huru han fann Sw—g vid sitt inträde i kajutan. »Jag fann assessorn sittande oklädd med händerna under hakan och ansiktet mot dörren och med öppna och mycket uppåtriktade ögon. Jag var oförsiktig nog att genast tilltala honom och uttrycka min glädje att träffa honom; härvid vaknade han hastigt till medvetande (startled), ty han hade varit i en trance eller extas, på hvilket hans ställning tydde, reste sig med någon förvirring, tog några steg fram ifrån bordet med en egendomlig och synbar osäkerhet (uncertainty), som gaf sig tillkänna i hans händer och hans ansikte. Han hämtade sig snart, hälsade mig välkommen och frågade huru jag kommit dit.

Epileptisk absence eller hysterisk extas? — det är här frågan.

En så pass svår stamning, som den Sw—g led af, torde förefalla mången vara en tyngre lifsbörda än mycket sällan återkommande lätta epileptiska absencer.

Sw—g led också tydligen af flera mycket vanliga krämpor. Han var (se sid. 258) hämorroidarier och plågades emellanåt (se sid. 412) af neuralgiska och af rheumatoida smärtor. En verklig giktdiathes såsom orsak

till en del af hans omtalade smärtor är visserligen möjlig men knappt sannolik hos en så ytterst måttligt lefvande man. White uppger (Vol. II sid. 332) att han på ålderdomen lidit af sten. Tuxen omnämner i sin ofvannämnda uppsats att Sw—g klagat öfver ett flerårigt maglidande (very weak stomach); vid dylika tillfällen plägade han förtära blott skorpor och kaffe. Skorporna äro nog att rekommendera, men hvad kaffet beträffar, så torde väl ingen magläkare tillåta det vid magkrämpor af någon art. Det är också säkert att ingen kan så hängifva sig åt missbruket af kaffe, som Sw—g gjorde, utan att få kronisk magkatarr och lida af dyspeptiska besvär.

Cunos berättelser i förening med det stora arbete Sw—g uträttade talar om mycket stora kroppskrafter, hvarvid jag likväl erinrar, att Sw—gs utomordentliga energi kunde komma dessa att synas större, än de i verkligheten voro.

* *
*

Man har goda grunder att kunna glädja sig däråt, att Sw—g under den senare delen af sin lefnad var en mycket lyckligare man, än han varit i sina yngre dagar, och att han i det stora hela taget för att vara paranoiker måste anses under denna del af sin tillvaro ha blifvit rätt mildt behandlad af ödet.

De ofta nedstämmande paranoiska förföljelseidéerna bruka hos patienter, som inträdt i det megalomaniska stadiet, träda starkt i bakgrunden för de tillfredsställande tankarna på de egna stora företrädena.

Man kan knappt tänka sig något mera tillfredsställande än att lefva i sådana föreställningar om sin egen betydelse, som Sw—g hyste, eller i det intima samlif, som

förenade honom med gudomsväsendet, eller i de samtal, som han dagligen förde med föregående tiders yppersta andar. För att fullt uppskatta hvad allt detta betydde för honom, bör man betänka att ingen öfvertygelse är så bergfast som den megalomaniske paranoikerns föreställningar om egen storhet eller som parafrenikerns föreställningar om sina hallucinationers djupa betydelse och verklighet.

En inskränkning i denna lycka utgjorde visserligen Sw—gs oundvikliga kännedom om den allmänna föreställningen hos hans landsmän, att hans förstånd delvis var rubbadt. Emellertid påpekar jag återigen, att denna åsikt först efter 1759, då Sw—gs religiösa arbeten först utkommo under hans namn, började utveckla sig bland publiken. Det dröjde sedermera visserligen icke många år innan de, som öfverhufvud afhandlade honom, kunde uppdelas i två partier: en majoritet, som bestämdt förklarade honom sinnesrubbad, och en minoritet, som bemödade sig att visa att så icke var fallet.

Denna åsikt om Sw—g var i och utom hans fädernesland så allmän, hvilket framträder i detta mitt arbete så tydligt, att jag icke anser det löna mödan att ägna någon särskild framställning af bevisen för densamma.

Men det är rätt intressant att se huru medvetandet om detta sakförhållande, som med mycken förtrytelse förnekas af många af hans sekts medlemmar, emellanåt framträder äfven hos Sw—gs mest fanatiska religiösa meningsfränder och efterföljare och till och med hos denne hans af trosnit lågande apostel R. Tafel. Denne skrifver (i Vol. II, sid. 991 af »*Document*») följande rader: »Af de papper, som förse innehållet af dokumenterna mellan Nr. 174 och Nr. 196 i detta arbetes volym I, finna vi att Sw—g efter sin återkomst 1759 till Sverige tog en myc-

ket aktiv del i den svenska riksdagens förhandlingar. Ett af hans skäl att göra detta var sannolikt att lämna sina landsmän bevis på sin fullkomliga sinnesfriskhet, ty först under vintern 1759—1760 blef hans umgänge med innevånarna i den andliga världen allmänt kändt, som bevisas genom dokumentet 239.»

Denne flitige arbetare i Sw—gs vingård, R. Tafel, har i dessa satser tvifvelsutan gifvit uttryck åt ett par riktiga tankar. Det är åtminstone högst sannolikt att Sw—g deltog i riksdagsarbetet för att visa sina landsmän att han själf var en man, som fullt förståndigt kunde använda sina kunskaper för att i riksdagen kunna främja sina åsikter. Och det är alldeles säkert, att om någon framlägger sådana åsikter om sin egen förföljelse af andar och människor och om sin egen mission i världen som Sw—g gjort, så blir denne någon af alla sakkunniga och af en stor del af de icke sakkunniga betraktad som förryckt. Tafel hade blott orätt i sin åsikt om storleken och betydelsen af Sw—gs riksdagsarbete och i sin åsikt att förståndiga tal af hvad slag som helst i en församling bevisa frihet från alla sinnessjukdomar. Psykiaterna le åt denna senare föreställning, men till ursäkt för Tafel kan anföras att den bland lekmän är ganska vanlig.

* *

*

Om Sw—g i det yttre efter 1744 var ungefär densamma som förr, så hade psykiskt en genomgripande förändring ägt rum med honom. Han gick en motsatt väg mot den store Locke, som mer än någon annan haft inflytande på hans tänkande, innan sinnessjukdomen grep honom. Locke började som teolog och slutade som empirisk-rationalistisk filosof. Sw—g började i den ande

som talar ur Lockes *Thoughts on Education* och hans *Essay on Human Understanding* och var åtminstone i teorien dels naturforskare d. v. s. empiriker, dels rationalist. Han följde »sensation and reflection», som Locke uttrycker sig eller »experientia et ratio» som Fr. Hoffman uttrycker sig. Sedermera tog han »ur sitt eget kram» och ur sin uppfattning om Ordets »motsvarigheter och korrespondenser», sådana han i följd af sin inspiration och sina hallucinationer uppfattade dem. Därvid följde utan tvifvel den viktiga förändring att den forne trägne studenten af andras arbeten, den väldige polyhistorn, eklektikern och kompilatorn upphörde med sina studier eller skänkte dem blott en ringa del af den tid och det arbete han förr ägnat dem. I Sw—gs arbetsrum funnos numera inga andra böcker än Bibeln. Det var under studiet af denna och under inflytande af de hans egna tankar sig anpassande hallucinationerna, som han producerade sina väldiga manuskript.

* *
*

I slutet af 1750- och början av 1760-talen började man i Sverige omtala att Sw—g hade lämnat bevis på sin förmåga att utanför kända naturliga vägar nå vissa kunskaper.

Då jag närmare granskar dessa berättelser, så finner jag att de till sitt innehåll kunna uppdelas i tre kategorier med ett alldeles olikartadt innehåll, d. v. s. med ett innehåll, som skulle ange tre alldeles olika arter af sällsynt eller öfvernaturlig förmåga hos Sw—g.

Den bäst konstaterade, den mest tillförlitliga eller kanske snarare minst otillförlitliga af alla dessa berättelser

är den ännu ofta omtalade historien om Sw—gs syn i Göteborg af den bekanta den 29 juli 1759 å Södermalm i Stockholm inträffade eldsvådan. Vi ha här exempel på den ofta omtalade s. k. *fjärrsyntheten* eller förmågan att på mycket långa afstånd förnimma fjärran inträffande händelser.

Den andra kategorien af dessa berättelser — om Sw—gs förutsägelser af tiden för Olofsons död, af tiden för sin egen död, af en sjöresas från London till Stockholm tidslängd — afser en *framsynthet,* en rent profetisk förmåga att förutsäga tillkommande ting.

Den tredje kategorien af dessa i Swedenborgslitteraturen så mycket papper och så långa resonemanger påkostade berättelser afser en hos Sw—g af hans sekt antagen förmåga att, som de flesta tro, genom *underrättelser af andar (änglar),* ha erhållit kunskaper om redan längesedan timade händelser, om hvilka Sw—g sedermera i afseende på vissa detaljer blifvit tillfrågad. Dylika berättelser utgöra historierna om det Martevilleska kvittot och om den preussiske prinsens samtal med drottning Lovisa Ulrika af Sverige och om besöket hos Sw—g af biskop Hallenii barn.

Jag anser det lämpligast att här framställa hvar och en af de olika kategorierna för sig, men kan icke ägna lika stort utrymme åt dem, som en del andra biografer gjort. R. Tafel skänker dem 77 stora sidor i sina *Documents.*

Innan vi gå till de särskilda berättelserna böra vi, hvar och en i sin stad, anställa några betraktelser öfver *mytbildningens* räckvidd och betydelse i det vanliga mänskliga lifvet. De flesta gamla män och särskildt de flesta läkare ha sett exempel på, huru sakförhållanden under berättelse från mun till mun af flera personer vanställas

genom afdrag och tillägg till dess ett helt berg af lögn uppstår kring ett sandkorn af sanning eller till och med utan något sådant korn alls.

Exempel på detta välkända förhållande äro onödiga; det finnes ingen någorlunda väl utrustad eller erfaren och bildad man eller kvinna, som icke lärt känna det.

Mytbildningen försiggår bättre och hastigare bland barn och kvinnor än bland män, bättre bland illa än bland väl utrustade, bättre bland obildade än bland bildade personer. Men det finnes ingen människa, som lefvat ett flertal af år, och som icke mot eller med sin vilja bidragit till den.

Bland olika samhällsklasser litar jag mera på läkares uppgifter om sakförhållanden, som höra till deras yrke, än på några andra yrkesidkares pålitlighet. En gång hörde jag emellertid af flera olika läkare alldeles bestämda uppgifter om ett sakförhållande, hvilket jag som sådant hade anledning att betvifla. Då jag hade stort intresse att förvissa mig om sanningen eller falskheten af dessa berättelser, använde jag mycken tid och möda för att nå visshet i detta hänseende. Hvarenda en af dessa delvis i ytterst bestämda ordalag lämnade uppgifter var falsk.

Hvarje ransakningsdomare vet hur olika vittnesbörd om samma sak aflämnas af olika vittnen.

Jag har emellanåt kunnat konstatera att fåfänga personer i sitt tal utan minsta grund genom rena lögner tillägna sig intellektuella förtjänster af någon art och att detta slutligen sker på ett sätt, som anger att de själfva tro sina uppgifter vara sanna och endast småningom ge vika vid påminnelsen om verkliga förhållandet.

Jag vill särskildt här protestera mot förfarandet hos den swedenborgska sektens medlemmar att antaga Sw—gs vittnesmål för godt i fråga om sådant, som skulle tjäna

till bevis för hans umgänge med änglar och andar af olika slag. Hvarenda förståndig läkare skall hålla med mig därom, att Sw—g var en paranoiker, som vid tiden för de omtalade underverken under årtionden lefvat i sitt megalomaniska stadium och att det är alltför naivt att antaga hans vittnesmål i sådana frågor, som beröra hans religiösa storhetsföreställningar. I Sw—gs bref finnas bevisligen oriktiga uppgifter om hithörande saker, exempelvis om identiteten af hans åsikter lifvet igenom om treenigheten o. dyl. I den återblick jag ämnar lämna öfver hans sinnessjukdom, skall jag visa huru alltigenom oförmögen han måste antagas ha varit att i dylika frågor vittna i sin egen sak.

Jag anför här först *berättelsen om Sw—gs syn i Göteborg af eldsvådan i Stockholm, den enda af alla de ifrågavarande som jag anser möjligen kunna vara något annat än en myt.*

De olika berättelserna om detta liksom om Sw—gs andra »underverk» skilja sig rätt betydligt från hvarandra. Jag följer här den af Emanuel Kant lämnade versionen. Kant hade skrifvit till Sw—g med förfrågan om händelsen, Sw—g hade mottagit brefvet och lofvat att besvara det, men hade, såsom icke sällan hände, uraktlåtit att infria detta löfte. Enligt Tafels undersökningar tyckes det som Kant af en engelsk god vän till sig, mr Green, som 1768 samtalade med Sw—g i Stockholm, först detta år fått upplysningar om händelsen, hvilka han den 10 augusti 1768 meddelade Fräulein Charlotte v. Knoblauch. Af detta bref framgår, att Kant då hyste tilltro till följande sakförhållanden. Jag inför här riktiga i stället för Kants oriktiga tidsbestämningar.

Den 29 juli 1759 var den från England till Göteborg nyss anlände Sw—g tillsammans med femton andra per-

soner inbjuden till en Mr William Castel i denna stad. Omkring kl. 6 gick Sw—g ut i det fria och återvände blek och upprörd till sällskapet med den underrättelsen att en farlig eldsvåda utbrutit på Södermalm i Stockholm. Han var mycket orolig och gick ofta ut (för att observera). Kl. 8 omtalade han, efter att åter ha varit ute, att eldsvådan hade blifvit släckt tredje huset från hans eget. Detta var en lördag; underrättelsen spreds hastigt, och följande dag kallades Sw—g upp till landshöfdingen, som underrättade sig om det hela. På måndag kväll och tisdag morgon anlände nyheter från Stockholm, hvilka bekräftade Sw—gs berättelse.

Jung-Stillings, Pernetys, Bergströms, Springers och andras berättelser afvika mer eller mindre från denna och från hvarandra.

Uppmärksammas bör att Sw—g enligt de flesta och bästa uppgifter tid efter annan lämnade sällskapet sannolikt för att i det fria mottaga intryck om eldsvådan.

Relata refero med den enda anmärkning att historien under inga förhållanden utgör bevis på något Sw—gs umgänge med änglar eller andra andar, samt att liknande händelser äro lika säkert konstaterade om tusental andra personer än Sw—g.

Äfven i fråga om fjärrsynthet pågår städse en storartad mytbildning, som både till kvalitet och kvantitet växlar oändligt bland olika samhällsklasser och folkslag. I mina egna rätt vidtomfattande och talrika ströftåg och irrfärder på denna vår lilla högeligen intressanta planet har jag funnit sägner om fjärrsynthet och framsynthet allmännast bland skottar och norrmän och naturligtvis mest allmän bland kvinnor och svagt utbildade och utrustade män.

Jag förmodar, att man i Skottland ännu finner kvar

de små trefliga värdshusen och hotellen, hvarest man om kvällarna i rökrummet träffar vid sina grogg-glas ett antal allvarliga herrar, som i början förefalla tystlåtna, men som så snart talet faller på fjärrsynthet och framsynthet bli oändligt språksamma och ganska intressanta.

I de allra flesta fall äro de visserligen blott intressanta genom sin mystiska läggning och sin vidskeplighet. Men i yngre dagar, och innan jag hade fått mer än nog af herrar swedenborgare, var redan detta tillräckligt för mig.

I en med mig befryndad släkt går följande historia i svang om en fjärrsyn, som torde vara minst lika säkert bevittnad af människor, som ännu för få årtionden sedan voro i lifvet, som Sw—gs syn af eldsvådan å Södermalm 1759.

Den 2:dra april 1801 utropade i Ringerike en ung dam — om hon därvid befann sig utom hus eller inomhus vet jag icke — att en stor flotta under eldgifning låg utanför Köpenhamn och att eldsvådor syntes i staden på flera ställen. Efter en stunds ytterligt spändt iakttagande utropade hon, att hon såg sin bror, löjtnant ombord på ett danskt skepp, stupa.

De flesta personer skulle i mitt ställe anse sig ha skäl att sätta tro till historien.

Jag inflikar här den anmärkningen, att amiral lord Nelson, under Sir Hyde Parkers öfverbefäl, kom till Köpenhamn såsom slaghöken kommer på dufvan, och att ingen människa i Norge hade en tanke på hans tillärnade angrepp.

Om någon af mina läsare önskar veta min egen ståndpunkt till dessa två historier, så har jag svårt att afgifva annat svar än, att jag icke vill åtaga mig att bestämdt förneka deras sanning. Vi ha icke någon rätt att utesluta möjligheten af en naturlig förklaring på Sw—gs syn af

eldsvådan eller den unga norska damens syn af Köpenhamns bombardemang. Den numera av många återupptagna Newtonska *emissionsteorien* tyckes lika lätt som den Huygenska *vibrationsteorien* tillåta oss att antaga intryck under särskilda yttre och individuella förhållanden på längre än de vanliga optiska vägarna. Och vi ha i dessa sista tider (se här sid. 209) upptäckt tillvaron af andra materiella strålar än dem vi förr kände. Samtidigt måste jag tillägga att, ehuru båda historierna förefalla stödja sig på sakförhållanden, det icke är säkert uteslutet att de båda kunna vara uppdiktade.

En helt annan ståndpunkt än i fråga om *fjärrsynthet* har man rätt att intaga i fråga om Sw—gs förmenta och mycket omtalade *framsynthet,* detta både på teoretiska och praktiska grunder. Äfven om man anser att nutidens verklighet i sina egenskaper af grunder och orsaker icke kan ge upphof till mer än en enda framtida verklighet af följder och verkningar, att sålunda all framtida verklighet är fullt säkert bestämd redan af den nuvarande verkligheten, så ligger tanken på profetior utanför det mänskliga sunda förnuftet, då det icke är möjligt att ha öfversikt öfver hela den nutida verkligheten. Det är en stor skillnad på att förneka det, hvars möjlighet, om den än förefaller stå aldrig så långt borta från sannolikheten, likväl tyckes kunna tänkas — och att förneka det, hvars möjlighet förefaller alldeles otänkbar.

Och detta förnekande blir så mycket mera befogadt för den, som bland alla s. k. profetior icke funnit ett enda fall, som verkligen ter sig som en profetia annat än genom mer eller mindre långsökta uttydningar och tänjningar.

Vi känna Bibelns profetior, men ingen enda af dem, som kan bevisas vara ett verkligt uttryck af det, som kal-

las framsynthet. Vi veta att under alla tidehvarf ända från ackadernas tid (se Kiesewetter vol. II, sid. 277) ha folk talat om sanna spådomar, och att från astrologiens tider åtskilliga horoskop påstås ha varit riktiga. Och jag erinrar om de otaliga profetiorna utan några tekniska hjälpmedel alls — om Turrels profetia om den stora franska revolutionen, om Marianne Lenormand i Paris och om Mamsell Arvidson i Stockholm, om J. V. Voigts icke alldeles oförklarliga profetia om Napoleon III:s fall och Tysklands enhet, om Nostradamus och om tusende sinom tusende andra profeter och profetissor i alla länder.

Jag tror icke på framsynthet och anser att »aningar» bestämmas af yttre företeelser och af känslostämningar och utgöra hypotetiska slutsatser, samt att blott »drömmare» tro på drömmar.

Dessutom påpekar jag, att Sw—g enligt synnerligt trovärdiga vittnen själf frånsagt sig alla anspråk på framsynthet.

Den välkände bibliotekarien G. G. Gjörwell nedskref den 28 augusti 1764 samma dag, som han besökt Sw—g, hvad denne sagt, och detta publicerades sedermera 1786 i *Anmärkningar i Sv. Historien.* Vi läsa där bl. a. »Grundsatserna för hans kunskap (principium cognoscendi) utgöras af en öfvernaturlig syn och hörsel och ett bevis på att både denna grundval och hans uppenbarelser äro sanna och detta att Gud själf uppenbarade sig för honom i maj 1744, och att före denna tid Gud förberedde honom medelst en grundlig kännedom om denna världs fysiska och moraliska krafter för mottagande af den nya uppenbarelsen och att han ända sedan denna tid ständigt och utan uppehåll har varit i umgänge med Gud, som han ser framför sina ögon som en sol, han talar med änglarna om de aflidne och känner allting som sker i den andra

världen, *men han känner icke det framtida.* Till Tessin uttalade Sw—g (se kap. XIII) att tillkommande händelser vore Herren allena förbehållna. Äfven i *Vera Chr. Religio* omtalar Sw—g i Nr 849 att, då djäflarne bådo honom uppenbara tillkommande händelser och lofvade att då tro honom, svarade han att Herren icke gifver dylika uppenbarelser, emedan förnuftet då skulle domna och förfalla.

Härtill kommer att alla hithörande historier om Sw—g bortsedt från deras orimlighet äro antingen alldeles obestyrkta eller uppenbart apokryfiska.

En af dem är i dubbel mening en skepparhistoria. En kapten, som skulle föra Sw—g från London till Stockholm, påstår, att Sw—g förutsade dagen för skeppets ankomst till sistnämnda stad.

Methodistchefen Wesley hade som svar på ett bref från Sw—g med underrättelse att denne fått den uppenbarelsen att Wesley önskat se honom och bjöd honom vara välkommen, svarat att han skulle komma vid återkomsten från en resa. Sw—g skulle då sagt, att detta blefve för sent, emedan han då skulle befinna sig i andevärlden. Historien härstammar sannolikt från den notoriskt i sina uppgifter opålitlige Wesley.

Den 24 nov. 1775 besvor Richard Shearsmith och hans hustru Elizabeth Shearsmith inför mayorn T. Wright i Guildhall i London ett dokument, i hvilket de bland annat, som vi redan känna, också omnämna att Sw—g ungefär en månad före sin död berättade för Elizabeth Reynolds, som då var i tjänst hos Shearsmith och efter den dåvarande fru Shearsmiths död blef Shearsmiths hustru, att han skulle dö på en bestämd dag samt att detta »*to the best of their recollection and belief*» d. v. s. » efter allt hvad de kommo ihåg och kände sig öfverty-

gade om», inträffade. Båda voro två alldeles obildade personer, af hvilka hustrun icke ens kunde skrifva sitt namn och båda trodde säkerligen liksom så många andra dylika allt hvad de önskade tro.

Den, som på grund af dessa sex historier eller på grund af dem alla tillsammantagna, anser Sw—g ha varit en profet, bör genast låta inregistrera sig antingen i den »Nya» eller i den spiritualistiska kyrkan. Han kommer då bland folk, som passa honom, och för hvilka han själf passar.

Professorn i Tübingen i franska språket, John Benedikt Scherer, född 1741, har på sin höga ålderdom någon gång emellan 1818 och 1821 meddelat dr. Im. Tafel en historia om Sw—gs framsynthet, som sedermera har upprepats i ett bref från en präst Maser till Im. Tafel. Denne »*ville minnas*», att professorn själf talat med Sw—g om saken.

Scherer hade i någon egenskap tjänstgjort vid en ambassad i Stockholm under Sw—gs tid och där hört följande historia.

I ett sällskap hade man velat pröfva den närvarande Sw—gs spådomsförmåga och bedt honom bevisa den genom att berätta hvilken af sällskapet först skulle aflida. Sw—g hade efter ett längre eftertänkande med förbigående af de närvarande förutsagt att en viss Olof Olofsson skulle dö nästa morgon kl. 45 min. öfver 4. En af Olof Olofssons vänner begaf sig nästa morgon på väg till Olofssons hem för att höra huru det stod till med denne, och mötte på vägen Olofssons tjänare, som omtalade att O. tidigt på morgonen aflidit.

Dr. Im. Tafel anser detta vittnesmål högeligen viktigt. Af allt mitt hjärta ber jag Er, käre läsare, att ej vara lika enfaldiga häri som tit. Im. Tafel!

En berättelse om Sw—gs umgänge med andar härrör från min egen mormor, fru A. F. Ehrenborg, som den 18 jan. 1869 meddelat den i bref till Rudolf Tafel.

En dotter till biskop Hallenius i Skara — som i förbigående sagdt, blifvit af Sw—g omvänd från dåliga till goda vägar — for såsom barn 1767 till Stockholm för att bevista sin faders begrafning och blef med sin broder på Hornsgatan öfverraskad af en regnskur, samt sökte sin tillflykt in i ett hus. Där mottogs sällskapet af en äldre herre, som icke var någon annan än Sw—g. Då pojken H. skulle föreställa sig och systern vid namn, afbröt Sw—g honom och sade, att den aflidne biskopen själf just nyss förberedt honom på deras ankomst. Jag ärar och älskar minnet af min mormor, oaktadt hon var medlem af den swedenborgska sekten, som räknar mycket få så pass intelligenta människor, som hon var. Men i fråga om Sw—gs spådomar vågar jag icke lita på hennes uppgifter.

Alla dessa ledsamma historier om underverk af olika slag härröra från människors benägenhet att i sina erinringar om händelser tillfoga detaljer, som passa i stycke med deras egna önskningar, att draga förhastade slutsatser och från andra liknande svagheter.

I Sw—gs fall äro de samtliga synnerligen oskyldiga och förtjäna icke att man spiller ett ord på dem.

Den mycket omtalade historien om *det förlorade Martevilleska kvittot* omtalas på mycket olika sätt af ett halft tjog personer.

Själfva R. Tafel erkänner, att bland alla dessa tyckes Robsahms berättelse ha de största sannolikheterna för sig, emedan Robsahm var ett pålitligt vittne, och emedan han erhållit sina upplysningar af Sw—g själf. Tafel skulle vara starkt böjd att antaga detta vittnesmål,

om icke en omständighet vore. Denna i Tafels ögon så viktiga omständighet är att Bergström, den i Sw—gs historia flera gånger omtalade svenske värdshusvärden från London, hade berättat, att han af Sw—g själf hört, att Sw—g lämnat fru Marteville upplysning om hvar kvittot låg.

Vi ha här två vittnen, som båda uppgifvit sig ha erhållit sina upplysningar af Sw—g själf. Det ena vittnet är en bildad man, som direkt citerar Sw—g, och hans vittnesmål innehåller intet öfvernaturligt eller otroligt. Det andra vittnet är en obildad innehafvare af ett litet värdshus i London, som icke direkt citerar, och hans vittnesmål är för vanlig mänsklig uppfattning alldeles otroligt.

Men R. Tafel, en fullständigt fanatisk swedenborgiansk sekterist, förkastar det förra på grund af det senare vittnesmålet på ingen annan grund än just den, att han var en fullkomligt fanatisk swedenborgiansk sekterist.

För min del anser jag att Robsahms vittnesmål är med mycket det tillförlitligaste af alla.

Robsahm omtalar (se här hans biografi öfver Sw—g) att, då den holländske ambassadören de Marteville aflidit i Stockholm i april 1760, hans änka (född v. Ammon) efter hans död kräfdes på en mycket stor summa för en silfverservis, som hon visste vara betald, och att fru Marteville hade besökt Sw—g för att af honom (medelst hans umgänge med andar) få veta, hvar det förlorade kvittot låg. Sw—g svarade, att han, om han träffade Marteville (s ande), skulle fråga denne efter kvittot, hvilket skedde, samt att ambassadören svarat honom att han, ambassadören, samma kväll skulle gå hem och leta rätt på kvittot. Sw—g tillade att han sedermera icke

hörde något mera från fru Marteville. Häri finnes intet otroligt.

Robsahm säger att Sw—g sade sig sedermera ha hört att fru Marteville hade funnit det viktiga papperet, »men jag hade ingen annan andel», sade Sw—g, »att bringa ljus i saken än hvad jag nu berättat.»

Robsahm tillade, att det allmänna ryktet omtalade att änkan i en dröm fått af sin aflidne man veta hvar kvittot låg.

Jag anser, att hvarenda människa, som läser igenom Tafels vidlyftiga framställning och Leotards, Greens, Bergströms, Pernetys, Thiébaults, Ostermanns och v. Eibens (fru Martevilles andra man) sins emellan stridande vittnesmål, skola tillmäta dessa föga värde i jämförelse med Robsahms. v. Eiben, som väl näst Robsahm torde vara den tillförlitligaste, öfverensstämmer däruti med Robsahm att fru Marteville i en dröm fått underrättelse af sin förste man om kvittots plats.

Ostermanns berättelse är återgifven af den bekante pneumatologen Jung-Stilling, som försäkrar att den »är alldeles sann». Den omtalar icke en silfverservis utan en jordegendom.

Äfven Ostermanns berättelse innehåller, att Martevilles ande syntes för fru Marteville och utpekade kvittots plats. Sw—g hade blott förutsagt andens besök. *Det sannolika är, att fru de Marteville i halfslummern utan alla andras hjälp erinrat sig kvittots plats, i likhet med hvad som så oändligt ofta sker med andra människor.*

Vi komma nu till historien om *drottning Lovisa Ulrikas hemliga samtal med hennes broder, prins August Wilhelm af Preussen kort före dennes död och Sw—gs vetskap därom.*

Prins August Wilhelm af Preussen dog i juni 1758.

Sw—gs samtal med drottningen torde ha ägt rum omkr. ett år efter denna händelse.

Enligt Springers vittnesmål skulle Sw—g till honom om denna historia ha yttrat att »mycket af den var sant och mycket icke sant och att hela saken kanske var bäst känd i Berlin.»

Jag anför de viktigaste af de många olika versionerna.

Jag väljer generalkrigskommissarien Tuxens såsom en af dessa, ehuru jag icke äger tillgång till det danska originalet utan endast till den engelska öfversättningen däraf af August Nordenskjöld. Denne var en i tron lågande swedenborgare och, ehuru bergshauptmann (i Finland) och medlem af Vetenskapsakademien i Stockholm, en fantast äfven i öfrigt. (Se kap. XVIII).

Det är väl icke alldeles uteslutet, att han förändrat Tuxens bref i riktning med sina egna önskningar. Men oaktadt allt detta förefaller mig likväl detta bref i Nordenskjölds engelska öfversättning vara det värdefullaste inlägg, som finnes från denna sida d. v. s. från troende swedenborgare om Sw—gs mellanhafvande med Lovisa Ulrika angående hennes bror prins August Wilhelm af Preussen.

Tuxens hithörande samtal med Sw—g tyckes ha ägt rum på våren 1768 i Helsingör i den svenske konsuln Rahlings hus, då Sw—g för att trycka sitt »*De Amore Conjugiali*» var på väg till Amsterdam, hvarifrån han återvände till Stockholm i början af okt. 1769.

De rader i Tuxens bref, som afse vår närvarande angelägenhet lyda: Riksrådet grefve Scheffer kom en dag för att besöka Sw—g och fråga om han ville följa Scheffer till hofvet dagen därpå? Sw—g frågade, hvarföre S. framställe detta förslag, då han väl visste att han, Sw—g, hade andra sysselsättningar än att gå till hofvet. Gref-

ven svarade att drottningen några dagar förut mottagit ett bref från sin syster, hertiginnan af Braunschweig, i hvilket denna talar om en kritik hon läst i tidningen i Göttingen om en man i Stockholm, som föregaf sig tala med de döda, och undrade öfver, att drottningen aldrig i sina bref omnämnt ett ord härom. Drottningen frågade då de närvarande, om en sådan man fanns, och om han icke var vansinnig. Härtill svarade grefve Scheffer att mannen var långt ifrån vansinnig, utan var en klok och en lärd man. Drottningen uttryckte därpå sin önskan att se denne man, och grefve Scheffer omtalade sin bekantskap med honom och sin afsikt att bedja honom komma. Sw—g efterkom denna önskan. Då konungen och drottningen anländt, samtalade de med de utländska ambassadörerna och de andra främsta personerna, och nalkades därefter Scheffer, som presenterade Sw—g. Drottningen uttryckte sin tillfredsställelse öfver att han kommit och frågade, om det vore sant att Sw—g samtalade med de aflidna. Sw—g bejakade detta. Hon frågade vidare om detta var en kunskap, som kunde meddelas andra? »Nej!» »Hvad är det då?» »En gåfva af Herren». »Kan Ni då tala med alla döda eller blott med vissa personer?» Sw—g svarade: »Jag kan icke samtala med alla, men med sådana som jag känt här i världen, med alla kungliga och furstliga personer, med alla berömda hjältar och stora och lärda män, som jag lärt känna, vare sig personligen eller genom deras handlingar eller skrifter, således med alla, om hvilka jag kan bilda mig en föreställning, ty det förstås, att jag hvarken kan eller vill tala med personer, som jag aldrig har känt, eller om hvilka jag icke kan bilda mig en föreställning». Drottningen frågade honom då, om han ville åtaga sig en kommission till hennes aflidna bror. Han svarade:

»Af hela mitt hjärta». Härefter följde han drottningen, konungen och grefve Scheffer till ett fönster i rummet och fick där sin kommission, samt lofvade drottningen att därpå bringa ett svar. Han blef därefter inbjuden till den kungl. taffeln, hvarest man gjorde honom tusen frågor, som han alla öppet besvarade. Någon tid därefter besökte grefve Scheffer honom ånyo och frågade om han åter ville medfölja till hofvet, hvartill han samtyckte. Då drottningen fick se honom sade hon: »Glöm icke bort min kommission.» Han svarade: »Den är redan uträttad». Och, då han lämnade henne (den honom anförtrodda) hälsningen, blef hon ytterst öfverraskad och plötsligt illamående, men hämtade sig och sade: »Ingen dödlig kunde ha berättat mig detta.»

Vi skola genom ett citat ur *Berlinische Monatschrift* för 1783 snart finna, att historien i denna form har sin plausibla och naturliga förklaring.

Af Mr Thiébaults vittnesmål anför jag slutorden, som han citerar efter drottningen: »Tusen saker», sade hon, »synas oss oförklarliga och öfvernaturliga, då vi endast känna deras allmänna följder. Och väl utrustade män, som aldrig äro så belåtna, som då de förelägga något underbart, begagna sig häraf för att vinna ett utomordentligt rykte. Sw—g var en lärd och i sitt yrke kunnig man, och jag kan ej förstå, genom hvilka medel han fått kännedom om hvad ingen kunde veta. Likväl har jag ingen tro på att han haft något möte med min framlidne bror.»

Redaktörerna för Berlinische Monatschrift återgåfvo en tid därefter en annan berättelse af en likaledes fullt pålitlig person. Denne hade frågat drottningen personligen i saken och hon hade småleende svarat, att hon både kände historien och vissa personers bevekelsegrun-

der, som bemödade sig att förmå henne att mot sitt bättre vetande uppträda för dess sanning.

Hon påstod, att hon i ett samtal med Sw—g anfört sina skäl mot möjligheten af hans visioner och att han erbjudit sig att bevisa deras verklighet. Hon hade då gifvit honom i uppdrag att fråga sin aflidne broders ande om meningen med några uttryck, som han brukat i ett samtal med henne, samt för att underlätta uppdraget nämnt några bestämda omständigheter angående samtalets innehåll och plats. Sw—g hade lämnat henne med den försäkran, att han förr eller senare skulle underrätta henne om sin framgång med uppdraget, men hade aldrig gjort detta, utan hade tydligen undvikit hvarje tillfälle att samtala med henne och två gånger, då detta icke var möjligt, sagt att han icke kunnat få hennes aflidne broders ande i tal. Sw—g dog utan att härå ha haft bättre framgång och drottningen dog »utan att ens ha så mycket tro som ett senapskorn i hans visioner.»

Ur en af Tafel citerad uppsats i Berlinische Monatschrift för 1783 anför jag följande ur ett bref från en för redaktionen känd »framstående kavaljer».

Insändaren hade hos den gamle vördnadsvärde chevaliern Beylon sammanträffat med en af de ädlaste, mest upplysta och hederligaste svenskar, grefve F(ersen). Samtalet föll på Sw—g och jag berättade hvad drottningen hade sagt den föregående dagen (om sin tilltro till Sw—gs möte med prinsen). Den gamle chevaliern (Beylon) såg på grefve F. och båda smålogo betydelsefullt, som om de kände de hemliga driffjädrarna i saken. Min uppmärksamhet var nu väckt och, då jag var mycket angelägen att få veta mer om saken, gaf mig chevaliern förklaringen till densamma».

Denna innehöll, att drottningen, som ansågs ha varit

en af de förnämsta orsakerna till revolutionsförsöket 1756, hade under denna kritiska tid skrifvit till sin broder, den preussiska prinsen, för att inhämta hans råd. Drottningen fick aldrig något svar och då prinsen snart därefter dog, fick hon ingenting veta om skälen härför. Då drottningen gaf Sw—g sitt uppdrag, voro riksråden grefvarne T. och H. (Tessin och Höpken) närvarande, af hvilka den senare hade uppsnappat den preussiske prinsens bref till drottningen. Dessa beslöto nu att begagna sig af tillfället för att »uppfostra» drottningen, gingo därefter på ett besök till Sw—g och instruerade honom om hvad han skulle säga från prinsen: att han icke svarat, emedan han, prins August Wilhelm, var missnöjd med hennes uppförande, då hon genom sin brist på politisk försiktighet och sin ärelystnad hade förorsakat blodsutgjutelse, hvilken hon måste sona; prinsen bad henne därför att afhålla sig från all inblandning i statsangelägenheter, icke försöka bemäktiga sig tyglarna eller tillställa uppror, hvilket förr eller senare måste leda till hennes egen undergång».

Den, som berättat historien, gaf redaktören rätt, att om den droges i tvifvelsmål, offentliggöra hans namn. I annat fall föredrog han att förblifva onämnd, »då han i den enslighet, i hvilken han lefver, helst önskar slippa bryta en lans med de framtida innevånarna i det Nya Jerusalem.»

Carl Gustaf Nordin skrifver i »*Dagboksanteckningar*» för åren 1786—1792, att Höpken och Tessin hållit kvar drottningens bref till prinsen — som Nordin här felaktigt kallar Ferdinand — att de båda grefvarna läst det, meddelat Sw—g dess innehåll och att kammarherren Melcher Falkenberg var den, som lämnat brefvet till Höpken. Nordin hade erhållit dessa underrättelser af baron Rosenhane Schering d. 5 maj 1758.

Rosenhane hade frågat riksrådet grefve Fersen om saken, men denne erinrade sig den icke och trodde, att det möjligen kunde vara frågan om hans broder. Rosenhane frågade därefter konungen om historien, som svarade att Beylon berättat den på samma sätt för honom.

Tafels invändningar att Falkenberg vid ifrågavarande tid icke var tjänstgörande kammarherre och hvarken Tessin eller Höpken i slutet af nov. 1761 längre voro riksråd liksom hans andra invändningar om Höpkens förklaring 1784 (*Docum.* Vol. I, sid. 50) få gälla hvad de kunna, hvilket förefaller mig vara mycket litet.

Att förutsätta möjligheten af Sw—gs deltagande i hvad som åtminstone visar en förvillande likhet med intrig, är för medlemmarna af det Nya Jerusalem — men, gudskelof, icke för mina vänner medlemmarna af det gamla Jerusalem — att jämföra med de kristnas synd mot den Helige Ande, hvilken aldrig förlåtes.

Detta är förfärligt sorgligt för mig, som *måste* erkänna att jag icke skulle vilja våga det lilla jag äger på Sw—gs oskuld i detta hänseende. Sw—g var en varm anhängare af »det fria statsskicket» under frihetstiden. Det fanns väl knappt någon, mot hvilken han kände sig vänligare stämd än grefve Höpken, som var hans mest betydande anhängare och beundrare — icke ens grefve Tessin undantagen, som visserligen ansåg Sw—g obotligt sinnessjuk, men som säkerligen icke omtalat detta för honom, som hade de i Sw—gs ögon alldeles icke obetydliga förtjänsterna att vara grefve och att ha varit riksråd samt att ha visat sig mycket vänlig mot Sw—g. Och den allra starkaste tänkbara frestelse för Sw—g låg uti det lysande tillfället att för drottningen och därigenom för en betydlig och väsentlig del af svenska folket meddela ett skenbart *bevis* för sitt umgänge med andar. Detta

umgänge var för honom det säkraste sakförhållande i hela hans erfarenhet, hans tilltag mot drottningen i hans ögon sålunda ett för henne, för landet och för sig själf »pia fraus», ett fromt bedrägeri, som var långt mera fromt än bedrägligt.

Han hade ju enligt egen uppgift en gång förr inlåtit sig i ränker för en god sak (se sid. 136). Han var visserligen nu en helt annan människa än den tiden. Men ändå!

För den, som anser det så säkert som något annat att Sw—g var paranoiker, ligger det icke nära till hands att anse honom alldeles oåtkomlig för frestelser, som just berörde hans paranoiska svagheter.

Man får därför förlåta mig, att jag icke vill i detta fall antaga, att den allmänt aktade chevaliern Beylon ljugit.

* *

*

I IX:de afdelningen (section) af Tafels »*Documents*» kunna vi taga del af Sw—gs korrespondenser mellan 1749 och 1772.

Men under det hans bref från 1740-talet äro mycket upplysande om hans personlighet och om hans erfarenheter och åsikter åt olika håll, är detta i mycket ringa mån fallet med hans bref från denna senare del af hans lefnad — de angå, bortsedt från rena affärsbref, nästan samtliga religiösa angelägenheter, i hvilka han dessförutan alldeles tillräckligt meddelat sina åsikter. Emellertid förtjäna några af dem att återgifvas.

En baron v. Hatzel, som för underrättelser om sig refererat till grefve Gustaf Bonde, skrifver och ber Sw—g om underrättelser hvar i Mose böcker ligger gömd mak-

ten att komma i beröring med andar. (Se Vet. Akad. *Bergianska samling*, Vol. XVI, sid. 278).

Sw—g skrifver härom den 11 aug. 1760 till grefve Gustaf Bonde och svarar att, då baron Hatzels bref angår Sw—gs i England anonymt publicerade arbeten, så kan han, Sw—g, icke direkt besvara brefvet. Men han känner inga verser i Den Heliga Skrift, som mer än andra upplysa om sättet att komma i beröring med andar.

Guds ord är, upplyser Sw—g, skrifvet så att, så snart någon läser det med kärlek och uppmärksamhet, äro andar och änglar närvarande och förena sig med honom, så att det utgör ett föreningsband mellan himlen och jorden. Sw—g hänvisar angående detta till sitt arbete om Himmel och Helvete Nr. 303—310. Men Herren anordnar det så att andar och människor sällan komma tillräckligt nära hvarandra för att samtala, hvilket är farligare än människor förmoda, ty genom umgänget med andar kunna människor lätt tvingas i ett för deras lif farligt själstillstånd, om icke Herren själf bringar dem i tillfälle härtill, tager dem under sin vård och särskildt skyddar dem, som han gjort med Sw—g själf. »Herren själf har behagat införa mig i samtal och umgänge med andar och änglar af skäl, för hvilka jag redogjort i mina skrifter, därför är jag af Herren själf beskyddad mot många förtviflade försök och anfall af onda andar». Andar och människor skiljas åt därigenom att andar lefva i andliga, människor i naturliga tankar och tal; de kunna därföre blott meddela sig med hvarandra medelst motsvarigheter, om hvilkas beskaffenhet Sw—g också talat. Då andar samtala med människor lämna de sitt andliga och inträda i ett naturligt tillstånd och bli då i stånd att skada människorna till själ och kropp. Sw—g säger därefter att andar och människor äro åtskilda, så att de icke veta af

hvarandra, ehuru de ständigt äro tillsammans, ty människan kan icke lefva utan gemenskap med andar, genom hvilka hon har samband med himmel och helvete, och däraf mottager sitt lif.

I detta bref, som jag i något sammandragen form återgifvit från Tafels *Documents* Vol. 17, sid. 230, framställer Sw—g, som vi se, sina åsikter om betydelsen och faran för människor af andars och deras umgänge med hvarandra i rak motsats mot den åsikt, som hyllas af den moderna spiritismen, i hvars uppkomst och utveckling vi längre fram skola se att Sw—g genom sina skrifter efter sin död spelat en så viktig roll. Baron v. Hatzel var tydligen, som så många tusende andra människor, af naturen upplagd för spiritismen.

Den 6 januari 1763 skref Sw—g ett gratulationsbref till biskop Petter Filenius i Linköping i anledning af biskopens dotters förlofning med professorn och lektorn mag. Samuel Alf. Filenius var gift med en Sw—gs systerdotter, Ulrica Benzelstjerna, ärkebiskop Erik Benzelii d. yngres dotter i hans äktenskap med Anna Swedenborg, Emanuels äldsta syster. Han önskar Filenius ett godt nytt år och undertecknar sig som dennes ödmjukaste tjänare.

Det var denne Filenius, som under det han betedde sig ytterst hjärtligt mot Sw—g och lofvade befria hans bok *De Amore Conjugiali* från ett beslag, sökte åstadkomma bokens konfiskation och Sw—gs inspärrande på ett dårhus, hvarom mer här nedan. Sw—g fick, som rimligt kunde vara, ett stort förakt och en ytterlig motvilja för den lågsinte prelaten och brukade kalla honom Judas Iskariot, som förrådde sin vän med kyssande.

Prelaten *F. C. Oetinger* (1702—1782) var en würtembergare, som i sin ungdom visade en framstående intel-

lektuell utrustning, men också den läggning för mystik, som utmärker Sw—gs anhängare. Han studerade mycket J. Böhmes arbeten, hvilka utöfvade ett varaktigt inflytande på honom. Han var dessutom bekant med grefve Zinzendorf i Herrnhut, men stannade icke inom dennes lära. Han studerade under en tid medicin och äfven alkemi men mest teologi, och offentliggjorde ett par religiösa arbeten om »*Guds nedstigande*» och om »*Alla sakers återställande*» och ägnade sedermera mycken tid åt filosofiska studier. Han verkade som kyrkoherde på ett par ställen i pietistisk riktning och uttalade sig mot de eviga straffen. Han blef småningom prost, superintendent och slutligen på 1760-talet prelat i Murrhard. Under studiet af Sw—gs arbeten och bl. a. *Arcana Coelestia* öfvertygades han om dennes gudomliga inspiration. Hans öfversättning af vissa delar af *Arcana Coelestia* blefvo häftigt kritiserade af Dr. Ernesti och 1766 konfiskerade af Würtembergs regering och han själf dragen till ansvar. Han skref då till sitt försvar ett långt bref till sin hertig, af hvilket framgår, att han icke delade Sw—gs »enskilta åsikter», men var beredd att offentligen försvara vissa satser. Hans konflikt med konsistoriet fortsattes och han spelade i Würtemberg en likartad roll som dr. Beyer i Sverige.

Han skref d. 16 dec. 1767 om dessa angelägenheter ett långt bref till Sw—g, i hvilket han bl. a. uttrycker sin önskan, att denne själf skulle förklara sina utläggningar af Bibeln icke ha samma värde, som sina syner och himmelska uppenbarelser.

Man vet icke af något Sw—gs svar på detta bref. Det är icke det bästa sättet att erhålla svar från en paranoiker att underrätta honom om sina tvifvelsmål angående några som helst hans påståenden inom hans para-

noida område, och Sw—g tyckes rätt ofta ha lämnat bref äfven från mycket berömda män obesvarade (Kant, Lavater).

Sedermera skref Sw—g emellertid tre bref till Oetinger om sin egen verksamhet, ur hvilka jag här anför följande.

Den 23 sept. 1766 försäkrar Sw—g Oetinger om sin mission. »Jag kan högtidligen vittna, att Herren själf har uppenbarat sig för mig, och att han sändt mig att göra det jag nu håller på att göra och att han för detta ändamål har öppnat mitt sinne, mitt andliga sinne, så att jag kan se sakerna i den andliga världen och höra dem, som äro där, hvilket företräde jag nu åtnjutit under 22 år. Det blotta vittnandet härom är likväl icke i vår tid tillräckligt för att öfvertyga människor, men hvem som helst med sundt förstånd kan öfvertygas genom mina skrifters vittnesbörd och särskildt genom *Apocalypsis Revelata.* Hvem har tillförene vetat något om Ordets andliga mening? Och om den andliga världen eller himlen och helvetet? Samt om människans lif efter döden? Skola dessa och många andra saker ständigt vara fördolda för de kristna? De ha nu för första gången blifvit uppenbarade för den Nya Kyrkans skull, som är det Nya Jerusalem, på det att dess medlemmar måtte känna dem; andra skola verkligen också känna dem, ehuru de på grund af deras vantro icke uppfatta dem».

I sitt andra bref till Oetinger dateradt d. 11 nov. 1766 svarar Sw—g på Oetingers begäran att få ett tecken att Sw—g är skickad af Herren: »Tecken och under äga icke rum i vår tid, ty de verka till tvång i det yttre och öfvertyga icke i det inre».

På Oetingers fråga om Sw—g samtalat med apostlarna svarar Sw—g, att han samtalat med Paulus ett helt år

och äfven om hvad denne skref i episteln till de Romare, III 28. Han har talat med Johannes tre gånger, en gång med Moses och hundra gånger med Luther, som bekände för honom, att han, Luther, upptagit läran om frälsning genom tron allena blott för att »skilja sig från papisterna». »Med änglarna har jag likväl nu talat i 22 år; Gud har gifvit mig dem till sällskap» etc. etc.

Af tonen i ett bref från Sw—g till Oetinger den 8 nov. 1768 får man det intrycket, att Oetingers bref under den förstgående korrespondensen dem emellan till det bättre påverkat Sw—gs stämning mot honom och att han nu i Oetinger tydligen ser en lofvande lärjunge och religiös bundsförvandt.

Oetinger hade uttryckt ett tvifvel angående Kristi makt öfver allt kött, då änglarna och innevånarne i himlen icke ha köttsliga ehuru lysande kroppar.

Sw—g svarar, att änglarnas kroppar icke synas lysande men liksom köttsliga, »ty de äro substantiella, ehuru icke materiella, och substantiella föremål förefalla icke änglarna genomskinliga». Allt, som är materiellt, kommer ursprungligen från det, som är substantiellt, och till detta (substantiella) kommer människan, sedan hon i döden bortlagt sitt materiella omhölje. Angående Kristi makt öfver människan och änglar hänvisar Sw—g till Matth. 28 kap.

Sw—g skrifver därefter ett långt bihang till brefvet om Ordets bokstafliga och dess andliga mening. Det är mycket viktigt att tro och fatta allt detta för att icke förföras af satáner, hvilka såsom annorstädes nämnes, äro särskilda helvetesbor, som förfalskat Ordet, så att de slutligen blifvit blinda för sanningen.

Den kända författaren och teologen *Johann Caspar Lavater* (1741—1861), skall under senare delen af sin lef-

nad enligt Im. Tafel ha hyllat åsikter, som mycket närmade sig Sw—gs.

Lavater skref d. 24 aug. från Zürich till Sw—g (»Vördnadsvärde och förträfflige man»!) och frågade honom om en del saker, som lågo Lavater själf om hjärtat. Han har under tre år varit sysselsatt att skrifva ett skaldestycke (»Aussichten in die Ewigkeit») om de kristnes kommande sällhet, och vill inhämta Sw—gs råd. Lavater tror på underverk och frågar Sw—g om det är sant att en gudfruktig flicka i Stockholm, Katrina Fagerberg, genom bön och fast tro har kurerat många annars obotliga sjuka. L. vill också veta om en god vän till honom, Felix Hess, som för några månader sedan aflidit, komme att uppenbara sig för honom och omtala något om himlen och om Lavaters mission på jorden och om den aflidnes broder Henrik, som ännu tviflar på trons och bönens makt, kommer att bli öfvertygad, och hvilka af de ännu tviflande andra Zürichboarna komma att bli öfvertygade. Vidare önskar Lavater veta huru han skall bära sig åt för att få umgås med änglar och andar. Han vill slutligen också ha besked om huruvida en dröm, som han haft den 9 juni, kom från Felix Hess.

Han ber Sw—g, »Den förträffligaste och lärde man» icke bli ond, ber honom icke dröja med svaret och ber Gud vara med honom.

Käre herrar kolleger i det medicinska! Många och långa skriftliga konsultationer ha många af Er erhållit, som vittna om tro på Er allvetenhet, men något, som i den vägen kan jämföras med Lavaters tro på Sw—gs allvetenhet, har ingen af Er någonsin erhållit!

Vi äro säkerligen eniga att förlåta Sw—g att han icke svarat på detta bref.

Den 24 sept. 1796 skref Lavater igen till den »ädlaste,

vördnadsvärde och i Herren Kristus älskade» Sw—g och tror, att denne icke fått hans första bref. Han uttalar nu i varma ordalag sin beundran, säger att han är en ung man på trettio, som skall ägna hela sitt lif åt Kristi sak, säger att Sw—g skall känna hans själ och besvär honom vid Herren att villfara hans åstundan. Han vill fortfarande höra nyheter om Felix Hess och ber Sw—g beskrifva denne, så att Lavater kan förstå att Guds sanning finnes i honom (Sw—g), och skickar dessutom ett chiffer-bref, som han påstår att Sw—g skall förstå, om det är sant, som berättas om honom.

Och han gör ännu en emfatisk appell till Sw—g att svara på brefvet, så att han själf kan *se* hvad han på andras vittnesmål antagit vara sant.

Jag tror mig känna Sw—g tillräckligt för att begripa, att äfven detta bref förblef obesvaradt.

Men för oss äro Lavaters vidunderliga bref högeligen lärorika! Hvad finnes väl som är mera förvånande än denna unge prästs tro och syn på tingen! Själf har jag funnit maken blott hos Salt Lakes Citys mormoner och hos amerikanska och europeiska swedenborgare.

* *

*

År 1766 gjorde Sw—g en för spridandet af hans egen religiösa lära i Sverige mycket viktig bekantskap med dr *Gabriel Andersson Beyer* i Göteborg.

Den sedermera så ryktbare swedenborgaren föddes i Bohuslän någon gång i början på 1720-talet, och kom 1734 Göteborgs gymnasium, samt blef 1739 student i Lund. Han förvärfvade därstädes särskildt stora kun-

skaper i de klassiska språken och blef 1745 filosofie magister, 1748 konsistorienotarie, 1752 lektor i grekiska språket samt slutligen 1762 teologie doktor. Han dog 1779.

Då Sw—g 1766 befann sig i Göteborg på väg till England, sammanträffade han händelsevis med Beyer. Denne blef på grund af det gängse talet om Sw—g mycket förvånad, då han fick höra Sw—g tala helt förståndigt (se *Docum.* Vol. I, sid. 629) och inbjöd honom till middag, hvarest Sw—g gjorde en annan för spridandet af hans religiösa lära i Sverige viktig bekantskap i d:r *Johan Rosén.*

Roséns far var präst i Saxdräga (?) i Västergötland, hvarest sonen föddes 1726. Han kom 1737 till Göteborgs Gymnasium, 1742 till Uppsala, och tog 1748 sin magistergrad i Lund. I slutet af 1750-talet blef han lektor i »vältalighet och poesi» i Göteborg. Han publicerade *Götheborgska Magasinet, Götheborgs Weckoblad, Presttidningarna* och *Hvad Nytt?* och han hade en mycket stor andel i bildandet af *Kgl. Wetenskaps- och Witterhetssamfundet.* Han dog 1773.

Beyer och Rosén blefvo Swedenborgianismens förste apostlar och i viss mån dess martyrer i Sverige. De voro båda inom sina respektive fack dugande män, och förefalla båda att ha varit hederliga och goda män. Ingendera af dem tyckes ha hört till de starkare lysande ljusen, men Beyer tyckes, när man jämför de båda herrarnas försvar inför Göteborgs konsistorium, i detta hänseende ha stått framför Rosén, hvilkens inlaga till konsistoriet vittnar om betydligt mycket mer religiös exaltation och om betydligt mycket mindre sundt förstånd än Beyers analoga skrifvelser.

Sw—gs, Beyers och Rosens möte med hvarandra förde mycket hastigt till ett religiöst-dogmatiskt samförstånd och, om man så vill kalla det, en personlig vänskap mellan assessorn å ena och de båda Göteborgslektorerna å andra sidan.

Efter middagen hos Beyer gaf Sw—g en muntlig framställning af sina åsikter i religiösa frågor, som gjorde ett starkt intryck på hans båda åhörare. Beyer bad Sw—g att dagen därefter, då de alla tre skulle träffas hos en köpman, stadsfullmäktigen Wenngren, lämna ett skriftligt sammandrag af sitt muntliga anförande. Sw—g villfor hans begäran och sade i det han lämnade Beyer, det begärda dokumentet under djup rörelse: »Min vän! Från denna dag har Herren satt Er i förbindelse med himlen, och hans änglar stå i detta ögonblick rundt omkring Er.» Dagen därpå for Sw—g till England.

Beyer började nu sin trofasta och självuppoffrande propaganda för Sw—gs läror, och tyckes under sin återstående lifstid med stor energi ha användt största delen af de krafter, som hans trägna och ansträngande tjänstgöring lämnade honom i behåll, på detta arbete. Han utgaf en samling predikningar och skref en katekes i Sw—gs anda; den sistnämnda cirkulerade under hans lifstid blott i manuskript och utgafs först efter Beyers död i Köpenhamn af Mannerfeldt. Beyers »*Cursus Philosophicus*», som innehöll Sw—gs religiösa läror, blef heller icke tryckt. Det är nedstämmande att höra att Beyers lärjungar, enligt hans motståndares assessor Aurells och domprosten Ekeboms upplysningar inför konsistoriet, mottogo dessa läror i Beyers föreläsningar med hvisslingar och stampningar. Men jag har långsamt men säkert kommit till den slutsatsen, att dogmatiska system, som med tillhjälp af den världsliga makten vinna herravälde,

alltid verka till andligt tyranni, till fanatism och till lågsinne.

I febr. 1767 (den 7:de?) skref Sw—g ett rätt märkvärdigt bref till Beyer.

Han säger där som svar på en passus i ett bref från Beyer, att han aldrig läst Jacob Böhmes skrifter, emedan han (af Herren) blef förbjuden att läsa dogmatiska och teologiska författare, som kunde ingifva honom ogrundade meningar och uppfattningar, från hvilka han sedermera kanske blott med svårighet skulle kunna frigöra sig. Hans första uppgift blef i stället att lära sig det hebreiska språket, och de motsvarigheter, enligt hvilka Bibeln är skrifven, och genom att flera gånger läsa Guds Ord mottog han undervisning från Herren.

På Beyers fråga när den Nya Kyrkan kan väntas, svarar Sw—g, att Herren nu håller på att bereda en ny himmel för dem som tro på honom, erkänna honom som himlens och jordens sanne Gud och se på honom under sin lefnad, d. v. s. undvika det onda och göra det goda, ty från denna himmel skall det Nya Jerusalem sänka sig öfver jorden (enligt Uppenb. 21.2). Han ser dagligen tio till tjugo tusen andar och änglar som stiga upp och ned och ordnas (ordna?).

För andra frågor hänvisar han Beyer till sina olika arbeten och uttrycker sin tillfredsställelse öfver Beyers *Nya bok öfver Evangelierna* och ger i anledning af detta arbete upplysningar.

Beyers hustru dog och visade på sin dödsbädd mycken oro öfver sin mans nya funderingar om åtskilliga religiösa dogmer. Beyer skref till Sw—g och berättade utförligt om hennes sista stunder.

Sw—g svarade d. 30 okt. 1769, att två präster hade förmedlat hennes samtal med de andar, om hvilka hon

talat. De andar, som först talade med henne, tillhörde Drakens sällskap, som blifvit utstött från Himlen och som spelar en framstående roll i Sw—gs helvete. De äro så fulla af hat till Frälsaren och Ordet och den Nya Kyrkan, att de icke kunna höra namnet Kristus. När Herrens sfer nedstiger öfver dem, bli de alldeles ursinniga och gömma sig i hålor och grottor.

Fru Beyer hade, påstod nu Sw—g, (som ande) besökt honom dagen innan han erhöll Beyers bref och omtalat hvad hon sagt till Beyer och till sina förförare, de båda prästerna. Om Sw—g varit hos Beyer, skulle han kunnat omtala åtskilligt, som han icke ville skrifva.

Beyer bad att få veta namnet på de båda prästerna.

Men Sw—g, som alltid i liknande fall hade undanflykter, svarade (d. 29 dec. 1769), att fru B. icke hade namngifvit dem.

Beyer bibehöll en orubblig tilltro till Sw—g och tillskref honom 1769 om olika saker.

Ett bref angår en pojke, som hade syner och gaf medicinska föreskrifter.

Sw—g svarade (d. 14 nov. 1769) att det vore ett fall, som bevisade umgänget af andar med människor. Fallet skulle, antager jag, utförligare berättadt kanske påminna om John Davis. (Se kap. XVIII.)

Sw—g finner att det kanske kunde löna sig att låta pojken komma till Stockholm, men ber Beyer i så fall medsända 30 d. smt. för att bekosta resan.

Sw—g säger sig icke vilja uttala sig om pojkens i mycket tidiga år inträffade syn af hvita ormar — den kunde tydas på olika sätt. (Javäl — kanske Oxyuris). Om pojken känner bruket af medicinska örter kunde denna kunskap icke härröra sig från andar eller änglar, hvilka icke ha kroppsliga sjukdomar. Icke heller finnas

sjukhus i den andliga världen. Men där finnas andliga sjukdomar och andliga medel, som motsvara naturliga sjukdomar och medel på jorden, och där finnas dårhus, i hvilka de inhysas, som teoretiskt eller praktiskt förnekat Gud.

Jag vet icke huru det gick med den ifrågavarande för spiritismen så lofvande pojken.

Men den 18 jan. 1770 sysselsatte sig Sw—gs vänner i Göteborg och Sw—g själf ännu med honom.

Vi ha från detta datum ett bref från Sw—g i Stockholm till Wenngren i Göteborg, som finnes intaget i *Samlingar för Filantroper* för 1788; jag tillåter mig att här återgifva dess innehåll från Tafels engelska öfversättning.

Sw—g kallar Wenngren sin aktade vän och säger sig ifråga om pojken, som kan kurera sjukdomar, icke kunna uttala sig, då f. t. i landet religionsfrågan afhandlas med anledning af hans inspiration, hvilken äfven i någon mån skulle beröra saken.

Han öfvergår därefter till behandling i prästståndet af sin sak, i afseende på hvad den angår honom ensam, undrar om Ekebom är lika mycket tillfredsställd som förut, hvilket lättast kan undersökas i Göteborg, och antager att präster och andra skola därom nästa vecka kunna lämna definitiva underrättelser. Han anmärker att i hans, Ekeboms, parti funnits svåra baktalare, hvilkas yttringar föllo likt eldkulor från molnen och slocknade.

Beyers sista arbete i swedenborgianismens tjänst var hans *Index initialis in opera Swedenborgii,* som trycktes i Amsterdam 1779. Få dagar efter att detta skett, afled den ädle, för hvad han ansåg rätt så varmt och oegennyttigt kännande och så tappert kämpande mannen. — —

Beyers och Roséns verksamhet för Sw—gs läror väckte snart vederbörandes i Göteborg uppmärksamhet, och det dröjde icke länge, innan de båda lektorerna drogos till ansvar inför konsistorium.

Biskop i stiftet var då Eric Lamberg (1719—1780). I sina bref till konsistoriet i Göteborg och till enskilda personer visar sig Lamberg visserligen som en afgjord motståndare till Sw—gs läror. Han anklagar Sw—g för socianism och till och med (i ett enskildt bref) för muhammedanism, är ytterst förgrymmad öfver Sw—gs bref af d. 30 okt. 1769, uttalar sin åsikt att ingen, som hyllar Sw—gs läror, bör bekläda något lärareämbete, och anser det vara en stor skandal att Sw—gs »ohyggliga bref» (se längre fram) har blifvit tryckt midt i stiftet och i en stad, hvarest biskopen och konsistoriet ha sitt säte. Men jag är böjd att (med Tafel) antaga att hela denna vrede är så att säga mera officiell än privat. Lamberg hade redan 1766 från Sw—g i present erhållit *Arcana Coelestia* och *Apocalypsis Revelata*, hade sannolikt icke ägnat dem något djupare studium, men lika sannolikt läst delar af dem och föreföll, då frågan 1768 föredrogs i konsistoriet, icke hågad att förfara med någon alls drakonisk stränghet. Det är mycket möjligt att domprosten Olof A. Ekebom (1716—1784), som tyckes ha varit starkare upptänd af odium theologicum och heligt nit, småningom lyckats uppreta biskopen och att denne i någon mån verkligen »ilsknat till». I det stora hela förefaller likväl biskopen att ha bedrifvit sakerna rätt humant och Ekeboms inflytande motverkades sannolikt i ingen ringa mån af andra.

Näst Ekebom tyckes en assessor Aurell, som blott uppträdde som privatiserande teolog, ha varit den lutheranska renlärighetens ifrigaste förkämpe.

Det är i prosten A. Kahls »*Nya Kyrkan och dess inflytande på Theologiens Studium i Sverige (1847), i Handlingar rörande Swedenborgianismen och de s. k. Prediko-Försöken, i Tafels Documents* och i Sw—gs bref, som man får reda på gången af de mått och steg, som konsistoriet företog direkt mot Beyer och Rosén och indirekt mot Sw—g. Då alla dessa förhandlingar om teologiska subtiliteter väl föga intressera största delen af mina läsare och förefalla mig ytterst långtrådiga, skall jag här nöja mig med att i dess hufvuddrag framställa gången af det hela.

När kontroversen i Göteborg började, hade Sw—g under omkring två årtionden opåtaldt offentliggjort det ena teologiska arbetet efter det andra och kringskickat dem till universiteter och lärda personer i England, Holland, Frankrike, Tyskland och Sverige. Det som mest stötte de rättrogna för hufvudet, var naturligtvis Sw—gs opposition mot satisfactio vicaria, d. v. s. mot Kristi fullgörande genom sin död på korset af rättfärdiggörelsen för människornas synder, hans förnekande af treenigheten i den ortodoxa meningen och hans häftiga uttalanden mot dogmen om frälsningen uteslutande genom tron.

I sept. 1768 hölls ett prästmöte i Göteborg och prostarne P. Aurelius och A. Kollinius väckte där frågan om arten af Sw—gs läror i förhållande till lutheransk renlärighet och om Beyers och Roséns publikationer.

Dr. Beyer svarade på konsistoriets i Göteborg anmodan d. 15 febr. 1769 helt kort i ett bref, i hvilket han tog Sw—gs läror och denne själf i försvar, skildrade Sw—g som en gudfruktig och rättrådig, lugn, fredlig och ansedd medborgare och anhöll att hans arbeten icke skulle dömmas utan en sorgfällig undersökning.

Prosten Ekebom svarade härpå (d. 22 mars 1769), att

han fullt uppskattade Sw—g för hans ålder, rang, förtjänster och vetenskapliga insikter; att han icke läst och icke ämnade läsa hans arbeten, men att han kände tillräckligt om hans läror för att finna dem fördärfliga, kätterska, skadliga och fördömliga. Han anför därefter hvad Sw—g säger om Bibelns korrespondenser och dessas förklaring, om treenigheten, om satisfactio vicaria, om rättfärdiggörelsen genom tron etc. och kommer till den slutsatsen, att Sw—gs läror äro kätterska och socianistiska.

Han yrkar därför att stiftets präster skola på det allvarligaste varnas mot Sw—gs läror, att pastor Kollinius skall upprätta en lista på dem, som hylla dessa läror, att biskopen skall omtala dem i prästerståndet, på det att riksdagen må taga saken i hand och behandla den såsom erfordras, och såsom lagen föreskrifver.

Dr. Beyer tog åter till ordet genom att citera Nr. 82 i Sw—gs *De Amore Conjugiali* etc., hvari Sw—g i berömlig korthet till en imaginär interlokutör framlägger sina läror:

1. Det finnes *en* Gud i hvilken är den Gudomliga Treenigheten och Han är Herren Jesus Kristus.

2. Den frälsande tron är att tro på honom.

3. Det onda bör afskys emedan det är af Djäfvulen och från Djäfvulen.

4. Det goda bör göras emedan det är af Gud och från Gud.

5. Det bör göras af människan, som komme det från henne, men bör anses komma af Herren med och genom människan.

För öfrigt försvarar Beyer öppet Sw—gs läror och hänvisar för de steg, som ytterligare böra tagas, till Kgl. Maj:t.

Äfven Rosén svarade och pläderade för Sw—g utan att vilja ansvara för hela hans system eller vilja påstå sig fullt förstå det.

E. yrkar åter att prästerskapet skall underrättas om sakkunnigas omdöme om Sw—gs läror, att biskopen skall behandla saken på lagenligt sätt och genom prästerståndet i riksdagen och att Kollinius skulle nämna de ledande personerna, som hyllade Sw—gs läror.

Striden var nu i full gång och hr Peter Hammarberg i Göteborg sände tidigt på våren 1769 Sw—g prosten O. Ekeboms utlåtande.

Sw—g skref den 25 april 1769 ett inför konsistoriet i Göteborg uppläst ytterligt skarpt bref, af hvilket jag gör utdrag från engelskan. Originalet kan läsas i *Samlingar för Filantroper* för 1788.

Han omtalar först att hans läror ha blifvit publicerade för världen af Jesus Kristus genom honom, Sw—g, såsom Kristi tjänare. Han finner det onödigt att särskildt bemöta domprosten (Ekeboms) båda inlagor, hvilka han märker vara skrifna af en person, som ej kan styra sin tunga. Han bemöter därefter genom citater från sina egna arbeten och Bibeln påståenden om kätteri och vänder sig, som det synes, fullt berättigadt, mot Ekeboms bestämda omdömen, oaktadt denne själf anger att han icke läst de ifrågavarande arbetena. Hvad påståendet om socianismen beträffar, säger Sw—g, att det utgör en förbannad hädelse och lögn (»a cursed blasphemy and a lie») då socianism betyder ett förnekande af Jesu Kristi gudom; han betraktar detta som en ren förolämpning och ett djävulskt hån (diabolical mockery). Det hela kan, säger han, betraktas som den störtsjö, som draken spydde ur sin mun efter kvinnan i öknen (Uppenb. 12. 15).

Efter denna lilla mera rättframma än saktmodiga erin-

ran for Sw—g till Stockholm och skref därifrån ett bref till dr. Beyer, till hvilken han skrifvit ett dussin dylika förut. Han anser däri att kvarstaden på hans bok *De Amore Conjugiali* banar vägen för ett sæculum obscurum i Sverige och att biskop Filenius, som är skuld därtill, handlar af illvilja på grund af familjeaffärer och partianda och företräder satans förföljelse och gräshoppornas styng i Uppenbarelseboken.

Jag har nu gifvit läsaren ett intryck af stridens allmänna karatkär och torde kunna bespara honom ytterligare detaljer, hvilka icke innehålla något vidare upplysande eller intressant.

Det var lektor Beyer, som företrädesvis blef syndabocken för de renläriges, särskildt för assessor Aurells och prosten Ekeboms heliga ifver, hvilken förefaller mig ha varit mera ifrig än helig. Beyer var konsistoriets dekanus och var som sagdt, näst Sw—g själf den mest betydande af den Nya Kyrkans adepter och det var honom, mot hvilken de renlärige mest rasade. Det är uppenbart, att de rätt mycket fruktade de nya lärorna. Assessor Aurell tyckes ha varit en flammande lutheransk troshjälte, en riktig Marcel åt alla håll. Han besvor Filenius, som var talman i prästeståndet att företaga de mest energiska steg för att kväva, straffa och grundligt utrota de swedenborgska nyheterna och kätterierna. Den i sitt förhållande till Sw—g verkligen vedervärdigt baksluge biskopen var mer än villig att tillsammans med Ekebom, Aurelius och Kollinius i dessa »Zions oroliga tider» göra slut på den swedenborgska »afskyvärda smittan» och rädda från evig förbannelse dessa själar, som Jesus, Guds ende af evighet aflade Son, hade återvunnit med sitt blod och sin död».

Filenius satte sitt hopp dels till riksdagen dels till »den

höge, välborne justitiekanslern och riddaren af Hans Kgl. Maj:t Nordstjärnerorden, Baron Johan von Rosir».

Sw—g låg icke på latsidan. Han skref inalles 19 bref till Beyer, anhöll 1770 hos konungen om beskydd mot orättvisa angrepp, skref s. å. till universiteten i Uppsala, Lund och Åbo om den pågående striden och förklarade att på 1700 år — väl sedan rannsakningen inför Pontius Pilatus — ingen rättegång af en så viktig innebörd någonsin blifvit förd.

Beyer och Rosén försvarade sig så godt de kunde: den förstnämndes inlaga till göteborgskonsistoriet upptager 21 bastanta tryckta sidor af Tafels värdefulla och välsignadt tidsbesparande »*Documents*».

Dr. Rosén, som tydligen befann sig i ett rätt exalteradt tillstånd, fann sig mycket kortare men är tröttsammare.

Hela detta fruktansvärda oväsen slutade utan att medföra särdeles svåra följder.

Kungl. Maj:t, i hvilket begrepp den beskedlige kunglige svarfvaren Adolf Fredrik till mycket ringa del ingick, skref den 2 jan. 1770 till riksdagen och konsistoriet i Göteborg, började som vanligt med att försäkra dessa herrar om sin särskilda ynnest och sitt nådiga behag, samt intog i denna försäkran för säkerhetens skull vid sin sida äfven den allsmäktige Guden, uttalade därefter sin önskan att i ett ödmjukt memorial få veta, dels huru det förhöll sig med Sw—gs läror, dels hvilka mått och steg, ifall dessa läror skulle befinnas falska, man tagit för att förhindra deras spridning, samt uttrycker bland åtskilligt annat sin önskan, att man skulle hålla ett vaket öga på alla teologiska publikationer och att biskopen skulle göra sig underrättad om, huru religionsundervisningen bedrefs i det enskilda och det allmänna i skolor och gymnasier.

Många hoppades att Beyer och Rosén skulle bli afsatta och att Sw—g skulle bli landsförvisad, och det finnes ännu i dag i Sverige folk som tro, att detta sista verkligen blef fallet med Sw—g.

Men hvarken Beyer eller Sw—g eller Rosén blefvo landsförvisade — alla historier därom tillhöra de på hela Swedenborgsområdet tallösa falska myterna.

Den 26 april 1770 utfärdades den kungliga resolutionen till konsistoriet i Göteborg. Herrarna Beyer och Rosén erhöllo däri en stark prickning. Men Kungl. Maj:t förklarade sig böjd att icke använda stränga mått och steg, utan befallde biskop Lamberg att ofördröjligen inkalla de båda lektorerna inför konsistoriet, underrätta dem om Kungl. Maj:t ogillande och söka öfvertyga dem om deras misstag, samt anvisar vägarna att göra detta.

Samma dag utfärdade Kungl. Maj:t en annan resolution, att en noggrann undersökning skulle anställas, hvilka af Sw—gs böcker voro irrläriga och att dessa då skulle konfiskeras, samt att order skulle tillställas tullverket om, att i enlighet med den kungl. resolutionen af den 22 april 1735 enligt prästerståndets förslag och vid vite af 50 d. smt. inga böcker skulle få importeras utan föregående granskning af närmaste konsistorium.

Rättegången mot Beyer och Rosén slutade tills vidare sålunda (se Kahls *Nya Kyrkan* etc. Del I sid. 70) att regeringen förbjöd offentliggörandet af Göteborgskonsistoriets förhandligar i saken. Beyer och Rosén bibehöllo sina befattningar som lektorer vid Göteborgs Gymnasium, men blefvo afstängda från undervisningen i teologi. De båda herrarna förblefvo fasta i sina religiösa swedenborgska föreställningar. Rosén flyttade tämligen kort efter processen till Stockholm, men dog redan den 6 sept. 1773.

I den kungl. resolutionen anbefallas konsistoriets medlemmar att behandla hela saken mycket varsamt och försiktigt för att icke uppväcka nyfikenhet och förorsaka skandal bland allmänheten.

Sw—g blef vid denna tid mycket upprörd öfver anslaget mot hans personliga frihet, som företagits af Filenius och några andra präster. Planen var att indraga honom i en offentlig diskussion om hans uppenbarelser och hans höga mission, att därefter låta förklara honom sinnessjuk och att innestänga honom på ett dårhus. Riksrådet Anders J. v. Höpken, Sw—gs varme anhängare, skall ha blottat planen för Sw—g och rådt honom att lämna landet (se White Vol. II, sid. 495). Om man i största allmänhet formulerar indikationerna för tvångsinternering, så att den bör användas mot sådana sinnessjuka, som — *under en mänsklig behandling* — äro farliga för sig själfva eller andra, så inses lätt huru obefogad och hjärtlös denna plan var. Jag har sett mer än en paranoiker kunna under åtnjutande af alla sina medborgerliga rättigheter reda sig mycket bra, och det är ett bland psykiaterna särskildt här i Stockholm väl kändt sakförhållande, att dylika patienter under åratal varit istånd att sköta ganska maktpåliggande ämbeten. Allt beror, såsom jag annorstädes antydt, på arten af vanföreställningarna och på dessas reaktion på patientens psyke och på behandlingen. En mängd tvångsinterneringar äga ännu i dag rum utan all tvingande nödvändighet och medföra då ofta skadliga följder både för patienten och, om han lyckas återvinna sin frihet, för dem, som beröfvat honom den. Oberättigade bevekelsegrunder för dylika steg mot helt lätt sinnessjuka förekomma icke blott i romaner. Filenius och hans anhang torde ha hört till de icke sällsynta människor, som vilja

tilldela den sinnessjuke samma ansvar, som vore han fullt sinnefrisk, men äro böjda att beröfva enhvar, som kan kallas sinnessjuk, hans dyrbaraste mänskliga och medborgerliga rättigheter.

Man vågade emellertid icke sätta den skändliga planen mot Sw—g i verket, då han var en alltför känd och alltigenom oförarglig man, som hade många inflytelserika beskyddare.

Sw—g skref den 10 maj 1770 i Stockholm ett bref till konungen (Adolf Fredrik) i anledning af sin strid med prästerskapet. (*Bergianska Saml.* Vol. XIV, sid. 803).

Han säger sig vara nödsakad att taga sin tillflykt till konungens beskydd, då ingen sedan kristendomens införande och ännu mindre sedan frihetens införande i landet blifvit behandlad som han.

Han omnämner biskop Filenii godtyckliga konfiskering i Norrköping af hans »*De Amore Conjugiali*» och Göteborgsprästernas bråk om hans böcker samt prästerståndets val af en kommitté »*De Swedenborgianismo*», bestående af biskopar och professorer. Sedan denna kommitté, som Sw—g medgifver, hade yttrat sig förståndigt, hade man beslutit att skicka ett memorial till konungen med anhållan att justitiekanslern skulle blanda sig i saken. Biskopen och domprosten i Göteborg, hvilka i detta utgjorde »facklan och trumpeten», hade utgifvit 20 ark eller mer fyllda med invektiver, och justitiekanslern hade i ett bref till Göteborgskonsistoriet gifvit sitt medhåll tillkänna med denna församling, berättar Sw—g.

Han klagar häröfver, och ber att ödmjukt få tillkännagifva, att Frälsaren har i synbar måtto uppenbarat sig för honom, meddelat honom sina befallningar och tillåtit honom umgänge med andar och änglar. Han har

själf i England, Holland, Tyskland, Danmark, Frankrike och Spanien tillkännagifvit detta liksom för (de svenska) majestäterna, då han hade den äran att i sällskap med fem riksråd dinera vid deras bord. Han har meddelat det till grefvarna Tessin, Bonde och Höpken och särskildt den sistnämnde och flera både kungar och prinsar ha trott honom. Grefve Ekeblad och grefve Bjelke äga hans bok och han själf kan gå ed på, att han talar sanning.

Han ber, att icke ohörd bli dömd och att utfå det till kungen adresserade memorialet, handlingarna i konseljen och justitiekanslerns bref till Göteborgskonsistoriet.

Hvad anfallen på Beyer och Rosén beträffar, så har han själf blott hänvisat de båda lektorerna till Frälsaren Jesus Kristus och anfallen mot dem innehålla icke den minsta sanning.

Då Sw—g i slutet af juli för alltid lämnade Sverige, hade han ännu icke hört af något svar på denna skrifvelse.

Men (enligt Pernety o. a.) skall konungen vid ett möte med Sw—g ha klappat denne på axeln och sagt »konsistorierna ha tegat om mina bref och Edra skrifvelser och vi kunna däraf sluta, att de icke funnit något klandervärdt i dessa och att Ni skrifvit i enlighet med sanningen.»

Emellertid hade förföljelsen mot Beyer och Rosén ännu ej helt afstannat. Den 7 dec. 1770 uppmanades båda ännu en gång att avsvärja sina swedenborgska åsikter, och Beyer omtalar i ett bref till prelaten Oetinger af den 15 juni 1771, att både han och Rosén, som nu flyttat till Stockholm, vägrat göra detta och att deras fall skulle gå till Göta Hofrätt.

Göta Hofrätt infordrade ett utlåtande af Uppsala dom-

kapitel, och, då något dylikt aldrig kom, ingick hofrätten den 7 sept. 1778 till Kungl. Maj:t med anhållan att målet måtte få afskrifvas, hvilket, ej alltför tidigt, skedde.

Sw—g lämnade sålunda af sin egen fria vilja Sverige och for till Holland och därefter till England, samt slutade där sina dagar. Då man tänker på hans verksamma deltagande i striden med konsistoriet i Göteborg, på hans vid 82 års ålder företagna resa och på hans utgifvande vid denna ålder af hans stora arbete *Vera Christiana Religio,* får man intrycket af en monumental handlingskraft.

* *
*

Långt mera intressant och upplysande om Sw—gs personlighet och psykiska natur än att följa Göteborgsprästernas och Aurells förföljelse mot Beyer, Rosén och Sw—g är det att skärskåda huru denne senare, bortsedt från sin kraftiga verksamhet i bref till olika myndigheter och till sina anhängare, bar sig åt för att i sin egen uppfattning nå den fullständiga triumfen öfver sina motståndare.

Han hade en säkrare stridsmetod än de många ofta intellektuellt rätt väl utrustade personer, som äga förmåga att med den vanliga, normala, sällan fullt järnfasta tron antaga allt, hvad de själfva önska skall vara sant.

Han gjorde, som han förr gjort i sina mellanhafvanden, som han exempelvis, enligt hvad vi se i appendix till *Diarium spirituale* och i Nr. 82 i *De Divino Amore* etc., gjort i frågan om tomrummet och färgerna med Newton, i Nr. 258 af *De Divina Providentia* gjort i fråga om rättfärdiggörelsen genom tron allena med Luther, och i *De Commercio Animi & Corporis* (London 1769) i

frågan om sambandet mellan själ och kropp gjort med Aristoteles, Descartes och Leibniz.

Han tog sin tillflykt till sina »uppenbarelser», i hvilka han städse och utan undantag i alla tvister vann segerpalmen.

Det är i Nr. 137, sid. 182 af *Vera Christiana Religio* i pastor A. T. Boyesens svenska öfversättning *Den Sanna Kristna Religionen,* som vi finna hithörande uppenbarelser. Jag utväljer de märkvärdigaste styckena.

»Jag hörde en gång», skrifver Sw—g, »att ett råd var sammankalladt af män, som voro beryktade för sina skrifter och sin lärdom angående den nuvarande tron och de utvaldas rättfärdiggörelse med densamma. Detta var i andevärlden och det blef mig gifvet att i anden vara närvarande, och jag såg de sammankallade af presterskapet, som dels voro liktänkande dels skiljaktiga. På högra sidan stodo de, som i världen kallades apostoliska fäder och som lefde under århundradena före Niceiska mötet, och på den vänstra sidan stodo män, som efter den tiden voro berömda för skrifter, som blifvit tryckta eller afskrifna af deras lärjungar. Många af dessa voro slätrakade och hade lockiga peruker af kvinnohår, somliga hade pipkragar och somliga vingkragar, de förra hade skägg och eget hår. Framför dem alla stod en man, som var skiljedomare, och sakkunnig beträffande detta århundradets skrifter. Han hade en staf i handen, hvarmed han stötte i marken och bjöd tystnad. Han steg då upp i den öfre katedern, drog en suck och ville därefter ropa högt, men det suckande andedraget drog ljudet tillbaka in i strupen, dock ändtligen talade han och sade: »Mina bröder! hvilket tidehvarf! Ur lekmännens hop har uppstått en man, som hvarken har kappa, doktorshatt eller lagerkrans; han har neddragit vår tro ifrån

himlen och kastat den i dödsrikets flod. Hvilken illgärning! Och dock är denna tro allena vår stjärna, som lyser liksom Orion om nätterna och såsom Lucifer om morgnarna. Denne man är fastän åldrig alldeles blind för vår tros hemligheter, emedan han icke undersökt henne och däri sett Herren Frälsarens rättfärdighet och Hans medlande och försoning. Och då han icke sett dessa, så har han heller ej sett det underbara af dess rättfärdiggörelse, som är syndaförlåtelse, ny födelse, helgelse och förlossning. I stället för vår tro, som är högst saliggörande, emedan hon är tron på tre Gudomliga personer och således tron på Gud i sin helhet, har denne man infört en tro på den andre personen, ja icke en gång tron på den utan på dess människoväsen» etc. etc.

Männen till vänster applåderade kraftigt detta tal, men de på högra sidan blefvo förtörnade. En bland dem steg upp, en gubbe, som likväl såg ut som en yngling, ty han var en ängel från himlen. Denna tog nu till ordet och försvarande (med all Sw—gs vältalighet och märkvärdigt lik honom i sitt sätt att uttrycka sig) Sw—gs läror.

Sedan denna ängelens föreläsning ägt rum vände sig Sw—g till mannen i katedern och sade: »Jag vet, att alla här äro tillsammans med mina likar i den naturliga världen, jag beder Dig därför säga mig om Du vet med hvilken Du står i förbindelse». Han svarade då med viktig ton: »Det vet jag; han bor icke långt ifrån Luthers graf».

Jag förmodar att ordföranden i Sw—gs »uppenbarelser» var domprosten Ekebom i Göteborg och att den han stod i förbindelse med säkerligen var dr. Ernesti i Leipzig.

Frågan blef därefter om vår Frälsares själ och Sw—g underrättade dem därom, att om de sade, att den var af den heliga Ande, d. v. s. af det gudomligt utgående och verkande, sade de rätt, och om de sade, att den personliga föreningen mellan dessa var såsom mellan själ och ande, sade de också rätt, men om de i någon af dessa frågor sade något annat (än Sw—g), så vore de vansinniga och vanhelgade Ordet.

Då förhandlingarna voro slut, ville ordföranden afsluta mötet, men då kom plötsligen »en man rusande ifrån den vänstra hopen med turban på hufvudet och en hatt öfver den; han vidrörde hatten med fingret och sade: jag står också i förbindelse med en man i din värld, som där har en framståendeärepost. Detta vet jag, emedan jag talar af honom såsom af mig själf. Jag frågade honom hvar den framstående mannen bor, och han svarade: i Göteborg, och af honom har jag fått den tanken att din lära smakar af Muhammedanism». (Biskop Lamberg var väl mannen med den framstående äreposten).

Det blef härvid stor uppståndelse och mycken rättmätig vrede bland hopen till höger, men Sw—g sträckte lugnande ut handen och betecknade uttrycket om muhammedanismen som en hädelse och därefter de två uttrycken naturalism och muhammedanismen såsom »skändliga, listigt uppfunna lögner och tvenne dödande brännmärken för att bortvända människornas vilja och afskräcka dem ifrån Herrens heliga dyrkan».

I denna innehållsrika paragraf 137 får man bl. a. också det slutgiltiga besked om Luther att han »nu har frånsagt sig sina villfarelser om rättfärdiggörelsen medelst tron på tre Gudomliga personer af evighet och därför är

förflyttad bland de saliga i den nya himlen, samt att han ser och ler öfver dem, som äro ursinniga på honom.

* *
*

Vi befinna oss med våra tankar hos Sw—g i året 1770. Den nordiska profeten har redan i början af året fyllt 82 år. Det finnes ingen dödlig, som vid denna ålder icke alls haft känning af en minskning i kropps- och själskrafter, ingen mänsklig organism, hvilkens celler besitta samma vitalitet, hos hvilken blodet strömmar med samma kraft genom lika friska och elastiska arterer, hvilkens hjärnceller lika hastigt mottaga förnimmelser och bilda känslor och tankar, som dessa processer försiggått hos dem några årtionden längre tillbaka i tiden. Äfven Sw—g är icke — bortsedt från sin sjukdom som ofta medför en särskildt tidig andlig senilitet — vare sig kroppsligt eller andligt oberörd af de många åren. Han behöfver mycken hvila och tillbringar största delen af dygnet i sin säng. Han har under de senare åren icke längre haft samma intressen för en del ting, icke vårdat sig lika väl om sin trädgård, och varit mera än förr vårdslös om sin egen person och i sin renlighet, samt ej sällan förefallit dem, som möta honom på gatan, vara tankspridd och ouppmärksam på sin omgifning. Men i det stora hela åtnjuter han ännu en kroppslig och i vissa hänseenden en andlig vigör, som blott kommer mycket få personer i deras nionde lefnadsdecennium till del. Han har företagsamheten att besluta och kroppskrafter att stå ut med en resa, som under hans tid erfordrar mera af bådadera dessa egenskaper än i våra dagar en resa kring jorden. Han har nyss sammanfattat sitt dogmatiska

system i det digra arbete, som han själf säkerligen betraktade som det viktigaste, som någonsin blifvit tryckt, Bibelns knappast undantagen. Hans framställning har de fel, som den städse haft, hans tankar äro förryckta inom det område, i hvilket de mystiska förändringar i hans hjärna, som omkring tre decennier pågått, bringat dem i oordning. Men hvarken deras innehåll eller deras form visar i öfrigt några större svagheter och afvikelser från det normala, än som funnits under hela det senare afsnittet af hans lefnad, och han kvarstår alltjämt inom samma psykopatologiska område, i hvilket han fullt tydligt befunnit sig ända sedan 1740-talets midt.

Den sista tidens pröfningar med angreppen på hans läror och med anslaget mot hans personliga frihet ha nedstämt och förbittrat Sw—g och ytterligare ökat hans misstämning mot det folk, som han själf tillhör.

Han har i likhet med många svenskar, som länge vistats bland andra och just bland de mest högtstående nationer, icke under sina mognare år haft några särskildt goda tankar om vårt svenska folk. Men Sw—gs kritik öfver sina landsmän är hårdare än någon annan dylik, som kommit under mina ögon. Han har redan i sitt *Diar. spirituale* (Nr 5034—5059) omtalat svenskarna och deras samhällen i den andliga världen, samt skildrat den svenska folkkaraktären. Och det kan vara mödan värdt att här dröja en liten stund vid dessa anteckningar, som utgöra mycket pålitliga uttryck för hans känslor och tankar.

Sw—g beskrifver svenskarna i (den förberedande) andevärlden. Där finnas bl. a. ett Stockholm och ett Fahlun. Dessa båda städer äro onda. De goda bo i en stad, som liknar Göteborg (måtte, ack måtte den bara vara en smula mindre tråkig!) Hos de onda bo, i för-

bigående sagdt, de värsta i samhällenas midt; i de goda samhällena däremot intagas dessa delar af de bästa.

I Nr 5037 säger Sw—g: »Hvad beträffar den svenska nationen i allmänhet, så tillhör den de dåliga nationerna — de förfalska varor och äfven sanningar; ty de äro mera än andra nationer begifna på inre tänkande (bakslughet) i nutiden, då de äro jämförelsevis friare, än i forna dagar, då de voro under enväldig regering. — — Det svenska folket har i allmänhet ingen aktning för det medborgerliga goda eller det medborgerliga sanna, hvilka tillhöra lagen och moralen, utan de förfalska så mycket de kunna lagens goda och sanna. De ha heller ingen aktning för religionens goda och sanna och bekänna detta blott med munnen och säga sig vara kristna, men de äro allt annat än detta, ty det medborgerliga goda och sanna utgör religionens grundval, emedan det tillhör lifvet och gärningarna.»

I Nr 5040 säger han: »Det kan icke beskrifvas huru dåliga och brottsliga de flesta af denna nation äro. De värsta bland dem äro trollkarlar och olika yrkesklasser ägna sig häråt och föröfva förfärliga dåd, som det icke är tillåtet att beskrifva, emedan de icke kunna uppfattas.»

Innevånarna i Falun ha blifvit ännu värre på sista tiden genom deras guvernörs Anton Swabs inflytande, åt hvilken Sw—g ägnar en saftig skildring. Denne Anton Swab (1702—1768) var Sw—gs styfbroder och en son i ett föregående gifte till Christina Arrhusia, Sw—gs sista styfmor, hvilkens bedrifter i den andliga världen, eller närmare bestämdt i helvetet, Sw—g likaledes skildrat i hårresande beskrifningar. Här i världen gick det Swab rätt bra; han blef assessor i Bergskollegium, bergsråd, medlem af Vet. Akad. samt adlad.

Svenskarna få sedermera — och efter att i Nr 5043, som redan anfört, blifvit tillika med italienare och ryssar nämnda såsom en af de tre värsta nationerna — ordentligt påskrifvet och »deras handlingar voro sådana att man hvarken kan beskrifva dem eller tro dem.» I Nr 5046 omtalas deras härsklystnad i hvilken bor förakt, fiendskap, afund, hat, hämnd, vildhet, grymhet. I 5052 omtalar Sw—g att de med Lars Benzelstjerna i spetsen sökt fördrifva och förstöra honom själf genom afskyvärda konster, bestående i de förfärligaste trollerier, i stympningen (af könsdelar?) och outsägligt farliga handlingar.

Alla dessa paragrafer äro icke daterade, men måste vara skrifna redan på 1750-talet, då paragrafen 5336 är daterad d. 6 jan. 1757. Sw—g hade då länge varit djupt inne i sin megalomaniska (storhets)period, men man ser huru emellanåt förföljelseidéer ännu plåga honom och huru paranoikerns ytterliga bitterhet mot sina inbillade och verkliga vedersakare fyller hans sinne. Han längtade säkerligen af hela sin själ bort från Sverige.

* *
*

I det bref till sin systerson, dr. Carl Jesper Benzelius, i hvilket han skickat sin ofvannämnda skrifvelse till Lund nämner Sw—g, att han om få dagar skall afresa till Amsterdam; detta bref är daterads d. 23 juli 1770.

Från Amsterdam ha vi ett par intressanta bref från Sw—g från våren och sommaren 1771.

Det första af dessa är ställdt till dr. Beyer. Han omtalar däri, att han erhållit ett bref från assessor Queckfeldt, i hvilket denne uttrycker sin åsikt att rättegången

skulle taga en annan vändning, om han, Sw—g, skulle som en tertius interveniens föra sin och de båda lektorernas talan inför regeringen. Sw—g anser likväl, att han redan före sin afresa med framförande af tungt vägande argument gjort detta. Han ämnar vända sig till riksdagen och till alla stånden sända sin snart färdiga *Universa Theologia Novi Coeli et Novæ Ecclesiæ* och känner sig säker på, att Herren Frälsaren både medelbart och omedelbart komme att verka till upprättandet af en ny på denna teologi grundad kyrka. Den Nya Himlen, från hvilken det Nya Jerusalem skall nedstiga, kommer snart att vara färdig. Då våra motståndare inträda i ett annat lif, komma deras platser att bli dem anvisade, och Sw—g beklagar dem.

Den 2 juli 1771 får Beyer sitt nittonde och sista bref från Sw—g. Det gäller då att få in i Sverige några exemplar af det nya arbetet, hvars titel nu blifvit *Vera Christiana Religio.* Sw—g ämnar fortfarande vända sig till riksdagen. Han sänder en promemoria mot dr. J. A. Ernesti, den tyske teologie professor, som bildat en ny teologisk och filosofisk skola och angripit Sw—g och dennes läror.

Under 1771 skref Sw—g från Amsterdam ett bref med okändt datum till landtgrefven af Hessen-Darmstadt och meddelar denne, att han nyss med posten afskickat till honom två exemplar af den Nya Kyrkans universala teologi *Vera Christiana Religio,* som af Herren blifvit förutsagd i Daniels kap. VI. 13 & 14 samt i Uppenbarelsebokens kap. XXI och uttrycker sin förhoppning, att mottagaren gynnsamt måtte bedöma detta arbete, då det innehåller rena, af himlen uppenbarade sanningar.

Hvad Sw—g skrifver i detta sitt bref är ungefär detsamma som han skrifvit i Nr 779 af sina *Vera Christiana*

Religio och företräder en af hans sekts viktigaste trosartiklar.

»I det nådiga bref», fortsätter Sw—g, »frågar Ni huru jag kom till att ha umgänge med änglar och andar och om denna förmåga kunde meddelas till andra. Värdigas gynnsamt mottaga följande svar»:

»Herren vår Frälsare förutsade att han skulle återkomma i världen och bilda en Ny Kyrka; Han förutsade detta i kap. XXI & XXII i Uppenbarelseboken och äfven på flera ställen i evangelierna. Men som Han icke i egen person kan återkomma i världen, så blef det nödvändigt, att Han skulle göra det genom en man, som icke allenast i sitt förstånd skulle mottaga denna kyrkas lära utan också offentliggöra den i pressen; och, som Herren hade förberedt mig från min barndom för detta, uppenbarade han sig personligen för mig Sin tjänare och sände mig att förrätta detta arbete. Detta skedde i året 1743 (skall vara 1744) och därefter öppnade Han min andliga syn och införde mig sålunda i den andliga världen, i det Han tillstadde mig att se himlarna och många af de underbara tingen där och äfven helvetena och att tala med änglar och andar och detta utan uppehåll nu under 27 år. Jag förklarar i sanning att detta förhåller sig så. Det skedde med mig för den ofvannämnda Kyrkans skull, hvars lära innehålles i mina böcker. Gåfvan att samtala med andar och änglar kan icke öfverföras från en person till en annan, om icke Herren Själf, såsom skedde med mig, öppnar denna persons andliga syn. Det tillstädjes någon gång någon ande att införas i och meddela en sanning till en människa, men tillstånd lämnas likväl icke människan att från mun till mun samtala med denne. Detta är också mycket farligt, ty anden intränger i män-

niskans kärlek, hvilket icke öfverensstämmer med hennes kärlek till den himmelska kärleken».

»Angående den mannen, som är besatt af andar, har jag från himlen hört, att detta ägde rum på grund af ett betraktelsetillstånd (meditation), åt hvilket han hängaf sig, men att ingen fara förefinnes från dessa (andar), emedan han beskyddas af Herren. Det enda medel, som kan bota honom, är omvändelse och bön till Herren vår Frälsare Jesus Kristus.»

»Jag förblifver med djup vördnad, serenissime hertig och landtgrefve

Er ödmjukaste tjänare
E. S.»

* *
*

Enligt makarna Shearsmiths d. 24 nov. 1775 i Guildhall i London inför mayorn F. Wright besvurna vittnesbörd var det någon dag i juli eller augusti 1771, som Sw—g, hvilken tyckes ha flyttat till deras hus i Great Bath Street 32, Aukenwell, då han på 1740-talet lämnade Brockmers hem, åter för sista gången tog sin bostad hos dem. Så snart båten lagt till vid kajen, tog Sw—g en droska och gaf, »så godt han kunde», kusken besked om adressen. Han såg, innan han kom till sitt mål, perukmakaren Shearsmith på gatan och ropade från droskfönstret på sin brutna engelska: »dat be he, dat be he». Shearsmith stannade och hjälpte Sw—g ut ur droskan. Dennes förre dubblett var upptagen af en familj, som likväl genast gick in på att lämna den åt Sw—g, hvilket Robert Hindmarsh, som berättar detta, fann »very singular», och tyckes anse som en särskild Guds

skickelse. Under återstoden af sin lefnad kvarblef Sw—g i denna bostad och afled därsammastädes d. 29 mars 1772 och begrofs af pastor Arvid Ferelius d. 5 april.

Under åren 1768—1770 hade Sw—g, som sagdt, varit sysselsatt med förarbeten till och med utskrifningen af sitt stora offentliggjorda 1771 i Amsterdam tryckta arbete *Vera Christiana Religio, continens Universam Theologiam Ecclesiæ a Domini apud Danielem Cap. VII: 13—14 et in Apocalypsi Cap. XXI: 1, 2 prædicta Ab Emanuele Swedenborg Domini Jesu Christi Servo.* Arbetet hade redan blifvit färdigskrifvet den 19 juni 1770, under det Sw—g ännu befann sig i Stockholm och flera veckor innan han i slutet af juli för alltid lämnade sitt fädernesland för att begifva sig till Amsterdam och därifrån på sensommaren 1771 till London.

För Sw—g var tidpunkten för fullbordandet af detta arbete åtminstone en af de allra viktigaste i mänsklighetens historia. Stora festligheter ägde därvid rum i himlen, och för Sw—g och de honom omgifvande änglarna syntes hela himlahvalfvet fylldt af rosor. Aldrig har en författare jublat innerligare eller kändt en större glädje öfver sitt verk. Och, för så vidt denna glädje var belöningen för ett stort arbete, var den väl förtjänt, ty sällan har en författare på något verk nedlagt en större flit än Sw—g på detta. Och glädje af renaste slag var det också. Jag hör alls icke till dem, som tro, att Sw—g som författare arbetade utan alla hänsyn till sin egen berömmelse, icke heller förefaller mig detta vara hans plikt. Men det är säkert att Sw—g ansåg sig och gladde sig åt att genom sitt arbete ha gjort mänskligheten den största möjliga tjänst.

Sw—g skref emellertid ytterligare *Coronis sive Appendix ad Veram Christianam Religionem* och sannolikt

allra sist »*De Consumtione Sæculi, de Adventu secundo Domini et de Nova Ecclesia,* af hvilka åtminstone afskrifter finnas i manuskript. Jag förmodar, att det var med dessa manuskript han sysslade under sin lefnads sista månader i London.

Han tyckes i sin bostad hos perukmakaren Shearsmith och dennes hustru ha lefvat i rätt god somatisk hälsa och med sina vanliga sysselsättningar till kort före julen 1771. Han drabbades då af en hjärnblödning, som först beröfvade honom sansen och talförmågan och kvarlämnade en (hæmiplegi) paralys eller åtminstone en stark pares i ena sidan. Under mer än tre veckor var hans sensorium omtöcknadt och han intog nästan ingen fast föda, utan drack blott vatten eller the och åt något fruktgelé. Efter denna tid återfick han sin talförmåga och intog sin föda ungefär som vanligt. I den mån som blodextravasatet i hjärnan resorberades, började till Sw—gs glädje andesynerna, som under första tiden efter slaganfallet upphört, att återkomma.

Han berättade sin värdinna Mrs Shearsmith omkring en månad före sin död, hvilken dag denna skulle inträffa, hvilket, som redan nämndt, — »to the best of her recollection and belief» — slog in. Man kan, som jag redan påpekat, förstå, huru stor säkerhet för sanningen ett dylikt vittnesmål af en dylik obildad kvinna innebär!

Berättelserna om att han under denna tid skulle ha återtagit sina läror äro, som hvarje psykiater kan begripa, och i hvilket swedenborgarna för en gångs skull ifrigt ställa sig på psykiaternas sida och förneka, säkerligen allt igenom osanna.

Under det Sw—g låg på sin dödsbädd tjänstgjorde vid den svenska församlingen i London två präster. Den ena af dessa var den i kap. XI omtalade, Ferelius biträ-

dande Aron Mathesius. Den andre var mag. Arvid Ferelius (1725—1793), som redan 1761 efterträdt pastor Noring och kort efter Sw—gs död återvände till Sverige för att öfvertaga ett prästämbete i Sköfde. Ferelius har på uppmaning af prästerståndets talman, biskop Forsenius, i en kort uppsats och sedermera i bref dat. d. 17 mars 1780 till prof. Trädgård i Greifswald lämnat upplysningar om Sw—g, hvilka likväl icke innehålla något väsentligt utöfver hvad vi här lärt känna. Ferelius har också därigenom bidragit till kännedomen om Sw—g, att han 1784 muntligen lämnat åtskilliga upplysningar till den sedermera till domprost i Skara utnämnde teol. dr. Carl Johan Knös. Både Knös och Ferelius ansågos vara anhängare af Sw—gs läror. Den sistnämnde var angelägen att icke bli på detta sätt omtalad, men tyckes i denna riktning ha påverkat alla sina tre svärsöner Schönherr, Billberg och Olbers, som alla äro kända i Nya Kyrkans annaler. Gustaf J. Billberg var t. o. m. sekreterare i det swedenborgska sällskapet *Pro Fide et Caritate*.

Pastor Ferelius kom att besöka den döende Sw—g, som helt naturligt föredrog honom framför Mathesius, hvilken ansåg Sw—g vara förryckt. Sw—g mottog Ferelius med en hjärtlig välkomsthälsning och meddelade att han under några dagar varit plågad af onda andar, men att de goda nu återkommit. Ferelius förslog, att Sw—g skulle begå den heliga nattvarden. Sw—g svarade att han under några år icke gjort detta, då han icke behöfde det, emedan han var medlem af den himmelska kyrkan. Men han förklarade sig villig att nu göra det för att visa det innerliga sambandet mellan den synliga och den osynliga kyrkan. Ferelius uppmanade honom att, om han förkunnat sina läror för att vinna

ett namn eller för något likartadt ändamål nu, när hans sista stund nalkades, återtaga dem. Sw—g lyfte något på hufvudet, lade sin ännu rörliga hand på sitt hjärta och sade: »Hr pastor! Så sant som Ni ser mig här och så sant, som jag lefver, så har jag icke skrifvit något af mig själf utan sanningen från Gud, och om Ni vill akta den, så skola vi en gång i evigheten ha viktiga ting att tala om»! Därefter uppmanade pastorn honom att knäppa sina händer och läsa syndabekännelsen. »Visserligen är jag», sade Sw—g, »en syndare, hvarför skulle jag annars bära denna syndiga kropp». Därefter läste han syndabekännelsen och begick nattvarden.

Ännu lefde Sw—g två till tre veckor. Det var i den milda engelska vårens tid, då snödropparna blommat ut och påskliljornas guld lysa i rabatterna och på ängarna, rhododendron-buskarna och magnolierna börja knoppas och dagarna äro soliga och varma.

Ensam bland främmande människor låg en stor del af tiden den döende troshjälten, men kunde liksom en gång Campanella i fängelset och med ännu bättre skäl säga att han var visserligen ensam, men ej allena. Hans kära, goda andar voro säkerligen till sista ögonblicket ikring honom. Den 29 mars kl. 5 e. m. frågade han Mrs. Shearsmith och hennes tjänarinna Elizabeth Reynolds (efter Mrs Shearsmiths död gift med Mr Shearsmith) hvad klockan var. Då han fick höra att klockan var fem, sade han ungefär de orden: »dat be good, I tank you, God bless you». Omkring tio minuter därefter drog han en lätt suck, och upphörde därefter att andas.

Både såsom medlem af Vetenskapsakademien och af Riddarhuset var han berättigad till ett minnestal och erhöll den 7 oktober 1772 också ett dylikt, som hölls af Bergsrådet Samuel Sandel, på Riddarhusets stora sal.

Sandels tal är högeligen intressant, därför att det säkerligen utgör ett uttryck för de bästa meningar man då hyste, eller kunde offentligen uttala om den nyss bortgångne sedermera så ryktbare mannen. Talaren omnämnde (de numera bortkomna) lefnadsreglerna Sw—g nedskrifvit för egen räkning: att flitigt läsa och öfvertänka Guds ord, att vara nöjd med försynens skickelse, att iakttaga ett värdigt uppförande, att lyda buden och bevara ett rent samvete, att trofast fullgöra sina ämbetsplikter samt att vara en nyttig samhällsmedlem. Han omnämnde dessutom Sw—gs vidsträckta och stora snille, hans ovanliga vilje- och arbetskraft, det djupa misskännande för hvilket han varit föremål samt särskildt benägenheten hos ytliga sinnen att hålla insikten i dolda ting för yttringar af vansinne. Han dvälde länge vid Sw—gs släktförhållanden, vid hans uppfostran och vid hans många lärdomsprof samt praktiska bedrifter. Efter att särskildt ha dröjt vid Sw—gs förtjänstfulla *Opera Philosophica et Mineralia* omnämner han titlarna på de religiösa arbetena och ger i största korthet en allmän beskrifning på dessas innehåll med kort antydan om faran för en person med dylika sysselsättningar att ledas vilse i sina slutsatser. Han uttrycker finkänsligt sin misstanke att biskop Svedberg hade en viss i samma riktning gående böjelse.

S. omtalar slutligen Sw—gs vetgirighet, som kanske hade det felet att icke känna gränsen för mänskligt vetande, berömmer hans människokärlek, hans heder och plikttrohet och säger att han som riksdagsman var närvarande vid flera riksdagar *utan att utsätta sig vare sig för egna eller andras förebråelser,* hvilket korta och blygsamma omnämnande torde vara att beakta för dem, som velat göra Sw—g till en stor politiker.

S. slutar med att uttrycka en önskan att Vet. Akademien må få behålla många framstående och nyttiga medlemmar till en så hög ålder som Sw—g.

* *
*

I London erhöll Sw—g sin af några få bekanta bevistade begrafning. Den ombesörjdes delvis af den svenske köpmannen Carl Lindegren.[1] Denne fann i Sw—gs plånbok en växel på 400 pund sterling och sålunda rikliga medel till alla utgifter. Liket låg enligt tidens bruk ett par dagar till offentligt beskådande i sin kista. Det hade blifvit fördt till begrafningsentreprenören Robinson i Ratcliffe Highway och begrofs därefter den 5 april från församlingens tjänsteman Burchhardts hus i det svenska kapellet vid Princes Square, ett litet stycke öster om Towern. Ceremonien försiggick enligt lutheransk ritual och pastor Ferelius officierade därvid, kort innan han anträdde sin hemresa till Sverige.

Sw—gs lik har undergått olika öden och det kan här vara stället att med ens omnämna dem.

Anno 1790 var ett sällskap svenskar samlade någonstädes i närheten af det svenska kapellet vid Princes Square. En af dem var medlem af den Rocicrucianska sekten, och uttryckte sin åsikt att begrafningen utgjort ett bedrägeri och att Sw—g lärt känna sektens eftersträfvade lifselexir, föryngrat sig och börjat en ny lefnad annorstädes. För att slita den härom uppkomna tvisten

[1] I Ärkebiskop Uno von Troils självbiografi (se *Svenska Memoirer och Bref.* I af Henrik Schück och Oscar Levertin) omnämnes denne Carl Lindegren som en mycket välgörande och mot sina landsmän hjälpsam man.

begaf sig sällskapet ned i grafvalfvet under kapellet, aftog locket på kistan, genomsågade den därinom befintliga blykistan och blottade liket. Några dagar därefter bemäktigade sig ett annat sällskap vid ett besök i grafvalfvet åtskilliga reliker af kistans innehåll.

I juli 1816 stal en förkommen och fattig svensk f. d. sjöofficer, kapten Ludvig Granholm, hufvudet af liket och försökte fåfängt att bland sektens medlemmar i London sälja det.

Prof. J. Vilh. Hultkrantz har i Uppsala Vet. Societets handlingar för 1910 och 1912 utredt den mycket omtvistade frågan om detta hufvuds öde.

Jag antager på grund af dessa framställningar, att Granholm på sin dödsbädd i januari 1819 bekände sitt brott för den svenska pastorn Wåhlin och lämnade hufvudskallen i dennes händer. Den 4 juli 1819 tillkännagaf Wåhlin i kyrkorådet både stölden och återställandet till honom af hufvudskallen, samt åtog sig att tillsvidare taga hand om den. Under tiden härifrån till 1823 fanns i swedenborgaren C. A. Tulks frenologiska samlingar en skalle, som påstods vara Sw—gs. Den beskrefs där för ett sällskap och beundrades för sin vackra form af skulptören och swedenborgaren J. Flaxman. Konteramiralen Nordenskjöld såg den senare hos Tulk. Man vet bestämdt att ett kranium, som påstods vara Sw—gs, i Tulks och Wåhlins gemensamma närvaro den 25 mars 1823 återställdes till Sw—gs kista och till de öfriga delarna af liket.

Efter 1823 har intet ägt rum, som kan ge anledning att misstänka ett utbyte.

Ett *historiskt bevis* för att det kranium, som 1823 anbringades i Sw—gs kista var detsamma, som 1816 bortstals därifrån, står visserligen numera icke till att fram-

lägga. En samlare i Wellclose Square i London har påstått sig äga Sw—gs kranium och förnekat äktheten af det nu omtalade. Men skallen i Wellclose Square har den sällsynta abnorma scaphocephaliska formen och dödsmasken från vederbörande individs ansikte påminner enligt mitt förmenande icke alls om Sw—g. Icke heller förefaller det sannolikt att Sw—g skulle kunnat ha en utpräglad scaphocephalisk hufvudform utan att detta under hans lefnad blifvit omtaladt.[1]

Först i dessa allra sista dagar och ett godt stycke fram på 1900-talet erhöll Sw—gs stoft den begrafning och de ärebetygelser, som vanligen tillkomma en vida berömd och omtalad man, hvilket han, under den tid, som förflutit sedan hans död, verkligen blivit, i det han blivit uppskattad icke blott till sitt fulla ganska stora värde utan dessutom både inom och utom sin sekt åtskilligt därutöfver.

På förslag af Prof. Gustaf Retzius och på grund af Vetenskapsakademiens samt den svenska regeringens åtgöranden öfverfördes 1908 med engelska regeringens bifall Sw—gs kista och hans kroppsliga kvarlefvor ombord på pansarkryssaren Fylgia från England till Sverige och bisattes den 19 maj s. å. t. v. i det Bjelkeska grafkoret i Uppsala, där Sw—g nu hvilar i en af riksdagen beviljad sarkofag af röd granit.

* *
*

[1] Prof. Hultcrantz afhandlingar af 1910—11. *On the mortal remains of Em. Swedenborg* förefalla med en till visshet gränsande sannolikhet ådagalägga att skallen i den omnämnda sarkofagen i Uppsala verkligen är Sw—gs.

Kort efter Sw—gs död försåldes hans böcker och i Kgl. Biblioteket finnes en tryckt *Förteckning på afl. Wälborne Herr assessor Swedenborgs böcker.* Som kännedomen af en mans bibliotek utgör ett icke oväsentligt bidrag till kännedomen om honom själf, anför jag här de väsentligaste arbetena i den nämnda förteckningen, som trycktes för auktionskammaren i Stockholm i nov. 1772.

Bland filosofiska författare märka vi Aristoteles, Locke, Leibniz, Malbranche och Chr. Wolff. Kemisterna äro företrädda af Becher, Boyle, Hjärne, Hoffmann, Lemery och Stahl, matematikerna, geometrikerna och fysikerna af Newton, Leibniz och Muschenbrook. Bland anatomer, fysiologer och medicinare finna vi Galenus, Boerhave, Heister, Hoffman, Lancisi, Morgagni, Leewenhoek, Verhejen, Willis och Winslow. Bland de botaniska arbetena finnas äfven dylika af Linné. Bland större vetenskapliga namn läsa vi utom de ofvannämnda äfven Buffon. En mängd af de författare som haft ett uppenbart inflytande på Sw—g saknas — han anlitade flitigt de offentliga biblioteken. Bland skalder ha vi Ovidius, Horatius och — Swedenborg. För öfrigt företrädesvis arbeten i kyrkohistoria, resebeskrifningar och riksdagsprotokoller.

XIII.

Några särskildt upplysande uttalanden om Swedenborg.

Afskrift af bankkamrern i Stockholms Lånebank Carl Robsahms anteckningar om Sw—g enligt en i Kungl. Biblioteket i Stockholm befintlig handskrift.

Afl. herr Assessor Swedenborg, som genom sina arbeten blifvit så namnkunnig i hela Europa, afled i London d. 29 mars 1772 i sitt 85:te lefnadsår.

Öfver honom är ett värdigt åminnestal hållet i Svenska Kgl. Vetenskapsakademien d. 7 okt. 1772 [1]), men eftervärlden torde önska att känna hvad som karakteriserat denne hedersman i sitt hus och umgänge, och som ganska få nu lefva, med hvilka han förtroligen umgåtts och som kännt hans hemseder, sedan hans båda gamla tjänstehjon, en trädgårdsmästare med dess fru, äro blifne döde, och som kunnat berätta hvad de med honom talt om syner och uppenbarelser, har jag af en hederlig man blifvit anmodad att uppgifva (hvad jag) kunde minnas af det jag hos hr Sw—g sett och hört, emedan jag hade den förmånen att såsom vän ofta vara i hans hus och i sällskap med honom både hos mig och hos min släkt.

---

[1] Enligt R. Tafel (*Docum.* Vol. I, sid. 12) höll bergsrådet Samuel Sandels det ifrågavarande af Tafel in extenso återgifna talet den 7 okt. 1672 på Vet.-Akademiens vägnar i Riddarhusets stora sal.

Sw—gs egendom var vid pass ett stenkast i kvadrat (oriktigt!), hans egna rum voro nog små, icke präktiga, men för honom och knappt någon ann beqvämliga. Ehuru han var en lärd man, syntes aldrig andra böcker i hans rum än ebreiska och grekiska Bibeln jämte dess egna handskrifna register öfver sina arbeten, hvarmed han för citationers skull — ?

Sw—g arbetade dag och natt och hade aldrig någon viss arbetstid eller nattro, ty han sade: när jag är sömnig går jag till sängs; — men som han af den gamla trädgårdsmästarhustrun aldrig begärde annan uppassning än bäddad säng och en stor vattenpanna, som skulle inbäras i hans yttre rum, var hans hushållning sådan, att han själf i sin kabinett-spisel kokade kaffe, hvilket han drack till öfverflöd dag och natt med mycket socker, och då han ej var buden i sällskap var hans middagsmåltid blott en semla lagd i uppkokad mjölk, och det alltid då han hemma spisade middag. Han brukade då aldrig vin eller stark dryck, ej heller åt han om aftonen, men kunde väl äta i sällskap och dricka poculam hilaritatis med måtta. I sin trädgård inrättade han år 1761 för allmänhetens skull, som kom dit at se den gamle mannen, kanske mest af nyfikenhet, et vackert lusthus, där å ena sidan var hans gamla bibliotek och i den andra utgående flygeln för trädgårdsredskap. Han hade där låtit bygga ett lusthus midti trädgården, i likhet med hvad han sett på et herregods i England, et annat lusthus i form af en fyrkant med fyra dörrar och som inantill kunde genom dörrarne å hörnen formeras till åttkant. Han lät ock i ett hörn af trädgården bygga af bräden en labyrint endast för att roa hederligt folk, som besökte honom i trädgården och isynnerhet deras barn, där han med gladt ansikte mottog alla och roade sig af det nöje de funno i hans påfund i trädgården.

Ibland sådana må nämnas, att han lät göra en blindport, som då den öppnades, syntes strax en annan dörr med fönster uti, men som denna port var anlagd midtför en grön häck, där en vacker fågelbur stod, gjorde detta fönster, som var af spegelglas, en lycklig effekt att surprenera den, som öppnade dörren till Sw—gs andra trädgård, den han själf sade vara vackrare än hans gamla. Detta äfventyr roade honom isynnerhet, då nyfikna flickor kommo.

Utanför huset hade han en liten parterr, där han mycket påkostade ja ända till de löjliga holländska växtfigurer af buxbom, som föreställa djur m. m., hvilka han de sednare åren lät förfalla.

För öfrigt tillföll trädgårdsskötseln och dess afkomst trädgårdsmästaren.

Uti spiseln i lilla skrifkabinettet var ifrån hösten til våren aldrig elden släckt, ty, som han alltid behöfde kaffe och alltid själf kokade det och drack det alltid utan grädda, så behöfde han, som aldrig hade någon viss natttid, alltid sådant til hands.

Hans sängkammare var alltid kall och allt som vintern var sträng, bredde han på sig 3—4 filtar, dock vet jag en vinter så kall at han måste sätta sängen i kabinettet. När han då vaknade, gick han i kabinettet, der alltid glödeld var at finna, lade ved på kolen med et stycke näfver, den han köpte knipptals för bekvämlighetens skull at afrifva och snart göra eld, då han ville, och satte sig ned at skrifva.

I hans hedersrum stod det marmorbord han skänkte til Kgl. Bergs Collegium, och var det rummet snyggt men allvarsamt.

Hans vinterdrägt var en lappmudd, om sommaren en nattrock, gamla och liknande en filosofs garderob.

I kläder var han enkel men anständig, likväl hände det att om icke gårdsfolket, då han skulle gå ut, påminte honom et och annat, som han förgätit att iakttaga, han väl kunde förhasta sig med sitt påklädande samt tog et tennspänne och satte i skorna, hvilken distraction jag sjelf sett i min fars hus, dit han var buden til middag, och hvilket icke litet roade några unga flickor, som fingo tillfälle att skratta åt gubben.

Han hade svårt för at tala fort, ty han stammade, i synnerhet, då han talade utländska språk, af hvilka han, utom de lärda språken, väl kunde Franska, Engelska, Holländska, Tyska och Italienska, emedan han flera gånger genomrest dessa länder. [1] Han talade långsamt och det var et nöje at vara med honom til bords, ty allt annat prat upphörde när Sw—g talade, och gjorde långsamheten at sällskapets nyfikenhet höll deras jargon tilbaka. Han plägade i början nog fritt omtala sina syner och förklaringar öfver Skriften, men som det misshagade V. Clerus, hvilka utropade honom för en kättare eller rent af galen, föresatte han sig att i sällskap meddela mindre af sin kunskap, åtminstone på det lastaren icke skulle få tillfälle at smäda hvad han icke begrep lika med Sw—g.

Jag frågade en gång min församlings kyrkoherde, en gammal och aktad prestman, huru jag borde anse S—s syner och bibelförklaringar. Denne hedersman svarade med all billig tolerance: »Gud vare en domare huru dermed är, men jag kan icke dömma honom at vara sådan, som många anse honom: jag har sjelf talt med honom

---

[1] Denna Robsahms uppgift är oriktig. Hvad vi veta om Sw—gs engelska och franska tyder på att han talade dessa språk illa och vi ha inga skäl att antaga att han var »styfvare» i de öfriga, (White, o. a.)

och funnit i sällskap, der han varit med mig, at han är en from man».

Märkvärdigt var at Sw—g aldrig, såsom sekteriska personer sökte öfvertala, mindre påtruga någon sina idéer. Jag vet af samtal med honom om möjligheten (omöjligheten?) för någon annan än Sw—g at komma til den grad af spiritualitet, som han innehade. »Akta Er», sade han, »sådan är vägen at bli galen, ty menniskan vet i sådant tilstånd, då hon grubblar på andliga och förborgade saker, icke at skilja sig från helvetets bedrägerier, som just då få tillfälle at anfäkta henne, då hon vill som naturlig menniska af egna spekulationer utgrunda de himmelske ting, som öfvergå hennes begrepp». Han förklarade då för mig, at Herren lärt (oss) *Fader Vår* at bedja emot slika speculationer, då vi bedja *inled oss icke i frestelse,* hvarmed förstås at vi ej må af egen kraft och insigt begynna tvista om de Guds ord, som oss uppenbarade äro. »Ni vet ju», sade han, »huru ofta det händt at studerande blifvit vända til förståndet, isynnerhet theologer, som fördjupat sig i onödig förklaring». »Jag», tillade han, »hade aldrig förmodat komma i det andeliga tillstånd jag är, men Herren (har) utsett mig dertil och at uppenbara skriftens innehåll, som han lofvat hos profeterna och i Uppenbarelse-Boken. At förklara min sak hade förut varit at forska i naturen, Chymien, Bergvetenskapen och Anatomien m. m. i rummet».

Detta samtal gaf mig anledning at fråga honom när och huru honom blifvit gifvet at se och höra hvad in mundo spirituoso, Coelo et inferno, förehades, hvarpå Sw—g svarade: »Jag spisade middag i London något sent på en källare, der jag plägade spisa, och hade då mitt eget rum, der jag roade mig med tankar i nyssnämnda ämnen; jag var hungrig och åt med god appetit. Emot

måltidens slut förmärkte jag liksom en skumhet för ögonen, det mörknade och jag såg golfvet betäckt med de styggaste krälande djur, såsom ormar, grodor och kreatur och blef häpen, ty jag var vid fullkomlig sans och redigt begrepp. Ändtligen tog mörkret öfverhand, som dock genast skingrades, och jag såg en man sitta i ena hörnet af kammaren; som jag då var helt allena, blef jag af hans tal helt förskräckt, i det han sade: »ät icke så mycket». Det svartnade åter för ögonen, men klarnade lika snart och jag befann mig ensam».

»En så oförmodad förskräckelse hastade på min hemfärd; jag lät icke märka något för husvärden, men besinnade noga hvad som händt, och kunde icke anse det för slump eller af fysiska orsaker verkadt. Jag gick hem, men om natten uppenbarade sig samme Man, och var jag då icke förskräckt. Han sade sig vara *Herren Gud* verldens Skapare och Återlösare och at Han utsett mig at förklara Skriftens andeliga innehåll för menniskorna, samt at han Sjelf skulle förklara hvad jag borde skrifva i detta ämne; mig blef äfven då til öfvertygelse samma natt öppnad mundus spirituum, Coelum et infernum, der jag igenkände mångfaldeliga bekanta af alla stånd, och ifrån den dagen öfvergaf jag all verdslig vitterhetsöfning och arbetade in spiritualibus, efter hvad jag af Herren befaldes skrifva. Dagligen öppnade Herren sedan rätt ofta mina själsögon, så at jag midt på dagen kunde se in i det andra lifvet och under muntraste vakenhet tala med änglar och andar.»

Sw—g gick sällan i kyrkan, dels emedan han ej kunde finna uppbyggelse i predikningar så skilda från hans uppenbarelser, dels derför at han var plågad af stenpassion; han begick ej heller den heliga nattvarden och som han var i nära slägtskap med tvenne Biskopar, gjorde de

honom derom under en riksdag (1760) vänlig föreställning. Sw—g svarade at, som han var med Gud förenad och af honom kallad samt alltid i sällskap med änglar och helgon, vore denna religionsakt icke så för honom at anse som för andra jordiska menniskor, men då de föreställde honom at i Sakramenternas bruk kunde han gifva et godt efterdöme, lofvade han och begick Nattvarden inför altaret i den efter branden 1759 för Maria Församling inrättade kyrka.

Några dagar förut frågade han sina gamla tjänstehjon hvilken prest han kunde anmoda till denna förrättning, ty han kände dem ej synnerligen, och blef då föreslagen den äldre Capellanen. S—g svarade genast: »Nej, ty det är en hetsig man och en ifrig prest. Jag har med missnöje hört honom dundra på predikstolen». De föreslogo då hans medhjelpare, den andre Capellanen, hvilken icke var så älskad hos församlingen som den förre. »Den», sade Sw—g, »tager jag, ty jag har hört honom tala som han menar, och derigenom har han förlorat crediten hos folket, som vanligt är i verlden».

Sw—g berättade en gång för mig orsaken, hvarför ej flere än Doctor Beyer i Göteborg ibland presterskapet omfattade hans förklaringar öfver Skriften. »Det kommer deraf», sade han, »at de i Skolan, Gymnasium och Akademien dagligen confirmera sig uti läran *de sola fide,* och, när en människa confirmerat sig i något ondt, ser hon icke mera det onda såsom ondt, finner deri dagligen mera behag och så tvertom. Dessutom, tillade han, ehuru de inse och finna at jag talar sanning, tillåter icke deras ambition om heder, anseende och utkomst i verlden at offentligen bekänna hvad de efter öfvertygelse finna vara oemotsägliga sanningar». Detta samtal hade jag med S—g, då den namnkunnige presten Dr Rutström, som

dog i arrest på Stockholm slott någon tid efter Revolutionen 1772, nyss varit hos honom. S—g sade at Ruttström erkände allt, men hans lefnad och gerningar bevisade at han hade sin herrnhutiska sekt allra kärast, i hvilken han längesedan confirmerat sin öfvertygelse och tilllade at på så sett förhåller sig med alla religioners prester, som efter confirmation i den lära de bekänna aldrig kunna förmås at — — — (några ord fattas här).

Ryske kejserlige Legationspresten Oronoskull, som var i Stockholm under Envoyén Grefve Ostermans tid, var en munk af Alexander Newsky Orden och förde et hedrande lefverne, så olikt de andra ryska prester, som varit här förut, blef bekant med mig och fick låna S—gs böcker, dem han sade sig läsa med nöje. Han begärde få råka S—g och tala med denne besynnerlige man. Jag gjorde honom til viljes, böd S—g och honom til middag i sällskap med framlidne presidenten Carlsson, Herr Canslirådet B. och flere af mine slägtingar. Under måltiden frågade presten bl. a. om S—g sett kejsarinnan Elizabeth. Han lät då svara, ty S—g talte ständigt svenska, ehuru samtalet var på fransyska, hvilket presten väl förstod och temligen bra talade: »Jag har ofta sett henne och vet at hon är i et lyckligt tillstånd». Detta tal gjorde at glädjetårar kommo presten i ögonen, som berättade at hon var god och rättvis. »Ja», sade S—g, »hennes goda böjelser för sitt folk är efter döden bekant i det andra lifvet, ty der uppenbarades at hon aldrig gick i Rådet utan bön och suckar til Gud om nåd och bistånd at väl styra sitt land och sitt folk». Detta gladde presten så högt at han med tystnad och tårar tillkännagaf sin glada surpris.

At S—g var fullt öfvertygad at hans arbeten i manuskript, som han utrikes medförde, skulle bli färdiga på

trycket äger jag tvenne bevis: vid afresan näst före den sista, då han i London afsomnade, träffade jag honom i sin resvagn, då han skulle fara från sitt eget hus här i Stockholm. Jag frågade huru han, som snart var 80 år gammal, vågade företaga en så lång resa, och om vi här i verlden skulle träffas mer. » Bekymra Er icke», sade han, »om Ni lefver träffas vi helt säkert, ty mig förestår ännu en dylik resa».

Sista gången han for ifrån Sverige, kom han samma dag han skulle resa upp till mig i Banken och gaf mig en Reservation mot allt fördömmande af sina böcker under hans frånvaro, grundad på Sveriges lag *at Presterståndet ensamt icke var domare i religionsaker, emedan Theologien äfven hörde til de andra stånden.* Vid samma tillfälle frågade jag honom om jag någonsin skulle få råka honom mer. Hans svar blef ganska ömt och rörande. »Om jag kommer tilbaka vet jag ännu inte, men det kan jag försäkra Eder om, ty Herren har lofvat mig det, at jag icke dör förrän jag fått denna til trycket ärnade bok, *Vera Christiana Religio,* färdig ifrån pressen, för hvars skull jag nu reser och, om vi icke träffas i kroppen, så råkas vi inför Honom, om vi här i världen lefva efter Hans och ej efter vår egen vilja». Han tog då afsked med samma muntra och glada stämning, som hade han varit en medelålders man, och reste samma dag för sista gången. Jag frågade S. en gång om hans förklaringar skulle blifva antagna i christenheten. Derom sade han sig hafva ingenting at säga, men han förmodade at i sinom tid blifva de antagne, ty annars hade Herren icke yppadt hvad som dittills varit fördoldt.

Han var aldrig sjuk, utom då anfäktningarna påkommo honom, men (var) ofta plågad af tandvärk. Jag kom till honom en gång under detta tillstånd, då han klagade öfver

svår tandvärk, som påstått flera dagar, och jag uppgaf et allmänt medel at lindra denna plåga, men han svarade »at hans tandvärk icke var af tandverken som värkte, utan per influxum inferni och af hypokriter, som anfäktade honom, och »per correspondentius (?)» förorsakade denna plåga, som han visste skola snart försvinna och öfvergifva honom».

Om hans anfägtningar har jag inhemtat af dess beskedliga tjenstfolk, som under medlidande och ömmaste ord berättade för mig, huru S—g ofta om nätterna i sitt rum talade högt och ofta ifrades, då de onda andarna voro hos honom. De kunde så mycket lättare höra sådant, som deras rum låg nära S—gs. Tillfrågad om orsaken til hans oro om natten svarade han »at de onda andar fått försmäda och at han emot dem talt och ifrat». Ofta hände at han under bitter gråt ropade med hög röst och bad til Herren det han icke måtte uppgifvas af frestelsen, som då var honom påkommen. Hans ord voro: »Herre, hjelp mig! Herre, min Gud, öfvergif mig icke!» När sådant var öfverståndet och hans folk frågade om orsaken till hans jemmer svarade han: »Gud ske lof! nu är allt väl förbi. Ni bör ej oroa Er öfver mig, ty allt hvad mig sker, det sker med Herrens tillstädjelse, och han låter det icke gå längre än han ser at jag (kan fördraga det)».

En gång var det märkligt at efter en dylik jemmer lade han sig utan at stå upp på flera dagar. Sådant satte hans folk i bekymmer; de rådfrågade med hvarandra och gissade at han vore död af någon förskräckelse. De voro sinnade att låta öppna dörren eller påkalla hans vänner; slutligen gick mannen fram till fönstret och fick til sin glädje se at husbonden lefde, emedan han vände sig i sängen, och dagen derefter ringde han i klockan. Hustrun kom då in och omtalade sitt och sin mans bekymmer öf-

ver hans tillstånd, hvarpå han med gladt ansigte sade sig hafva mått väl och behöft ingenting. Hon åtnöjdes med detta svar, ty ingen af gårdsfolket vågade fråga honom mer, emedan de alldeles höllo honom för en sådan man, som min gamle sockenprest ansåg honom vara, och tillade at en klok menniska kan aldrig plåga sig sjelf med arbete och anfäktningar, om han ej viste at sådant verkades af Herren.

Jag frågade den gamla hustrun om hon aldrig märkt någon särdeles ovanlig ställning i S—gs ögon efter sådant tillstånd. Denna fråga gjorde jag för at få veta om hans ansigte förändrades, då han var in spiritu. Hon svarade at hon en eftermiddag kom at gå in i hans kammare och at, då hon öppnade dörren, syntes S—gs ögonstenar såsom den klaraste eld, hvaraf hon förskräcktes, tog et steg tilbaka och ropade: »Hvad i Herrans namn felas min herre. Ni ser så faslig ut!» »Hur ser jag ut», sade S—g och, då hon berättade hvad hon såg, genmälte S—g: »Väl, väl! blif icke rädd! Herren har öppnat mina ögon och jag har varit i andanom, men jag blir om en liten stund bra igen och detta gör ingen skada». Hon sade at $^1/_2$ timme derefter voro hans ögon alldeles fria från detta eldsken. Jag nämnde nyss at S—g sade: »väl, väl!» Detta var hans talesätt som ock et annat det han upprepade två gånger: »godt, godt!» när han i vänskap talade med någon. Då S—g reste utrikes sökte han icke beqvämlighet utan for på öppen postvagn och alltid utan dräng til Götheborg, hvarifrån han sjöledes for til England eller Holland och lät trycka.

Jag känner 2 engelsmän, som äro skeppare och svenska borgare, Harrisson, med hvilken han en gång for som passagerare. Sw. låg nästan hela tiden och talade nästan alltid som i et sällskap. Kajutvakten och styrmannen ta-

lade med skepparen huru Sw. måtte vara galen; svaret blef: »Han må vara hvad han vill, men, så länge han är stilla, har jag intet at säga öfver honom; han är alltid klok i tal och svar med mig och I sen ju at vi hafva den lyckligaste vind; och om sådant väder står, har jag aldrig gjort snabbare resa», samt tillade med skrattlöje: »om Sw. ville skulle han alltid få fri resa med mig, ty bättre har jag aldrig seglat, så länge jag varit sjöman». Den andre skepparen är Borell, som hade Sw. til passagerare från London til Dalarön, hvilken resa han äfven gjorde på 8 dagar, då Sw. mest låg och resonerade; men när han gick ombord i London sade han til skepparen at han hoppades få god vind, som äfven snart kom och varade til dess Sw. vid ankomsten til Dalarön reste landvägen til Stockholm. Särdeles var at skepparen fick samma dag stark motvind, som fortfor flera dagar, likväl ansåg han Sw. hvarken för trollkarl eller galen utan allt som en tillfällig händelse.

Jag frågade Sw. om dessa hans sjöresor och han sade at han sjelf undrat på den särdeles lycka han alltid haft til sjös, men sade derjemte at hvar förståndig man ju kan finna, det han ej kunde göra mirakel.

Under riksdagen roade han sig med at efterfråga nyheter från Riddarhuset, der han satt för sin ätt. Han skref memorialer, men, då han såg partier och egennytta täfla om väldet, gick han sällan upp på Riddarhuset. Han ifrade i sina samtal mot Ständernas oenighet och var ej af något parti, men älskade sanning och redlighet i alla handlingar.

Jag frågade Sw. om i våra tider vore värdt at gifva akt på drömmar, hvartil svarades at Herren nu mer aldrig ger uppenbarelser i drömmar, likväl händer at den som känner correspondentierna, kan genom dem draga

fördel af drömmar, likasom en vaken kan pröfva sitt tilstånd vid jemförelse med (sina drömmar).

S—g var icke allmosgifvare af det skäl, sade han, at de fleste fattige äro antingen late eller liderlige, och för öfrigt, sade han, är almosan skadlig för den henne får; likväl är det intet ondt deri, då menniskan af et godt hjertas goda böjelser förbarmar sig öfver den nödlidande, ty, sade han, det är en ginväg at blifva af med dem, och dessutom hade han alla sina pengar af behof til resor och böckers tryckande.

Många undrade hvarifrån S—g fick nog pengar at göra så stora resor och kostnader, men då man betraktar hans sparsamma lefnad och få utgifter på resorna, behöfdes blott et måttligt kapital, helst han på sina filosofiska och mineralogiska skrifter hade en ganska stor afgång (?); hans andeliga blefvo icke heller liggande i boklådorna utan gåfvo honom alltid resurser. Han hade ock efter sin far, biskop Svedberg, fått et hederligt arf, så at det ej var underligt om han hade god råd at verkställa sina föresatser.

S—g tillät ingen qvinna gå in i sina rum utan at inkalla någon af sitt husfolk och, om något fruntimmer kom til honom, som ofta hände, isynnerhet bedröfvade enkor, som ville veta sina mäns tillstånd, eller om andra, som trodde honom vara en spåman och kunna uppenbara hemligheter, stölder och dylikt, skulle alltid någon vara tilstädes: ty qvinnfolk, sade han, äro alltid listiga; »de kunde utgifva mig för en som sökt deras nära bekantskap», och dessutom vet man, sade han, at sådant folk förvända hvad de höra och icke rätt begripa, hvarför han alltid afviste sådana personer med allvarsamhet, som i dylika ärenden sökte honom.

Annars vet man at S—g i sin ungdom haft en mätress,

den han öfvergaf, när hon blef honom otrogen, men i öfrigt är ej minsta spår efter ... (Här fattas några ord, hvilkas mening var den att detta var det enda man kände om någon dylik förbindelse.)

Allt hvad S—g skref blef tryckt efter hans manuskripter och hade han en renskrifvare til hjelp. Hans stil var på ålderdomen (svår) at läsa, men han sade at holländska boktryckare läsa lika lätt hans stil som de engelska. Et är at märka vid de flesta hans andeliga skrifter at de äro mycket illa corrigerade, och derför träffas ganska ofta tryckfel, hvartil han uppgaf orsaken vara at boktryckaren hade åtagit sig at ansvara för correkturet och tryckningen.

Som S—g i unga dagar minst tänkte på sitt ålderdomsarbete, kan man lätt föreställa sig honom hafva varit utom en lärd man en cavalier i sin tid, ty en man med så lysande vetenskaper och som genom böcker, resor och språkkunskaper förvärfvat sig anseende in- och utomlands kunde ju ej annat än ega heder och allt hvad som på den tiden, den s. k. allvarsamma tiden, kunde göra en människa hedrad och behaglig i sällskap. Sådan var han och i höga ålderdomen munter och glad och behaglig i umgänge; dock utviste hans anlete de ovanliga lineamenter, som endast träffas hos stora snillen.

Huru han var ansedd utomlands känner jag icke, men huru han ansågs i Stockholm torde vara roligt at veta, isynnerhet bland folk, som ej kunde läsa hans skrifter, utan blott tillfälligtvis kommo i hans sällskap eller hörde berättas om honom. De, som förstodo at läsa hans skrifter, voro då och äro ännu i et helt annat omdöme än de, som det icke förstodo, och det är märkligt, at de flesta, som läsa hans böcker, hålla i mer eller mindre mån med honom, ehuru de »för Judarnas rädslas skull» icke uppen-

barat det för många och kanske billiga orsakers skull. Deras omdöme i allmänhet är att utom memorabilierna och hans tal och syner erkänna de at i hans skrifter finnes mycket godt, emedan han yrkar et efter Guds vilja och bud inrättadt lefverne, som bevisar sig i syndens öfvergifvande och et förnyadt lefverne med hjertats bifall samt kärlek.

En dag, då en fånge utfördes at afrättas, var jag hos Sw. om aftonen och frågade huru en, som så går ur verlden, befinner sig i det ögonblick han är aflifvad. Sw. svarade: »när en sådan lägger sig ned på stupstocken är han utom sig redan, så att efter halshuggningen, då anden ingår i andeverlden, ser fången sig lefva, söker genast at komma undan, är i väntan på döden och mycket förskräckt, emedan ingen vet af annat än god himmel eller ondt helvete i det ögonblicket. Ändteligen associeras en sådan med goda andar, som upptäcka för menniskan at hon verkligen är död, och då öfverlemnas hon til sina böjelsers utöfning, som leda henne til den ort, der hon evigt skall förblifva.» I S—gs beskrifning om himmel och helvete är vidlöftigt utfördt om denna förvaltning. S—g tillade at en i ondskan mognad menniska, som lagen och yxan bortrycker af jorden, ehuru til utseende botfärdig blir ond i evighet, ithy dess omvändelse är tvungen och ej af fri vilja gjord, som Gud i omvändelsen fordrar: ty om dess missgerning kastat honom i fängelset, der han ser sig döden förestå, vänder han icke ens tankarna på Gud mindre sitt hjerta, uti sitt af vanan så förhärdade lefverne, och, då en sådan ser sig lefva såsom förr, rusar han ifrigt til alla de onda gerningars utöfning han i verlden öfvat och leder sig således hastigt til det helvete, med hvars andar han på jorden varit förenad. Helt annat är med sådana, som väl för något brott dödas,

det de i dryckenskap, vrede, öfverilning eller brådskillnad begått, men aldrig föresatt sig at öfva: de ångra bittert sina brott och, om de icke confirmerat sig emot Guds bud i sin öfriga lefnad, blifva de efter döden lycklige och salige andar.

Då en viss kyrkoherde i Stockholm blef död, som genom sin vältalighet och pathetiska predikogåfva alltid hade kyrkan full med folk, frågade jag Sw—g om icke den vore i ett lyckligt tillstånd. »Den!» svarade S—g, »for direkte til helvetet ibland hypocriternas societet, ty han var blott andelig på predikstolen, men för öfrigt högmodig och öfver sina gåfvor och lycka i verlden en uppblåst menniska. »Nej, nej!», tillade han, det hjelper ingen förställningsförmåga och falskelig berömd konst, ty allt sådant försvinner i döden, och menniskan visar sig sjelfvilligt vara ond eller god.

Holländska envoyén Marteville dog i Stockholm, hvars enkefru blef någon tid derefter fordrad för en stor summa pengar, den hon visste vara betald. Ändtligen hittade hon documentet i hans papper och var et allmänt tal i staden at S—g bidragit dertil genom samtal med den aflidne envoyén. Jag frågade S—g härom, som sade at frun nyss varit hos honom och berättat affären, samt at han lofvat henne, om han träffade Marteville at nämna derom. Sådant skedde och envoyén svarade mig, sade Sw—g, at han skulle gå hem samma afton och se efter, men jag fick ej något ändligt svar til hans enka. Sedan har jag hört, tillade Sw. at hon hittat på det angelägna documentet, men jag har ingen annan del i denna saks upplysning än som sagdt är.» Allmänna talet är at enkan drömde huru hon talade med sin man, som sade hvar det angelägna papperet var at igenfinna i hans fordna gömmor.

Sw. var en gång hos en viss hög person (Lovisa Ul-

rika), som frågade om han kunde träffa hennes aflidne broder, prinsen af Preussen, och få veta hvad de höga personerna talt med hvarandra om en viss sak. Sw. lofvade och kom några dagar derefter för at aflemna svar, hvilket skedde i närvaro af en hög herre. Den höga personen tog då Sw. på en sida i rummet, der han i hemlighet sade hvad han fått veta af den aflidne. Häröfver häpnade D(rottningen) och sade det vara högst obegripligt, emedan ingen visste deraf mer än hon sjelf och den aflidne brodern.

Sw. hade til riksdagen i Norrköping (1769) låtit komma från England en liten kista af sina arbeten, som qvarhöllos i packhuset, emedan de innehöllo främmande tankar i religionen. Sw. anmodade sin slägting Biskop Filenius at förskaffa honom kistan fri, emedan han ville utdela böckerna åt Ständerna. Filenius försäkrade Sv. derom och i bortgåendet omfamnade och kysste han honom, men då han kom upp i Ståndet var han den som ifrigast påstod at böckerna ej måtte frigifvas. För honom hyste S—g sedermera et djupt förakt och kallade honom Judas Iskariot, som förrådde sin vän med kyssande, och sade sig ha varit mera nöjd med dess uppriktiga afslag än falska löften. Han kunde ej annat än ifras öfver et sådant uppförande, då han i all sin lefnad och alla sina skrifter yrkade på sanning och redlighet menniskor emellan, och det emedan Gud så befallt til menniskans egen lycksalighet. Han sade äfven at den, som talar lögn, han gör lögn i sin lefnad. Sådant är en styggelse inför Gud.

Under samma riksdag anlades et listigt försåt för Sw—g af någon ledamot af presteståndet (Filenius) nemligen at han skulle uppkallas för rätta och vid första (förhöret) förklaras galen af religionsgriller och i alla

fall högst farlig at lemna på fri fot, hvarför han borde komma in på dårhuset. Så snart et visst Riksråd (Höpken) fick veta det, skref han till Sv., upptäckte planen och rådde honom at resa ur landet. Sw. blef mycket bedröfvad, men gick genast i sin trädgård, knäföll under bön till Herren med tårar, frågade hvad han skulle göra. Han fick då en tröstande öfvertygelse at intet ondt skulle hända, som ock inträffade, ty hans fiende vågade icke förfölja honom, emedan han var Caput och beslägtad med de mest ansedda personer på riddarhuset och i preståndet. Denna berättelse har jag fått af Agenten Seele i Stockholm, i hvars hus Sw. ofta umgåtts och sjelf berättat honom detta.

Dessa strödda tankar, som äro i minnet bibehållne af denna vördade mans umgänge, kan jag med visshet försäkra vara till alla delar sanning och hade jag ej satt dem på papperet, om icke den i början af dessa anekdoter nämnde hederlige mannen anmodat mig dertil med tillkännagifvande at de skulle användas til uplysning för efterverlden om Sw—s personliga character, och det af et sällskap, som föresatt sig at på fransyska öfversätta några af hans skrifter. Af erfarenhet vet jag at i alla hans arbeten icke finnes et enda ord, som leder menniskan ifrån Guds viljas iakttagande och i följd deraf til (från) uppriktig kärlek til Nästan. Dock förekommer väl et helt nytt system, stridande mot de kända hufvudreligionerna och deras (? läror) men likväl egande lika ändamål med hvar och en af dem, som är salighet eller fördömelse allt i mån af lefnaden i verlden.

Allt sådant har Sw. i sina skrifter öfverflödigt bevisat och isynnerhet ifrat emot den farliga läran de sola fide, och när vi allenast i kyrkohistorien följa spåren efter dem, som varit religionernas stiftare, så finna vi snart at alla

religioner äro tillskapade av välmenande män, och sedan vanställde av okunniga och listiga prelater, från de första intil de senaste tiderna.

För öfrigt önskar jag at hvar och en som läser Sw—gs skrifter må *göra det med varsamhet och hellre förblifva vid sin i barndomen fattade och då (? af) hårdhet ofta inpreglade tro* och hvilken tro ganska få ibland bekännare ransaka, men hellre af lättsinne och blindt nit försmäda allt hvad han icke förstår, ty sådana läsa med lika förakt alla profeterna och Uppenbarelse-Boken, dem de alldeles icke förstå, som en Sw—s system, der allt är lätt att begripa för den, som icke roar sig på sanningens bekostnad at förkasta allt, som ej öfverensstämmer med dess egna före utfattade meningar.

Stockholm d. 29 mars 1782.

Carl Robsahm.
Cammrerare vid Lånebanken i Stockholm.

* *
*

I *Tessin och Tessiniana* (Sthlm 1819) med utdrag ur grefve C. G. Tessins manuskripter läses (sid. 355).

»Af blott nyfikenheten att känna en underlig man var jag eftermiddagen d. 5 Mars 1760 hos Assessor Swedenborg. Han bor långt upp på Hornsgatan på en stor tomt med trädgård och ett litet städigt trähus honom tillhörigt. Jag råkade en gubbe af 73 år, till ansigtet fullkomligt lik sal. Biskopen Svedberg, men mindre till växten, svaga ögon, stor mun, blek hy, vänlig, fryntlig glad och talig. Jag tycktes honom välkommen och som jag ej tänkte preludera, så gaf jag mig genast att tala om boken »*De Coelo et Inferno*. Han sade sig hafva

haft, utom sitt eget, endast tvenne exemplar, dem han tänkte vid nästa riksdag öfverlemna till tvenne Biskopar; men som han förnummit att ett exemplar honom ovetterligt inkommit och i en Boklåda blifvit såldt till Hans Excellens Grefve Bonde, ty hade han sedermera betänkt sig och gifvit det ena af de ofvannämnda exemplar till Riks-Rådet Baron v. Höpken och det andra åt Censor, Cantzli-Rådet Oelreich. Han väntade 50 nya ifrån England nästa vårdag, då ville han sända mig ett deraf.

På många objectioner syntes han mig ej särdeles beredd utan oviss stamlande; han sade sig vara det förbudit att omtala hvad englarna och de döda honom sagt, men att Gud redan för 16 år sedan honom sådana uppenbarelser tillstadt, på det han skulle föra verlden ifrån mörker och villfarelser, som nu så öfverhanden tagit att Guds egen varelse så godt som bestrides.

Om jordens förste hade han aldrig gjordt sig bekant under sina uppenbarelser; och tillkommande händelser vore Herren allena förbehållna.

Hvarje gång han fann sig allena kommo englar och aflidne till honom, men föga öfver ett halft år (sedan de dött), ty efterhanden glömde de detta timmeliga och förblefvo vid sina himmelska hemvister. Förleden Onsdag hade Riks-Rådet Ehrenpreus hela dagen varit hos honom. Han beklädde i sin societet (i andeverlden) Domar-Embetet, men blygdes öfver den ringa insigt han ägt emot det ljus han nu hade.

Menniskan låge efter döden högst 2 dagar i dvala, till dess alla motus cordis afstadnat, då hon sedan till evigt lif uppvaknade.

Alla himlar vore i societeter indelta, och alla dessa societeter classifierade efter hvar menniskas böjelse, så att alla ledamöter voro i inbördes harmoni. Vore hustru

och man ej af enahanda lynne, möttes de väl i andra lifvet som all slägt och alla bekanta i början gjorde, men hänvistes sedan hvar en till sin societet, och man finge en annan maka, ty all ting hade sig, ehuru i annan grad i andra lifvet, som i detta.

Många tusen helveten voro till, hvilka Gud förvaltade och straffen efter Dess allvisa mått utdelte.

Vårt samtal afbröts; ty han försäkrade mig att när jag kom i andra verlden blefve jag säkert förordnad i Rådet. Jag tackade honom och försäkrade att jag hade deraf nog i denna.

Som jag, Gudi lof, har både sund tro och sundt förnuft, så är lätt att uträkna hurudant mitt omdöme är om denna mannen. I öfrigt är han nöjsam i umgänge, ingalunda envis, snarsticken eller sufficient, utan vänlig, höflig, öppenhjertad, dömmer väl både om tider och folk, uttyder allt till det bästa och synes en menniskovän, som sina dagar nöjsamt förnöter, och finner lust i sina fantasier, emot hvilka inga botemedel lära gifvas.

Jag har sjelf frågat honom om hans conversation med Drottningen angående dess aflidne Bror, Prinsen af Preussen, och fått hans berättelse. Riksrådet Scheffer har varit närvarande och vittne till Drottningens förskräckelse. Det var Holländska Ministern Martevilles Enka, som fick underrättelse om det förlagda quittencet.»

Sid. 368 i samma bok läses:

»Eftermiddagen d. 30 Juni 1760 var jag hos Assessor Svedenborg med min Svåger, min Svägerska, Grefvinnan Fersen och deras barn. Han hade nu ofta sett Grefvinnan, som bekräftat hans bok, etc. Jag vet ej om jag skall kalla lycklig eller olycklig en svagsint menniska, som finner nöje i sin inbillning.»

* * *

Utdrag ur Johan Christian Cunos anteckningar om Swedenborg.

J. C. Cuno var en förmögen vinhandlare i Amsterdam, som dessutom ägde ett bränneri och en kommissionsaffär, samt var »Dichter, Botaniker und theologirender Dilettant» och som »till sina medmenniskors uppbyggelse och Guds förhärligande» skref ett 4,000 sidor starkt manuskript om sina lifserfarenheter från sitt födelseår 1708 till 1770. Han är också i Swedenborgslitteraturen känd under pseudonymen David Paulus ab Indagine.

Jag refererar här strödda och korta stycken ur dr. Aug. Schelers »*Anfzeichnungen eines Amsterdamerbürgers über Swedenborg*» och det väsentligaste af hvad Cuno hade att omtala om vår berömde landsman, med hvilken han tillfälligtvis den 4 Nov. 1768 gjorde bekantskap i en bokhandel och med hvilken han sedermera under någon tid flitigt umgicks.

Ett par notiser om Cuno själf torde här kunna försvara sin plats.

Cuno hade studerat juridik i Halle, 1724, blifvit instucken i den preussiska armén, hade haft den äran att af det ilskna preussiska majestätet (Fredrik den stores pappa) i egen hög person bli kroppsligt och andligt tillrättavisad, blef under en legationssekreterares skyddande förklädnad använd för att i München spionera på kurfursten af Bayerns stridskrafter, och värfvande därefter i Italien som fältväbel soldater för den preussiska armén.

Han fick af den dåvarande kronprinsen, sedermera Fredrik den store följande den 9 Dec. 1739 daterade bref:

Jag har af Er skrifvelse af den 19 Nov. sett att Ni förfogat Er hem med 5 man (värfvade). Jag är dess-

utom alls icke nöjd med Er och vill råda Er att för framtiden vara flitigare, så att jag icke nödsakas att använda skarpare medel.

Er affektionerade
Friederich.

Cuno tappade nu hågen för militäryrket och vandrade till största delen till fots hem till Holland, där han 1741 »kom i besittning af en rik köpmansenka och genom henne af ett betydande handelshus» (Scherer).

Han skref en del olika mest religiösa saker och var ytterst religiöst och doktrinärt intresserad. Han förvissade sig, innan han sökte en närmare bekantskap med den nordiska profeten, genom den i Amsterdam bosatta svenske köpmannen Joachim Wretman därom, att Sw—gs vyer icke alltför mycket afveko från den protestantiska kyrkans och därom, att Sw—g var en mycket religiös man.

Då Cuno vunnit tillfredsställande underrättelser härom, närmade han sig Sw—g, och brukade sedermera besöka denne om söndagarna, då han, Cuno, kom från kyrkan. Han kallar Sw—g »en af de underbaraste helige, som någonsin lefvat». Samtalen mellan de båda vännerna fördes på tyska eller franska. Sw—g talade ingendera af dessa språk särdeles väl, och stammade dessutom starkt. Cuno oroade sig öfver Sw—gs ensamhet, då denne utan betjänt, lefde inackorderad hos ett äkta par, som höll en butik med linnevaror o. dyl. Sw—g tröstade emellertid Cuno därmed, att hans uppvaktande ängel städse tog god vård om honom och aldrig lämnade honom. I huset fanns en liten barnskara, hvilkens medlemmar, i parentes sagdt, alla blefvo ytterst förtjusta i de godter han ständigt utdelade till dem, och i honom själf.

Sw—g mottog gärna bjudningar och uppträdde då i svart sammetsdrägt. Vanligen bar han annars svarta byxor och väst och en brun rock.

Han gick alltid till sängs kl. 7 på kvällen och steg upp kl. 8 på morgonen samt besörjde utan all hjälp sin toilette och sina eldbrasor. Han vistades flera gånger i Amsterdam och ibland rätt lång tid, en gång nära $^3/_4$ år, och en gång öfver ett år. Han var mycket språksam, öppen och vänlig, och antog gärna inbjudningar.

Cuno blef liksom Ferelius och Lidén uppmärksam på Sw—gs vårdslöshet om sin personliga renlighet. Han omtalar i fråga om Melanchton, att det icke var underligt, att det i dennes rum icke sett vidare holländskt (snyggt, rent) ut, »denn er war ein sehr gelehrter Mann und ein Gelehrter nimmt es bekanntlich nicht sehr genau mit der Propeté. Gewiss ist dass die holländsche Wirthin des Herrn Swedenborg mir oft die Ohren vollgeklagt hat, dass ihr eingemiethether Gast wohl recht gut aber unerträglich morssig ist». (Morssig betyder mycket snuskig, »lortig»).

Cuno tyckes icke varit oberörd af historierna om Sw—gs fjärrsyn och omtalar att han, Sw—g, då det i Amsterdam berättades att man i Lissabon hängt biskopen af Coimbra, förnekat ryktets sanning och sedermera, då underrättelser från Portugal hunnit inlöpa, fick rätt i denna sin förnekelse af ryktet. En historia att Sw—g skulle misstagit sig angående Voltaire, som Sw—g skulle påstått sig ha sett i ett högst beklagansvärdt tillstånd i andevärlden, innan denne var död, var enligt Cuno osann.

Emellertid förmår Cuno icke i religiösa frågor gilla Sw—gs meningar och har oändligt många invändningar om olika saker, som jag till största delen förbigår. Han anser att Sw—gs »*De æquo albo*», eller *der Tractat*

vom weissen Pferde» ist der kleinste aber wohl der artigste» af Sw—gs arbeten. När han uppräknar det jämförelsevis inskränkta antal af Bibelns skrifter, som Sw—g anser vara Guds Ord — naturligtvis därför att de öfverensstämde med Sw—gs åsikter — och finner, att Sw—g bl. a. anser Pauli, Petri, Johannes, Juda och Jacobi förträffliga epistlar apokryfiska, blir han upprörd. »Wenn das keine Verwegenheit ist, so weiss ich es nicht», säger han. Att »die Verdammten bleiben verdammt», tyckes förefalla icke stå i full öfverensstämmelse med Sw—gs åsikt om att »Christus bringt Alles in Allem zur Vollkommenheit». Angående Sw—gs lära, att » alla djeflar och alla änglar en gång varit människor», har Cuno ofta frågat Sw—g, hur detta var möjligt, då en djefvul frestade det första människoparet, innan någon människa dött etc. etc., men har aldrig varit i stånd att på detta område få ur honom ett förståndigt ord.» Cuno blir alltmera misstrogen mot många af hans lärosatser. »Ich meines Ortes, kann nicht wohl anders als unsern Seher für einen frommen, ehrlichen Mann ansehen, von dem ich nicht glauben kann, dass es ihm einmal möglich sei vorsetzlich zu lügen; aber seinen Engeln traue ich kein Haar; so oft er mir aus deren Munde etwas versichert, so glaube ich ihm immer noch weniger». Han anmärker att många beklaga Sw—g; andra kalla honom en fantast. På ett ställe utropar Cuno: »der arme Mann jammert mich. Er erzählet Tauben seine Fabeln, so lange er keine andern Zeugen hat als sich selbst.»

På ett ställe uttrycker Cuno den åsikten om Sw—g, att denne är en »religiös hypokondrist».

En del af Sw—gs »uppenbarelser» imponera alldeles icke på Cuno, som icke kan tro på en tusendel af dem. »Er will mir einbilden, das alle menschliche Bewohner

durch den ganzen Himmel nur einen Menschen ausmachen, daher er auch die ganze Schöpfung den grössten Menschen nennet. Ueber die kleinen Kerlchen im Monde musste ich lachen dass mir die Augen überliefen. So klein diese Zwerge auch sind, so können sie doch so grässlich schreien dass einem das Gehör davon vergehen mögte. Sie sind so schnell wie die sogenannten Kakkerlacken, ja sie hockepacken sich so, wie die kleinen Buben die einander auf dem Rücken tragen».

Allt emellanåt framträder Cunos aktning för Sw—g som filosof — han jämför honom på ett ställe med Paracelsus, »Jedoch, worauf es mir am meisten ankomst ist, dass ich den Herrn Swedenborg als einen Philosophen bescheiden, aber als einen Theologen mehr als unbescheiden finde.

Då Sw—g rätt bittert ironiserar öfver frälsningen genom tron (i *Doct. nov. Hierysol. de Fide* Nr. 44) förlorar Cuno tålamodet och är djupt upprörd ända ned till halten af sin protestantiska ortodoxi.

»Ich will hier dem neuen Lehrer nicht weiter folgen; denn er wird ungemein grob, vermenget Rundes und Viereckiges und verwechselt die Lehre der Gereinigten Kirche mit der Abgötterei der Papstlichen. Wenn Homerus bisweilen geschlummert, so schnarkt hier der gute Swedenborg wie ein versoffener Bauer. Heisset er das den Glauben der heiligen Kirche in seiner Nacktkeit zeigen»?

Som man ser förlöpte icke de båda herrarnas »discussiones» öfver sina ömsesidiga dogmer utan starka sinnesrörelser. Det erfordrades säkerligen ingen ringa missstämning för att hos den humane Cuno frambringa dylika utgjutelser!

Slutligen blef Cuno alltför antagonistiskt stämd mot

en del af Sw—gs teologiska meningar för att i sin psykiatriska okunnighet kunna behålla sina anmärkningar för sig själf, och tillskref d. 8 Mars sin vän ett långt bref med invändnigar mot ett och annat. När brefvet var afskickadt, väntade Cuno några dagar fåfängt på svar. Då intet afhördes, gjorde han Swedenborg ett besök. »Ich fand ihn ganz kalltsinnig, ja, wenn ich die rechte Wahrheit sagen soll, so kam er mir selbst ein wenig böse vor. Nichts schien ihm mehr betroffen zu haben als dass ich seine ehrliche Engel in Verdacht und für so einfältig hielt, dass er die Spitzbuben darunter nicht besser erkannte. Er sagte mir trocken weg: »wenn ich ihm nicht glauben wollte, so hätte ich ja viel zu viel Mühe angewendet, bisher seine Schriften mit solcher Aufmerksamheit gelesen zu haben». Bei diesen Worten kam mir doch vor dass Lächelnde und Unschuldige, das ich sonst bei seinem Anblicke gewohnt war, sich völlig verloren hatte».

Sw—gs akuta ovilja varade dock icke länge och han skref på latin, visserligen icke ett svar på Cunos bref, men några meningar angående dem, som Herren utsett till andliga fiskare.

Den 24 April lämnade Sw—g Amsterdam för att fara till Paris och därefter till London.

Afskedet från Cuno var hjärtligt. Sw—g omfamnade och kysste honom.

»Wohl will ich zugeben», skrifver efter att ha omnämnt detta Cuno, »dass der ehrliche Mann in seiner zweiten Kindheit ist; wer aber einen Narren (en dåre) aus ihm machen will, der, gaube ich noch immer, versündigt sich an ihm. Seine Irrthümer lasse ich ihn selbst vor Gott antworten» — —

Cuno betraktade Sw—g som en filosof »erster Grösse».

Den stackars Cuno trodde sig säkerligen i Sw—g ha funnit en trofast vän och väntade sannolikt ingenting mindre, än att Sw—g vid sitt nästa besök i Amsterdam skulle först af allt med öppen famn inställa sig hos honom. Han begrep hvarken något af Sw—gs paranoiska storhetsidéer eller af den oundvikliga följden af att på något svårare sätt såra en dylik patient i dessa hans idéer. Han hörde emellertid icke mera af Sw—g, som likväl vid afskedet och under sina vänskapsbetygelser förklarat sig skola ännu en gång aflägga besök hos Cuno, som han hade kär.

Men den 10 Sept. 1770 gjorde Cuno ett besök på börsen i Amsterdam och hvem skulle han väl få se där om icke just vår gamle Emanuel, som befann sig i sällskap med Joachim Wretman!

Ännu den 15 Okt. hade Cuno icke erhållit något besök af Sw—g och anmärker, att hans tid icke tillåter honom att själf uppsöka denne. Det var slut med både vänskapen och umgänget.

* * *

Kants förhållande till Swedenborg.

Många swedenborgare anse sig kunna räkna den store Königsbergsfilosofen Kant bland Sw—gs beundrare och Kants tilltro till hans underverk.

Vi skola här se till huru därmed förhåller sig.

Kant skref ett d. 10 Aug. 1758 dateradt bref till Charlotte v. Knoblauch, sedermera Fru v. Klingspor, om Sw—g.[1]

---

[1] Kant benämner i brefvet och i sina *Träume eines Geistersehers* från 1766 sin »Geisterseher» Schwedenberg. I hans 1867 i Leipzig af G. Hartenstein utgifna samlade verk, i hvilket denna afhandling är införd, är namnet rättadt.

Han omtalar i detta bref sin misstro mot alla historier om andar såsom otillräckligt bevisade — till dess han hörde berättelserna om Sw—g. För att icke »i blindo» utbyta sin fördom mot apparitioner och visioner mot en annan fördom skref han till Sw—g och anhöll om upplysning från honom, efter att förut härom ha vändt sig till en dansk officer. Sw—g mottog artigt brefvet, lofvade att besvara det, men uraktlät att hålla sitt löfte. Under denna tid gjorde Kant bekantskap med en engelsk herre, mr Green, som talade med Sw—g och erhöll dennes vanliga upplysningar om hans gudomliga privilegier. Kant berättar därefter för fröken v. Knoblauch historien om fru Martevilles bref samt äfven historien om eldsvådan i Stockholm, antager att denna senare är bäst bevisad och säger sig icke kunna betvifla dess sanning.

År 1766 utgaf Kant i en särskild volym »*Träume eines Geistersehers*» (se längre fram). Han har nu ändrat åsikter om Sw—g, som han anser vara sinnessjuk.

Både Immanuel och Rudolf Tafel — som man à priori kunde antaga att de skulle göra och på enligt min mening alldeles otillräckliga grunder — påstå att alla tidsbestämningar i brefvet till Charlotte Knoblauch äro förfalskade, att brefvet är skrifvet *senare* än boken om »*Träume*», och att brefvet sålunda skulle innehålla Kants slutomdömen om Sw—g. Men Perty har 1861 i »*Mystische Erscheinungen*» *bevisat,* att brefvet till Fräulein Knoblauch i hvarje fall måste vara skrifvet *före* 1764. »*Träume*» trycktes 1766.

För min del anser jag, att det redan af innehållet i brefvet samt i *Träume* är alldeles uppenbart, att det första är skrifvet tidigare än *Träume* och att Kant i detta sistnämnda arbete, i hvilket han bl. a. säger att han därmed

lämnar ämnet om andar, uttalat slutresultatet af sina undersökningar om Sw—g.

Låtom oss referera strödda satser på originalspråket ur Kants »*Träume eines Geistersehers*». Alla mina läsare förstå det och jag undviker därigenom invändningar, undanflykter och osanningar af swedenborgare, på hvilka jag blifvit grundligt utträkad.

Kant skrifver:

Man kann demnach die Möglichkeit immaterieller Wesen annehmen ohne Besorgniss widerlegt zu werden, wiewohl ohne Hoffnung diese Möglichkeit durch Vernunftgrunde beweisen zu können (sid. 16).

Ich gestehe dass ich sehr geneigt sey das Dasein immaterieller Naturen in der Welt zu behaupten, und meine Seele selbst in die Klasse dieser Wesen zu versetzen (sid. 25). I noten härtill läses: Der Grund hievon, der mir selbst sehr dunkel ist und wahrscheinlicher Weise auch so bleiben wird, trifft zugleich auch das empfindende Wesen in den Thieren (sid. 25).

Han antager: »Dass diese (immaterielle Wesen) unter einander unmittelbar vereinigt vielleicht ein grosses Ganze ausmachen mögen, welches man die immaterielle Welt (mundus intelligibilis) nennen kann» (sid. 30).

»Der Hylozoismus belebt alles, der Materialismus dagegen, wenn er genau erwogen wird, tötet alles» (sid. 32).

»Es ist nicht unwahrscheinlich dass geistige Empfindungen in das Bewusstsein übergehen könnten, wenn sie Phantaseyen erregen, die Ihnen verwandt seyen» (sid. 52).

»Diese Art der Erscheinungen kann gleichwohl nicht etwas gemeines und gewöhnliches seyn, sondern sich mer bey Personen ereignen, deren Organen eine ungewöhnlich grosse Reizbarkeit haben» (sid. 53).

»Abgeschiedene Seelen und reine Geister können zwar

niemals unseren äusseren Sinnen gegenwärtig seyn, noch sonst mit der Materie in Gemeinschaft stehen, aber wohl auf den Geist des Menschen, der mit ihnen zu einer grossen Republik gehört, wirken so, dass die Vorstellungen, welche sie in ihm erwecken sich nach dem Gesetze seiner Phantasey in verwandte Bilder einkleiden und die Apparenz der Ihnen gemässen Gegenstände als ausser ihm erregen. Diese Täuschung kann einen jeden Sinn betreffen (56—67).

Aristoteles sagt: »wenn wir wachen, haben wir eine gemeinschaftliche Welt, träumen wir aber, so hat ein jeder seine eigne».

»Denn auf eine ernsthafte Art über die Hirnspenster der Phantasten Auslegungen machen zu wollen giebt schon eine schlimme Vermuthung, und die Philosophie setzt sich in Verdacht, welcher in so schlechter Gesellschaft sich betreffen lässt. Zwar habe ich oben den Wahnsinn in dergleichen Erscheinung nicht bestritten (sid. 71).

»Auf diesem Fuss kann die Pneumatologie der Menschen ein Lehrbegriff ihrer nothwendigen Unwissenheit in Absicht auf eine vermuthete Art Wesen genannt werden (sid. 80).

»*Nunmehr lege ich die ganze Materie von Geistern, ein weitläuftig Stük der Methaphysik, als abgemacht und vollendet bey Seite*» (sid. 18).

Han omtalar därefter sin numera tydligen ganska vidsträckta kännedom om Sw—g och säger (sid. 84): »So wie er, (Sw—g) wenn man ihm selbst glauben darf, der Erzgeisterseher unter aller Geisterseher ist, so ist er auch sicherlich der Erzphantast unter allen Phantasten, wenn man ihn nun aus der Beschreibung deren, welche ihn kennen, oder aus seinen Schriften beurtheilt. Doch kann

dieser Umstand diejenige, welche den Geistereinflüssen sonst günstig seyn, nicht abhalten hinter solcher Phantasterey etwas Wahres zu vermuthen (sid. 84—85).

Kant omtalar därefter affären med Lovisa Ulrika (sid. 85) och sedermera den Martevilleska historien (sid. 86) och anmärker att den och de följande berättelserna »haben keine andere Gewehrleistung als die gemeine Sage, deren Beweis sehr misslich ist.»

Om den tredje berättelsen angående visionen i Göteborg af eldsvådan i Stockholm säger han numera (sid. 88) att den »ist von der Art, dass sich sehr leicht ein vollständiger Beweis ihrer Richtigkeit oder Unrichtigkeit muss geben lassen».

Han anför därefter (sid. 89) sina skäl för att bringa vidare »Märchen die ein vernünftiger Bedenken trägt mit Geduld anzuhören, ja solche zwar zum Text philosophischer Untersuchungen zu machen.»

Kant kommer därefter till Sw—gs erfarenheter i andevärlden eller till hvad Kant kallar »Exstatische Reise eines Schwärmers durch die Geisterwelt».

Han yttrar sid. 97: »Wenn manche jetzt vergessene oder dereinst doch namenlose Schriftsteller kein geringen Verdienst haben, dass sie in der Ausarbeitung grosser Werke den Aufwand ihres Verstandes nicht achteten, so gebührt den Herrn Sw—g ohne Zweifel die grösseste Ehren unter Allen».

»Das grosse Werk dieser Schriftstellers enthält acht Quartbänden voll Unsinn, welche er unter den Titel *Arcana Coelestia* der Welt als eine neue Offenbarung vorlegt (sid. 88).

Der Styl des Verfassers ist platt. Seine Erzählungen und ihre Zusammenordnung scheinen in der That aus fanatischen Anschauungen entsprungen zu sein (sid. 99).

Sidan 100 läsa vi: »Ich sondere also bey unserem Verfasser den Wahnsinn vom Wahnwize ab.»

Sid. 109 visar Kant, att han äger uppfattning om det sätt på hvilket »der Vorrath der wilden und unaussprechlich albernen Gestalten herzuleiten ist, welcher unser Schwärmer bey sinem täglichen Geisterumgange in aller Klarheit zu sehen glaubt».

Och slutligen citerar jag från sid. 112 Kants förtviflan som jag grundligt förstår: »Ich bin es müde die wilden Hirngespenste des ärgsten Schwärmers unter allen zu copiren». — Så och icke annorlunda tänkte Kant om Sw—g och herrar Tafels advokatyr kan omöjligen inför en opartisk undersökning rubba det sakförhållandet.

Sw—g upplefde icke själf någon sina lärors afsevärda framgång i utlandet. Lavater, Jungstilling och Oetinger företräda hans förnämsta eröfringar på kontinenten.

Men detta trio mer än uppväges af de ryktbara män, som intogo en bestämd antagonistisk ställning mot honom. Fredrik den store ansåg det vara allt annat än hedrande för svenskarna att flere bland dem kunde tro på Sw—g. Herder ansåg hans syner vara hallucinationer. Wieland ansåg Sw—g vara förryckt och en »andlig Don Quixote». Ernesti liknade *Arcana Coelestia* vid Nils Klims underjordiska resa. Klopstocks personliga besök hos Sw—g har blifvit mycket omtaladt af olika författare och det förefaller mig att herrar swedenborgare ha rätt i att Klopstock därvid visat sig hänsynslös och föga belefvad. Men det säkra är att han ansåg Sw—g abnorm och att han, då Sw—g sade sig vänta ett samtal med den aflidne danska drottningens ande, genast lämnade honom på ett sätt som uttryckte hans, Klopstocks, starka missbelåtenhet.

XIV.

Utdrag ur Swedenborgs religiösa arbeten.

Att här lemna referater af Sw—gs alla religiösa arbeten vore att betunga läsaren med en alltför mödosam uppgift och dessutom onödigt, därför att han i sina olika böcker i det oändliga repeterar sig själf. Jag anser mig redan ha rätt rundligt tillgodosett »religiösa» intressen, då jag längre fram lämnar en utförlig framställning af hans religionslära. Här ämnar jag blott, så att säga, servera små smakbitar ur ett halft dussin af hans förnämsta alster.

Jag måste ge strödda referater ur hans för hans mentala tillstånd mycket upplysande *Memorabilia* eller det s. k. *Diarium spirituale,* en under många år förd dagbok. Det faller af sig självt, att jag icke kan förbigå hans största arbete *Arcana Coelestia,* ehuru jag blott behöfver beröra jämförelsevis små delar däraf, då åtskilligt af de öfriga skrifterna återge det väsentligaste af innehållet däri. Hans *Vera Christiana Religio* måste också omnämnas, ehuru detta kan ske helt kort, då så mycket af dess innehåll är anfördt på annat ställe. *De Coelo et Inferno* utgör ett utdrag af Arcana Coelestia, som förtjänar att framställas särskildt för sig. *De Sapientia & Amore*

Dei utgör äfven ett af hans främsta arbeten och står något skildt från hans andra böcker. Det vore oförlåtligt att icke referera *De Amore Conjugiali* för läsaren och visa huru skarp inblick denna ungkarl har haft uti äktenskapets olika pröfningar. Slutligen kunna också hans fantasier, sådana de funnit sitt uttryck i hans hallucinationer, under besök på andra planeter och äro återgifna i *De Telluribus in Mundo nostro solari* vara af något intresse. De tre förstnämnda arbetena äro emellertid hans viktigaste.

* *
*

Swedenborgs Memorabilia äro anteckningar, som fördes från 1747 i fulla 17 år och äro mest kända under det af Im. Tafel begagnade namnet *Diarium Spirituale.* De äro öfversatta till engelska och utgifna mellan 1883 och 1902 af prof. George Bush, rev. John Smithson samt rev. James F. Buss. De omfatta 6110 paragrafer, hvilka blott delvis äro daterade; det sista datum är för N. 6107 d. 3 Dec. 1764. *Diarium Minus* är en benämning som Im. Tafel använde för att beteckna en särskild del af »*Memorabilia*». Denna börjar med N. 4545, utgör nu den första delen af den engelska upplagans vol. IV och sträcker sig t. o. m. N. 4792. Dessa nummer skrefvos 1750 och 1751. Buss har i slutet af 5:te delen skrifvit en välbehöflig, vidlyftig index.

Sw—g afhandlar i sina memorabilia allt, som föll honom i sinnet: sitt själslif, sina uppenbarelser i andevärlden, förföljande andars attentater mot honom själf, bekanta personers öden på hinsidan grafven etc.

Om han icke själf till v. Höpken angifvit att anteckningarna enligt Herrens befallning skulle offentliggöras,

skulle man vara böjd att antaga att han aldrig hyst denna afsikt. Grefve Höpken fick emellertid detta svar af Sw—g på ett först 1790, alltså åtskilliga år efter Sw—gs död, i New Jerusalem Magazine offentliggjordt bref till denne.

Man kan icke förundra sig hvarken öfver grefve v. Höpkens önskan eller öfver en senare swedenborgares uttryckta åsikt att det varit bäst (för den Nya Kyrkan) om manuskriptet vid en färd öfver Nordsjön försvunnit i hafvets djup. De flesta swedenborgare, som känna till arbetet förtiga dess tillvaro. Anteckningarna äro icke ägnade att hos någon något så när omdömesgill person underhålla föreställningen om det gudomliga i Sw—gs uppenbarelser eller om hans normala sinnesbeskaffenhet. Både förföljelse- och storhetsföreställningarna framträda tydligt. Svenskar skola också i blott sällsynta fall tilltro dessa uppenbarelser gudomlig inspiration, som visa deras tre mest populära konungar under den nyare tiden Gustaf I, Gustaf II Adolf och Carl XII i helvetet.

Vi finna att Sw—gs förföljelseidéer, i hvilka andar spela den främsta rollen, ofta gjorde sig gällande under åren 1747 och 1748. Jag har redan (sid. 411—413) tillräckligt omnämnt andarnas attentater mot Sw—g. Här torde det blott vara lämpligt att tillägga att de onda andar, som i helvetet utgöra de baksluga och illvilliga samt lösaktiga sirenerna, sökte i hans mage uppäta hans föda; vi få nämligen i sammanhang därmed veta att denna f. t. bestod af mandelkaka, päron och dufvor.

Den 22 mars omtalar han i N. 1647 att alla hans förnimmelser i den andliga världen, af hvilken art de än voro, äro fullt pålitliga, emedan Gud själf korrigerade falska uppgifter och förhindrade honom att vilseledas af dem.

Här och hvar finner jag för min del antydningar att shizofreniska moment göra sig gällande. Jag antager exempelvis, att Sw—gs känsla af att andar sökte skrifva med hans hand (d. 26 jan. 1748), utgör ett symptom af den här sid. 403 omtalade af Sw—g i »*Drömmarnas Bok*» klart och otvetydigt beskrifna klyfningen af den egna personligheten. Detsamma torde vara fallet med hans känsla af att andar ibland misstogo honom för att vara sig självfva. Och slutligen ser jag ett uttryck för denna högst egendomliga klyfning af det egna personlighets-medvetandet i Sw—gs föreställning (d. 20 okt. 1748) att det är *andar i honom*, som roa sig åt pojkars slagsmål på gatan.

Sw—g är själf medveten om sin personlighetsklyf-ning: »Den allra märkvärdigaste sak är att jag nu före-träder den inre menniskan och detta *som vore den en annan än jag sjelf*, att jag gör besök hos mina egna tankar, att jag skrämmer dem, att jag anklagar en an-nan person. Detta har nu varat i 21 dagar». (N. 48.)

Hans hallucinationer äro både mycket lifliga och myc-ket hemska såsom exempelvis, då han i andevärlden ser ilskna och bortskämda kvinnor klösa hvarandra och till straff upphängas med sargade kroppar och afhuggna föt-ter »såsom slaktade svin», eller ser andra onda andar länge och hastigt krinsvängas medelst centrifugalkraft och därefter likna tomma kläder.

Hallucinationerna träffa alltjämt alla sinnen. Han ser och hör och hemtar sina mesta erfarenheter »e visis et auditis». Hans näsa förnimmer ibland lukter utan någon verklig yttre orsak. Och från 1748 omtalar han också, att socker ibland smakat nästan som salt. Hans smak röner inflytelse af andar. I coelestiala andars säll-skap äter han med välbehag smör, men hos de andliga

spirituala änglarna föredrar han mjölk. Då han en gång i en spiritual andes sällskap åt smör, blef denne häröfver stött och lagade att lukten af smöret steg upp i näsan på honom. (4/4. 1748). Vi få komma ihåg, att allt i Sw—gs andevärld är andligt, men är alldeles, som om det vore materiellt och så äfven födan. Sw—g har bra reda på det andliga köket i olika trakter och omtalar, exempelvis, att andarna på en ort tycka mycket om pepparrotskött. Och hvad finnes väl på jorden, som är mera materiellt än pepparrotskött?

Sw—g underrättar oss i *Diar. spirit.* och i andra sina arbeten om åtskilliga af sina möten med kända personligheter i den förberedande andevärlden, i himlen och i helvetet, och det förefaller mig lämpligt att här sammanföra dessa berättelser, hvar i Sw—gs skrifter de än äro framställda. De utvisa paranoikerns ytterliga subjektivitet, och man vore i frågan om vissa personers närvaro i de saligas och andras närvaro i de fördömdas hemvist nästan färdig att med Yankee Doodle utbrista: »Heaven for the climate but Hell for the company»!

Konung David hade visserligen en del fula saker på sitt samvete, men flertalet skulle väl vänta att få träffa honom i himlen. Det går emellertid icke för sig; han befinner sig i helvetet och har där mycket att beställa i den Stora Drakens sällskap. Han närmade sig Sw—g i ett tätt moln för att skada honom. (*Diar. spirit.* N. 3656—65, 3674—76, 3682—84, 3688, 3851).

Aposteln Paulus är, förmodligen på grund af sina uttalanden om trons frälsningsförmåga ensam för sig, också i helvetet. Han var, påstår Sw—g, hos hvilken ofta en viss afvoghet mot andra religiösa storheter är alldeles uppenbar, »en bland de värsta apostlarna». Han umgås i helvetet hufvudsakligen med hypokriter. De äro, i för-

bigående sagdt, gräsligt fula dessa helvetiska skrymtare. Deras ansikte är betäckt af tofvigt, raggigt hår. De ha ett förfärligt stort mörkt gap, i hvilket synas några få hvita tänder.

Paulus hade varit mycket afundsjuk på Petrus. Han, Paulus, ville förena sig med en annan djäfvul och uppträda som gud. (N. 3728, 4321, 4561, 4631).

Vår stora riksbyggare Gustaf I befinner sig vansinnig af härsklystnad, i helvetet. (N. 6034).

Med Gustaf II Adolf samtalade Sw—g flere dagar och trodde först att konungen var en af de lägre himmelska andarna, men begrep sedermera att hans sfär var full af hor. Sw—g såg honom först sittande på sin häst beväpnad som en simpel soldat. Sedermera företräddes hans tillstånd inför Sw—g af en liten gul hund, som förvandlades till en katt, därefter till en räf med hvitt skum i sitt gap, sedan till en stor orm. Därefter såg Sw—g kungen som en liten panter på vänstra sidan. Samtidigt syntes likväl till höger otydligt ett lejon. (*Diar. spirit.* N. 3191 och i appendix till Diar. spirit.)

Sw—g såg äfven drottning Kristina i den andliga världen. Då Karl XII gick till henne på ett besök, så förmodade jag, att detta ägde rum i helvetet. Emellertid gifter hon sig sedermera med Ludvig XIV, som är i himlen. (Lidén.)

Kristina berättade mycket gemytligt hur hon roat sig med kardinalerna i Rom. Hon hade uppmanat dem att uppträda nakna och de hade icke utan skäl funnit denna begäran oanständig. Hon hade äfven tvistat med påfven om gränserna för hans andliga makt och betydelse (N. 6017).

Om Karl XI:s drottning berättar Sw—g, att han i andevärlden fann henne i ett litet vackert trähus, hvarest

hon lefde som hustru till en präst. Han trädde in och såg ett utmärkt vackert virkadt arbete ligga på bordet. Hans följeslagare började tala om något till andevärlden hörande med henne, som Sw—g icke minnes.

»Efteråt vaknade jag och talade med henne i det naturliga tillståndet. Jag berättade henne att min följeslagare följt mig dit på grund af att onda andar, som brukat störa mig om nätterna, nu lågo i bakhåll för mig, och berättade henne senare, att den onda ande, som då traktade efter mig, var Karl XII. Vid hans nämnande och tanken på honom begrep hon genast, att det var hennes son, och kallade honom Karl i en moderlig ton».

Hon erinrade sig snart att hon äfven haft två döttrar, för hvilkas tillstånd Sw—g redogjorde, och kom sedermera också ihåg sin man Karl XI.

De båda forna makarna kommo då tillsammans, och lefde sedan som man och hustru. Detta skedde d. 22 Jan. 1762. (N. 6019).

Värst af alla Sw—gs bekanta var Karl XII:s öden i helvetet. Jag har genomläst de flesta af de omkring 30 paragrafer, som i *Diar. spirit.* handla om Karl XII, men finner det onödigt att här fördjupa mig vare sig i Sw—gs bland parafreniska patienter vanliga hallucinationer med ohyggligt sexuellt innehåll eller i hans öfriga anklagelser mot denne bland våra nationalhjältar. Karl blef i helvetet grundligt förödmjukad af en kvinnlig djäfvul och nödsakad att visa henne onämnbara tjänster, hvilka Fryxell i sin 43:dje del anfört på latin efter Sw—g. Bland kungens bedrifter i helvetet nämnes bl. a. tidelag med svin. Karl XII förklarade Gud krig och samlade djäflarna kring sig till detta och, ehuru han undervisades om det fåfänga häri, ville han icke lyssna därtill, emedan

han var ytterligt dum. Slutligen blef han idiot och ossifierades till ett skelett.[1]

Under det Sw—gs hallucinationer försätta våra tre stora konungar i helvetet, ser han Ludvig XIV af Frankrike, Georg II af England och Elisabeth af Ryssland i himmelriket.

Utanför Frankrike, där ännu mången talar om Louis XIV som »le roi soleil», anser man väl i allmänhet denne konung ha varit en tämligen genomgående föraktlig man.

Thackeray omtalar icke utan skäl George II som »gross, low and sensual» och anklagar honom för att genom sitt dåliga exempel ha korrumperat ett stort samhälle.

Alexander Herzen skildrar i företalet till Katarina II:s »*Memoarer*» Elisabeth af Ryssland såsom brutal, elak och supig. Sw—g talade under en middag om henne med den ryske prästen i Stockholm såsom salig i himlen och bringade därigenom bemälte känslofulle präst till tårar af glad rörelse, samt skildrar i *Diar. spirit.* utförligt Elisabeths bröllop i himlen med M. J. de la Gardie.

Luther var ingen favorit hos Sw—g, som anklagade honom att till förmån för solifideismen ha förfalskat en passus i Bibeln. I *Diar. spirit.* berättar Sw—g om Luther, att »han nedstörtades till den boning i helveteskroppens ljumske, dit de egenkära och trätgiriga komma, och där de ständigt gräla, slåss och sönderrifva hvarandras kläder (N. 5104).[2]

I N. 5103 läsa vi om Luther, att han har den karaktä-

---

[1] N 3015, 4351, 4741—3, 4745—52, 4754, 4763—4, 4823, 4857, 4873, 4884—5, 4892, 4900—1, 5010, 6010, 6013, 6015, 6018—9, 6028, 5034, 6087.

[2] Se för öfrigt N. 4321—4323, 4412, 4413, 4824, 4561, 4562, 4631, 5103, 5105, 5,912—5915, 6039, 6034, 6042 i *Diar. spirit*

ren, att han önskar alla andra att tro hvad *han* säger och tänker, att blott *han* vet, och att blott *han* bör tala. Han tillåter inga andra att tro och tala olika med honom, och säger alltid att hvad *han* säger är själfva sanningen och kan icke motsägas. (Gud hjälpe dig, Emanuel! Hvar var din självkritik?).

I N. 796 af *Vera Christ. Religio* ser jag emellertid till min fägnad, att Luther icke är i helvetet. Han hade i den andliga världen ett hus, som alldeles liknade det han hade haft i Eisleben, och fanns där ännu vid den Yttersta Domen 1757. Kort därefter kom han under ett besök på stället af Sw—g till denne, som underrättade honom om den gamla kyrkans slut och därom, att den af profeten Daniel och af Herren Själf i evangelierna och i Uppenbarelseboken omtalade Nya (swedenborgska) Kyrkan börjat. Luther blef ond och svor (»bannade»), men lugnade sig småningom och besökte under en tid dagligen Sw—g, samt profiterade så af dennes undervisning, att han till slut sade: »undra icke öfver, att jag slutligen tog min tillflykt till rättfärdiggörelsen genom Tron allena och uteslöt kärleken från sitt andliga väsen och äfven beröfvade människorna all fri vilja i andliga ting, utom flerahanda, som bero af den en gång antagna läran om tron allena såsom länkarna i en kedja, ty mitt ändamål var att rycka mig lös ifrån de Romersk-katolska, och detta ändamål kunde jag icke uppnå på något annat sätt. Därför förundrar jag mig icke, att jag for vilse, men jag undrar öfver, att en vanvettig har kunnat göra så många andra vanvettiga. Så talade nu Luther, hvilken liksom alla de många ytterst olika andar Sw—g citerar, talade märkvärdigt likt Sw—g själf. Då Luther sade detta, kastade han en sidoblick på några dogmatiska författare, som på sin tid voro ryktbara och trogna anhängare af

hans lära. Utforskande andar underrättade Sw—g om att Luther härvid var i ett »omvändt tillstånd». Luther blef sålunda slutligen salig, men först mycket lång tid sedan den i vanliga fall längsta förberedande tiden af 30 år förflutit.

Melanchton och Luther tyckas att döma af 6097 d. 30 Dec. 1763 ha blifvit förflyttade till ett mycket ledsamt ställe, hvarest de icke visste hvar de voro.

Om Melanchton ger Sw—g (se N. 797 i *Vera Christ. Religio)* några för hans (Sw—gs) hallucinatoriska fantasier karakteristiska underrättelser från den andliga världen. Sw—g fick vid sina besök därstädes icke tillfälle att tala särdeles mycket med Melanchton, emedan hans (Sw—gs) lifvakt af kärleksfulla änglar hindrade Melanchton, som skrifvit om trons betydelse men försummat att framhålla kärleken, icke tillstadde honom tillträde till Sw—g. Då M. kom till den andliga världen, omgafs han som alla nykomna först af änglar, och fick liksom de flesta nykomlingar ett hus, som alldeles liknade det han bebott i den naturliga världen. M. satte sig ned till skrifbordet och började skrifva om rättfärdiggörelsen genom tron allena — med den påföljd, att möblerna utom bordet med papper och bläckhorn snart försvunno från hans rum, som äfven för öfrigt blef tarfligare. Då han fortfor att skrifva på samma sätt, fann han sig plötsligen förflyttad till ett underjordiskt arbetsfängelse och fick veta, att detta skedde, emedan han kastat utom kyrkans dörrar kärleken och de goda gärningarna. Han återfick sitt förra rum i dess tarfligare skick, men kom snart ned igen till fängelset och var än där och än i sin kammare. Då han var utsläppt, syntes han klädd i en luden skinnpäls, emedan tro utan kärlek är kall. Han började nu skrifva om kärleken, men hvad

han sålunda skref af tvång och icke af öfvertygelse utplånades åter. Han blef då småningom förändrad till sitt sinne och förflyttades längre till sydväst i bättre omständigheter; det var efter detta som Sw—g träffade honom. Hans steg hördes slamra, liksom då man med järnbeslagna skor går på ett stengolf.

Bland den kristna kyrkohistoriens många afskyvärda personligheter var Calvin en af de afskyvärdaste. Han älskade att låta pina i ohyggliga fängelsehålor, tortera och bränna dem, som icke ville ingå på hans bland andra absurditeter särskildt absurda predestinationslära. Den 18 maj 1545 förklarade bödeln inför rådet i Genève, att hans uppgifter med »kättarne» och »häxorna» öfverstego hans krafter. »Alles Fruchte der Thätigkeit des Gottesmannes Calvin», säger Kiesewetter.

Jag misstänker, att Calvins omänskliga grymhet mindre låg till grund för Sw—gs afsky för honom än vissa Calvins åsikter. För Sw—g voro Evangelierna och Uppenbarelseboken »Ordets» väsentligaste delar; men han frånkände apostlagärningarna och Paulus' epistlar gudomlig inspiration. Calvin höll sig i sina predikningar företrädesvis till dessa senare delar af Bibeln. Sw—g ansåg sig visserligen, efter allt hvad jag kan förstå, predestinerad till sin mission här på jorden och naturligtvis då också till något extra ordinärt i den allra saligaste »coelestiala» himlen. Men han afskydde predestinationsläran i fråga om alla andra än sig själf.

Sw—g var af dessa skäl mycket förbittrad på Calvin, men är i sina meddelanden om dennes öden liksom i så mycket annat beklagligt inkonsekvent.

I *Continuatio de Ultimo Judicio* (1763)) få vi i N. 54 veta, att Calvin fick vara medlem af en »Societet», ett samfund i himlen, emedan han var hederlig och icke

ställde till något bråk. Han måtte ha blifvit mycket förändrad; här på jorden ställde han till alldeles hiskligt mycket bråk.

I »*Vera Christiana Religio*» (1771) har Sw—g i N. 798 kommit till helt andra slutsatser om Calvin. Denne hade i andevärlden först sökt sällskap hos anhängarne till predestinationsläran, men begaf sig efter olika äfventyr slutligen till ett »skökohus». Jag hemställer till herrar swedenborgares öfverlägsna visdom, om icke denna fantasi om det forna reformerta, ytterst asketiska helgonet icke ändå kan bero på något litet misstag.

På ett af sina ströftåg träffade Calvin Sw—g, som gaf honom följande välförtjänta uppsträckning: »Du talar skändligheter, gå bort onde ande! Vet du icke, då du är i den andliga världen, att det finnes en himmel och ett helvete, och att förutbestämmelse (predestination) innebär, att somliga skulle vara förskrifna till himlen och andra till helvetet. Kan du då icke göra dig annan föreställning om Gud än som om en tyrann, som släpper sina gunstlingar in i staden, men drifver de öfriga ut till afrättsplatsen». (Detta var väl en pik till Calvin för hans förfarande i Genève). Du må därför blygas»!

Efter den betan och åtskilliga andra hvassa uttalanden från Sw—g, och sedan alla Herrens tjänare lämnat honom, gick Calvin genast till en väg, som ledde till en håla, där de, som hafva bekräftat den afskyvärda läran om förutbestämmelse befinna sig. Man tvingas där att arbeta för sin föda och alla äro ovänner sinsemellan och söka skada hvarandra. Jag förmodar, att, om denna håla icke är i helvetet, så är den näst därintill och att Sw—g tänkte sig Calvin där, hvarest han tänkte sig de allra flesta andra döda af sina bekanta.

Sw—g gör särskildt i den sista delen af sitt *Diarium*

tämligen grundligt af med sina släktingar och vänner, som nära nog samtliga antingen med rena ord eller i otvetydiga antydningar försättas till helvetet. Där äro uppenbarligen att finna Erik, Lars och Jacob Benzelius, Gustaf Benzelstjerna och i samband med honom Dippel (5962), som »äro duktiga i att nedsätta andra, men själfva icke kunna se sanningen». Dippel syntes Sw—g i en dröm som en stor, vild, tjudrad hjort (5995). Sw—g fick den uppenbarelsen att Dippel tycktes full af kunskaper och intelligens, då det gällde att vederlägga andra, men var nästan idiotisk, då han själf afhandlade sina meningar, religiösa ämnen och annat. Dücker, Konrad Ribbing och Sven Lagerberg (5867), Ehrenpreus, Carl och Fredr. Gyllenborg — som förföljt Sw—g — Maria Polhem och hennes store fader, Adlerheims syster och svåger, Sw—gs sista styfmor och hennes son Anton Swab (5995), påfven Benedikt XIV och åtskilliga andra. kväkare och herrnhutare » en masse» skildras mer eller mindre utförligt antingen såsom djäflar i helvetet eller på sin säkra väg dit på grund af vantro eller missgärningar.

Sw—g var i en viss mening, och oaktadt sin likgiltighet för andras öden i tiden och i evigheten, sublimt intolerant och lämnar i detta hänseende alla nutidens människor utom de allra mörkaste trosfanatici långt bakom sig. Han har härigenom fruktansvärdt »schockerat» teologie prof. Rob. Sundelin som i sin *Swedenborgianismens historia i Sverige under 1700-talet* (sid. 21) utbrister: »det rysligaste i denna framställning af helvetet återstår dock att nämna. Sw—gs helvete är nämligen äfven bebodt af s. k. *satåner,* hvilka till skillnad från de förstnämnda djäflarna icke egentligen lefvat i liderlighet och i andra former af djuriska drifter utan i lögn och

villfarelser i fråga om trons sanningar. Och till dessa satáner räknar Sw—g icke blott den stora mängden af fritänkare och ateister (det hade ännu gått an, tyckte nog hr professorn!) utan äfven alla de kristna, som med fast öfvertygelse omfatta sådana kyrkliga dogmer som treenighetsläran, rättfärdiggörelsen genom tron etc.»

Sundelin var icke van att bli dömd till helvetet. Han var präst och de, som tro på helvetet, anse att präster i allmänhet äro assurerade till himlen. Vi, fritänkare, äro vana vid att dömas till helvetet, detta icke på grund af våra moraliska svagheter, utan emedan vi icke tro på djäfvulen och annat nonsens, och vi ta det med ro.

Det är rätt nöjsamt att finna huru upprörda kristna teologer bli öfver all annan än sin egen intolerans. Men paranoiker äro i allmänhet ännu mera fullfjädrade i sitt hat mot motståndare än teologer. Jag hörde en annars mycket beskedlig paranoiker förklara, att hvarenda en, som icke erkände honom såsom Skandinaviens kejsare. skulle halshuggas, så snart han själf kommit till sin rätt.

* *

*

Arcana Coelestia etc.

D. Ä. HIMMELSKA LÖNLIGHETER
som finnas i
DEN HELIGA SKRIFT ELLER HERRANS ORD, UPPTÄCKTA ETC.

Så lyder titeln på Sw—gs i 8 volymer på latin först mellan 1749 och 1756 i London tryckta och sedermera från 1817 till svenska öfversatta, och hos Carl Deleen tryckta förnämsta arbete.

I de 10,837 i ordningsföljd numrerade paragraferna af denna den Nya Kyrkans vid sidan af *Vera Christiana Religio* viktigaste urkund återfinner man allra största delen af det, som Sw—g sedermera skrifvit. I Arcana Coelestia återger Sw—g Första och Andra Mose Böcker *(Genesis* och *Exodus)* och utlägger deras »inre» eller »andliga» mening, samt omtalar dessutom enligt sina »korrespondenser och motsvarigheter» sina »uppenbarelser» från hela den andliga världen, såväl den förberedande som himmelen och helvetet och sina honom direkte af Gud meddelade åsikter. Här refereras blott en obetydlig del ur *Arcana,* då det är lättare och på allt sätt fördelaktigare, att ge läsaren en föreställning om Sw—gs verksamhet under hans sjukdomsperiod genom att ge korta referat af hans förnämsta andra arbeten, som utgöra extrakter af *Arcana,* än att blott sysselsätta läsaren med detta sistnämnda, i sanning fruktansvärda arbete.

I företalet påpekar Sw—g i N. 2 först att ingen dödlig af Gamla Testamentets ord kan fatta dess verkliga innehåll och fortsätter därefter:

»Men att allt och hvarje, ja det allra synnerligaste, ända till den minsta prick (af Gamla Testamentet) betecknar och innebär andeliga och himmelska ting, därom är den Christna Verlden ännu i djup okunnighet, hvarför man ock föga bryr sig om Gamla Testamentet» etc. etc.

I N. 4 fortsätter han om samma sak: »Af blotta bokstafsmeningen, när tanken vid densamma kvarhålles, kan aldrig märkas, att den innefattar sådant som dessa första stycken af Första Mose Bok; af bokstafsmeningen vet man aldrig annat än att här handlas om Verldens Skapelse och om Edens Trädgård, som kallas Paradis, samt om Adam, såsom den första skapade människan, ho förmodar annat? Men att dessa stycken innebära hemlig-

heter, som aldrig tillförene varit uppenbarade, skall tillräckligen ådagaläggas i det som följer, såsom: att Första Kapitlet af Skapelseboken, i invertes meningen, handlar om Menniskans Nya Skapelse, eller dess Nya Födelse i allmänhet, samt om den allra äldsta Församlingen i synnerhet, och det så att icke det allra minsta uttryck finnes, som ej föreställer, utmärker och innebär något härom».

»Men att saken så förhåller sig kan ingen dödlig någonsin veta, om icke från Herren, hvarföre jag här först får tillkännagifva, att det af Herrens Gudomliga Barmhertighet är mig förunnadt att nu i några års tid städse och oafbrutet umgås med Andar och Änglar, höra dem tala och åter tala med dem; derigenom är mig gifvet att höra och se förvånansvärda saker, som äro i andra lifvet, hvilka aldrig kommit till någon menniskas kunskap eller i dess föreställning, jag har der blifvit underrättad om åtskilliga slags Andar, om själarnas tillstånd efter döden; om Helvetet eller de otrognas beklagliga tillstånd, om Himmelen eller de trognas högst lycksaliga tillstånd; isynnerhet om Frälsaren, som erkännes i hela Himmelen; om hvilket allt af Herrens Gudomliga Barmhertighet skall sägas mera i det följande».

Sw—g påstår, att de första kapitlen i Genesis, från I till XI, icke äro skrifna af Moses, utan äro äldre. Han påpekar att skapelsehistorien i Genesis omöjligen kan vara annat än allegorisk, att sundt förstånd kan förstå att icke dag och natt och vegetation kunde finnas på jorden innan sol och måne funnos, att icke kvinnan kunde skapas af mannens refben, att icke synden mot förbudet att äta af ett visst träd och frestelsen af ormen i paradiset kunde medföra mänsklighetens fördömelse etc. etc. (Se *Arc. Coel.* N. 8891).

Dessa elfva första kapitel i Genesis innehålla, påstår Sw—g, allegoriskt historien om den Allra äldsta Kyrkan. Denna kyrka eller »församling» nådde sin blomstringshöjd med den *tidsålder,* som betecknas med *namnen* Adam och Eva, en mänsklighetens tidsålder, hvars förfall betecknas med »syndafallet» och hvars undergång betecknas med »syndafloden».

Därefter följde den Gamla Kyrkan, hvars första slägten betecknas med Noak, och hvars undergång betecknas med förvirringen kring Babels torn.

Den judiska, tredje historiska tiden och dess kyrka börjar med Abraham, och slutar med den kristna tidens början efter Kristi korsfästelse. Den därpå följande fjärde, kristna kyrkan har två tidehvarf, det ena före och det andra efter det Nicaenska kyrkomötet (med treenighetsdogmen).

En femte börjar, erinrar jag här, enligt Sw—gs paranoida föreställningar, med Kristi andra ankomst på jorden, som företräddes af honom. Med den inträdde ett nytt ansvar, en ny Yttersta Dom år 1757 och en sista kyrka, sedan Gud personligen uppenbarat sig för Sw—g och fyllt honom med sin ande *(Vera Chr. Religio* N. 779).

Den »Äldsta Församlingens» moraliska och intellektuella öfverlägsenhet stod i samband med dess medlemmars af Sw—g flerstädes omtalade s. k. »inre respiration».

För att här med ens blifva af med denna Sw—gs fantasi, som verkligen förefaller vara originell och hans egen, citerar jag ordagrant en del af N. 607: »Men hvad verlden ännu icke har sig bekant, och hvilket låter ganska otroligt, är detta: den äldsta Församlingens menniska, hade en invertes andedrägt och ej någon utvertes, och den helt tyst och omärklig; derför talte de ock icke genom

ord, som sedermera skett och ännu för tiden sker; utan genom idéer såsom englarna, hvilka idéer eller fantasibilder de kunde uttrycka genom otaliga förändringar i anletsdragen och ansiktet, isynnerhet i läpparna, i hvilka äro otaliga ordningar af muskularfibrer, som nu för tiden ej äro utvecklade, men voro då rediga, och genom hvilka de kunde då framställa, beteckna och representera sina idéer. Allt hvad man nu på en hel timmes tid måste tala med brutna ljud eller ord, kunde man då föreställa på en minut och det mycket fullkomligare och tydligare för de närvarandes begrepp och förstånd, än man nu någonsin kan med ord och ordens riktigt sammanhängande meningar. Detta torde förekomma otroligt, men är likväl sanning; det finnes ock flera andra, som ej äro från jordklotet (se om innevånarna på Mars), hvilka ha talat på lika sätt och ännu så tala; om hvilka af Herrens gudomliga barmhertighet skall talas i det följande».

I N. 1118 får man ytterligare upplysningar om denna märkvärdiga »inre» respiration och i samband därmed om vederbörandens sätt att meddela sig med hvarandra: »Genom en art inflytelse, som jag icke kan beskrifva, blef mig visadt, huru deras tal varit, då de lefvat i verlden: att det ej var artikuleradt, såsom vår tids sätt att uttala orden; men att det var tyst och icke skedde genom en vanlig utvertes andedrägt, utan genom en invertes. Det blef mig gifvet at veta, hurudan denna invertes andedrägt varit, at den nemligen gick från nafveln åt hjertat och sålunda genom läpparna men utan ljud; och talet gick ej in i den andras öra genom utvertes vägen och der stötte på något, som kallas trumhinnan, utan genom en väg inom munnen och fram genom något der, som kallas Tuba Eustachiana» o. s. v.

Hvad, som onekligen är af mycket stort intresse, är

att Sw—g i *Arc. Coel.* N. 286 talar om att denna högtstående människostam föregicks af ett mycket lågtstående släkte af mänskliga varelser, som lefde som djur. Han omtalar sedermera i N. 714 och 1894 de stora likheter, som förefinnas mellan människor och djur i afseende på deras sinnen och känslor, särskildt i afseende på kärleken mellan makar och till deras afföda och människors och djurs böjelse att associera sig med andra varelser af sitt eget slag. Skillnaden mellan människor och djur för Sw—g är den, att de förra äga, men de senare icke i sin vilja och sitt förstånd äga medvetande om Herren. Sw—g fick sannolikt tanken på lågtstående forntida människor från Titus Lucretius Carus. Att han skulle haft någon föreställning om lagarna för en utveckling genom sexuellt urval, adaptation, ärftlighet och uppkomsten af arter och varieteter etc. är på intet sätt antydt och förefaller mycket osannolikt.

Hela denna äldsta Församling bodde fördelad i hushåll, familjer och släkter för att, säger Sw—g (i N. 471) »församlingen måtte varda bibehållen i sin fullkomlighet, alla hushåll och familjer bero af en stamfader, och för att dess medlemmar således skulle qvarblifva i kärlek och sann dyrkan, utom det at hvarje hushåll hade et eget lynne särskildt från andra; ty det är bekant at barn, ja, äfven deras sednare efterkommande äga från föräldrar eller förfäder sitt lynne och sådana säkra skiljetecken at de af ansigtet och mera annat kunna igenkännas. På det således icke någon oordentelig blandning af lynnen eller sinnesarter måtte ske, utan skillnaden vara tydlig och bestämd, behagade Herren på detta sätt låta dem bo: sålunda föreställde församlingen lifligen Herrens Rike, ty der äro oräkneliga samfund, hvart och et åtskiljdt ifrån det andra, allt efter skillnaderna i kärlek och tro: detta

är, som förr sagdt är, at lefva ensam och at bebo tjäll, detta är äfven hvad Herren behagade at judiska församlingen skulle göra, nemligen vara fördelt i vissa hushåll, familjer och slägter, samt hvar och en bygga äktenskap inom egna familjer, allt för en och samma orsak, men mera härom i det följande af Herrens Gudomliga Barmhertighet».

Dessa högtstående människor i Canaan kände ingen värdslig äflan och täflan. Liksom Sw—g själf lefde de af spannmål och frukter samt af smör och mjölk; att förtära kött ansågs djuriskt (N. 1200). Deras tal försiggick genom mimik d. v. s. genom rörelser af ansiktsmusklerna. Att uttrycka något annat än hvad man verkligen kände, ansågs vara ett grufligt brott och medförde utvisning ur samhället (N. 607, 1118 och 3573). Något skrifvet Ord fanns icke, och man begagnade sig (liksom Sw—g) icke af utvärtes religiösa ceremonier (N. 4493, 10, 295). Men man umgicks (liksom Sw—g) med Gud personligen. Och dessa människors förstånd tillät dem att omedelbart och intuitivt riktigt uppfatta alla företeelser i deras värld. Naturen var för dem en öppen bok (N. 920, 1122 och 1409).

Hela deras verksamhet var en ständig Gudsdyrkan; de *kände sig* som oberoende och fria väsen, men *visste och insågo* att all deras vishet härrörde från Herren.

Oaktadt allt detta kommo den äldsta församlingens medlemmar på förfall. Herren hade, måste vi antaga, trots alla sina försiktighetsmått med dem, misslyckats.

Deras fall härrörde af stolthet och däraf att de litade icke på Guds ständiga uppenbarelser, men ville bli själfständiga i egna iakttagelser. Småningom förlorade de härigenom känslan af Gud. (N. 562, 803 och 1268). Den inre respirationen gick allt mer och mer förlorad, och

därmed sjönko moraliskt, intellektuellt och kroppsligt släktena (607 o. 1120).

Slutligen hemföllo många individer till helvetet och Sw—g besökte dem där, hvarest de hållas i fångenskap under en dimmig klippa. De förnekade Guds tillvaro (N. 311 och 1265 o. följ.). De goda bland dem ha präktiga hemvist i himlen (N. 1116 o. 1123).

Slutet på den äldsta Församlingen blef det, som vi kalla syndafloden, hvilket förstörde den stora massan af dem och skonade blott de generationer och den folkmängd, som betecknas med namnet Noak och hans familj.

Ett nytt släkte och en ny församling, som Sw—g kallar *den Gamla Kyrkan* uppstod.

Man hade nu icke längre den säkra intuitionen, utan behöfde skrifna arbeten, och en historia erhölls om Jehovahs krig och profetiska förklaringar, hvilka Sw—g påstår finnas i Stora Tartariet (N. 2686 o. 2894). Som vanligt, då en kyrka går under, anskaffas materialet till den nya företrädesvis bland hedningar (N. 2896).

De olika personnamnen från denna tid ha olika motsvarigheter. Shem betyder inre, Jafet yttre verklig dyrkan. Kam betyder falsk inre, Canaan falsk yttre dyrkan.

Den Gamla Kyrkan var mycket olika den äldsta. Hos den äldsta kyrkan (»Adam») härskade viljan öfver intellektet; hos den gamla skildes viljan och intellektet. Änglars och andars intellekt inflödade nu i vänstra, deras vilja i högra sidan af hjärnan (N. 641). Den Gamla Kyrkan satte kärleken högst, men icke förty, så var den långt underlägsen den Äldsta Kyrkan.

Den Gamla Kyrkan behöll likväl kännedomen om motsvarigheterna och korrespondenserna, som höllos högt i ära och kallades vetenskapernas vetenskap. Det var denna vetenskap, som då för tiden ersatte den senare filosofien,

hvilken icke idkades under den Gamla Kyrkan (N. 278, 3,021, 4280, 4966, 7729 o. 10,355). Se också *V. Chr. Rel.* N. 201). Det hela går igen i egyptiernas hieroglyfer och i grekernas fabler.

Det var en stor fördel för den Gamla Kyrkans folkslag att de alla hade *ett* språk. Kyrkan sträckte sig i dessa tider till Assyrien, Mesopotamien, Syrien, Arabien, Egypten, Etiopien, Libyen och Philisteen, alltintill Sidon och Tyrus samt öfver hela Canaan.

Denna gamla kyrka eller församling hade sin början, sin utveckling och, då själfviskhet, världslighet och lustarna togo öfverhand öfver högre sträfvanden, sitt förfall. Detta senare beskrifves allegoriskt i Genesis som ett återtåg från östern, en kolonisering i Shinars dal, bebyggandet af Babels Torn, språkförvirringen och skingrandet af kolonisterna. De fredliga patriarkaliska kommunerna förvandlades småningom till stora aristokratier och monarkier.

Församlingarna förlorade samtidigt med sin människokärlek sin intelligens, sin litterära verksamhet och sin kännedom om motsvarigheterna och korrespondenserna och blefvo afgudadyrkare.

De stora förstörelsekatastroferna, som inträffade, äro om kyrkan kring Jordan beskrifna som Sodom och Gomorrhas undergång, om Canaans kyrka som Canaaniternas utrotande genom Israeliterna och om den egyptiska kyrkan som Faraos och hans härs undergång i Röda Hafvet.

Sw—g försummade icke att i himlarna och helvetena besöka äfven de forna medlemmarna af den Gamla Kyrkan. I helvetena sysselsatte sig dessa företrädesvis med nekromanti, magi, spådomar och trollkonster af alla slag.

Den Judiska eller tredje kyrkan hade sina rötter i ett

förhistoriskt folk, som efter sin stamfader kallades Eber eller Heber. Det historiska hos detta folk börjar med Abraham.

I sin skildring af det judiska folket öfverraskar Sw—g sina läsare genom något, som mycket liknar en rent ursinnig antisemitism, sådan man än i dag emellanåt finner den hos obildade ryssar, ungrare och sydslaver. Han tyckes icke hos den ras, som fostrat en sådan lagstiftare som Moses, en sådan religionslärare som Jesus och en sådan filosof som Spinoza samt en tallös skara af stora män af alla slag [1] ha funnit andra än dåliga egenskaper.

Abraham tillhörde en afsigkommen del af den Gamla Kyrkan, som dyrkade Jehovah under namn af Shaddei och offrade djur. Sw—g förklarar ytterst fritt enligt en »inre mening» betydelserna om Bileams åsnas tal och solens stillestånd ofvan Gideon och månens öfver Ajalons dal etc.

Jacob blef judarnas stamfader och öfverförde på dem hela sin usla karaktär. De dyrkade Jehovah af egennyttiga skäl och helt kort efter uppenbarelserna på Sinai berg vände de sig till den gyllene kalfven. I självfva verket var deras gudsdyrkan blott en namn- och afgudadyrkan. Moses har omtalat för Sw—g, att han såg Jehovah som en mycket gammal man med snövitt skägg, som kunde göra underverk. På det viset tänkte sig judarna honom också. Af hans helighet begrepo de intet, då de alls intet begrepp hade om helighet.

De voro okunniga, trodde icke på evigt lif, voro smutsiga, giriga och försänkta i lustar. De voro de girigaste och mest självfviska af alla folkslag och hade ingen aning

[1] Gäller äfven om stora krigare. Hannibal var visserligen icke jude, men vi få räkna honom bland semiterna.

om det goda och sanna, voro uppblåsta af högfärd och grymma men fega. Sw—g ger ohyggliga och detaljerade beskrifningar på judarnas grymhet och säger, att de på grund däraf också föreställde sig Jehovah som hatfull, ilsken och ursinnig.

Det förefaller, som om vår Herre enligt Sw—g låtit sig födas just hos detta det sämsta och ytligaste bland alla folk för att visa, att gudamänniskan Jesus äfven bland dem och med sitt syndiga materiella påbrå kunde uppnå fullkomlig rättfärdighet.

Sw—g går icke in på, att judarna voro Guds utkorade folk, och upprepar flera gånger, att så icke var förhållandet. Bland mycket annat snarliknande läsa vi (N. 3373): »De, som ingenting känna om ordets inre mening, kunna icke tro annat, än att judarne framför andra folk voro utkorade, just som judarne sjelfva trodde, samt också att de enligt många löften i Ordet skola åter bli utvalda och återkomma till Canaan. Men Ordet har en andlig mening, och i den meningen menas med Israel icke Israel, med Jakob icke Jakob, med Judah icke Judah, utan med dessa personer förstås de grundsatser, hvilka de företräda. Judarne sjelfva voro de orättrådigaste och föraktligaste bland folken och komma aldrig att bli återinsatta i Canaan».

Detta må vara nog för att visa, huru Sw—g verkligen rasar mot judarne. Den som vill ha mera däraf, får inhemta det i N. 665, 918, 1361, 3373, 3605, 3667, 3670, 3732, 4208, 4281, 4239, 4290, 4293, 4299, 4311, 4437, 4434, 4692, 4750, 4847, 5057, 7051, 7439, 8588, 10396, 10430, 10500.

Under Sw—gs tid var antisemitismen långt starkare än nu, och jag förmodar, att judarnas behandling i Ryssland var ännu grymmare och deras ställning ännu osäk-

rare än under dessa »judeprogromernas» dagar. Vi skola komma ihåg, att det icke är synnerligen länge sedan en jude till och med i Tyskland icke fick ingå genom en stadsport utan att för sig liksom landtmännen för sin boskap betala en särskild skatt. I Ungern och i sydslaviska stater har jag för få årtionden sedan iakttagit yttringar af antisemitism, som ehuru jag nog också både i Europa och Amerika sett ledsamma prof på judarnas ofta irriterande svagheter, framkallade mina egna lifliga protester. Men då man läser Sw—gs utgjutelser mot det i det stora hela högtstående judiska folket, för hvars svagheter de kristna bära en stor skuld, får man det intryck att den såsom mild och fördragsam af den Nya Kyrkan utbasunerade nordiske profeten, kunde beklagligt ensidigt hänge sig åt fördomar och hat. Jag förmodar, att han därvid ständigt hade för ögonen den själf judiske »Christum korsfästans» lidanden.

Jesus uppstod efter sitt lidande på korset — i förbigående sagdt — på helt annat sätt än människor från de döda, påpekar upprepade gånger Sw—g. Våra kroppar kvarblifva i grafven och gå där sin materiella upplösning till mötes. Men Sw—g fröjdar sig liksom en del andra kristna helgon i kontemplationen af Jesu intill det minsta fullkomliga kropp, sådan den höjde sig ur grafven.

Han hade efter sin ankomst hit lefvat som människa bland människor (N. 1729, 5078, 9315, 10044, 10125, 10252, 10738, 10825. *V. Chr. Relig. 109)*. Men efter sin korsfästelse hade han helt afkastat allt, som tillhörde Marias son och var Gud själf äfven i sin uppenbarelse i mänsklig gestalt.

Efter Kristi korsfästelse och död började den fjärde, den Kristna Kyrkan.

Sw—g har inga sympatier för det kristna tidehvarfvet.

Den äldsta kyrkan företräder guldåldern, den gamla silfveråldern, den judiska kopparåldern, den kristna järnåldern — det lär redan Nebukadnesar ha sett illustreradt (N. 1834, 2231, 4683, *V. Chr. Relig.* 762, *Coronis* 2—17.

I den första kristna tiden (10134) rådde i kyrkan ännu kärleken, men den tog snart slut (sannt!!!). En yttring af all den orättrådighet, som blef förhärskande, ser Sw—g i de olika religiösa dogmatiska systemen, om hvilka han ibland talar med en viss skonsamhet, men ibland strängt fördömer. I N. 2124 påstår han, att han fått veta »at nu för tiden det intellectuela goda håller på att förgås hos den christna församlingen, så at föga deraf är öfrigt; och detta af den orsak at dess medlemmar ingenting tro, så framt de icke med sinnena fatta det, samt at de ej allenast genom dem resonera om Gudomliga lönligheter, utan ock genom en filosofi, som för de Gamle var okänd, genom hvilka ting det intellectuella ljuset alldeles förmörkas och denna förmörkelse kan knappast skingras».

Det var mellan åren 1749 och 1756 som *Arcana coelestia* utkom i London i John Lewis bokhandel i Paternoster Row.

Sw—g hade angående upplagans storhet rådfrågat änglarna, men var mycket otillfredsställd med dessas råd. Det är sannolikt denna opålitlighet han afser i N. 1164 af *Diar. spirit.* (se noten) då han skrifver: »Jag har mångfaldiga gånger funnit att änglar och andar gilla rådslag, som kloka och fördelaktiga, som äro raka motsatsen. De fästa sig blott vid det goda ändamålet och kunna förmås att säga ja till hvad som helst, som lofvar att befordra det».

Sw—g hade öfver hufvud föga förtroende till änglarna,

hvilkas omdömen och erfarenhet han uppenbarligen skattade mycket lägre än samma egenskaper hos sig själf, och det är betecknande, att han som en reklam för sina läror betonar, att han i dylika ärenden blott hämtat undervisning från självfva gudomväsendet.

Det säkra är, att änglarna och andarna och Sw—g allesamman lurat sig alldeles förfärligt angående den lämpliga upplagan af *Arcana coelestia.*

Af hans *Diar. spirit.* få vi veta att blott 4 exemplar såldes af Vol. I under de två första månaderna. Han meddelade detta till sina vänner änglarna, som blefvo förvånade, men sade att det måste lämnas till Guds försyn, i hvars natur det låg att icke tvinga någon, och att det icke var lämpligt att andra skulle läsa »*Arcana Coelestia*», innan de troende hade gjort det.

En viss mr Stephan Penny var ytterst förtjust öfver boken, skref till förläggaren mr Lewis och undrade om en mr William Law, som uppträdt som religiös författare, skrifvit den.

Lewis gjorde sitt allra bästa för att basunera ut boken; lät sälja den ytterligt billigt, annonserade att den var skrifven af en utländsk adelsman, beklagade att den mycket lärde och store författarens blygsamhet hindrade honom från att nämna sitt namn, omtalade mr Pennys förtjusning och bokens aldrig förr framställda innehåll.

Allt förgäfves, publiken ville icke köpa.

Man hoppades något af den ovannämnda Law, och Penny skref till honom, angaf författaren vara en svensk adelsman vid namn Swedenborg, och frågade hvad han tyckte om boken.

Svaret till Penny är icke kändt, men Law skref ett ilsket bref till »the Rev. Rector» Thomas Hartley i Northumberland och utgjöt sin ursinnighets skålar öfver

den stackars författaren, anklagande honom för att ha utgifvit meningslöst nonsens som gudomlig uppenbarelse, för att vara långtrådig, absurd, ointelligent och obegriplig, för socianism och deism, och talade i superlativt föraktliga ordalag om »baronens» delirier, sedan han redan i brefvets början omtalat dennes sjuka hjärna.

Från Law var tydligen ingenting att hoppas, men Sw—g var besluten på att fortsätta utgifvandet och alla 8 volymerna voro, som sagdt, 1756 tryckta.

Sw—g hade alldeles klart för sig, att det var de engelska biskoparna, som voro skuld till att hans arbeten icke blefvo lästa. I N. 6141 af *Diar. spirit.* omtalar han särskildt en af dessa biskopar, som var så förhärdad, att han inte en gång skämdes, när han fick höra, att det icke var Sw—gs utan Guds arbeten. Biskopen rådfrågade en djäfvul, huru de skulle kunna döda Sw—g; de försökte det, men lyckades icke. Biskopen meddelade sig vidare med herrnhutarna i en öken (i helvetet), dit han själf kom.

Det uppenbarades också för Sw—g att andra präster varit verksamma för att förstöra hans verk.

De blefvo alla sammanförda och dömda såsom deras lära och lif förtjänade.

* *

*

De Coelo et ejus Mirabilibus et de Inferno, ex Auditis et Visis. London 1758.

Himmel och Helvete. Öfvers. af C. J. N. Manby. Stockh. 1906.

Denna bok anses af många vara Sw—gs bästa och det kan knappast betviflas, att det är hans mest betydelse-

fulla arbete — detta oaktadt det blott är ett extrakt ur *Arcana Coelestia.* Det har nämligen utan fråga spelat en mycket betydande roll i utvecklingen af den moderna spiritismen, till hvilken Sw—gs bidrag utgör det viktigaste resultatet af hans lifsverksamhet. Vi erhålla i den svenska öfversättningen på 459 sidor för jämförelsevis billigt arbetspris en öfversikt öfver Sw—gs fantasier om andevärlden. Hans hallucinationer på detta område utgöra för mångtusende människor i denna dag en urkund, i hvilken hvartenda ord företräder sanningen.

Andevärldens riken — som jag här sammanfattar under benämningen den andliga världen — indelar Sw—g i en *förberedande andevärld,* i ett *himmelrike* eller *himlarna* och i ett *helvete* eller *helvetena.*

Det finns nämligen skilda afdelningar både af himmelriket och af helvetet.

För Sw—g är den andliga världen det primära och den materiella eller »naturliga» världen det sekundära och alla ting i denna senare värld utgöra motsvarigheter till de ting i den andliga världen, ur hvilka de uppstått (se hans skapelselära). Djurriket utgör en första gradens motsvarighet, emedan djuren lefva, växterna tillhöra andra graden, emedan de blott växa, mineralierna företräda tredje graden, emedan de hvarken lefva eller växa, sade Sw—g.

I den här följande framställningen bortser jag helt och hållet från ordningsföljden i Sw—gs bok och lämnar först en skildring af den förberedande andevärlden. Därefter tager jag mig i läsarens sällskap en kort men tillräckligt upplysande tur till himmelriket. Då vi därigenom försatt oss i en god och förhoppningsfull sinnesstämning, kunna vi stå ut med en liten tripp till Sw—gs helvete,

som i ryslighet blott öfverträffas af de väl numera nästan öfverallt antikverade judisk-kristna eviga eldbrasorna.

Då hjärtat upphört att slå och människans jordiska känslor och tankar därmed nått sitt slut, och lungorna upphört att andas — hvilka händelser äga rum åtskilliga timmar senare, än den döendes omgifning antager — frigör sig anden från kroppen och afkastar »naturens gröfre ämnen», men bibehåller, märk väl, enligt Sw—g hela sin form som man eller kvinna, hvilken då består af det odödliga liquidum spirituosum. Förändringen är icke så stor, som vi tänka oss, ty människan är under hela sin lefnad här med hänsyn till sitt inre en ande. Hela den andliga världen, den förberedande andliga världen, himlen och helvetet äro visserligen andliga. I dem finns icke tid och icke rum utan blott tillstånd. Men allting ter sig i den liksom i den kroppsliga, hvilken senare uppkommer ur den förra. Likheten mellan båda världarna är så stor, att de aflidne, då de vakna i den andliga världen icke ens uppfatta att de ha aflidit. Hela naturen, d. v. s. allt som på något sätt kan förnimmas med våra sinnen, ter sig lika i båda världarna.

Det ansvar Sw—g lägger på en hvar för hans rent teoretiska tro framträder starkt äfven i hans arbete om Himmel och Helvete. Människans sinne består af vilja och förstånd; med viljan omfattar hon godheter och med förståndet sanningar. Men det är hennes vilja som härskar öfver hennes förstånd. Om en människa icke förstår sanningen, icke anammar den sanna tron (d. v. s. Sw—gs tro) så är den förnämsta orsaken därtill den att hon icke *vill* förstå; hon har tillslutit himlens väg till sitt förnuft, hvilket kan öppnas blott viljan icke står emot. (N. 452. 455, 474 etc.). Hon har förhärdat sig i falskheter. De, som i världen icke trott på något själens lif efter kroppens

lif, blygas högeligen, när de efter döden märka, att de lefva. De, som bestyrkt sig häri, sammanföras med sina likar, afsöndras från dem, som varit i tron, och anknytas vanligen till ett visst helvetiskt samfund, emedan sådana äfven ha förnekat det gudomliga. Sw—gs fullständiga intolerans i det religiöst dogmatiska förnekar sig aldrig.

Den nykomne omgifves i den andliga världen af förut aflidna bekanta, som han önskar träffa, samt af goda och onda andar. Han blir omhändertagen och införd i sina nya omgifningar. Den natur, som han utvecklat under sitt jordelif, gör sig nu oinskränkt gällande. Alla yttre hänsyn försvinna. Han visar sig sådan han verkligen är. Något skrymteri skulle heller icke löna sig, ty kring honom finnas goda andar, som af hans blotta form och utseende läsa icke blott hans känslor och tankar, utan till och med alla hans erfarenheter. Han är sålunda helt och hållet, som man brukar säga, sig själf.

Är han öfvervägande god väljer han de goda, är han öfvervägande ond, väljer han de onda andarnas sällskap. Han utvecklar sig på detta sätt enligt sin egen vilja i en bestämd riktning, och blir antingen afgjordt god eller afgjordt ond.

Sw—g har, som vi finna, insett att en mängd människor, ja att de allra flesta vid sin död hvarken äro mogna för helvetet eller för himlen. Om vi skulle tänka oss att sedebetyg skulle sättas för hvarje lefnadsår, och att ett visst antal moraliska betygsenheter ex. 500, vid en viss ålder skulle erfordras för att komma till himlen, så blefve det ju orimligt att den, som nådde 499, för sin brist på denna enda återstående enhet, skulle för evigheten komma till helvetet.

Sw—gs förberedande andevärld är naturligtvis ett genljud af katolikernas skärseld, ehuru Sw—g, som alltemel-

lanåt framställer obefogade anspråk på originalitet, icke vill ingå härpå (*Apocalypsis relevata* N. 784 och *V. Chr. Religio* N. 475).

För att Sw—g riktigt noga skulle redan på jorden känna lifvet efter detta, har Herren låtit visa honom huru uppväckelsen till lifvet på hinsidan grafven sker; de djupt intresserade skola i paragrafen N. 449 finna en mycket detaljerad och för de troende fullt tillfredsställande förklaring häröfver. Jag förbigår likväl detta här och går vidare i texten.

Det tager någon tid efter inträdet i den förberedande andevärlden, innan människans sinnen för denna värld bli utvecklade. Det förefaller som en hinna afvecklades från ögat. Hela detta initialstudium varar emellertid blott få dagar.

Människan förändras efter döden till sitt utseende så, att de goda bli vackrare och de onda fulare, allt på olika sätt efter deras olika sinnen och allt eftersom de tilltaga i godhet eller ondska samt i uppfattning om borgerliga, moraliska och andliga sanningar.

Men hon behåller efter döden i all evighet de böjelser, de »kärlekar» hon hyst under sitt jordelif.

Innan människan från den förberedande andevärlden inkommer antingen i himlen eller i helvetet undergår hon tre olika tillstånd.

Under det första tillståndet lefver hon sitt jordiska yttre lif, återser sina aflidna vänner och bekanta, träffar kanske sin make eller maka och förnyar, om de två passa för hvarandra, sitt äktenskap. Hon lefver väsentligen ett yttre lif, och utforskas härunder till sin inre natur af goda andar, som utom genom hennes ansiktsuttryck lära känna henne genom hennes intressen, genom de väderstreck, åt hvilka hon företrädesvis vänder sig, och de vä-

gar hon brukar vandra. Detta tillstånd varar i dagar eller månader, men sällan längre än ett år.

I det andra tillståndet utbildas hennes verkliga inre människa och ger uttryck åt den yttre. Hennes verkliga böjelser och »kärlekar», arten i hennes vilja och hennes tankar (hennes »viljas tankar»), hvilka sistnämnda äro viljans form (N. 500), framträda; hon blir fullt ut sig själf och hennes godhet eller ondska framträder ohöljd, detta äfven i hennes tro (N. 508). De onda andarna afskiljas under detta tillstånd från de goda och alla och enhvar ledes till sitt samfund, d. v. s. till ett samfund af likartade. De onda ledas redan under detta tillstånd af egen vilja in på de vägar, som i den förberedande andevärldens bergomgifna dal leda ned till helvetet och till sina respektive samhällen därstädes. De kasta sig slutligen hufvudstupa baklänges ned i helvetet — detta emedan de under sin lefnad på jorden lefvat bakvändt mot Guds ordning.

Det tredje tillståndet i den förberedande andevärlden finnes blott till för dem, som komma till himlen, och utgör deras undervisningstillstånd. De undervisas af änglar, om de så behöfva; en del goda andar kunna nämligen omedelbart upptagas i himlen. Här framkommer nu likheten med den katolska skärselden. Somliga goda andar, som bestyrkt sig i falskheter och likväl fört ett godt lefverne »ödeläggas» med hänsyn till dessa falskheter och lida hårda saker på ställen, som kallas den lägre Jorden och äro befintliga under den föreberedande andliga människoliknande världskroppens häl (N. 513). »Ödeläggelsen» verkställes genom ångest, samvetskval o. dyl. (Se *Arcana* N. 4728, 6928, 7122, 7186, 7542, 7545 o. a.) Undervisningen sker hufvudsakligen genom nyttans förebildningar, hvarigenom vilja och tankar rensas. De, som blifvit

mogna för himlen, taga af sig själfva de vägar, som leda upp till densamma. De nybakade änglarna iklädas bländhvita kläder af byssus (fint linne), föras till sina resp. samhällen i himlen, samt mottagas där af vakthafvande änglar.

Ängslan, sinneskval och melankoli hos människan uppkommer af andar, som ännu icke från den förberedande andevärlden hunnit till helvetet, men som älska osmälta saker i andras mage, och därför hålla till därstädes. Jag erinrar därom att Sw—g tänkte sig att dylika andar åto upp den mat han nyss intagit (sid. 412).

Vistelsen i den förberedande världen växlar till sin tidslängd. För somliga är det blott en genomfartstation; de afgjordt goda upptagas genast i himlen; de afgjordt onda nedstörtas genast till helvetet. För ingen varar denna förberedelse och utvecklingstid längre än trettio år (Undantag från denna regel tyckas dock finnas, ex. Luther).

Ingen frälses af Guds barmhertighet, som visserligen är ren men icke omedelbar. Herren gör aldrig något mot ordningen, emedan han själf är ordningen (N. 523), som härrör af det gudomliga sanna och af hvilken det gudomliga goda är det väsentligaste. Det är icke möjligt, att ingifva himlens lif i dem, som fört en mot detta lif motsatt lefnad. Det är emellertid icke så svårt att föra det andliga moraliska och borgerliga lif, som utgör en förberedelse till himlen (N. 528) och som alldeles icke utesluter nöjen, förströelse och glädje. Men de s. k. helgonen, som fört sitt lif af egenkärlek, finnas sällan i himlen, och, som redan sagdt, Clemens XII fann blott två af den katolska kyrkans tallösa helgon där. *(Diar. Spirit. Append.)*

*   *

*

Änglarna in corpore *kallas* himlen, men det är Herrens inflöde i dem samt Kärlekens goda och Trons sanna, som *utgör* himlen (N. 7).

Änglarna utgöras, om man sammanfattar Sw—gs bestämningar, af dem, som under sin lefnad på jorden eller i den förberedande andevärlden såsom sanning mottagit den i hela himlen erkända (swedenborgska) läran, som under sin lefnad genom att afhålla sig från det onda lämnat tillträde för Guds inflöde i sina själar, som uppriktigt och för deras egen skull älskat det sanna och öfvat det goda och känna kärleken till Herren och till sin nästa och som förstått att detta icke utgjort någon deras egen förtjänst.

Detta sista är ett hos Sw—g ofta framhållet och nödvändigt moment för frälsning. Sådana andar, hvilka under sin lefnad på jorden bestyrkt sig i den tron att det sanna, som de tro och det goda, som de göra, härröra från dem själfva, och som sålunda tillägna sig själfva förtjänsten af sin rättfärdighet, mottagas icke i himlen. Änglarna fly dem och betrakta dem såsom dumma och såsom tjufvar. (N. 10).

Kärleken förbinder Herren med änglarna och dem själfva med hvarandra. I himlen förstås med att älska Herren icke att älska honom med hänsyn till personen utan att älska det goda, som är i Honom, och att göra det. Att älska nästan är heller icke att älska henne till personen utan att älska det sanna, som är ifrån Ordet.

Sw—g delar himlen »i allmänhet» uti två »riken» och »isynnerhet» uti tre himlar.

Änglarna i Herrens himmelska rike utmärka sig högeligen i härlighet framför de änglar, som äro i det andliga riket, af den orsaken att de innerligare emottaga Herrens gudomliga (inflöde), och äro i kärlek till Honom och när-

mare förbundna med Honom (N. 25). Det andliga riket motsvarar i den store himmelske mannen lungorna, under det det himmelska innersta riket motsvarar hjärtat.

Oaktadt en stor skillnad förefinnes mellan det himmelska och det andliga rikets änglar och intet samkväm mellan dem äger rum, finnas likväl förmedlande himmelska andliga samfund. Båda rikena och de tre himlarna äro nämligen uppdelade i idel samfund. Förhållandet i öfrigt mellan de två rikena och de tre himlarna är icke alldeles lätt att begripa, och självfva de swedenborgska prästerna förmå icke klart framställa det.

Sedan Sw—g berättat om de två rikena, omtalar han emellertid, att det finnes tre himlar, en innersta, en mellersta och en yttersta. (N. 29). Man kan sålunda grafiskt tänka sig dessa himlar framställda genom tre concentriska cirklar.

I den yttersta himlen finnas de lägsta, de »naturliga» änglarna, i den mellersta himlen de andliga och i den innersta himlen de himmelska, coelestiala, högstående änglarna. Det är naturligtvis de »inre tingen» hos änglarna, som bestämma deras olika himlar, och skillnaden är så stor, att en ängel från en himmel kan icke ens aflägga besök i en annan himmel. De lägre änglarna bli ängsliga i en högre himmel; de högre beröfvas sin vishet och bli förtviflade i en lägre himmel.

I N. 39 omtalar Sw—g »en viss hemlighet, hvilken förut icke kommit någon i sinnet»: att hos hvarje ängel och människa finns ett innersta eller öfversta, som utgör liksom ingången för Herrens inflöde och sålunda bestämmer graden af detta inflöde.

Himlarna bestå af otaliga samfund, skilda genom medlemmarnas olika grader af kärlek och tro från hvarandra, och alla änglar, som i dessa hänseenden likna hvarandra

förenas i samma samhälle. Då kärlek och tro bestämma anletsdragen likna alla änglar i ett samhälle hvarandra, men icke till den grad att de icke kunna skiljas från hvarandra, då icke två allt igenom och utan någon skillnad öfverensstämma i kärlek och tro. Samhällena äro mycket olika stora, somliga omfatta blott några hundra, andra många tiotusental individer.

Hvarje samhälle liknar till formen en ängel eller man, emedan Gud är en man, och hela himmelriket utgör den »största Himmelska Mannen».

White säger, att Sw—g säkerligen blott afser det funktionella, då han nämner att Gud och samhällena i himlen och helvetet och båda dessa riken äro i manlig form och att man får skilja på begreppen form och yttre skepnad för att riktigt uppfatta honom. Då Sw—g upprepade gånger uttrycker sig rent topografiskt, anbringar somliga samhällen under (i) fotsulan, andra i olika delar af bålen, andra i ljumsken, ännu andra i ögonen o. s v., så förefaller det mig sannolikt, att han menar hvad han säger.

Sedan Hermes Trismegistos och den »hermetiska» filosofiens dagar ha folk tänkt sig motsvarigheter mellan olika områden i denna vår värld. Hobbes, som Sw—g säkerligen läst, säger i sin »*Leviathan*», att hvarje samhälle är blott en konstgjord man, och är väl sannolikt därifrån Sw—g hämtat denna sin föreställning.

I himlen råder naturligtvis ett härligt klimat och en förtjusande natur med endast goda nyttor, d. v. s. oskadliga och fördelaktiga naturprodukter.

Solen i himlen, som är Guds boning, synes alltid framför änglarnas ansikte och lyser i 45 graders vinkel från öster och detta, enligt Sw—gs eget medgifvande märkvärdiga förhållande äger rum, huru de än vända sig. Icke

stort mindre märkvärdigt är att Gud för änglarnas högra öga synes som en något rödlätt skinande sol men för det vänstra ögat som måne; han syns nämligen från kärlekens goda genom högra och från trons goda genom vänstra ögat. (N. 118).

De onda genierna i helvetets bakre del vända sig till det stockmörker, som där är i stället för världens sol, de onda andarna i det främre till det mörker, som där är i stället för måne.

I öster och väster i himmelriket bo de som äro i kärlekens goda; de bästa bland dem i öster.

I söder och norr bo de som äro i vishetens goda; de bästa bland dem i söder (N. 148).

Ljuset synes af änglarna i förhållande till dessas inre egenskaper af vishet, och värmen, som alstras af Guds kärlek, känns i förhållande till änglarnas kärlek. Men båda äro starkare i det innersta, himmelska, än i det mellersta, andliga himmelriket och starkare i detta än i det yttersta naturliga himmelriket.

Änglarna äro icke alltid i samma tillstånd. Ibland äro de mera än annars i godhet och vishet, ibland mindre; i detta sista tillstånd bli de mindre lyckliga och till och med sorgsna.

Änglarna ha icke begrepp om tid eller rum, blott om olika tillstånd inom sig själfva. De fyra årstiderna äro således för dem olika sinnestillstånd. Om de önska komma till en annan omgifning, sker detta genom deras längtan dit; ju starkare denna är, desto hastigare hinna de till sitt mål.

I den innersta himlen gå änglarna i följd af sin oskuld (= kärlek till Herren) nakna, i den andliga ha de hvita kläder, i den naturliga gå de mycket vackert klädda i olika färger; kläderna motsvara deras inre.

Änglarna bo ytterst magnifikt och desto präktigare ju bättre de äro. De himmelska bo på berg, de andliga på kullar, de naturliga också i starkt kuperad, rätt klippig terräng; vi få föreställa oss något liknande vår sörmlandsnatur. Sw—g tyckes vid denna tid ha bortlagt sin smak för slätter.

Bostäderna hysa, som våra, salar, bibliotek, sängkammare etc. etc. De vackraste palatsernas undre delar äro af ädelstenar, de öfre af guld. De bästa bo i dylika palats omgifna af parker; de öfriga i samhällen, i hvilka de bästa bo i midten. Bostäderna liksom kläderna motsvara änglarnas inre.

Vegetationen är oändligt vacker. Våra fruktträd finnas, men också andra, bl. a. dylika med silfverliknande blad och guldliknande frukter. Blommorna ha praktfulla färger, som vi, stackare, icke kunna föreställa oss.

Sw—g talar mycket litet om det animala lifvet i himlen, men där finnas naturligtvis inga djur, som företräda »onda nyttor», bara sådana, som äro till människornas glädje och gagn.

I alla de tre himlarna finnas icke blott mycket olika stora samfund, men många olika styrelseformer, hvilka ha det gemensamt, att de grunda sig på den inbördes kärleken. I det himmelska riket utöfvar Herren själf rättfärdighetens styrelse. I det andliga riket, hvars styrelse kallas dom, utöfvar Herren styrelsen genom ämbetsmän, som i kärlek och vishet stå särskildt högt. I hvarje hushåll styr en husbonde öfver sina tjänare.

I himmelriket finnas kyrkliga former och Ordet framställes uteslutande af predikanter från det andliga riket.

Änglarna ha mycket stor makt, icke af sig självfva men af Herren, och icke blott i himlen, utan äfven på jorden,

hvarest de leda de människor, som äro villiga att låta sig ledas af dem.

Alla änglarna tala sins emellan *ett* språk men med olika stämmor alltefter deras böjelser; de kunna (N. 240) på en minut uttrycka mer än en människa på en halft timme. Då de tala med någon människa, tala de hennes språk.

Det är emellertid numera sällan, som människorna tillåtas tala med andar. De kunna därigenom lätt komma att tala med onda andar, som då förstå, att de äro i sällskap med människor och försöka skada dessa. Och att tala med änglar medgifves blott sådana människor, som äro i sanningar från det goda.

Visionärer och drömmare finnas också bland människor, som mycket tänka på andliga ting. Dessa råka ofta ut för onda andar, som inbilla dem falskheter såsom sanningar, dessa andar bo »till venster på en öde ort» (N. 249).

Förr i tiden blefvo människor besatta af andar; dessa andar ha emellertid nu af Herren blifvit kastade i helvetet.

Någon gång skrifva änglarna bref, och Sw—g har själf en gång erhållit ett litet bref från himlen, skrifvet med hebreiska bokstäfver. Detta äger dock blott rum i den innersta himlen.

Änglarna i de olika himlarna äro mycket olika visa och detta medför det redan omtalade förhållandet, att änglarna i de tre olika himlarna blott kunna umgås med dem, som befinna sig i samma himmel. De visaste äro städse att finna i midten af hvarje särskild himmel. Äfven i den högsta himlen *utveckla* sig änglarna i sin vishet, utan att dock någonsin nå det fullkomliga.

Änglarna äro i oskuld och oskuldens väsen är att i ett och allt ledas af Herren. (N. 280). Af oskuldens

goda och angenäma innersta uppstår den i himlen rådande friden, som fyller änglarnas sinnen med sällhet.

Bland änglarnas arbetsuppgifter — ty änglarna arbeta — ingår äfven vård och undervisning af människor.

Människan står å ena sidan i förbindelse med himlen, å den andra i förbindelse med helvetet. Hos hvarje människa finnas goda andar, som söka hjälpa henne och onda, som söka fördärfva henne (292). De goda andarna skickas henne af Herren; de onda tillkallar hon själf. Det goda inflödet från Herren är dels omedelbart från honom själf, dels medelbart genom änglarna.

Det är med lifvet i himlen som med lifvet här på jorden. Det är ingen förtjänst att här afhålla sig från nöjen, och att framskrida med allvarliga och bekymrade miner. Man kan vara glad och munter. Icke heller är det svårare för rike än för fattige att inkomma i himlen, ty fattigdomen har liksom rikedomen sina frestelser under jordelifvet. Men de rike, »som icke trott på det gudomliga och ur hågen förkastat de ting, som tillhöra himlen och församlingen, befinna sig i elände och armod i helvetet (N. 362), under det att de rike som — väl på grund af sina andliga företräden — i himlen äro »rike» framför de öfriga befinna sig i öfverflöd N. 361).

I N. 367 få vi en märklig upplysning angående de himmelska äktenskapen, som Sw—g kanske icke lämnat, om han lefvat gift. »Sinnet består af tvenne delar, af hvilka den ena kallas förstånd, den andra vilja; när dessa två delar handla som ett, då kallas de *ett* sinne. Äkta mannen utför i himlen den del, som kallas förstånd, och hustrun den del, som kallas vilja». Jag skulle trott, att detta arrangemang ägde rum i helvetet! Då kvinnan besitter hela viljan i hemmet, i hvilket mannen då sällan

får höja sin röst, bereder hon ofta denne ett riktigt hett helvete.

Om änglarnas lefnad är en arbetsam lefnad i åstadkommandet af goda nyttor, så äro deras nöjen oräkneliga och outsägliga, så mycket mera som det är ett nöje för dem alla att meddela af sin sällhet till alla.

Alla änglar fortgå liksom till en större vishet också till en allt kraftigare lifvets vår, och inga ålderdomsbräckligheter finnas i himlen.

* *
*

Jag har i motsats till en god regel gömt det sämsta till sist och har nu att framställa helvetet.

Under andarnas förberedande värld finnas helveten och flera vägar och öppningar leda dit, till hvilka de andar självmant gå, hvilkas sinnen äro onda. Öppningarna äro täckta, utom när de onda andarna passera dem, och te sig som grottor, hålor, bråddjup, träsk eller pålar. När ingångarna öppnas, utströmmar därigenom eld med rök eller töcken såsom motsvarigheter mot de helvetiska ondskorna och falskheterna.

I helvetena synas mörka kulor och hålor, som svara mot falskheterna; andra ställen te sig glödande genom ondskorna. Skumma mörka skogar, sandiga ödemarker, stinkande af exkrementer fyllda pölar finnas. Hela naturen företräder onda nyttor och allt är vederstyggligt och förvridet. Vilddjur ströfva i skogarna; andra djur äro liksom växterna och mineralierna giftiga.

I mildare helveten synas kojor, som emellanåt bilda hela samhällen. De värsta helvetena äro i norr och väster, de mildare i söder och öster.

Samfundena äro lika många som samfunden i himmelriket för jämnviktens och motsvarigheternas skull. Liksom himlarna äro åtskilda i två riken, det himmelska och det andliga finnes det i helvetet två riken, som äro motsatser till dessa (N. 256).

Det ena af dessa riken är i väster (baktill) och hyser de onda genierna, det andra är i norr (framtill) och hyser de onda (andra) andarna.

I helvetet råder vid sidan af den världsliga kärleken självkärlekens begär att göra ondt (N. 573); det är detta som utgör den helvetiska elden. Med »tandagnisslan» menas falskheternas oupphörliga tvist och strid. Den helvetiska elden uppkommer af lika ursprung som den himmelska, men den göres helvetisk af dem, som mottaga den (N. 569); på samma sätt uppkomma falskheter ur sanningar. Liksom hela himlen föreställer en enda människa, föreställer hela helvetet en enda djäfvul.

Enligt den swedenborgska läran kan man knappast tala om helvetet i och för sig som ett straff — i alla händelser icke som ett straff, som Gud i vrede ådömmer människan. Det är människans ondska som enligt Guds oföränderliga ordning för henne till helvetet och som åstadkommer, att hon icke skulle trifvas eller ens kunna lefva i himlen. Men i helvetet finnas straff, emedan de onda andarna blott genom fruktan för dylika kunna hållas i styr.

Till sist erinrar jag åter därom, att i Sw—gs helvete råder icke någon satan, utan där liksom i himlen råder Gud. De helvetiska samfunden styras af därtill särskildt lämpliga änglar. (N. 543 & 544).

Enligt Sw—gs föreställningar ha alla våra jordiska både mera och mindre tillfälliga egenskaper varaktiga

följder för oss i himmelriket, och delvis i hela den andliga världen. Det är icke nog med att man behåller sitt kön, att mannen förblir man och att den stackars kvinnan, bortsedt från fruktsamhetens besvärligheter, förblifver kvinna. Det tyckes som den yttre sociala ställningen också skulle fortfara, kanske med någon liten jämkning. Ludvig XIV har mycket att säga bland sina fransmän i himlen dit han — mig förefaller det uteslutande genom ett gränslöst slarfvigt förbiseende af St. Peter — sluppit in. (Se *Doct. Nov. Hierosyl,* Februari 1765). Han gifter sig med drottning Christina af Sverige (Lidén); äfven i afseende på henne förefaller Petrus ha varit, mildt taladt, tankspridd. Kejsarinnan Elisabeth af Ryssland firar med mycken ståt sitt bröllop med grefve Magnus Julius de la Gardie, som i nästan alla andra länder skulle varit en prins, och bland oss var en mycket förnäm grefve.

* *
*

De Telluribus in Mundo nostro Solari, quæ vocantur Planetæ et de Telluribus in Coelo Astrifero, deque illarum Incolis, tum de Spiritibus et Angelis ibi, ex Auditis et Visis. Londini. 1758.

Jordkloten i Vår Solvärld. (Stockh. 1895, öfvers. af Manby.)

Hela den lilla bokens innehåll är hämtadt ur *Arcana coelestia.*

»Genom Herrens gudomliga nåd» förklarar Sw—g i början af detta arbete, »äro de inre tingen öppnade för mig, så att jag kan samtala med andar och änglar, och, då jag önskade att känna om verldar liknande vår egen

funnes, hurudana de och deras innevånare voro, tillät mig Herren samtala med andar och änglar från andra jordar, med några för en dag, med andra för en vecka och med ännu andra för månader, på det att min nyfikenhet måtte tillfredsställas».

»Det bör anmärkas, att alla andar och änglar härstamma från det menskliga släktet (eller från menniskoliknande väsen) och vistas nära de jordar, på hvilka de blifvit födda; den, hvilkens inre sinnen blifvit öppnade af Herren kan därföre samtala med dem som med människor och få underrättelse om de länder, från hvilka de komma. Detta har sedan tolf år tillbaka varit mitt dagliga företräde».

Liksom Sw—gs ögon och öron *(Diar. Spirit.* 5837). någon gång användes af andar för dessas egna förnimmelser, så använde han på samma sätt andras sinnen för sina iakttagelser. (Personlighetsklyfning.)

Att han i sina hallucinationer kom att sysselsätta sig med andra himlakroppars andar bör ej förvåna oss. Människorna ha sedan urminnes tider och sedan de fingo någon fantasi, sysselsatt den med dylika saker, och detta var särskildt under Sw—gs tid mycket ofta fallet i Holland, där Sw—g emellanåt vistades och där man ännu hade den store Huygens spekulationer på detta område i friskt minne.

Sw—g, som i sina föreställningar om gudomsväsendet väsentligen leddes af sina föreställningar om Jesus af Nazareth, tänkte sig Gud som en man *(Arcana Coelestia* N. 4733, 5110, 5633, 7211, 9267 o. 10,067).

Jag har redan nämnt att han föreställde sig både himlen och helvetet såsom ägande en mans topografiska anatomi in i de minsta detaljer; han öfverför denna föreställning äfven på de särskilda samhällena i den andliga

världen. I N. 7 af hans arbete om jordkloten i vår värld återkommer han till dessa sina betraktelser.

Han är mycket angelägen om att inprägla nödvändigheten att tillbedja gudomen under denna antropomorfiserande föreställning. Om icke detta sker, så förskingras den inre synen på Gud, hvilken förer dem, som lefvat i det goda, till Guds rike. Man finner uttryck härför redan i *Arc. Coel.* (7173 och 9359) och de gå igen i hans bok om kloten i vår solvärld.

Mercurii invånare äro ytterst vetgiriga och snabba i sin uppfattning, och tillåtas för att rikta sitt ypperliga minne att ströfva omkring öfver hela världsalltet. De »pumpade» genast Sw—g på hans kunskaper särskildt angående jordinnevånarnas lagar, bruk och psykiska läggning. De funno hans *Arcana coelestia* mycket groft och materiellt skrifven, en åsikt som Sw—g bekämpade så godt han kunde, icke utan att ge de goda merkurianerna en eller annan liten pik i gengäld.

En ängel, som lefvat på vår jord, kom till dem och omtalade för dem många saker, som de icke visste, hvilket gjorde dem en smula mindre egenkära. Detta gaf sig tillkänna genom »deras rulles sänkning nedåt»; hela skaran af Mercurii andar syntes nämligen som en rulle.

De brydde sig föga om talets form men mycket om dess innehåll; det konstnärliga småfolket (se här sid. 359) skulle icke imponerat på dem. De sade självfva, att de brydde sig föga om fodralen, blott om fodralens innehåll. Självfva voro de tydligen utrustade med bättre minne än med något särskildt godt förstånd. De behöfva inga tryckerier, men kände tillvaron af dylika på vår jord.

De äro skapade ungefär som vi, men äro smärre och

mera gracilt byggda. Äfven deras boskap, särskildt nötkreaturen, voro smärre än våra. Klimatet är tempereradt.

Med andar från Jupiter har Sw—g, utan att se själfva deras planet eller mer än två ansikten af lefvande Jupiterbor, samtalat mer än med några andra andar från främmande himlakroppar.

På Jupiter råder ett tillstånd, som i dessa hemska jordetider kommer läsaren att längta dit.

Där lefva innevånarne i släkter och familjer och därför äro krig, tvister, mord, stölder, lögner o. dyl. alldeles okända saker, och lenhet och ljufhet utmärka samlifvet. Ansiktsuttrycket afspeglar alltid känslor och stämningar, och uppriktigheten är genomgående. Någon liten »fnurra på tråden», som någon enda gång kan uppstå, bilägges genast.

Man lefver enkelt, men har riklig tillgång på alla lifsförnödenheter.

Sw—g fick se ansiktena af två Jupiterbor. De lyste af uppriktighet och sedesamhet, och voro mycket vackra.

Jupiterborna äro mycket renliga af sig och äro klädda i någon sorts himmelsblå bastväf. De medela sig mycket genom mimik men också medelst ett lågmäldt språk.

Gången förefaller icke vara särdeles graciös. »De underhjelpa sig dervid med flathänderna och upplyfta sig gång efter annan till hälften på fötterna, samt skåda vid gåendet hvart tredje steg till sidan och bakom sig och höja då äfven litet på kroppen, hvilket sker plötsligt; förty hos dem är det ohöfviskt att af andra skådas annat än framifrån». När de sitta, äro de som vi raka i öfverkroppen, men ha benen korslagda».

När de äta, sitta de på fikonlöf och stanna länge vid måltiden för att småprata.

Deras bostäder äro låga, inuti öfverdragna med ljusblå bast och i taket punkterade med små stjärnor.

De sätta visheten i att tänka väl och rättvist, men idka inga vetenskaper.

De dyrka vår Herre som frälsare och som världsalltets regent. Om någon börjar »tänka bakvändt» om Honom och icke låter sig omvändas, beröfvas han lifvet genom kväfning. Ett lifligt umgänge äger rum mellan andar och lefvande Jupiterbor; andarna undervisa, tillrättavisa och straffa. Det finns likväl Jupiterbor, som icke låta sig undervisas, utan äro oböjliga, egenkära och själfviska. De vilja, oaktadt folket afskyr dem, uppträda såsom medlare mellan Herren och folket, och äro sålunda ett slags präster. De äro själfva kalla och frysa därför, samt bruka hålla sig varma genom att hugga ved. De vilja ha lön och fröjd framför de öfriga; om de icke få det, vredgas de på Herren.

Jag ser i dessa satser ett uttryck hos Sw—g för den bland pietister vanliga oviljan mot det aflönade prästerskapet.

Den intresserade kan jämföra med följande af öfvers. angifna paragrafer i *Arcana Coelestia:* 942, 1110, 1774, 1877, 2027, 4943, 6393, 9976.

Bland Jupiters andar finnas också sådana som tyckas svarta och kallas skorstensfejare; dessa tyckas motsvara sädesblåsornas provins i den största människan och kunna icke utan svårighet upptagas i himlen.

Jupiterandarna blefvo mycket förundrade, då Sw—g talade om våra tryckstilar och detta vårt sätt att sprida Ordet.

Jupiterbornas himmel är afskild från vår himmel; änglarna äro där klädda i himmelsblått med små glänsande stjärnor.

Då Jupiterborna skola dö innan årets slut, bli de flintskalliga och veta då hvad som förestår, hvilket de taga mycket lugnt. De lefva i allmänhet blott omkring trettio år och »förhimlas» därefter utan alla sjukdomar, i det de lugnt och stilla slumra hän.

Mars andar äro de bästa bland alla i vårt solsystem och likna den fornäldsta församlingen på vårt jordklot, som utgjorde ett himmelskt samhälle. Andar från Mars (till vänster i största människans bröst) kommo till Sw—g och anslöto sig till hans vänstra tinning och fläktade på den med sitt tal, som kändes som den mjukaste vindfläkt. »Och fläkten fortgick därifrån till vänstra ögat, och småningom till det högra samt nedflöt sedan, isynnerhet ifrån vänstra ögat till läpparna, och när den kom till läpparna inträdde den genom munnen och genom en väg inom munnen och just genom Eustachiska röret in i hjärnan. När fläkten kom fram dit, då förstod jag deras tal och det blef mig gifvet att tala med dem».

Marsandarna andades liksom den fornäldsta församlingens på jorden medlemmar medelst den inre respirationen, »som gick» från bröstkorgens trakt hänemot naflen och därifrån flöt uppåt genom bröstet och med en omärklig fläktning mot munnen». (N. 87).

Marsandarna föreställa »midten mellan det förståndeliga och det viljeliga, således mellan tanken och böjelsen och de, som äro de bästa af dem, tankens böjelse. Däraf härrör det att deras ansikte verkat som *ett* med deras tanke, och att de icke kunna hyckla inför någon».

Marsandar och jordandar komma icke öfverens och, då dylika från båda planeterna en gång kommo tillsammans, blefvo de senare såsom galna.

Marsandar talade med Sw—g om samfunden på deras planet. Man känner där sina vänner genom ansiktsuttrycken. De, som börja tänka bakvändt, d. v. s. hysa villomeningar, frånskiljas ur samfunden. Självkärleken och världskärleken skulle annars störa friden; och kejsardömen och konungadömen åstadkommas.

Marsandarna voro mycket ödmjuka och sade, att de själfva egentligen äro djäflar, som Herren ständigt drager upp ur helvetet. De känna sig ofta så ovärdiga, att de ligga på knä och vända sina ansikten bort ifrån Herren, emedan de icke äro värdiga att skåda honom, och förblifva i denna ställning till dess Han upplyfter dem.

Marsinnevånarna ha gul ansiktsfärg i öfrigt, men i stället för det mänskliga skägget var den motsvarande städse skägglösa delen af deras ansikte af svartaktig hudfärg.

De ha kläder af bast, som sammanhållas med ett gummiämne, ha flytande eld, och lefva af frukter.

Sw—g såg en sällsamt flammande hand; det flammande förvandlades sedan till en skimrande fågel, som småningom förstenades, men likväl fortfor att flyga. Denna fågel betecknade andlig kärlek, men, då han förstenades, betecknade han de inbyggare, som aflägsnat sig från kärlekens goda och särskildt dem, som blott värdera kunskaper.

Han såg sedan en talande men till utseendet sofvande ande, som betecknade sinus longitudinalis i den största människan, och var oberörd af de på ömse sidor om honom verksamma hjernhemisfererna.

Sw—g kom därefter i beröring med olikartade Mars-

andar, som han efter vanligheten undervisade om ett och annat, hvilket icke förefaller mig vara ägnadt att i afsevärd grad höja mina läsares kunskaper.

I trakten för den största människans »knä-plan» fann Sw—g planeten *Saturnus* och i dess närhet massor af dess andar.

De äro redliga, blygsamma, ödmjuka och dyrka Herren, som ibland besöker dem i änglaform, och som de älska högre än lifvet.

Ibland ha de haft besök af andar från vår jord, hvilka frågat dem hvilken Gud de dyrka. Detta förefaller Saturni andar vittna om galenskap, då blott en Gud finnes.

De ha äfven haft besök af andar från Mercurius, som, annars kloka, äro galna däri, att de vilja veta allt möjligt utan hänsyn till nyttorna.

Bland Saturni innevånare finnas emellertid sådana, som dyrka det nattliga skenet från den deras planet omgifvande ringen och ifrån månarna.

Saturnusborna ha ett sinne mellan det naturliga och det andliga och föras därför emellanåt till himlen för att efter sitt besök därstädes återskickas till Saturnus.

Då andar från vår jord komma på besök, börja de ständigt gräla med Saturnusborna, men dessa förbli lugna, och jordandarna finna svårighet att andas och kasta sig ut; den naturliga människan blir nämligen galen, när hon inkommer i den andliga sfären.

Saturnusborna lefva i familjer, äro vegetarianer och äro lätt klädda.

På planeten *Venus* finnas två slags människor: milda och mänskliga samt omilda och nästan vilddjursartade.

De förra företräda i den största människan minnet af

materiella saker, som öfverensstämmer med minnet af immateriella saker. Då Mercurii andar företräda detta senare, så komma andarna från båda planeterna väl öfverens. Äfven Sw—g kände i sin hjärna en verkan häraf.

Sw—g såg inga af de vilddjursartade Venusborna, men hörde att de till största delen äro jättar, äro dumma och idka boskapsskötsel. De helveten, som äro inrättade för dem, äro skilda från dem, som äro afsedda för oss. Några af dessa människor kunna efter svåra lidanden slutligen bli frälsta och visa, då de insläppas i himlen, en sådan glädje, att Sw—g vid berättandet däraf blef rörd till tårar.

Om *Månens* andar och innebyggare måste Sw—g ha berättat Cuno i Amsterdam mera roande saker, än han anför i sitt hithörande arbete, eller också måste Cuno ha varit ovanligt lättroad. Cuno skrattade, så tårarna kommo honom i ögonen; detta nöje bereder icke läsningen alla dödliga.

Månborna äro små som 7 års barn och ha förfärligt starka stämmor, som dundra likt åskan. De åstadkomma detta oväsen med sina bukgaser, och det utgör egentligen rapningar. Det är märkvärdigt, att de i månens tunna atmosfär kunna dundra så förskräckligt och det med rapningar till på köpet. Deras trakt i den Största Människan motsvarar proc. xiphoideus i vår kropp.

Sw—g afbryter här sin framställning om himlakropparna för att omtala, att han från himlen fått underrättelse om orsakerna, hvarföre det behagat Herren att födas och antaga mänskligt väsen just på vårt jordklot.

Den väsentligaste orsaken härtill är den, att det för all

världens mänsklighet så viktiga Ordet kunde skrifvas och tryckas på vår planet, hvarest skrifkonsten och tryckkonsten funnits och skeppsfärder och resor, som underlättat dess spridning, varit brukliga. Gud blef människa, emedan ingen kan tro på en Gud, som han icke under någon skepnad kan fatta.

På andra jordklot uppenbaras det gudomliga Sanna upprepade gånger inom familjerna genom andar och änglar, då det icke på annat sätt skulle kunna spridas — detta är här icke nödvändigt.

Härtill kommer att vi på jorden företräda det naturliga och utvärtes sinnet, i hvilket lifvets inre ting sluta. Jag förmodar att Sw—g här menar, att vi därigenom hade lättare att vinna kunskap om Ordet.

Sw—g inkommer nu på sina uppenbarelser och erfarenheter från himlakroppar utanför vår solvärld. Han inleder denna del af sitt lilla arbete »*De Telluribus in Mundo Nostro*» med några anmärkningar, som vid sidan af andra dylika, särskildt i hans *Diarium*, i *Arcana Coelestia* och i *De Coelo & Inferno* säkerligen haft ingen ringa andel i att förskaffa Sw—g anseende såsom »den moderna spiritismens fader».

Han påpekar, att himlens innevånare kunna umgås icke blott med andar och änglar från vårt solsystem utan från andra himlakroppar i hela världsaltet, men icke blott med dem utan också med deras lefvande innevånare, hvilkas inre blifvit öppnadt, så att de kunna höra dylikt tal. Men detta äger rum blott med sådana, som likna änglarna i tro och kärlek. Människan förenas blott genom tro och kärlek med Gud, som beskyddar henne mot onda andar. Därför förekomma i dessa otrons tider blott helt få människor, som tillåtas tala och umgås med andar.

Sw—g kunde emellertid medan han var här på jorden med kroppen vara med änglarna i himlen och där se häpnadsväckande ting samt — för att bringa dem, som icke äro alltför förhärdade, till att tro — omtala saker, som förlusta och locka en vetgirig människa.

Det, som utgör rymder och afstånd i den naturliga världen är, som redan nämndt, blott tillståndsförändringar i det inre (sinnet) hos andarna, och den människa, som kan vara i det andliga, kan sålunda förflyttas på ett för en blott sinnlig människa ofattbart sätt.

Sw—g fördes i sin ande i vaket tillstånd genom Herrens änglar till en himlakropp utanför vårt solsystem. Färden gick åt höger (i den Största Menniskan) och tog två timmar. Man kom först till en hvitskimrande tät sky och sedan till ett stort eldgap, som utgjorde gränsen för vårt solsystem. På andra sidan syntes redan människoliknande vakter. En del andar i följet fingo icke passera.

Sw—g samtalade med dessa främmande och annorlunda än vi beskaffade andar och frågade dem, hvilken Gud de dyrkade. De sade, att det var en ängel med ett blixtrande ansikte, som undervisade dem, men att den Största Guden är i änglahimmelns sal och är för stor för deras tillbedjan. De voro blygsamma men något enfaldiga. Detta himlaklots andar företräda något samfund i den Största Människans mjälte.

På självfva klotet syntes ängar, skogar af löfträd, ulliga får samt bondliknande innebyggare. En man spatserade stolt med högmodig gång, men en kvinna, som följde honom, tycktes ödmjuk. Mannen och kvinnan voro lika klädda.

Sw—g gör här en utflykt från det föreliggande för att påpeka, att andarna måste begagna sig af hans ögon

för att kunna se ting i världen. Människan har å sin sida, sedan hon blef så kroppslig, förlorat förmågan att se andliga ting.

Sw—g samtalade med andarna om våra vetenskaper och tekniska uppfinningar här på jorden.

Han fick se deras helvete, men vågar icke beskrifva huru rysliga innevånarna sågo ut. En sorts grönklädda trollkvinnor utöfva därstädes magiska konster.

Sw—g besökte inalles fem klot utanför vårt solsystem. Men läsaren torde nu ha fått nog af att läsa hans fantasier på detta område, och jag har fått mer än nog af att referera. De taflor han upprullar för oss, äro dessutom någorlunda lika. Det mest intressanta af hela denna del af framställningen torde vara beskrifningen på kyrkorna på en planet, som helt och hållet voro bildade af lefvande i full växtlighet befintliga träd.

* *
*

Sapientia Angelica de Divino Amore et de Divina Sapientia.
Om Guds kärlek och Visdom. (1763)

är enligt min mening det mest läsvärda arbete från Sw—gs »religiösa» period. Boken är mindre utdragen på längden än de flesta andra af hans skrifter, behandlar viktiga ämnen, står något vid sidan af hans öfriga till stor del ur *Arcana Coelestia* utdragna arbeten och ger en god inblick i Sw—gs egendomliga tänkande.

Sw—g afhandlar här Gudsbegreppet, den andliga solen, graderna och ordningen, världens skapelse och människans skapelse.

Lif är kärlek och kärlek är lif och Gud är kärlek och lif. Kärlek och visdom, som hos människan tyckas vara skilda saker, äro hos Gud ett och detsamma. Kärleken är Guds själ, visdomen hans kropp, båda tillsammans äro den substans och den form, som tillhöra det enda genom sig själf varande väsen. All annan substans och all annan form måste uppstå ur honom.

I slutet af boken (N. 283) kommer han sedermera till den slutsatsen, att universum icke är skapadt af ingenting, ty intet är intet och att göra något af intet utgör en motsägelse och är motsatt sanningens ljus, som kommer från Guds visdom. Universum är skapadt ur den substansen, det verkliga varat, som är Gud själf.

Detta låter klart Spinozistiskt, men Sw—g går nu rätt tydliga krokvägar för att undvika panteismen. Om världen är skapad ur Guds egen substans, så skulle man vara böjd att antaga, att världen tillhör Guds substans. Men Sw—g säger: »ehuru Gud skapade universum och allt som deri är af sig sjelf, så finnes intet i det skapade universum som är Gud». Personer och saker i universum äro ändliga (finita), men Han är oändlig, ett infinitum. Gud skulle annars vara delbar och vara i rumnet och människan tänka sig vara (en del af) Gud. Detta finner Sw—g vara en så afskyvärd irrlära, att den stinker som en död kropp.

Gud, som är kärleken, har därigenom behof att skapa och att lyckliggöra. Men det skapade är icke han själf; han skulle då älska sig själf, men (detta tydligen mot Malbranche) något sådant vore självkärlek, af hvilken icke det minsta finns i honom. (Se härom också *Vera Chr. Religio* N. 43—45).

Då Gud skapade världen, skilde han det skapade från sig för att kunna älska det, men då det skapade utan ho-

nom är dödt, skänker han det lif genom sin närvaro d. v. s. sitt inflöde i detsamma.

Människan har icke i sig själf lif, utan är liksom en behållare, en recipient af lifvet; hennes alla känslor och tankar äga sitt ursprung i Guds kärlek och Guds visdom.

Gud skapade människan efter sitt beläte, står att läsa i Genesis. Därför är Gud människoliknande, har ansikte, bröst, bål, länder, fötter, ögon, öron, näsborrar, mun, tunga. Alla organ ha sina motsvarigheter, händerna motsvara Guds kärlek och visdom, ögon och fötter »de gudomliga element i honom» från hvilka ögon och fötter uppkommit. Och om Gud icke varit människoliknande skulle han, påstår Sw—g, icke kunna ha skapat människan (N. 286).

I N. 17 ramlar Sw—g ned i skolastisk »filosofi». »Det är väl kändt att Gud är oändlig, ty Han kallas oändlig, men han kallas oändlig, derför att han är oändlig» etc. etc.

Änglar och människor kunna icke tänka sig Gud, icke älska honom annat än genom att tänka sig honom som en människa. Men Gud står samtidigt utanför och över all tid och allt rum. — —

I den andliga världen synes Gud som (den andliga) solen, Hans kärlek kännes som dess värme, Hans visdom som dess ljus.

Sw—g har sett den andliga solen, som synes i öster i 45 graders vinkel, som liknar vår sol i afstånd och storlek, men lyser med mera rödaktigt sken, är stillastående och ger ständigt ljus och ständig vår och utgör Guds omhölje.

Den andliga solens ständiga läge i öster bestämma väderstrecken i den andliga världen. I öster bo de i kärlek till Herren starkaste i väster de i detta hänseende svagare andarna; de visaste bo i söder, de minst visa i norr.

Äfven människan befinner sig med sin ande, sitt inre i den andliga inre världen på något enligt dessa regler bestämdt ställe. Den andliga solens utstrålning i gudomlig kärlek och visdom företräder den Helige Ande, men då den andliga solen icke är Gud kan dess utstrålning väl icke *vara* den Helige Ande.

Sw—g talar om företeelser och deras orsak. Vi skola icke taga företeelser för det verkliga utan söka detta i företeelsernas orsaker, annars bli företeelserna bedrägerier och osanningar.

Gud inflödar icke i olika utan i lika hög grad i alla änglar, men de mottaga detta inflöde i olika grader och detta gör att andarna synas vara i olika afstånd från hvarandra och synas vistas på olika ställen.

Det är i detta arbete Sw—g mest talar om de diskreta och kontinuerliga grader, som företräda hela skapelsens ordning samt förhållandet mellan Gud och naturen, mellan orsaker och verkningar, mellan grunder och följder.

Alla känna de kontinuerliga graderna af täthet och tunnhet, hårdhet och mjukhet, ljust och mörkt, hetta och köld etc.

Sw—g framhåller att han icke känner någon, som talat om diskreta grader. Jag har redan sid. 287 påpekat att detta är ett minnesfel, då han bevisligen kände Jamblicus och med allra största sannolikhet kände Proklos.

Diskreta grader omfatta vanligen triader, hvilka utgöra treheter af sinsemellan kvalitativt olika saker, som beröra hvarandra blott såsom orsak, ändamål och verkan. I Gud finna vi diskreta grader i hans kärlek, visdom och nytta; hans kärlek har till ändamål nyttan och åstadkommer den genom visheten. Gud, den andliga världen och

den naturliga världen utgöra också diskreta grader i en triad.

Där finnes triader i hela naturen, därför att det finnes en triad, en trehet — men icke en trehet af tre personer — i Gud af Fader, Son och Helig Ande.

I himlen ha vi en triad af den coelestiala himlen, kärlekens hemvist, den spirituala (andliga) himlen, vishetens hemvist och den naturliga himlen, nyttornas hemvist. Mot dessa tre himlar svara tre helveten o. s. v.

Sw—gs åsikter om skapelsen utvecklade sig, som jag kan finna, från den gamla teorien om skapelsen ur intet. Därefter kom först den zenonska punkten (sid. 227) och försöket att efter Wolff bygga en brygga mellan det andliga och det materiella och slutligen det som här angifves.

Om skapelsen anmärker nu Sw—g, att andevärlden bildas af den förtätade auran kring den andliga solen, den naturliga världen från den förtätade auran kring den naturliga solen, som består af eld. Det finnes en bestämd artskillnad mellan hela den andliga och den naturliga världen, men båda bero af hvarandra, i det det andliga tillhör själen och det naturliga tillhör kroppen.

Allting i den andliga världen har, bemärker Sw—g, alldeles samma utseende som i den naturliga världen: land, berg, kullar, dalar, slätter, fält, sjöar, floder, källor. I himlen finna vi paradisiska trädgårdar, lundar, skogar med träd, frukter och frön af alla sorter, växter, blommor, gräs och allting som tillhör växtvärlden, djur, fåglar, fiskar och allt, som tillhör djurvärlden.

Äfven på detta område visade Sw—g en viss förmåga att systematisera under sin sjukdomsperiod.

Herrens influx, inflöde i naturen förmedlas genom den andliga solen; den naturliga solen, som i och för sig

är död, öppnar blott naturen i de ytligaste lagren af det kroppsliga, dess epidermis för det nämnda inflödet. Och allting i naturen utgör någon motsvarighet till något hos människan.

Jordens onda nyttor utgöras af giftiga eller annars skadliga ting i djurvärlden, växtvärlden och mineralvärlden; dessa stamma från helvetet.

Sw—g omtalar därefter åsikten om generatio spontanea, hvilken han delar med åtskilliga andra från hans tid (se här sid. 253 o. följ.).

Han öfvergår sedan till frågan om viljan och förståndet. Då Gud ur sin egen substans, den honom omgifvande andliga solen skapade människan skapade han i henne två behållare och boningar för sig själf, viljan och förståndet — viljan för Hans gudomliga kärlek och förståndet för Hans gudomliga visdom. — —

Båda dessa äro andliga organismer, säger Sw—g på ett ställe (N. 373), två organiska former bildade af de renaste ämnen och finnas i hjärnan, som utgör människans början, och ur hvilken (oriktigt!) i lifmodern kroppen utvecklas (N. 365, 367, 388).

I kroppen företrädes viljan af hjärtat, förståndet af lungorna.

Att hjärtat motsvarar viljan och känslorna inses däraf, att känslorna inverka på dess rörelser, hvilket redan de gamla insågo och många talesätt antyda. Ordet, som är skrifvet i motsvarigheter, omtalar det sanna. Den andliga värmen, som är kärleken, flyter till hjärtat och till blodet, som är rödt, emedan det är kärlekens motsvarighet.

Att lungorna motsvara förståndet är också klart. Ingen kan tänka utan att hans andning samverkar; när han tänker tyst, andas han tyst; när han tänker djupt,

andas han djupt o. s. v. Och allt tal är uteslutet utan lungornas medverkan.

Hjärtat regerar lungorna, ansåg Sw—g. (Det vore mindre oriktigt att säga, att lungorna regera hjärtat, ty respirationen inverkar kraftigt på hjärtslagen).

Vi ha (sid. 305) sett att Sw—g ansåg, att lungorna ur luften upphämtade födoämnen. Det anmärkningsvärda på detta område i den bok, vi nu referera, är att han (N. 420) anser, att arten af det urval af ämnen lungan därvid gör beror på den andandes känslor och natur; den välvillige upptager ur luften andra ämnen än den ondskefulle; den förre älskar därför ren, den senare oren luft.

I *De Divino Amore* etc. anser Sw—g, (N. 384), att viljan har sitt säte i en af stora hjärnans hemisfärer och förståndet i den andra hemisfären (se hans tidigare åsikter härom i min första del, sid. 327—329). White påpekar (sid. 236 i Vol. II af hans »Swedenborg»), att Sw—g i *Apocalypsis Explicata* N. 61 i *V. Chr. Religio* N. 564 och i *De Commercio Animæ & Corporis* N. 13, framställer den åsikt, som han i det förstnämnda af dessa arbeten anger sålunda: »inflödet (af Gud) i viljan eger rum i bakhufvudet, och sålunda i cerebellum (lilla hjernan) och fortskrider därifrån fram till främre delen af cerebrum (stora hjernan), hvarest förståndet har sitt säte. Att inflödet tager denna väg har jag lärt genom mycken erfarenhet».

Sw—g slutar sina fantasier om hjärnan i sitt ifrågavarande arbete med att meddela, att han i himlens ljus sett hjärnglobuli af tre olika grader samt två hjärnkamrar i stora hjärnan, den högra för kärleken och den vänstra för visdomen, och att de genom underbara kommunikationer voro makar och kamrater. De två inre

serierna af globuli voro ordnade och formade för himlen och de två yttre dito för helvetet och att i händelse af en regeneration de senare skulle besegras af de förra. (Cit. efter White, Vol. II s. 235).

Vi se i dessa fantasier, att den nordiske »ofelbare» profeten under sin religiösa period lät sina fysiologiska åsikter starkt påverkas af sin religiösa dogmatik. Denna öfver alla beräkningar växande del af mitt arbete tillåter mig icke att ingå i detaljer häröfver, och jag nödgas utesluta allt, som icke förefaller mig väsentligt. I det nu ifrågavarande arbetet anmärker jag emellertid, att vi i N. 362, 365, 367 och 388 lära, att människans vilja och förstånd har sitt säte icke blott i hjärnan utan i hela kroppen, och att hjärnan är människokroppens första del samt att ur den utvecklas hela den öfriga kroppen. I N. 584 af *Vera Chr. Religio* läsa vi, att den mänskliga säden alstras i förståndet och formas i viljan, samt därifrån öfverföres till testes, hvarest den får sitt naturliga öfverdrag, och därifrån föres till lifmodern och sedan ut i världen. [1]

* *

*

Dilitiæ Sapientiæ de Amore Conjugiale [2] *post quas sequuntur Voluptates Insaniæ de Amore scortatorio.*
(Amster. 1768).

---

[1] Apropos: Hvarför äro i pastor Boyesens öfversättning till svenska af *Vera Chr. Religio* denna paragraf och alla dylika mellan 539 och 560 uteslutna? N. 539 står att läsa på sidorna 599 och 600, nästa paragraf på den sistnämnda sidan är N. 560.

[2] Sw—g skrifver *conjugialis* i stället för *conjugalis* — förmodligen emedan han tyckte, att det förra ordet låter bättre.

VISHETENS FÖRNÖJELSER
angående
ÄKTENSKAPLIGA KÄRLEKEN
hvarefter följa
GALENSKAPENS VÄLLUSTER
angående
HORISKA KÄRLEKEN

Öfvers. af C. J. N. Manby.
(Stockh. 1895).

Sw—g har om dessa saker genom ett ytterligt användande af sin vanliga, oändliga omständlighet och sina dito dito repetitioner fått ihop ett arbete, som i den svenska öfversättningen upptar 592 sidor.

Man torde förstå nödvändigheten för mig att referera kort.

Han förutskickar sin ofta återkommande upplysning, att det har behagat Herren att uppenbara sig för honom och att sända honom att lära det, som skall tillhöra den Nya Församlingen, hvilken i Uppenbarelseboken förstås med Nya Jerusalem.

En basunängel uppenbarade sig för Sw—g, som då var i anden, och stod på en kulle i andevärlden (midt emellan himmel och helvete). Ängeln meddelade, att han var sänd för att sammankalla de ryktbaraste genom lärdom, de skarpsinnigaste i snille och de namnkunnigaste i vishet för att höra hvad de tänkt om himmelsk fröjd och evig lycksalighet. Sw—g fann det säkerligen alldeles i sin ordning, att alla dessa män samlade sig kring honom själf. Och snart kommo till den nämnda kullen två hopar från norr, två från väster och två från söder, samt en sjunde från öster, hvilken senare lyste så starkt, att den icke kunde ses af de öfriga.

Alla dessa sju skaror uttalade sina meningar i ämnet och ledsagades därefter af ängeln på ett besök i himmelriket, där fröjden består i att göra nytta och detta nöje har sitt väsen af kärlek och sin tillvarelse af vishet.

De voro nu närvarande vid måltider i himlen, hvarest värdarna voro framstående bibliska storheter från och med Abraham till och med apostlarna. Allt var ytterst praktfullt.

Ett töcken steg upp, som gjorde, att af gästerna, som kommit med Sw—g, de äldre kände sig vara konungar och de yngre furstar. Troner och spiror, guldlänkar, riddarordnar och diamantringar saknades icke, och hvar och en fick två betjänter, som kommo flygande. Efter tre timmars förlopp öppnades en himmel öfver deras hufvuden och änglarna sågo ned på dem och frågade: »hvarföre sitten I så fåniga och spelen gyckelmakare? Man har drifvit gäck med er och från människor förvandlat er till afgudabeläten, därföre att I i edra hjärtan inbillat er att I skolen regera med Kristus såsom konungar och furstar» etc.

Efter denna lilla från änglar förvånande öfverraskning vek töcknet med fantasifläkten bort, och en hvitglänsande sky kom med en fläkt af vishet; och nu blefvo gästerna verkligen införda i paradiset vid första ingången till himlen.

Då de där lärt sig att himlens fröjder bestå i tillståndet af kärlek och vishet, och att kärleken och visheten förbindas i nytta, utvaldes tio, som fördes längre in i paradisets trädgårdar och mottogo en bjudning ifrån en furste att deltaga i en måltid. Allt var återigen mycket praktfullt med guld och diamanter och ädla stenar och dyrbara dräkter etc. etc. Fursten höll ett litet tal om kärlek, vishet och nytta. Efter en supé hos en »sidorådsherre»

gingo alla till sängs hvar och en i sin kammare och skulle dagen därpå bjudas till ett bröllop.

Vid bröllopet kommo sex brudtärnor och därefter bruden och brudgummen. Bruden fick en ring, ett armband och ett pärlhalsband och brudgummen kysste henne; men präst undvarades — en dylik hade likväl närvarit vid förlofningen och löftenas afläggande. Man åt och drack, efter att ha samfäldt välsignat de nygifta, och tärnorna följde brudparet till bröllopskammarens tröskel.

Därefter skulle gästerna samtala med tärnorna, och dessa kommo, men blefvo plötsligen rädda och drogo sig tillbaka. Ängeln talade om för gästerna, att detta skett, emedan de, gästerna, icke fullt kyskt sett och tänkt på tärnorna — hvilket i fråga om så utomordentliga skönheter förlåtliga fel erkändes.

Dagen därpå var det sabbath i himmelriket, och man gick till ett tempel, som rymde tre tusen personer och hörde en predikan full af vishetens ande.

Efter tre dagar var hela utfärden till himmelriket slut; man fick afkläda sig de kläder, man mottagit vid sin ankomst, påkläda sig sina gamla och återfördes af ängeln till den ursprungliga samlingsplatsen. Sw—g försäkrar återigen, att hela berättelsen är sann, och att det första tilldrog sig i andarnas värld midt emellan himmelen och helvetet, och det därpå följande i det himmelsamfund, hvarifrån basun-ängeln kommit. — —

Kärleken till könet tillhör alla djur och därföre också den naturliga människan. Men den äktenskapliga, andliga kärleken tillhör blott människan, och blifver hos den andliga människan »kysk kärlek till könet». Den inflödar från Herren i människans själ, nedstiger därifrån till hennes sinne, och genom detta till hennes kropp. (N. 101).

Angående det mycket omtalade äktenskapet mellan

Herren och församlingen säger Sw—g (N. 116), att Herren är brudgummen och äkta man, församlingen bruden och hustru, Herren fader och Församlingen moder; alstren af detta äktenskap äro sanningar och godheten hos alla andliga. Detta utgör en motsvarighet till den mänskliga äktenskapliga kärleken med afling af barn etc. Ordet är förbindelsemedlet. För en vanlig människa förefaller denna »korrespondens och motsvarighet» gå rätt långt in på det på en gång löjliga och vedervärdiga.

* *

*

Härpå följer en framställning om äktenskap i himlen med ty åtföljande »minnesvärdigheter».

Sw—g påpekar, att människan lefver som människa äfven efter döden, att mannen är äfven efter döden man och kvinnan är kvinna, och hos en hvar kvarblifver hans eller hennes kärlek, särskildt kärleken till könet och hos dem, som komma till himlen, den äktenskapliga kärleken. Allting är i det hänseendet alldeles såsom här på jorden, och därom har Sw—g funnit bekräftelse genom egen iakttagelse.

Allt detta har den hållhake, att Jesus, som bekant sagt att i himlen gifvas inga äktenskap. Sw—g reder sig emellertid ur denna dilemma på ett sätt, som tyckes ha blifvit ett exempel för alla swedenborgare; de äga en otrolig förmåga att bortförklara besvärliga sakförhållanden. Han påstår, att Jesus härmed afsåg det andliga giftermål, hvarmed menas förbindelsen med Herren, och när människan ingått denna på jorden och därför kommer till himlen, behöfves icke där något nytt dylikt äktenskap ingås (N. 41).

En morgon såg Sw—g (N. 42) alla tre himlarna öppna och en röst, som af en basun underrättade honom därom att, då han nu grundade på den äktenskapliga kärleken, hade Herren beslutat att öppna himlarna för honom och till honom nedsända ett par äkta makar. Från den högsta himlen kom också genast en diamantstrålande vagn med snöhvita hästar och Sw—g såg en ängel i vagnen, men märkte snart, att där funnos två. De sutto bredvid hvarandra och höllo turturdufvor i händerna och ropade till Sw—g med förfrågan, om han önskade, att de skulle komma närmare, men bådo honom akta sig för den himmelska glans, som de medförde. De hade lefvat saliga som makar i himlen sedan guldåldern. Oaktadt de kommo från den högsta himlen, buro de kläder, och Sw—g beskrifver utförligt prakten i tyger, ädla stenar och sköna färger. De syntes båda vara helt unga och af en bländande skönhet. Hvar och en af dem talade städse för båda, och därvid hördes ljudet af äktenskaplig kärlek. Besöket blef helt kort, och de återkallades snart till himlen.

Efter döden råkas vanligen makar och lefva någon tid tillsammans. Men i den mån som de »afkläda det utvärtes och inträda i sitt invärtes», blir det klart för dem, om de passa för ett äktenskapligt lif med hvarandra. Om så icke är händelsen, blir hvardera af dem gift med någon, som passar. Hvarje par njuter könsligt äktenskapligt umgänge. Detta medför icke barn utan blott andlig afvelsamhet i kärlek och vishet och är angenämare och saligare än sexuell samvaro på jorden, utan att medföra trötthet. Ogifta, som önska lefva i celibat, lefva vid sidan af himlen.

Ett dylikt himmelskt äktenskap kan blott lefvas af dem, som gå till Herren, som älska församlingens san-

ningar och göra hennes godheter. Här liksom annorstädes se vi, att Sw—g vid sidan af de goda gerningarna fordrar den sanna tron, d. v. s. sin egen tro. Den äktenskapliga kärleken utgår från det godas och sannas äktenskap och har sin motsvarighet i Herrens och församlingens äktenskap, och är himmelskt, andligt, heligt, rent och skärt. Det fanns i de förgångna tidehvarfven på jorden, men är numera mycket sällsynt, och Herren (N. 73) förde Sw—g till himlarna för att han skulle kunna beskrifva det. Och det har han gjort i »minnesvärdigheter», som vi här nödgas till allra största delen förbigå.

Han beskrifver äfven sammanlefnaden i helvetena; där råder lösaktighet med tillfälliga oharmoniska förbindelser och onda kärlekar, som äga sin motsvarighet i eld och svafvel (N. 80).

Sw—gs fantasi förer honom in i underbara föreställningar. Han vaknade (N. 158) en morgon af den ljufvaste sång, som hördes från en viss höjd öfver honom. Denna sång var icke annat än känslan af den äktenskapliga kärlekens förnöjelser, som af hustrur i himlen gjordes sjungande. Att så var märkte Sw—g af sångens ljud, i hvilken dessa förnöjelser på underbart sätt varierades.

Sw—g ägnar åtskilliga nummer af sitt hithörande kapitel åt begreppen kyskt och icke kyskt, som jag i starkt sammandrag återger. Den sannt äktenskapliga kärleken — och endast den — är själfva kyskheten. Kyskhet kan icke sägas om dem, som sakna könsdrift, t. ex. om barn, eller om snöpingar, icke heller om sådana, som af yttre orsaker afhålla sig från könsligt umgänge. Öfverhufvud är ett äktenskapligt lif, som utgör en motsvarighet till Herrens och församlingens äktenskap, tillhör det mänsk-

liga lifvets fullhet, och är nödvändigt för fortplantning, att föredraga framför celibatet.

Sw—g konverserade rätt mycket med hustrur i himlen (N. 155) och bad dem förbindligt, att de för honom måtte yppa något om sina förnöjelser af den äktenskapliga kärleken, och de villforo godhetsfullt i någon mån denna verkligen djärfva anhållan. Därvid syntes en dufva med silfverglänsande vingar och med en guldkrona på sitt hufvud såsom ett tecken, att det var tillåtet (att yppa, förmodar jag). Sw—g blef allt mer frågvis, men dufvan flög då sin kos. En svan i ett fikonträd (en ovanlig företeelse här på jorden!) flög också sin kos, och det var för de äkta männen, som Sw—g också ville utfråga, ett tecken att iakttaga tystnad om den äktenskapliga kärleken.

Sw—gs utförliga framställning om att makar icke äro två utan ett i sina själars och sinnens förbindelse, anser jag mig kunna förbigå, och detsamma är förhållandet om hans framställning om förändringarna i människans lifstillstånd från födseln och till döden. Männen äro därvid former af vetande, förstånd och vishet, kvinnorna af kärlek till dessa egenskaper hos männen.

I allmänna anmärkningar angående äktenskapet ger Sw—g bl. a. den för åtskilliga äkta män högst öfverraskande upplysningen, att kvinnornas förståndighet i äktenskapet är sedesam, grannlaga, fridsam, eftergifvande, mjuk och vek. Den äktenskapliga kärlekens sfär emottages af hustrun och lämnas af henne åt mannen, som är sträfvare, hårdare, modigare och själfsvåldigare. I sin framställning om orsakerna till kallsinnighet är denne ungkarl ytterst djupsinnig och vidlyftig och rätt uttömmande. Han omnämner, exempelvis, att en af dessa orsaker utgöras af det beklagliga förhållandet, att man-

nens tanke om dagen och om natten angående hustrun är att hon vill, under det tvärtom hustruns tanke om mannen är, att han icke vill. Han omtalar orsakerna till skiljsmässa, och detta för oss osökt till Sw—gs mycket omtalade sexuella moralkodex, som utgjort det förnämsta hindret för hans religions spridande i England och i Nordamerika.

Hvad skulle väl enligt Sw—g ske, när någon af de många yttre eller inre orsaker, som Sw—g anför såsom tillintetgörande den äktenskapliga lyckan, och som kunna antagas vara kända af läsaren utan uppräkning, när, korteligen hustruns härsklystnad eller mannens otrohet eller något annat missförhållande genom den ene eller andras eller bådaderas vållande gjort utsikterna till ett godt samlif hopplösa, när på någondera eller båda sidor en oläklig förbittring inträdt?

Sw—g är äfven under sådana förhållanden emot yttre *skiljsmässa.* Både det andliga och det kroppsliga äktenskapet kunna ohjälpligen vara förbi, men vänskapen bör bibehållas och han betraktar till och med *skenbarheten* af kärlek och vänskap såsom nyttiga, nödvändiga och lofvärda. De smaka af rättvisa, omdöme och klokhet, af förbättring och foglighet, bidraga till bevarande i husliga saker och till inbördes hjälp, äro till fördel för barnen, för fred i släkten och för det goda ryktet utomhus, till förhinder för utspridandet af rykten om makarnas tvister och befordra bibehållandet af fördelaktiga förbindelser samt möjligheten af full försoning i verklig vänskap och godt umgänge. Med ett ord, och som en fransman skulle uttrycka det: il faut s'arranger aussi bien que possible. (N. 276—290).

Allt detta låter ju rätt förståndigt. I N. 292 omtalar emellertid Sw—g, som i det stora hela tyckes sätta man-

nen betydligt öfver kvinnan icke blott i förstånd utan äfven i godhet, tillvaron i världen af helvetiska äktenskap emellan makar, »hvilka invändigt äro de hätskaste fiender och utvändigt som de mest förbundna vänner». Sw—g yttrar om hustrurna i dessa äktenskap: »mig förbjudes visserligen af hustrur af sådan sort, som äro i den andliga verlden, att i offentligt ljus framställa dessa äktenskap; ty de frukta att deras konst att erhålla makten tillika bekantgöres, hvilkens fördöljande de likväl i högsta grad åtrå. Men emedan jag eggas af männen i den verlden till att upptäcka orsakerna till deras inre list och liksom raseri, som blifvit infördt i deras hjertan emot hustrurna i följd af dessas hemliga konster, så vill jag allenast anföra dessa saker som följa».

Hemligheten till hustrurnas förmåga att lägga männen under sitt väldes ok, består däruti, säger Sw—g, och sker hos råa hustrur genom snäsor och omskiftande ynnestbevisningar, hos andra genom ständiga hårda och obehagliga miner och hos ännu andra dylika annorlunda; men hos förfinade hustrur genom oaflåtliga böners enträgenheter, och, om de lida hårda saker af dessa, genom ihärdiga motstånd mot äkta männen, stående på sin jämlikhets rätt i kraft af lagen, på grund af hvilken rätt de djärfvas göra sig hårdnackade, ja, om de skulle utkastas ur huset, så gå de tillbaka efter behag samt påstå enahanda ting; de veta nämligen, att männen iföljd af sin natur ingalunda kunna motstå sina hustrurs enträgenheter, och att de efter vikandet från deras godtycken underkasta sig, och att hustrurna då under sitt välde visa äkta männen höfligheter och smicker».

Sw—gs framställning om förlofningar och bröllop, eller om hvad han kallat »den äktenskapliga kärlekens ordning med dess sätt från dess första värme till dess första

fackla», förbigår jag här såsom varande af ringa intresse. Icke heller behöfva vi stanna vid den äktenskapliga kärlek, som är »brådstörtad och utan ordning och dennas sätt, och bränner ut märgsubstanserna och tilländagöres». Slutligen torde det knappast löna mödan att följa Sw—g på hans undersökning om förnyade äktenskap och »huruvida de kunna kallas successiva månggiften» eller om de saker »som hos resonnörer pläga lägga sig som betänkligheter till betänkligheter».

Om månggifte säger Sw—g, att det icke är tillåtet, emedan en sann äktenskaplig kärlek med Herren allena kan gifvas mellan två och att i denna och i ingen annan kärlek är himlen inskrifven med alla dess lycksaligheter.

Hos det israelitiska folkslaget var det tillstadt att taga flera hustrur, emedan hos detsamma ingen kristen församling fanns och därför ej heller en sant äktenskaplig kärlek kunde gifvas (N. 340).

Och hos muhammedanerna är det tillstadt att taga flera hustrur, emedan de icke erkänna Herren Jesus Kristus som en med Jehovah Fadern och sålunda för himmelens och jordens Gud, och därför icke kunna mottaga en sant äktenskaplig kärlek. Han upplyser oss vidare därom, att den Muhammedanska himlen är utanför den kristna himlen, och att den är delad i två delar, en öfre och en undre, och att i den öfre komma blott de, som haft *en* hustru.

Denna muhammedanska himmel har gifvit mig något att tänka på; man har där den enorma fördelen att slippa att möta swedenborgarne. Muhammedanerna själfva hålla emellertid styft på sin rätt att ha flera hustrur. Jag hade en gång en liten dispyt med en af dem och frågade honom, hur i all världen han bar sig åt för att reda sig med fyra hustrur, då så ytterst få kristna kunde

någorlunda väl hålla stången mot en enda. Han svarade med en axelryckning, att hans fyra hustrur alla voro mycket fogliga, och att det att ha en enda skulle förefalla honom vara ungefär detsamma som att till hvarje middag spisa samma rätt.

Sw—g är rätt human mot muhammedanerna och säger, att månggifte är ingen synd hos dem, hos hvilka det finnes på grund af deras religion. Den enda följd däraf är (N. 352), att de icke komma i samma himmel som swedenborgarne, hvilket, som redan antydt, förefaller mig vara mera en fördel än ett straff.

Då Sw—g så ytterst utförligt afhandlar allt som hör till äktenskapet, ägnar han äfven ett drygt antal paragrafer åt svartsjukan eller (som öfversättaren återger ordet *zelotypia)* åt nitälskan. Det gifves två olika slag af svartsjukor, säger Sw—g, en rättmätig dylik hos makar, som älska hvarandra inbördes och en orättmätig hos misstänksamma naturer, som iföljd af ett »klibbigt och gallrikt blod» lida af en sinnets sjuklighet. Den, som hyser en god kärlek, nitälskar eller är svartsjuk på ett annat sätt än den, som har en ond kärlek, och hvars nitälskan slår ut i hat och hämnd. Hos makar, som älska hvarandra uppstår en rättmätig fruktan för en delning af den äktenskapliga kärleken, som då måste förgås. Men svartsjukan finnes också hos makar, som icke älska hvarandra och uppstår till och med mot frillor. I afseende på de olika slagen af svartsjuka skiljer Sw—g liksom i afseende på så mycket annat, på ett lägre »naturligt» och ett högre »andligt» slag. Den andliga svartsjukan finnes blott i engiftet, i månggiftet blott den naturliga.

Liksom den äktenskapliga kärleken med begäret att framalstra så utflödar också från Herren i människan kärleken till barnen, som icke kunna skydda och uppehålla

sig själfva, och denna kärlek finnes såväl hos onda som hos goda människor och till och med hos djuren. Den är starkare hos kvinnan än hos mannen och utgör en sfär af oskuld och frid ifrån Herren (N. 385), som inflyter hos de små barnen och från dessa sträcker sina verkningar till föräldrarna. Sw—g ser i det hela den i naturen vanliga fortgången ifrån ändamålet genom orsaken och till verkan. Ändamålet i detta fall är framalstringen, orsaken, genom hvilken detta ändamål förverkligas, är den äktenskapliga kärleken med aflandet och frambärandet af fostret; i detta senare finna vi verkan och i denna serie se vi Herrens kärlek, vishet och nytta. — — —

Från paragrafen N. 423 och till N. 535 (122 sidor) ägnar Sw—g åt *Galenskapens Välluster angående den Horiska Kärleken.* Han skyndar sig genast att definiera, hvad han själf förstår med detta uttryck.

»Dermed förstås icke lönskaläges-kärleken, som går före äktenskapet, ej heller den, som följer detta efter makens död, icke heller konkubinatet, som ingås på grund af (»lagliga») sinnliga, rättmätiga och högviktiga orsaker, ej heller förstås de milda slagen af äktenskapsbrott, ej heller de svåra slagen deraf, ifrån hvilka menniskan bättrar sig, förty dessa blifva icke motsatta och de förra äro icke motsatta den äktenskapliga kärleken». »Utan med horisk kärlek, motsatt den äktenskapliga kärleken, förstås här kärleken till äktenskapsbrottet, då den är sådan, att det icke anses för synd, ej heller för ondt eller oärbart mot förnuftet, utan för tillåtet i samklang med förnuftet».

Äfven i dessa rader ljuder Sw—gs rätt fria åskådning i sexuella saker, som förorsakat en så stark ovilja mot hans läror och hans sekt i de länder, hvarest dessa i

någon afsevärd grad förmått utbreda sig. Denna fria åskådning utgör en af de få väsentliga skillnaderna mellan den dippelska formen af pietism och swedenborgianismen. Dippel betraktade rent af den fullständiga abstinensen från all sexuell verksamhet som en förtjänst, såsom kronan på mänsklig helgelse. Sw—g förordar äktenskapet och går enligt mångas mening väl långt i sina ursäkter för sexuell verksamhet utanför detsamma.

Den horiska kärleken är motsatt den äktenskapliga kärleken, såsom den naturliga människan i och för sig är motsatt den andliga människan, såsom det onda och falska är motsatt det goda och sanna, såsom helvetet är motsatt himmeln. Den förra förnedrar, den senare upphöjer människan. Den horiska kärleken börjar ifrån köttet, den äktenskapliga i anden och är andens ännu i köttet. Båda kärlekarnas sfärer möta hvarandra både i den naturliga och i den andliga världen, men förbinda sig icke med hvarandra. Människan äger valet mellan den ena och den andra.

Men låtom oss se till de stadganden, Sw—g verkligen meddelar sin kyrka i ämnet och göra honom i detta som i annat full och hederlig rättvisa.

I N. 884 *ursäktar* Sw—g till en viss grad det, som vår lag kallar lönskaläge, på den grund att könsdriften hos somliga män är så stark, att den icke utan skada kan tillbakahållas. Det måste dock hållas afsöndradt från allt äktenskapligt, får icke äga rum med en mö och bör helst inskränkas till en enda person. Sfären af lusten därtill står midt emellan den horiska och den äktenskapliga kärlekens sfär.

Men han erinrar (N. 457), att en enda mans äktenskaplighet med en enda hustru är »det menskliga lifvets klenod och den kristna religionens förvaringsrum».

Sw—g påpekar, att två olika slag af konkubinat förefinnes. Det ena äger rum under det den köttsliga förbindelsen med hustrun ännu varar, det andra sedan denna förbindelse alldeles upphört.

Sw—g fördömmer i starka ordalag det förstnämnda konkubinatet och finner det afskyvärdt och brottsligt.

Det andra slaget af konkubinat under afsöndring från hustrun finner Sw—g, då det sker utaf »lagliga» (= rimliga), rättmätiga och sant högviktiga orsaker, icke otilllåtet. Dessa verkligen rättmätiga orsaker äro de yttre eller inre, som enligt lagen utgöra giltiga orsaker till äktenskapsskillnad, hvilka äro tillräckligt allmänt kända. Sw—g uppräknar dem i detalj; de kunna emellertid angifvas såsom varande af olika kategorier: vissa somatiska och vissa sinnessjukdomar, äktenskapsbrott och andra förseelser mot äktenskapets plikter samt en alltför stor olikhet i lynne, åsikter och tycken.

Liksom lagen omtalar äfven Sw—g enkelt och dubbelt äktenskapsbrott; han omnämner också ett tredubbelt dylikt, som begås mellan blodsförvandter, och påpekar de starka skillnaderna i brottslighet i olika fall. Då han anser, att viljan inflyter i förståndet, men icke förståndet i viljan, anser han viljans äktenskapsbrott vara de svåraste. De begås af sådana, som anse dem för tillåtliga och välbehagliga och ej af den vikt, att man därvid behöfver rådfråga förståndet.

Att beröfva en kvinna hennes oskuld utan afsikt till äktenskap är nesligt, och medför efter döden svåra straff.

Den, som ger vika för lusta till fullständig lösaktighet, tillintetgör hos sig all äktenskaplig kärlek och indrages, då denna kärlek utgör det innersta och bästa af det mänskliga lifvet, i moralisk förkommenhet. Dylika personers lott blir efter döden eländig. (N. 509).

Sw—g ger (N. 512) en drastisk skildring af deras öden efter döden, som här på jorden begått våldtäkt.

Sw—gs sexuella moralkodex har väckt stor motvilja särskildt i England och Nordamerika och i andra bekännares ögon omgifvit den swedenborgska sekten med ett visst rykte för bristande »respectability» på detta område. Jag kan likväl icke afhålla mig från att uttala att för dem, som lärt känna det engelska och det nordamerikanska folket, ter sig en stark motsats mellan deras ofta uttalade teoretiska åsikter om det sexuella och de riktlinjer, som en mycket stor del af båda folken följa i det praktiska. I fråga om handlingar tyckas både engelsmän och amerikanare ofta stå ganska nära Sw—gs precepter. Dessa förefalla också, om än mycket »fria», vara rimligare än Dippels .

* *
*

Vera Christiana Religio (London 1771).

DEN SANNA KRISTNA RELIGIONEN

(Öfvers. af Boyesen, Stockh. 1914.)

är Sw—gs sista färdiga och utgifna arbete, innehåller hela hans lära om Gud för den Nya Kyrkan och omfattar i pastor A. T. Boyesens svenska öfversättning 870 sidor.

Den är liksom Sw—gs andra skrifter ytterst omständlig och innehållet skulle säkerligen lämpligen kunna framställas på 150—200 sidor. Då därtill kommer, att det allra mesta, som förefinnes i de 14 kapitlen af denna Sw—gs sista bok, är framställdt i hans föregående arbe-

ten, af hvilka åtskilliga här äro förut refererade, och jag dessutom redan lämnat talrika citat ur själfva den ifrågavarande boken, så har jag här föga att tillägga om dess innehåll. Jag tvekar därvid icke att här och hvar beröra en del, som redan blifvit anfördt, för att underlätta läsarens öfversikt öfver det hela.

I det första kapitlet afhandlar Sw—g gudomsväsendets enhet och förklarar, att den som icke erkänner den, är fördömd och äger intet samband med kyrkan, att Gud är omätlig i rymden och evig i tid eller »utan rymd i rymden och utan tid i tiden». Kärleken och visheten utgöra hans väsen. Han är allsmäktig, allvetande och allestädes närvarande. Han har skapat den andliga och den naturliga världen enligt en viss ordning och enligt sin bild. Det hela afslutas med en liten skildring af en satán och en siren, d. v. s. af en sådan helvetisk varelse, »som för sig bekräftat falskheter» och en af helvetets baksluga, lösaktiga och förföriska kvinnor.

Det andra kapitlet handlar om återlösaren och återlösningen, om hvilken jag tillräckligt talat i det föregående. Här erinrar jag blott därom, att den ortodoxa kyrkans lära om att Kristi lidande på korset utgjorde återlösningen är, enligt Sw—g falsk, och har tillika med treenighetsdogmen förvändt hela kyrkan, så att ingen sann kvarlefva alls finnes i henne.

I tredje kapitlet framhåller Sw—g, att den Heliga Ande utgår från den ende Guden och sålunda från Herren Gud Frälsaren, att en treenighet af personer är ett påfund af kyrkomötet i Nicæa samt att i följd däraf ingen skulle kunnat bli frälst, om icke Herren upprättat den Nya (swedenborgska) Kyrkan.

I fjärde kapitlet omtalas Ordets här förut afhandlade bokstafliga, andliga och himmelska betydelser.

Det femte kapitlet innehåller en utläggning om de Tio Budorden.

Det sjätte kapitlet handlar om tron. Man kan förvärfva sig tro, men den kommer likväl från Herren och Herren, kärlek och tro utgöra liksom ett lif. Människan är i allt detta blott en mottagande form af hans inflöde. Kärleken och tron, hvilka båda äro nödvändiga för saligheten, äro tillsammans i goda gärningar. Oäkta är hvarje tro, som afviker från den enda sanna, d. v. s. från Sw—gs tro. De, som icke ha den tron, ha ingen tro, äfven om de lefva sedligt, samt tala och lära förnuftigt.

Sjunde kapitlet handlar om viljan och förståndet, om kärleken till himlen, till världen och till sig själf samt om goda gärningar. Blott de goda kunna hysa kärlek till Gud och nästan, och blott de som tro, äro goda, ty blott de, som älska sanningen, älska det goda.

I åttonde kapitlet, som handlar om den fria viljan, är kärnan den, att människan så länge hon lefver, af goda och onda andar hålles i midten mellan himmel och helvete och därigenom i en andlig jämvikt, som utgör den fria viljan. På grund af den fria viljan kan tillräknelse äga rum.

I nionde kapitlet framhålles, att människan genom bättring minskar sin medfödda böjelse till det onda och att kunskap om synden och bekännelse däraf är början till bättring, som yttrar sig i afhållandet från det onda hvilket härigenom blir allt lättare.

I tionde kapitlet få vi veta, att den nya födelsens första handling afser förståndet och utgör omskapelse, samt att dess andra handling afser viljan och utgör pånyttfödelsen, som består i den inre människans seger öfver den yttre människan samt i gemenskap med him-

lens änglar och i afvisandet af helvetets andar. I och genom pånyttfödelsen erhålles syndernas förlåtelse. Den kan likväl icke äga rum utanför de sanningar, af hvilka tron bildas.

I elfte kapitlet afvisar Sw—g tron på tillräknandet af Kristi förtjänst, som infördes af kyrkomötet i Nicæa och var okänd i den apostoliska kyrkan, hvilket tillräknande är en omöjlighet. Herren tillräknar hvarje människa det goda; helvetet tillräknar henne det onda. Det är viljan, icke förståndet, som tillräknas oss — det är med viljan, som vi tro.

Kärnan i Sw—gs lära i tolfte kapitlet om döpelsen ligger i hans uttalande att tvättningar af hvilken del af kroppen som helst blott kunna befria från (materiell) smuts, och att döpelsen sålunda är en rent symbolisk handling. Men han påpekar, att barnet därigenom införes i den kristna kyrkan och där får kännedom om Herren Jesus Kristus såsom återlösare och frälsare och sålunda kan pånyttfödas.

I trettonde kapitlet framhålles, att nattvarden *betyder* Herrens kärleks gudomliga goda och hans visdoms gudomliga sanna och ätandet *betyder* tillägnandet däraf. Brödet motsvarar Herrens kött, vinet hans blod.

I fjortonde och sista kapitlet tillkännagifves, att den kristna ortodoxa kyrkan nu nått den natt, i hvilken alla de fyra hittillsvarande kyrkorna — den äldsta, den gamla, den judiska och den kristna — nått sina dagars fullbordan. En ny morgon har följt, de onda skola skiljas från de goda, som hafva trott och tro på Herren, hvars andra ankomst nu äger rum, och af de goda bildas nu en ny änglahimmel och en ny församling på jorden. Denna Herrens andra ankomst, förutom hvilken ingen kunnat blifva frälst, sker i Ordet, som är af Gud, me-

delst en människa, Sw—g själf, för hvilken Gud uppenbarat sig. Denna Nya Kyrka, som blifvit förutsagdt i uppenbarelsen, skall blifva evigt beståndande.

Ett tillägg (från sid. 791—870) omtalar, utom apostlarnas sammankallande åtskilliga nyheter om olika individer, bekännare och folkslag från den andliga världen och en mängd »minnesvärdigheter», med hvilka jag likväl hvarken vill belasta mitt eget eller mina läsares minne.

XV.

Återblick på Swedenborgs religionslära.

Jag erinrar här om de intryck, Sw—g mottog i sitt barndomshem och om den starkt spiritistiskt anlagda, i vissa dogmatiska frågor starkt pietistiskt påverkade fadern samt om den af Sw—g själf påpekade varaktigheten af dylika barndomsintryck. Vi veta intet om Sw—g någonsin anfäktats af de så vanliga tviflen på kristendomens »grundsanningar». Vi ha heller inga anledningar att tänka oss någon sjuklig religiös verksamhet före 1730-talets senare del och tiden för författandet af *Oeconomia Regni animalis,* äfven om de här sid. 215 efter Sw—g citerade verserna skulle härröra från början af 1720-talet. Före 1744 års psykiska kris i London torde Sw—g icke haft för afsikt att uppträda som själfständig religionsstiftare, och kort före denna kris tyckes han ha velat sluta sig till herrnhutarne (se här sid. 418).

Sw—g var i det religiösa liksom i det vetenskapliga i viss mån en kompilator och eklektiker, som samlat tankar från flera håll, ehuru han på detta område företrädesvis följt *ett* bestämdt föredöme.

Vi måste för att erhålla en riktig uppfattning om Sw—gs religiösa verksamhet i stora drag göra oss reda för den religiöst-dogmatiska ställningen i Europa före och under hans tid.

Medeltiden hade utgjort den riktigt »goda gamla tiden» för kyrkan. Man kan påstå, att det var den italienska renässansen, som först störande inverkade på de för kyrkan dittills så ytterst gynsamma förhållandena. Det var icke blott inom vetenskaper, vitterhet och konster, som renässansen utgjorde en pånyttfödelsens tid. Det talrika antal välkända martyrer, som kyrkan skapade under denna tid, visar ensamt för sig, att tankarna äfven inom det religiösa området började bli lifligare — detta oafsedt det indirekta, för kyrkan fördärfliga inflytande, som återupplifvandet af den vetenskapliga, särskildt den naturvetenskapliga verksamheten medförde.

Kyrkans bästa tid var slut redan under senrenässansen.

Denna kyrkans bästa tid hade varit en välsignad tid för präster och munkar, för andliga och världsliga tyranner, för charlataner och bedragare af alla slag och framför allt för de visserligen ofta öfveransträngda bödlarne. Men för alla andra hade den varit en ännu förfärligare tid än denna det yttre världskrigets och våra egna kommissioners förfärliga tid varit för oss här i höga norden. Den »heliga kyrkan», som icke erkände någon annan kyrka, samlade ifrigt sina sterila rikedomar med större hänsynslöshet och grymhet än någonsin världsliga själfhärskare gjort. På sin väl befästade, ointagliga höjd i Rom stod hon genom seklerna med bålfacklan i ena och bödelsvärdet i den andra handen och spejade med af raseri förvridna drag efter kättare. Allt talrikare brunno öfver Europa hennes bål, allt starkare hördes tjutet från hennes tusental tortyrkammare. Vid ingången till det sekel, i hvilket Sw—g föddes, slöto sig bålets lågor på Campofiori i Rom kring den italienska senrenässansens näst Leonardo da Vinci mest strålande

och fruktbara snille. Få år därefter stod Kepler i Stuttgart inför domkapitlet och dess ursinnige ordförande skakade förgrymmad och hotande sin hand framför hans ansikte och varnade honom för följderna af att störa kyrkans frid. Och kyrkans frid stördes lika mycket därigenom, att någon instämde med Kopernicus däri, att jorden rörde sig kring solen, som därigenom att någon yttrade tvifvel om Jesu af Nazareth gudom. Den, som i mycket vetenskapligt varit en förebild för Sw—g och lämnade tillvaron blott få årtionden, innan den nordiske profeten föddes, den store Descartes, skref sina arbeten dels med tanken på dessas innehåll, dels med tanken på det intryck, de skulle göra på prästerna. Han flyttade till Holland på grund af en fransk lag, att den, som utanför kyrkans kontroll skulle publicera något, som angick religionen, skulle vara hemfallen åt dödsstraff.

De allra råaste uttryck för vidskepelse voro redan i början af 1700-talet visserligen mera sällsynta, och spiritismen hade så att säga blifvit moderniserad. Man talade ej längre så mycket om incubi och succubæ, d. v. s. om lösaktiga manliga och kvinnliga andar. Man hade på flera ställen upphört att se onda andar flyga ut ur munnen på de »besatta» kvinnorna och börjat inse, att dessa voro sjuka. Men mystiken lefde ännu under Sw—gs tid ett rätt kraftigt lif äfven i vetenskapen. Alkemistiska föreställningar höllo ännu i sig, längesedan Boyle 1661 skrifvit sin *Chemista scepticus.* Man sökte ännu efter »de vises sten», offrade stora summor på ett rent magiskt guldmakeri samt fantiserade ännu länge öfver »det filosofiska kvicksilfret», dito svaflet och dito saltet. Vid sidan af astronomien blomstrade ännu astrologien med sina horoskop. Och hvad var det annat än mysticismen, denna fördärfliga böjelse för att frossa i

oklara stämningar, föreställningar och tankar, som i senare dagar gaf sig uttryck i den tyska romantiken och dess återskall häruppe i den skandinaviska norden? Det onda är lika odödligt som det goda och mysticismen skall lefva lika länge som forskningen.

Men låtom oss afhålla oss från afvägar, och i stället yttra några ord om hvad reformationen uträttat och om hvad den icke uträttat.

Reformationen hade icke genom förståndigare dogmer höjt den allmänna moralen. Det katolska aflatskrämeriet, den calvinska predestinationsläran och den lutheranska dogmen om frälsning genom blotta tron äro alla tre absurda och förkastliga och utgöra alla tre af solklara skäl kraftiga korruptionsmedel. Jag vill icke åtaga mig att afgöra hvilken, som är dummast, af tre s. k. »åsnor», af hvilka den första tror, att han kan bli af med följderna af sina synder genom att betala pengar till prästerna, den andra tror, att hur han än bär sig åt, så är det förut bestämdt, om han skall komma till himmelen eller till helvetet och den tredje tror, att han skall bli frälst, hvad han än gör, blott han säger sig tro och själf kanske tror, att han tror på de allra »galnaste» saker. Men om jag tänker mig tre lika illasinnade representanter för alla dessa tre kategorier, så anser jag, att den, som tror, att han måste punga ut med pengar för sina förseelser, lefver under bättre utsikter att kunna hålla sig i styr än de båda andra.

Det protestantiska prästerskapet hade hvarken visat sig mera moraliskt högtstående eller mera kulturvänligt än det katolska. Det förstnämnda kämpade liksom det sistnämnda en långt tapprare kamp för sin kyrka och sin sociala ställning än för någon sin egen höga moral, och åtnjöt heller icke bland allmänheten något särskildt an-

seende för någon sådan. Dogmatiska subtiliteter ha alltid verkat mera exciterande på sinnena än moraliska föreskrifter. Människorna ha, därtill upphetsade af sina präster, tryckt ut ögonen på hvarandra, strypt hvarandra, skurit halsen af hvarandra eller bränt hvarandra i frågan om Sonen var af samma eller blott af lika väsen som Fadern.

Men ingen kyrka i världen har varit synnerligen angelägen att göra tillvaron i detta lif drägligare för människorna eller för att verkligen underlätta deras väg till egen utveckling och förbättring. Ingen kyrka har sträfvat för att i samhällslifvet genom lagar och författningar i högre grad förverkliga och göra fruktbarare kärleken till nästan, sträfvat att befordra en rimlig socialism eller m. a. o. en rimlig solidaritet mellan de olika samhällsklasserna. Kyrkorna ha tvärtom städse varit angelägna att hålla folkbildningen på en låg ståndpunkt för att bättre kunna utöfva sin andliga helvetesterrorism och bibehålla sitt eget herravälde. Därunder ha kyrkorna, enhvar inom sitt område, nödtorftigt tröstat det på grund just af detta system förvildade och farliga proletariatet med allmosor, af hvilka det icke försummat att taga sin rikliga procent, och samtidigt med dundrande stämma tillropat »folket» en sträng uppmaning att arbeta, bedja och försaka.

En icke obetydlig fördel för de protestantiska länderna var, att med klostren försvunno ett stort antal tillhåll för illa dold sedeslöshet i lättja och vällefnad.

Men vi ha att söka en annan långt väsentligare grund för det företräde i kultur, som tydligen tillkom den del af Europa, hvilken, sedan reformationen först gjort hastiga eröfringar, sedermera, då ett bredt bälte af dessa eröfringar återtogos af den katolska kyrkan, slutgiltigt

förblefvo protestantiska och stannade utanför Roms andliga herravälde. Detta kulturella företräde hade sin grund i prästerskapets i alla de protestantiska länderna starkt försvagade inflytande. Öfverallt där detta fördärfliga inflytande var mer eller mindre lamslaget, blefvo betingelserna för kulturella framsteg fördelaktigare, och det var inom den protestantiska världen, som den sociala process utvecklade sig, hvilken långsamt men säkert skall föra oss fram till tanke- och religionsfrihet med alla dessas välsignelser, föra oss fram till verklig religion i stället för dogmatik.

De första företeelserna efter reformationen voro icke ägnade att ingifva särdeles stora förhoppningar. Till de fördärfliga lärorna om predestination och frälsning genom blotta tron sällade sig på kontinenten och i Sverige det trettioåriga krigets förvildande inflytande på sederna. I England hade reaktionen efter puritanismens uttråkande excesser ett likartadt inflytande.

Tiden kort före Sw—gs lefnad var sålunda inom stora delar af Europa och särskildt i Tyskland och Sverige en tygellöshetens onda tid.

Då visade sig omsider företeelser, som bebådade bättre dagar. I England togo sig dessa företeelser uttryck i den s. k. *deismen,* i Tyskland och de skandinaviska länderna i *pietismen* och båda dessa mäktiga rörelser banade väg för *upplysningen* med dess frisinne och förnuft i afseende på det dogmatiska och dess starka intresse för allmän rättrådighet. Det var alls ej utan goda skäl, som tyskarna talade om »die pietistische Aufklärung», eller som de kallade pietisterna »Freidenker» och »Freigeister», benämningar, som särskildt de radikala pietisterna icke utan välbehag mottogo.

Det kan icke förnekas, att pietismen, med hvilken vi

här ämna uteslutande sysselsätta oss, som sökte införa »ortopraxis» i stället för ortodoxi, goda gärningar och rättrådighet i stället för absurd tro, kom såsom en räddande ängel.

Man räknar pietismens uppkomst från Speners botpredikan i Strassburg 1669. Den var sålunda nära två decennier äldre än Sw—g, hade redan på fadern, biskop Svedberg, utöfvat ett starkt inflytande och gjorde under Sw—gs medelålder betydande landvinningar i Sverige.

Pietismen, sådan den var verksam i Speners milda och något försagda sinne, inlät sig på det olösliga problemet att hålla fred med kyrkan. Men pietismen, sådan den lågade hos Gottfried Arnold (1666—1714), Dippel och andra radikala pietister, förklarade kyrkan ett oförsonligt krig, och fyllde sina anhängares sinnen med en verklig afsky för många af ortodoxiernas läror, för deras med prakt och ståt utstyrda gudstjänst och för deras aflönade, städse efter världsliga förmåner fikande, ofta allt annat än vördnadsvärda prästerskap.

Vid sidan af pietismen uppblomstrade snart i Tyskland en inhemsk »upplysning».

Man skall icke tro, att den nationalistiska, till sitt väsen från pietismen skilda rörelsen i Tyskland, den tyska »upplysningen» uteslutande där utbredde sig från den franska »upplysningen» och från den väldige Voltaire (1694—1778). Vi finna i Tyskland före Voltaire ett med dennes ej alltför olikartadt religiöst-filosofiskt tänkande förnämligast representeradt af Chr. Thomasius (1655—1728), en förelöpare till den tyska »upplysningen». Och i Herman Samuel Reimarus (1694—1768) finna vi en rationalistisk-religiös »upplysningsfilosof» en kraftig försvarare för »die vernunftigen Verehrer Gottes», som förnekade underverk och allt, som

strider mot sundt förstånd, och hvilkens djärfvaste arbete först på 1770-talet utgafs af Lessing. Men ingen tysk förkämpe för upplysningen åstadkom ett sådant nedrifningsarbete i vidskepelsens fästningar som den väldige Voltaire, hvilken genom sin vänskap med Fredrik II i Berlin, huru växlande och osäker denna vänskap än var mellan de båda till hela sin läggning så ytterst olika storheterna, erhöll en fast mark för det mäktiga artilleri, med hvilket han skjöt brèche i de tyska kyrkomurarna. Och, huru långt han än själf stod från pietismen, drog han en icke ringa fördel af denna i sin kamp mot ortodoxien.

Bender uttalar ett sant och betydelsefullt ord, i det han framhåller, att intet, särskildt hvarken det rena filosoferandet eller den rena historiska forskningen, är så farligt för religiösa systemer som andra dylika systemer. Då man vill afvänja barn från en alltför farlig eller störande leksak, bör man icke direkt taga den ifrån dem, utan skänka dem en annan mindre farlig och mist lika rolig leksak. De låta då den gamla ligga obeaktad, och man kan snart utan att märka missnöje och bedröfvelse kasta den i skräpkammaren.

Både deismen och pietismen äro, ehuru mindre dogmatiska än ortodoxierna, likväl religiösa systemer, och de ha alltid oaktadt särskildt pietismens starka mysticism den i och för sig tämligen måttliga förtjänsten att vara mera förenliga med sundt förnuft än de stora kristna, katolska och protestantiska ortodoxierna.

Pietismen orsakade i Tyskland den ortodoxa protestantiska kyrkan ett slag, från hvilket den aldrig hämtat och aldrig skall komma att hämta sig.

En och annan af mina läsare är ovan att betrakta den rationalistiska franska och tyska »upplysningen» som en

religiös strömning. Bender har likväl enligt min mening fullt träffat sanningen då han säger: »bortser man från enstaka utbrytningar (Ausschreitungen), som ju heller icke fattas i ortodoxien och pietismen, så ter sig upplysningen enligt dess företrädares vetande och vilja som en alltigenom religiös och kristlig rörelse i det adertonde århundradets kyrka. Upplysningen försökte icke bekämpa verklig religion, men just för att ernå den, frigöra den ifrån den grundligt korrumperade kyrkan».

I det ofvanstående citatet kan man blott opponera sig mot de båda orden *och kristlig*, då ju upplysningens företrädare i allmänhet förnekade Kristi gudom.

Pietismen och upplysningen hade samma ändamål. Pietisterna talade om helgelse i »den inre Kristus» och goda gärningar, »upplysningen» kämpade med människan Jesu af Nazareth lysande exempel för ögonen för rättrådighet, och båda bortsågo från alla dogmatiska för att uteslutande framhäfva sina moraliska fordringar.

Denne den franska »upplysningens» härförare Voltaire anses af många ha varit en förfärligt irreligiös man. Han förargades öfver att höra Jesus af Nazareth framhållas såsom Gud och sade vresigt till en person, som gjorde detta: »mais ne me parlez pas de cet homme-là»! — ett yttrande som fyllt många själar med fullkomlig fasa och kommit mången dogmatiskt fanatisk, i handlingar samvetslös kristen att räkna Voltaire till helvetets djäflar.

För egen räkning är jag böjd att anse Voltaire för att ha varit en religiös man. Det finnes ett stort antal olika definitioner på begreppet religion och enhvar älskar att formulera sin egen. För min del skulle jag vilja beteckna religionen såsom sammanfattningen af de känslor, föreställningar och tankar, som vi förbinda med vårt samvete och vår pliktuppfattning. Voltaire hade med

alla sina fel denna den största bland alla förtjänster att tapprare och mera självuppoffrande än det stora flertalet människor kämpa för det han ansåg tillhöra det Sanna och det Goda. Han skydde ingen möda och inga faror för att bidraga till utrotandet af fördärfliga, neddragande lögner och vidskepelse. Och, när man var i färd med att begå hemska orättvisor och grymheter, kunde man vara säker på, att den af ålder och sjukdom nedböjde gamle filosofen vid Genever-sjön tog till vapen för rättvisa och barmhärtighet. Enligt min åsikt var därför Voltaire en religiös man.

Vi se från den tid vi här afhandla, i förbigående sagdt, talrika illustrationer till människors oförmåga att beräkna verkningarna af sina egna sträfvanden. Det var Locke, som gaf upphof till deismen. Locke var visserligen en sensualistisk och empirisk filosof, men märkvärdigt nog, samtidigt en varmt troende kristen. Men deismen var knappt en verkligt kristen religionsform och gaf en kraftig anstöt till uppkomsten af den starkt skeptiska »upplysningen» — det var nämligen deismen, som först införde Voltaire i hans för kristendomen ödesdigra religiösa tänkande, i hans rationalistiska filosofi och i hans oförsonliga kamp mot den kristna kyrkan. Och det var Spener, Arnold, Dippel och andra dylika varmt pietistiskt lågande själar, som banade vägen för den tyska upplysningen och det tyska kristendomsfientliga fritänkeriet.

* *
*

Johann Konrad Dippel har rätt till ett utförligare omnämnande i hvarje Swedenborgbiografi. [1]

Dippel föddes nära Darmstadt den 10 aug. 1673 och var sålunda omkring 15 år äldre än Sw—g.

Fadern var präst och omtalas som en rättrådig man.

Vid 16 års ålder lämnade den ovanligt väl intellektuellt utrustade men kanske icke så särdeles väl »afvägde» Dippel gymnasiet i Darmstadt för att i Giessen studera skolastisk filosofi, teologi, kemi och medicin. Han debuterade som författare med en tämligen värdelös afhandling, *De Nihilo* (om Intet) och erhöll sin magistersgrad. Efter att en tid ha konditionerat återvände han till Giessen, angrep där den skolastiska metafysiken och gjorde sig därigenom »omöjlig» vid detta universitet.

Han fortfor likväl en tid att bekämpa pietismen. Men både teologer och filosofer förkastade hans åsikter, och han stod redan illa till boks, då hans närvaro vid ett slagsmål med ett dråp bringade honom att taga till flykten. Det lär icke varit han, som utdelade dråpslaget.

Han återvände till Darmstadt och uppnådde där den äran att få predika för den landtgrefliga familjen. Han sträfvade ännu efter världsliga fördelar och sökte enligt egna ord »eine fette Station und eine favorable Heirat» utan att lyckas i någotdera af dessa sina mål.

Detta var under de båda ofvannämnda pietisterna Spener och Gottfried Arnolds tid. Det var den radikale,

---

[1] Bland Dippelbiograferna har jag för mitt eget studium af den märkvärdige mannen valt den redan nämnde *Wilhelm Bender* i »*Der Freigeist aus dem Pietismus, Ein Beitrag zur Entstehungsgeschichte der Aufklärung*. På svenska kunna vi finna en del upplysningar i ett arbete af *Dr Karl Hennings: Johann Conrad Dippels vistelse i Sverige samt Dippellianismen i Stockholm.*

separatistiske Arnold, som bestämde Dippels riktning. Arnold kom till Giessen, gjorde bekantskap med Dippel samt omvände denne på fullt allvar till sin lära, som han förblef trofast i alla skiften intill sin död.

Redan innan detta skedde, hade D. tröttnat på ortodoxien och 1697 skrifvit en stridskrift *Orcodoxia orthodoxorum oder die verkehrte Wahrheit und wahrhafte Lügen der unbesonnenen und eifrigen Lutheraner*. Han förklarade både i bref till landtgrefven och till konsistoriet ortodoxien krig till sin lefnads slut, och blef en tapper kämpe i den här af pietister, som »ha banat vägen för samvetsfriheten i Tyskland».

Under de långa förföljelserna, de fleråriga fängelsestraffen, de orättvisa, enfaldiga angreppen af hans delvis säkerligen djupt föraktade (och delvis föraktliga) motståndare förbittrades den genialiske, viljekraftige mannens sinne, och han förde sin penna med nästan lika lågande eld, som de trosifrande kämparne i religionskrigen fört sina svärd.

Men Dippel förföll aldrig till vare sig konventionella eller dogmatiska subtiliteter. Han såg det misslyckade i reformationen, begrep, att den hade för det katolska aflatskrämeriet substituerat de lika korrumperande lärorna om frälsning antingen genom tron allena eller genom predestinationen, och slogs själf icke för dogmer utan för moral. Han insåg, att den protestantiska liksom den katolska kyrkan hade blifvit icke ett medel till bättre seder och större rättrådighet utan en försäkringsanstalt mot syndastraff.

Med den af Dippel liksom af Sw—g högt uppskattade apostoliska kyrkans slut hade, ansåg D., den köttsliga världsliga kyrkan börjat och ersatt den andliga kyrkans

religiösa sträfvanden med systemer af dogmer och ceremonier.

Dippel var en mångsidig man och hans betydelsefulla religiösa verksamhet hindrade honom icke att bli en berömd läkare och en berömd kemist och alkemist. Som läkare var han anlitad af alla samhällsklasser och rådfrågades äfven af krönta hufvuden. Han upptäckte en mängd läkemedel och olika kemiska och medicinska preparater. I hans kemiska verksamhet inverkade ofördelaktigt hans läggning för det mystiska, och han deltog ifrigt i sin samtids sökande efter »de vises sten» samt i försöken att af mindre dyrbara metaller framställa guld — hvilket kostade hans gynnare stora summor.

Hans koleriska temperament och hans varma religiösa uppsåt förde honom i ständiga konflikter med prästerna och med de världsliga myndigheterna. Han satt länge i fängelse och utvisades ur det ena landet efter det andra, till dess han mot slutet af sin lefnad måste taga sin tillflykt till ett af de tyska territorierna, hvilka efter 1712 stodo öppna för dem, som brutit med ortodoxierna. Han hade då blifvit utvisad från flera orter i Tyskland, från Holland, Danmark och Sverige.

Dippels öde i Danmark utgör en illustrerande tidsbild. Dippel hade blifvit utnämnd till danskt »kansliråd» af Fredrik IV, hvilkens drottning gynnade pietismen, och allt lofvade honom en god framtid i landet. Men i Dec. 1717 framställde han i bref till Fredrik IV på lösliga grunder några på heder och ära gående anklagelser mot ståthållaren grefve Reventlov och dennes maka, och blef därför 1719 dömd till sin rangs förlust, sina skrifters offentliga uppbränning af bödeln samt till *lifstids fängelse* i fästet Hammershus på Bornholm.

Den 11 Juni 1726 blef han likväl benådad och på

grund af ett kungligt dekret försatt i frihet, men utvisad från Danmark.

Han begaf sig till Sverige, väckte ett enastående uppseende, förföljdes här af prästerna och af prästeståndet i riksdagen, men beskyddades af hofvet och af adeln. Slutet blef emellertid, att han, likväl först efter att ha uträttat ett betydelsefullt arbete och kraftigt befordrat den svenska pietismen, utvisades, och i Dec. 1727 lämnade Stockholm för att resa till en vän i Kristianstad och därifrån till Hannover. Från Hannover blef han 1729 återigen utvisad.

I Tyskland hade 1712 grefve Isenburg-Büdingen upplåtit sitt territorium åt de förföljda pietisterna och grefve Sayn-Wittgenstein-Berleburg snart följt dennes exempel. Båda grefvarna hade trots prästernas ihärdiga bemödanden förmått hålla sina grefskaper öppna för olika slag af »fritänkare», och den så ursinnigt jagade och hetsade Dippel tillbringade allra största delen af sina återstående dagar i frid och lugn hos den sistnämnde.

Men hans hälsa hade lidit mycket genom det långvariga fängelset på Bornholm och blifvit ytterligare medtagen genom de våldsamma sinnesrörelser, han under många år städse genomgått. Natten mellan den 24 och 25 april 1734 dog Dippel helt plötsligt på slottet Wittgenstein.

Hans uppenbara lycksökeri under ungdomstiden, hans i den mognare åldern och ända in i ålderdomen fortsatta fikande efter penningen, hans utpräglade böjelse för det mystiska äfven i hans betydande kemiska och medicinska verksamhet, hans rastlösa ärelystnad och hans hänsynslösa angrepp på sina motståndare ha hos eftervärlden vid sidan af det nödvändiga erkännandet af hans stora genialitet, hans senare hjältemodiga, ofta oegennyttiga sträf-

vanden och hans välsignelserika, betydelsefulla lifsarbete kvarlämnat ett brokigt minne af olikartade intryck.

Efter hans död gjorde det teologiska hatet sitt allra bästa för att i mängdens ögon förvärra hans fel, minska hans förtjänster och nedsvärta hans i historien odödliga namn. Prästerna påstodo bl. a., att djäfvulen i egen person afhämtat Dippel på slottet för att därifrån föra honom till helvetet.

Hans beundrare kände heller inga förnuftiga gränser för sin beundran, och gingo häri ända därhän att genom en noggrann postmortal undersökning af hans hjärna vilja bevisa hans obefläckade sexuella oskuld.

* *

*

Att nu afgöra i hvad mån föregående filosofiska och religiösa författare inverkat i detaljer på Sw—gs religiösa tänkande är naturligtvis icke möjligt. Man kan tryggt antaga, att han icke utan att taga intryck af dem, studerat kyrkofädren, ex. Augustinus, att neoplatoniker från olika tider — Plotinos, Pico della Mirandola, de engelska neoplatonikerna från hans egen tid o. a. i någon mån bidragit att utbilda hans vyer, att sannolikt äfven Paracelsus lämnat något bidrag. Vi skola snart se, att han i sina »korrespondenser och motsvarigheter» varit starkt påverkad af den del af Kabbala, som kallas Zohar. I fråga om vår fria vilja och om den gudomliga ordningen är det både af formen och af innehållet i hans framställningar klart, att han följt Malbranche.

Men alla dessas bidrag ha varit jämförelsevis obetydliga. I det stora hela är Sw—gs och den Nya Kyrkans lära en efterklang af Dippeliansk pietism modifierad af

Sw—gs megalomaniska föreställningar och af hans parafreniska hallucinationer.

För att motivera detta uttalande, som säkerligen skall förorsaka motsägelse inom vissa kretsar, vill jag här inledningsvis, och innan jag ingår i mera detaljerade framställningar, förutskicka vissa allmänna anmärkningar.

Det var Dippel, som — visserligen på annat sätt än Sw—g — först frånkände delar af Bibeln gudomlig inspiration. Dippel opponerade sig i ytterst energiska ordalag mot läran om tre personer i ett gudomsväsen. Dippel ifrade liksom alla pietister mot den lutheranska dogmen om frälsningen enbart genom tron. Dippel betraktade, som alla pietister, Döpelsen och den Heliga Nattvarden som blott symboliska handlingar. Dippel antog icke läran om arfsynden och om Guds tillräknade oss våra första föräldrars förbrytelser. Dippel omtalade försöken att göra sig oberoende af Gud såsom grunden till allt andligt och materiellt fördärf. Dippel ville icke höra talas om någon Guds vrede eller om någon nödvändighet af försoning med honom genom Kristi felfria lefnad och död på korset eller om möjligheten af vår rättfärdiggörelse genom en annans gärningar. Och slutligen hyste Dippel liksom alla pietister den vanliga afvogheten mot statskyrkans tjänare.

Vi återfinna hos Sw—g hvartenda ett af alla dessa momenter, hvilka tillsammans, bortsedt från föreställningarna om Sw—gs person, utgöra det väsentliga i den »Nya Kyrkans» lära.

Dr. Martin Lamm afhandlar i sin Swedenborgbiografi (sid. 278—285) utförligt den ända sedan Sw—gs dagar mycket omtalade likheten mellan Dippels och Sw—gs läror och förnekar icke, att den förre i mycket haft ett eggande och befruktande inflytande på den senare. Men

han anser de positiva likheterna vara betydligt mindre än man antagit och finner ett stöd för denna sin åsikt om Dippels måttliga inflytande på Sw—g i den senares uttalanden om den förre.

Ja, det kan icke förnekas, att Sw—g i sitt *Diarium Spirituale* (N. 3485—3487, 3890—91, 5962, 5965) går mycket illa åt Dippel. Sw—g erkänner, att han själf varit en af Dippels anhängare, men kallar (okt. 1748) denne »en mycket dålig djefvul». Sw—g hade s. å. en dispyt i andevärlden med Dippel, men fann denne alldeles ur stånd att svara. Han var fullständigt oförmögen att dömma om saker och ting. Sedermera såg Sw—g Dippel i form af en stor hjort, som var tjudrad, för att han icke skulle springa omkring och sprida villomeningar, som han gjort här på jorden o. s. v.

Allt detta bevisar emellertid intet om arten af det inflytande Dippel haft på Sw—gs lära.

Jag har redan visat (se sid. 256), att Sw—g själf måste för skams skull erkänna, att hans filosofiska grundsatser nästan alldeles sammanfalla med Chr. Wolffs »metafysiska och allmänna axiomer». Men i *Diarium spirituale* läser man både i och mellan raderna Sw—gs skarpa kritik och bittra sinnesstämning, hans verkliga förakt för Wolff.

Ingen religiös megaloman är villig att högt uppskatta andra religiösa megalomaner, men alla religiösa megalomaner äro mycket böjda att i sina egna och andras ögon förstora skiljaktigheterna mellan sina och andras religiösa systemer.

Sw—gs hela läggning talar för, att han i detta hänseende ingalunda var mera ädelmodig än hans olycksbröder. Han hade säkerligen mångfaldiga gånger blifvit mycket obehagligt berörd af att höra sin egen lära angif-

vas såsom i allt väsentligt identisk med Dippels lära. Prelaten F. G. Oetinger, som icke kan misstänkas för orättvisa eller afvoghet mot Sw—g, skref den 4 dec. 1766 till denne från Stuttgart. »Theologerna vid universitetet dömma Er på grund af Edra villomeningar med hänsyn till treenigheten, rättfärdiggörelsen och återlösningen, som Ni förklarar på Dippels sätt». Detta förevitande tillika med många liknande omdömen, som omöjligen kunna ha uteblifvit, har säkert spelat en stor roll i Sw—gs kallsinnighet mot Oetinger och ingen ringa mån bidragit att öka hans bitterhet mot Dippel.

Hvilken ohygglig hätskhet visar icke Sw—g i sitt *Diarium* mot kväkarne, hvilka utgöra en annars sällsynt aktad sekt!

Sw—gs förhållande till grefve Zinzendorfs sekt, herrnhutarne, de mähriska bröderna eller, som de kallades i England, the moravians, är, ehuru långt mindre hätskt likväl karakteristiskt. Det torde väl vara föga tvifvel därom, att han, kort innan sitt akuta excitationsanfall i London, där han dagligen besökte deras kapell i Fetter Lane, funderade på att sälla sig till dem. Men hur omtalar han dem sedan i *Diar. spirit.?* »Deras sinnen blefvo i andevärlden undersökta af de andar, hvilkas åliggande det är att företaga dylika undersökningar, och det rapporterades att de (»bröderna») missakta Herren, att deras afvisande af ett kärleksfullt lif uppgår till afsky, att de anse, att det Gamla Testamentets ord är värdelöst, och förakta evangelisterna samt utvälja hos Paulus efter behag, hvad de anse om tron, och att dessa äro deras mysterier, hvilka de dölja för världen».

Den, som begriper hvad en religiös paranoia vill säga och begriper Sw—gs psyke, skall icke förundra sig öfver hans bitterhet mot en annan religionslärare, som bland

annat liknande försäkrar, att det icke betyder det allra minsta för en persons frälsning, om han i de viktigaste trosdogmer har lika liten insikt som en ko! (Se längre fram!)

Men om jag än ser den teologiska likheten mellan Dippel och Sw—g i annan dager än dr. Lamm, så delar jag — ehuru af andra grunder — alldeles dr. Lamms åsikt, att Sw—gs »omslag», d. v. s. hans plötsliga omläggning från en vetenskaplig till en teologisk verksamhet, icke ägde sin grund i någon påverkan från Dippel. Sw—g lämnade vetenskapen och vände sig uteslutande till sin religiösa verksamhet, då hans religiösa paranoia hade nått sin fulla utveckling — den saken begriper hvarenda människa, som studerat psykiatri.

Dr. Martin Lamm är icke psykiater, förstår icke Sw—gs sinnessjukdom och tror uppenbarligen icke ens på dess tillvaro. Att Sw—g af sina samtida landsmän i allmänhet ansågs vara sinnessjuk ändrar icke dr. Lamms mening härom. De, som hade denna åsikt, voro enligt dr. Lamm sådana, som utgått från den dogmatiska föreställningen, att »enhvar, som ej delade deras sunda tro, borde betraktas som en sinnessjuk svärmare». Det kan nog hända, att dr. Lamm, äfven inför det betecknande sakförhållandet, att alla de 6 specialister inom psykiatrien, som studerat fallet Sw—g, kommit till samma slutsats som jag angående dess kliniska beskaffenhet, vidhåller sina vyer. Dogmatiska föreställningar äro af mångahanda slag och göra sig gällande på alla områden och åt alla håll. Det, som i detta fall mest bidrager att frigöra från dylika, är ett noggrannt studium af Sw—gs egna skrifter samt ett dito dito af den moderna litteraturen om paranoian och — last but not least — af paranoida patienter. Båda dessa senare studier äro mödosamma och delvis ganska deprimerande. Men för dem, som vill komma till säkra slutsatser om Sw—g, kunna de icke ersättas af något annat, icke ens af god intellektuell utrustning och goda kunskaper på andra områden.

Genom sitt underlåtande att ägna det nödvändiga studiet åt åtminstone de paranoida sinnessjukdomarne och därigenom komma till en riktig insikt i Sw—gs psykopatiska tillstånd har dr Lamm i viss mån ställt sig vid sidan af honom ytterst underlägsna, lågtstående, rent ömkansvärda fanatiker. Denna ledsamma omständighet skall icke hindra någon rättvis person, som äger förmåga att i detta fall finna sanningen, att erkänna dr. Lamms egenskaper att själf vara en högt utrustad och högt utbildad ung akademiker, som redan uträttat åtskilligt, som väl snart erhåller en välförtjänt professur, och som, om han får lefva, kommer att uträtta ändå mera. Han har nu målat ett porträtt, som är ett ypperligt konstverk, som vittnar om stora färdigheter och om stora kunskaper *på vissa områden,* och som skulle utgöra en prydnad i hvilket gemak som helst. Det har blott ett fel, men ett fel, som under de förhandenvarande omständigheterna i mina ögon är ett stort fel. Det utgör icke ett naturtroget porträtt af Emanuel Swedenborg och lämnar en alldeles skef uppfattning af honom.

* *
*

Men jag återkommer nu i mera ingående framställning till hufvuddragen i Sw—gs lära och ämnar därvid samtidigt punkt för punkt anställa jämförelser mellan den och dippelianismen.

* *
*

I sina åsikter om världens skapelse närmar sig Sw—g allt mera Dippels framställning, till dess likheten dem emellan blir alldeles påtaglig.

Dippel låter Gud skapa världen ur sin egen substans. Gud måste, säger han, tänkas »mit einem lichten Leibe umkleidet». Ur denna sin ljus-sfer eller aura skapade

Gud af kärlek de *individualandar,* som utgöra ursprunget till och den lifgifvande principen å alla oorganiska och organiska enheter. Men dessa andar sökte göra sig oberoende af Gud och förorsakade därigenom en allmän andlig och materiell degeneration. Sålunda uppstodo ur det förra rena ljuset först eld och sedan den grofva materia, som utgör den nuvarande världen. Genom en andra skapelseakt ingjöt Gud sin återlösande ande i denna materia, och Dippel framhållar »das Hereinragen der himmlischen in die irdische Welt» (Sw—gs »influx»). Härigenom återlösas de vilsefarna individualandarna, och återställes harmonien och det sunda tillståndet både i ande och materia.

Om vi nu gå till Sw—g, skall den slutliga likheten i uppfattning på detta område icke kunna undgå oss.

I tidigare dagar torde Sw—g ha hyllat den judisk-kristna dogmen om världens skapelse ur intet.

Men i sina *Principia* låter han (se här sid. 228) världen skapas af den »Zenonska punkten», som vänder ena hälften af sitt Janus-ansikte åt gudomen och den andra åt den skapade materien, och är idel rörelse, idel kraft. Vi äro här redan så nära världens skapelse ur Guds substans som möjligt. Och vi se också (se här sid. 232) den för Dippel, Wolff och Sw—g gemensamma sträfvan att bygga en brygga mellan den andliga och materiella världen, hvarvid det andliga är det primära. I detta bemödande ingår hos Dippel hans tal om själens »immateriella materialitet», hans »fysikaliska idealism» och hos Sw—g, som hos andra, »liquidum spirituosum».

I *De Cultu & Amore Dei* förbigår Sw—g skapelsens början; i *De Divina Providentia* kasserar han den Zenonska punkten. I *De Divino Amore* talar han om skapelsen på ett så liknande sätt som i *V. Chr. Relig.* att

jag här förbigår, hvad han säger i det förstnämnda af dessa två arbeten för att blott framställa huru han slutligen i *V. Chr. Relig.* tänker sig sakerna.

Sw—g har samtalat med änglarna härom (*V. Chr. Religio* N. 76) och godhetsfullt lärt dem, att liksom hvar och en af dem är omgifven af en aura eller sfär, så är också Gud omgifven af en dylik sfär. Denna sfär är den andliga solen, och den *uppstår* af Herren d. v. s. ur dennes substans, men *är* icke (någon del af) Herren, påpekar Sw—g, som väl begriper, att han här befinner sig i en farlig närhet till panteismen. Den företräder emellertid Herrens kärlek, visdom och nytta i värme, ljus och atmosfer och från den uppkommer hela den andliga världen. Det är också ur den andliga solens ljusatmosfer, som den naturliga solen uppstår, och ur denna sol, som är idel eld, uppstår sedan hela den naturliga världen. Om den andliga solen, och hvad som däraf uppkommer, skulle anses tillhöra gudsbegreppet, så blefve detta ju den rena panteismen, hvars anhängare enligt Sw—gs mening äro vansinniga och efter döden blifva sataner i helvetet. Han är därför angelägen att påpeka, att den värld, som leder sitt ursprung från Herren, likväl icke är delaktig af Herrens eget väsen.

Vi ha här en triad af *diskreta* grader omfattande det gudomliga, det andliga och det naturliga, förenade i ändamål, orsak och verkan, i detta fall i kärlek, vishet och nytta.

Den starka frändskapen mellan Dippel och Sw—g äfven på detta område är själfklar.

Man ser, att världsalltet, som består af den andliga och naturliga världen, sålunda icke är skapade af intet, »ty», säger Sw—g, »af intet blir intet».

Det är väl möjligt, att Sw—g »den moderna spiritis-

mens fader», utom af neoplatonikerna, Paracelsus o. a. äfven af Dippel i dennes »individualandar» fått en handräckning för sin spiritism, ehuru Dippels lifgifvande andar äro skapade direkte af Gud, under det Sw—gs andar, förutan hvilkas inflytande vi icke skulle kunna lefva, äro aflidna människors andar.

Sw—gs lära i afseende på inflödet (influx) är den, att detta Guds inflöde äger rum i alla enheter i hela naturen och att, där det förhindras, finnes intet verkligt lif.

»Ingen person, menniska eller djefvul, kan tänka af sig sjelf utan af andra och alla i sista hand af Herren».

»Om (det omedvetna) umgänget med andar från himlen och helvetet upphörde, skulle menniskan falla ned död som en stock derigenom att då förbindelsen med det första varat, Herren, upphäfdes». Guds inflöde förmedlas således äfven hos Sw—g genom andar och människan hålles genom goda och onda dylika vid lif och i den fria viljans jämvikt.

Sw—g fick särskild underrättelse därom, att inflödet från helvetet icke är annat än det genom det onda förändrade inflödet från Gud. Honom visades också experimentelt lifvets beroende af andar, därigenom att de med honom associerade andarna för ett ögonblick aflägsnande sig, då han genast begynte utandas. [1]

* *

*

Både Dippel och Sw—g afskydde solifidismen eller den lutheranska dogmen om frälsning genom tron allena utan gärningar.

---

[1] *Arcana Coelestia* N. 2556, 2886, 5847, 5849, 6477.

Dippel sade, att ortodoxien lärer, att Kristus fullgjort Guds vilja för oss, så att vi icke genom sedligt arbete behöfva göra det, men att pietismen lärer, att Kristus fullgjort Guds vilja för att genom sin lära och sitt lefverne sätta oss i stånd att också göra det.

I sin *Summaria Expositio Doctrinæ Novæ Ecclesiæ* säger Sw—g (N. 79): »Det nutida mörkret i kristendomen är så djupt, att solen icke lyser om dagen, icke månen och stjärnorna om natten. Mörkret förklaras blott af läran om rättfärdiggörelsen genom tron allena» (o. s. v. utan goda gärningar).

Sw—g var i krafvet på goda gärningar en lika fullödig pietist som Dippel eller någon annan. I sina utläggningar i N. 626—658 i *V. Chr. Religio* påpekar han, att tillräknandet till oss af Kristi förtjänst är en ren absurditet, som icke har någon hemul i Ordet och att Herren tillräknar oss våra goda och helvetet tillräknar oss våra onda gärningar, samt att, om en sann tro förbinder sig med godhet, blifver domen till evigt lif, men att om tron förbinder sig med det onda, blifver den till evig död.

Oaktadt den stora likheten mellan Dippel och Sw—g finna vi en mycket väsentlig skillnad i afseende på deras uppskattning om trons betydelse.

Dippel hyste liksom de flesta pietister, öfvertygelsen om rent teoretiska, dogmatiska meningars ringa betydelse för vår frälsning, under det att Sw—g i likhet med hvad som ännu oftare är fallet med religiösa paranoiker än med vanliga religiösa fanatiker, var öfvertygad därom, att alla, som icke (slutligen) trodde detsamma som han trodde, skulle hemfalla till en evig fördömmelse.

Dippel brydde sig föga om dogmerna och lade all vikt på sinnets öfverensstämmelse med Guds kärleksfulla anda

och därmed följande goda gärningar. »Den saliggörande tron», skrifver han, »genom hvilken vi fasthålla Christum, består icke i meningar utan i enfaldig lydnad och i öfverensstämmandet af alla våra själskrafter samt i vårt bifall till Ordet i oss och deri, att vi lemna verlden och dess lustar. Och denna saliggörande tro kunna alla de äga, för hvilka Kristus dött — hedningar, judar och turkar — äfven om de förstå och veta så litet som en ko af Kristi förtjenst, af »imputationen» eller af Symboli Athanasiani välgörande verkningar».

Jag vet väl, att Dippel vid sidan af dessa uttalanden också talar om »Busse und Glaube» såsom villkor för pånyttfödelsen. Men hvad Dippel kallar Glaube (tro) är enligt hans egna ord en viljeakt bestående i »die willige Hingabe an Christus», genom hvilken »der ganze Christus zum Zweck der Wiedergeburt oder Heiligung ergriffen wird — An Christus glauben, Christum aufnehmen, Christo folgen und ihm gehorsam sein, die Welt mit ihren Lüsten verläugnen, Christo und nicht sich selbst leben ist en Ding».

Det är alldeles tydligt, att Dippel här använder ordet Glaube i en annan än den vanliga meningen, liksom att han i ännu högre grad än många andra pietister ringaktade annammandet af något särskildt dogmatiskt system. Hans »Glaube» är upptagandet i sinnet af hans omtalade »inre Christus» med sitt uttryck i utöfvandet af goda gärningar och af den askes, som Dippel vid sidan af dessa fordrade, till dess han under sina senare år fick misstro till askesen såsom befordrande skrymtaktighet.

Sw—g var, i stark motsats till Dippel, och oaktadt det bland hans anhängare lika vanliga som obefogade talet om hans milda fördragsamhet, ytterligt intolerant, och hans tankar om tolerans kunna sammanfattas i den maxi-

men, att alla skulle tolerera honom, och att han icke skulle tolerera någon.

Han erkände blott med stora inskränkningar Bibelns auktoritet, d. v. s. blott i de delar, som behagade honom, och inrättade sig äfven på dessa ganska bekvämt genom att själf enligt sina »korrespondenser och motsvarigheter» tyda den »inre meningen».

Men lika ifrig som han var i sitt förnekande af trons förmåga att *ensam för sig* och utan goda gärningar frälsa, lika ifrig var han att framhålla, att tron, d. v. s. tron på hvad han trodde, var ett alldeles oeftergifligt villkor för frälsning. Mycket rättrådiga personer, som i ett eller annat farit vilse i sin tro, undergå genom svåra kval en »devastation» i dessa hänseenden för att därefter kunna upptagas i himlen. Men ingen som icke senast i den förberedande andevärlden fullkomligt tillägnar sig den enda sanna i hela himlen erkända tron, som t. ex. ännu tror på de tre ortodoxa athanasianska gudarna, kan inkomma dit eller ens lefva där (*V. Chr. Relig.* N. 173).

Det duger heller icke att vara likgiltig i det dogmatiska (*Diar. spirit.* i N. 5084 o. följ.). Den, som icke i tron är fullt ut med honom, är emot honom och icke blott emot honom utan emot Gud själf, som sändt honom. Himmelriket är sålunda — hemskt att tänka — befolkadt med idel swedenborgare. Det högsta de kunna ernå, som icke tillhöra denna lysande skara, är att i helvetet bli s. k. »sataner», hvilka bo på ett särskildt, torrt, ofruktbart och otrefligt ställe i den framre delen af helveteskroppen och som, om de annars varit rättrådiga, tyckas stå något högre än de vanliga smådjäflarna.

I sin bok »*De Providentia*» etc. och sin framställning om Herrens gudomliga kärleks och gudomliga vishets regering låter Sw—g sig det angeläget vara att (i N.

14—16 o. följ.) påpeka, att »Herren icke lider att något skall vara deladt, utan att det antingen skall vara i det goda och sanna tillika eller i det onda och falska tillika». Han medger, att människan kan vara i det goda och samtidigt i det falska, samt att hon kan vara i det onda och samtidigt i det sanna, d. v. s., att en god människa kan ha oriktiga (religiösa) åsikter, och att en ond människa kan ha riktiga religiösa åsikter. Men Herrens försyn har till ändamål och arbetar på att det goda och det sanna hos människan skall vara förenade och icke söndrade. Människan skall nämligen vara Guds afbild, men blir icke detta om icke det goda och sanna hos henne äro förenade. Kärlekens goda är icke godt, om det icke är förenadt med vishetens sanna — d. v. s. med den rätta tron — och utanför denna förening finnes ingen frälsning.

Det finnes visserligen i *Arcana Coelestia* ett par paragrafer (1799 & 1834), i hvilka Sw—g i påfallande likhet med Dippel påpekar, att kärleken till nästan är det väsentliga af tron att det skulle uppstå ett himmelrike på jorden om dogmatiska skiljaktigheter skulle försvinna, att dylika aldrig skulle uppkommit, om kärleken fått råda och att man då skulle öfverlämnat dylikt åt hvars och ens samvete. Men detta utgör blott en af Sw—gs tallösa inkonsekvenser och hans skrifter öfverflöda, som är att vänta hos en paranoiker, på uttrycken för hans obarmhertiga intolerans. [1]

[1] Vi skola likväl icke döma Sw—g alltför strängt för hans visserligen mycket irriterande intolerans. Han var icke värre än mången kyrkans tjänare i våra dagar. Pastor Erling i Torup yttrade d. 23 mars 1919 i sin predikan om baptisterna: Hur fromma och gudfruktiga de äro, gå de likväl till evig förtappelse (se *Aftonbladet* för den 21 april 1919).

I N. 658 af *Vera Chr. Relig.* se vi, att tanken icke tillräknas någon utan blott viljan. Men vi ha förut i N. 657 läst, att det onda kommer af viljan, att tron kommer af tankar, att det är viljan, som inflyter i förståndet och gör, att det tänker, men förståndet inflyter icke i viljan, ty det blott lär hvad man skall vilja och göra. Detta vill m. a. o. säga, att vantro beror på dålig vilja. I berättelserna om sina »uppenbarelser» från samhällena på andra världsklot ger Sw—g oss en vink, om huru vantrogne böra behandlas, i det han omtalar, att dylika i vissa högtstående samhällen antingen kväfvas eller åtminstone utvisas.

* *
*

»Alla goda ting äro tre», säger folk, och det säkra är, att gudarnes antal flerstädes varit tre. Kaldeerna hade sina Anu, Bal och Ea, hinduerna Brama, Vishnu och Shiva och, oaktadt Philo Judæus och neoplatonikerna hade gjort en vacker början för att bana vägen till en verklig monoteism här i den västliga delen af den Gamla Världen, dröjde det icke länge, innan kristenhetens förmyndare år 325 på kyrkomötet i Nicæ också uppställde tre personer i sitt gudomväsen, i hvilket den Helige Ande dock lär ha inkommit med en mycket svag majoritet af rösterna.

Detta skulle väl knappast varit möjligt, om inte Matheus — som likväl skänkt oss Bergspredikan — i ett mindre lyckligt ögonblick talat om uppmaningen att döpa folk »i Faderns, Sonens och den Helige Andes namn». Pauli uttalande i första Korinterbrefvet om, att »ingen Gud är utan en», hjälpte sedermera icke.

Emellertid ha sedan kyrkans tidiga dagar och ända till våra tider det funnits godt om personer, som på ett eller annat mer eller mindre lyckligt sätt velat tänka sig en verklig monoteism.

Och Dippel och Sw—g opponerade sig också båda energiskt mot ortodoxiens »triteism».

Dippel hade klart och bestämdt förnekat den ortodoxa athanasianska treenighetsläran och anklagat kyrkofädren för att i sin kamp mot Arii och Sabelli kätterier ha kommit till en formlig triteism, som de fåfängt försökt dölja under det athanasianska formuläret. De ha sedan förklarat detta utgöra ett trosmysterium, »ehuru alla veta, att de galna presterna sjelfva skapat detta trosmysterium». Men en saliggörande insikt om Kristus och Gud består icke, upprepar Dippel, i dylika sterila idéer och fantasier. En hvar äger en dylik insikt — han må vara Arian, Sabellian eller Athanasian — som i sig känner Faderns och Sonens inneboende kraft och inverkan (Sw—gs »inflöde», influx). Och Dippel påpekar härvid, som så många — och ibland dem Sw—g — gjort särskildt efter Cusanus att vi ändliga väsen icke kunna bilda oss en uttömmande föreställning om det oändliga gudomsväsendet.

Sw—g har på många ställen men särskildt i det första kapitlet af *V. Chr. Religio* uttalat sig mot »*treenigheten*». Han liksom Dippel omtalar en *trehet* af Fader, Son och Helig Ande, men liksom Dippel vill han icke veta af någon föreställning om tre *personer*. Det är blott om tre olika modi, tre olika uppenbarelseformer af samma person (se *V. Chr. Relig.* N. 163—177).

Men i den »trehet», som äfven för Sw—g finnes i den enda gudomspersonen, tränger sig i hans hysteriskt exalterade religiösa känslolif den korsfäste gudamänniskan

Kristus, som hitkommit icke för att försona eller för att försonas utan för att besegra helvetena och ordna himlarna, i förgrunden och Sw—g ger uttryck för sin innerliga kärlek till honom med en glöd, som han påstår blott kan finnas i en människas känsla för en människa, och som föranleder Lamm till uttrycket »kristuserotik».

Denna känsla tyckes stå i en viss strid med Sw—gs påstående i N. 18 af arbetet om »*Himmel och helvete*» att med att älska Herren menas icke att älska honom med hänsyn till personen utan att älska det goda, som är af honom, d. v. s. »att vilja och göra det goda af kärlek».

Gudamänniskan Jesus Kristus har ju också i hela kristenheten trängt sig framför både »Fadern-skaparen» och den Helige Ande. Jag kan icke erinra mig i konstverk ha sett Fadern utanför det Sixtinska kapellet i Rom och blott sällan den Helige Ande i dufvoform, under det man nästan i hvarenda kristen kyrka ser Jesus af Nazareth på korset eller i någon annan biblisk-historisk scène.

Jesus hade, liksom enligt Sw—gs åsikt vi alla, ärft sin själ af sin Fader (Gud) och sin kropp af sin moder (jungfru Maria). Men han frigjorde sig så småningom helt och hållet från sin mänskliga, frestelserna underkastade natur, som han ärft af Maria, åt hvilken han aldrig gaf modersnamnet (*Arcana Coelestia* 1729, 5078, 9315, 10,044, 10,125, 10,252, 10,738, 10,825, *V. Chr. Relig.* 109). Sw—g hörde detta vid ett sitt besök i himlen (N. 102 o. 827 i *V. Chr. Relig.*) af Maria själf, som icke ens tycktes befinna sig i den innersta (högsta), coelestiala utan blott i den midtersta andliga himlen. Hon var nämligen som de andliga änglarna klädd i skinande hvita kläder och gick icke som de coelestiala änglarna naken. Jesus genomgick här på jorden två tillstånd: förödmju-

kelsens eller förnedringens tillstånd, som slutade på korset, och härlighetens tillstånd efter uppståndelsen.

I N. 55 af *Doctr. Novæ Hierosol.* har Sw—g för att ytterligare tillintetgöra den ortodoxa, athanasianska triteismen berättat om ett sitt samtal med Athanasius, som bittert klagade, att han hvarken kunde finna Fadern, Sonen eller den Helige Ande.

Dippel och Sw—g skildra båda ett högre gudomsväsen än den judisk-kristna ortodoxiens grymme, hämndlystne guden, i »hvilkens händer det är förfärligt att falla».

Dippel använde minst lika starka uttryck, som sedermera Sw—g, Henry James eller någon annan användt, för att tillbakavisa föreställningen om en äfven i ondskan lindrigt taladt antropomorf gud. »Ein Monstrum, ja einen rechten, neidischen Teufel hat die Ortodoxie aus Gott gemacht, wo sie ihm keine andere Zwecke zuschreibt als seine Ehre und sein Recht den Menschen gegenüber durchzusetzen». Och senare skrifver han: »den Gott des Evangeliums wünscht jeder lieben, wenn ihn die Kirche mehr verkündigen wollte, den Gott der Ortodoxie, den sie verhindert, muss jeder hassen». [1]

Också i Sw—gs lära framhålles kraftigt hans åsikt om Guds godhet, om Hans frihet från hvarje spår af vrede eller hämndlystnad eller något af den ondska, som utmärkte den gamle judiske guden; den framträder lika starkt som tanken på godhetens idé såsom gudomsväsendet framträder i neoplatonismen.

»Herren», säger Sw—g, »är så långt ifrån att för-

---

[1] Jag rekommenderar till begrundande följande skildring af Gud, som afgafs af en 4-årig pys, med hvilken jag har den äran att vara släkt; hans uppfattning är betydligt mycket bättre än ortodoxiens: »Gud», sade han, »är en mycket gammal och mycket snäll farbror, som bor i himlen».

banna eller vara ond på någon, som himlen är långt från jorden. Hvem kan tro det vara möjligt att han, som är allvetande och allsmäktig och regerar verlden med sin visdom och sålunda är höjd öfver alla svagheter, kan vara vred på sådant stackars eländigt stoft som menniskan, som knappast vet hvad hon gör och af sig själf blott kan göra det onda.» (Se *Arcana Coelestia* N. 223, 245, 592 och 1093).

I likhet med Dippel uttalar sig äfven Sw—g om svårigheten för oss att ingående uppfatta gudomsväsendet. Guds *Vara* eller det Gudomliga Varat kan icke beskrifvas, emedan det är öfver all mänsklig tanke, som ej kan fatta annat än det, som är skapadt och ändligt men icke det oskapade och oändliga, således kan den heller icke göra sig något begrepp om det Gudomliga Varat etc. (*V. Chr. Relig.* N. 18). Han utför därefter detta i fem paragrafer, som i afhållsamhet från alla mera konkreta attributer till gudsväsendet skulle tillfredsställa hvilken panteist som helst. Och här och hvar framlyser i olika satser hans insikt om det omöjliga för oss att med tanke eller känsla nå självfva gudomsväsendet.

* *

*

Om vi betrakta Dippel och Sw—g i deras förhållande till hvad kyrkan kallar *nådemedlen,* d. v. s. till Ordet och *sakramenterna,* så finna vi hos båda stora likheter med hvarandra och med den uppfattning, som genomgick hela den radikala pietismen.

Dippel uttalade öppet, att Bibeln blott delvis är Guds uppenbarelse och att inspirationen blott sträcker sig till det etiskt-religiösa innehållet, till framställningarna om

pånyttfödelsen, till det sanna lifvet i Kristus, särskildt till evangelierna, men icke till det historiska eller det spekulativa teologiska.

Dippel har icke såsom Sw—g och liksom författarne i Kabbala o. a. före honom omtalat motsvarigheter och korrespondenser och framlagt ett helt system härom. Men han talar rätt mycket om det »inre ordet», d. v. s. om en annan betydelse än den, som enligt vanligt språkbruk framgår af ordalydelsen.

Jag finner för min del, att Sw—g äfven i detta hänseende träder i Dippels fotspår, ehuru han icke i alla detaljer följer denne. Äfven Sw—g intog den på hans tid sällsynta ståndpunkten att frånräkna stora delar af Bibeln gudomlig inspiration. Om vi skulle våga att för en gång skull låta den swedenborgske pastorn Manby vara sanningsvittne på det område, inom hvilket han har kunskaper, och följa hans lilla arbete om Sw—gs lära, så finna vi, att Sw—g af Gamla testamentet tillerkände gudomlig inspiration till Mose böcker, Domareboken, Samuels böcker, Konungaböckerna, Davids psalmer, profeterna Esaias, Jeremias, Ezekiel, Daniel, Hoseas, Joel, Amos, Obadias, Jonas, Mika, Nahun, Habakuk, Zefanias, Haggai, Zackarias och Malakias. I Nya Testamentet fann han den gudomliga inspirationen och »den inre meningen» i de fyra evangelierna och i Uppenbarelseboken (se dessutom *Doctrina Nov. Hierosol.* N. 266 och *Arcana Coelestia* N. 3540). Han var mycket noga om att utan någon afvikelse hålla sig till dessa delar af Ordet. Men han förklarade »den inre meningen» enligt sina »förebilder (korrespondenser) och motsvarigheter», d. v. s. efter sin egen smak och har här andra mönster än Dippel.

Jag har sid. 293 framlagt Sw—gs uttalanden i *Regnum Animale* om den redan under Hermes Trismegistos tid

utbildade läran om *»motsvarigheternas och korrespondensernas symbolik*. Se också föreg. kap. citatet ur Nr. 2 af företalet till *Arcana Coelestia*.

Under sin religiösa period återkom Sw—g härtill på flera ställen. De första underrättelser härom få vi i *Arcana Coelestia* (se särskildt N. 482, 1224, 1540, 1886, 1888, 2395, 3478, 4772, 6620, 8920, 9349), i N. 4 af *Doctrina Hierosolyma de Scriptura Sacra* samt i och i tillägget till Sw—gs bref af d. 8 Nov. 1768 till prelaten F. G. Oetinger.

Det finnes en yttre bokstaflig och en inre, andlig mening i Ordet. Människorna i allmänhet förstå blott den första af dessa meningar, blott den som läser ordet i ett heligt tillstånd (Sw—g) och änglarna förstå äfven den inre meningen (se brefvet till Oetinger); hvarje del af en stafvelse innehåller en dylik mening. Sw—g försäkrar, att så är förhållandet, men erkänner, att det går utanför (vanlig) tro *(Arc. Coel.* N. 9349).

Summan af Sw—gs lära på detta område i *Arcana Coelestia* är, att Bibelns text åtminstone i vissa delar af den innehåller tre meningar.

Vi ha först att märka den rena bokstafsmeningen, som på sina ställen, särskildt i Moseböcker och i Uppenbarelseboken blott har en symbolisk betydelse och endast kan få sin förklaring enligt »korrespondenser och motsvarigheter», men likväl äfven föröfrigt (se *Doctrina Nov. Hierosolyma de Scriptina Sacra* N. 54, 55, 91—95) är ytterst värdefull och utgör grundvalen för det hela. Den uppfattas af enkla, naturliga sinnen.

Vi ha vidare en högre spiritual eller andlig mening, som icke alls afser det historiska utan rent religiösa och andliga saker. Den uppfattas af de spirituala änglarna.

Och slutligen ha vi en högsta coelestial eller himmelsk

mening, som uppfattas af de coelestiala änglarna och som ger upplysningar om själfva gudomsväsendet. *(Doctr. N. H. de Script. sacr. N. 13)*.

Jag lefde länge i den föreställningen, att jag i dessa tre meningar ändtligen funnit något originellt hos Sw—g. Men under granskningen af den litteratur, som man närmast måste antaga att Sw—g läst, fann jag omsider i den del af Kabbala, som kallas Zohar, följande: Ve den människa, som i Lagen icke ser annat än direkta berättelser och allmänna ord. Om den icke innehölle annat, kunde vi äfven i våra dagar lika väl skrifva en liknande beundransvärd lag. För att finna direkta ord kunde vi lika väl vända oss till de jordiska lagstiftarne, hos hvilka man ofta finner mera storhet. Det skulle då vara tillräckligt för oss att söka likna dem och tillreda en lag efter deras ord. Men så är det icke! Hvarje ord i Lagen (Gamla Testamentet) innehåller en upphöjd mening och ett sublimt mysterium. Lagens berättelser utgöra Lagens beklädnad. Ve den, som tager Lagens klädnad för själfva Lagen! Det är i denna betydelse, som David säger: Herre, upplåt mina ögon, så att jag kan skåda Din Lags vidunderliga storheter! David talar här om det, som döljes under Lagens klädnad. Det gifves dårar, som när de se en människa iklädd en vacker dräkt, hålla sig till denna. Och likväl är det kroppen, som skänker dräkten värde. Och ännu värdefullare är själen. Lagen (Gamla Testamentet) har också sin kropp. Det är föreskrifterna, som man skulle kunna kalla Lagens kropp. De direkta berättelserna, som äro instuckna emellan dem, utgöra dräkten, i hvilken kroppen är täckt. Den stora hopen lägger blott märke till klädnaden eller Lagens berättelser; de förstå icke något annat, de se icke hvad som är gömdt under klädnaden. De mera upplysta lägga icke vidare vikt

på dräkten, men på den däri inneslutna kroppen. De vise slutligen, den Högste Konungens tjänare, de som bebo Sinais Höjder, sysselsätta sig blott med själen, som är grundlagen för allt det öfrigas och som är självfva Lagen; i kommande tider skola dessa vise varda beredda att skåda själen af den själ, som andas i Lagen». (Cit. efter Alfr. Lehmanns öfvers.)

Den som jämför uttrycken i Zohar med uttrycken hos Sw—g — hvilket jag likväl ej har utrymme att här göra — torde väl sällan hysa några tvifvel om, att Sw—g i sin framställning på detta område tagit starka intryck af Zohar.

Kabbalisterna använde sedermera ett med de hebreiska språkbruken sammanhängande system för att nå Lagens inre och innersta meningar, under det att Sw—g underrättades härom af Vår Herre vid sina besök i himmelriket. — — — — — —

I afseende på sakramenterna återfinna vi hos Sw—g en pietistisk uppfattning, som sannolikt härrör från Dippels inflytande.

Dippel frånkänner hvarken döpelsens eller den heliga nattvarden all betydelse. Hans som vanligt mycket skarpa uttryck gälla blott ortodoxiens påståenden om deras mystiskt magiska egenskaper.

»Jag måste ofta förundra mig», säger han, »och anse det som en obeskriflig förstockelse och fördömelse (Gericht) att den kloka verlden hittills låtit kringdrifva och bedåra sig af presterskapet värre än oxar och åsnor till att tro, att det är Guds ord, som af mörkrets barn predikas från predikstolen, att det är en pånyttfödelse, när vatten under Guds namns missbruk gjutes öfver ett litet barn, att det är Kristus, frälsning och lif, när bröd och vin tages vid altaret, att det är Guds förlåtelse och

nåd, när presten uttalar absolutionen öfver den, som biktat sig.»

Sw—g har aldrig uttalat sig i så klara uttryck som Dippel. Men om man genomläser hans olika uttalanden om döpelsen i tolfte kapitlet af *V. Chr. Relig.*, så finner man, att han äfven i fråga om denna handling hade samma uppfattning som Dippel om alla kyrkans symboliska handlingar och nådemedel. För att icke med Sw—g bli allt för långtrådig, nöjer jag mig med att referera två af hithörande paragrafer. I N. 673 påpekar Sw—g döpelsens uteslutande symboliska betydelse. Helvetena äro, säger han, fulla af sataner af såväl döpta som icke döpta människor. Han använder åtskilliga liknelser och säger bl. a. att döpelsen utan dess nytta och frukter icke uträttar mer än sidenhatten på en doktors lagerkransade hufvud bidrager till hans lärdom och icke utan bättring, omskapning och pånyttfödelse renar från orättfärdigheter.

I N. 685 säger han om döpelsen, att dess första nytta är att lämna människan namnet af kristen, den andra, att hon må lära känna återlösaren, pånyttfödaren och frälsaren, den tredje att hon själf må pånyttfödas och frälsas. Men hvarje kristen bör veta, »att den, som icke tror på Herren, kan icke födas på nytt, fastän han är döpt och att döpande utan tro på Herren gör alldeles ingenting» etc.

I Nya Kyrkan döpas de födda barnen. Förfarandet med redan döpta proselyter torde vara olika på olika ställen, men i Förenta Staterna har åtminstone en »General Convention of the New Jerusalem» stadgat döpelsen af en nykyrklig präst för hvar och en, som vill bli medlem af den Nya Kyrkan. Den Nya Kyrkan fordrar numera äfven i Europa åtminstone inom många församlingar för medlemskap döpelsen enligt sig egen ritual.

Om vi bortse från alla subtiliteter — t. ex. från skillnaden mellan den katolska transsubstantiationsdogmen och den lutheranska dogmen om Kristi kött och blod i den heliga nattvarden — så kunna vi dela kristenhetens dogmatiska skillnader på detta område i två olika läror. Den ena säger, att nattvarden *är*, den andra, att den *betecknar* Kristi kött och blod. Jag erinrar därvid blott, att vår lutheranska kyrka, den dag som i dag är, företräder den förra åsikten.

Sw—g påpekar i trettonde kapitlet af *V. Chr. Religio* (N. 700) att då kristendomen börjar först nu (d. v. s. med honom och med den Nya Kyrkan), så är det först nu man med sin andes ögon d. v. s. med förståndet ser den helighet, som ligger förborgad i sakramenten. Man måste för att se detta ha insikt i motsvarigheterna.

Har man denna insikt, så förstår man, att brödet *betyder* Herrens kärleks gudomliga goda och vinet hans vishets gudomliga sanna och trons vishet. Dessa ord betyda sålunda *andliga* ting, och Herren är närvarande i den heliga nattvarden för såvidt ett *andligt* ätande och drickande därvid äger rum. Sw—g sällar sig således till den första kristna tiden »spiritualistiska, icke till den ortodoxa lutheranismens s. k. »realistiska» (!) uppfattning, som ännu i dag säger, att vi i nattvarden äta och dricka Jesu Kristi kött och blod!

Med de nämnda förbehållen erkänner Sw—g den förbindelse, som uppstår mellan Herren och dem, som värdigt begå Herrens nattvard.

I hans långt mera än Dippels sväfvande och försiktiga uttalanden torde man finna ett uttryck för hans önskan att icke alltför häftigt stöta de svenska kyrkliga myndigheterna för hufvudet under den just då pågående processen mot Beyer och Rosén.

För egen räkning visade Sw—g i sin lefnad tydligare än genom sina sväfvande uttryck i sina skrifter den hela pietismen genomgående likgiltigheten för Nattvarden. Han lät åratal förgå utan att begå den oaktadt de förebråelser, för hvilka han härigenom faktiskt blef utsatt. På sin dödsbädd yttrade han till Ferelius vid dennes uppmaning att anamma brödet och vinet, att detta icke var nödvändigt för honom, som länge tillhört den himmelska kyrkan, men fogade sig likväl i Ferelii anhållan och mottog »för att visa det innerliga sambandet mellan den himmelska och den jordiska kyrkan» det, som vår lutheranska lära påstår *vara* Kristi lekamen och blod. — — —

Dippel anklagades af sina vedersakare för att icke sätta det tillbörliga värdet på bönen; jag vågar icke uttala mig om denna anklagelses befogenhet.

Under sina nattliga ångestanfall hördes Sw—g ofta bedja med hög röst och det omtalas till och med, att han i sin höga ålder gjorde intryck att bedja under sina promenader.

I *Diar. spirit.* N. 3677 skrifver han den 24 okt. 1748: »Det märktes, att böner åstadkomma intet, om de blott åsyfta att afvända olyckor, och jag hyser den tanken att, blott jag beder, så skall jag erhålla syndaförlåtelse. Synder förlåtas icke utan att af hjertat bekännas med ruelse och ångest och bekännelse om ovärdighet; derunder och efteråt förlåtas synder. Annars uträtta böner, sakramenten och yttre ceremonier intet; ja, de befästa snarare menniskan i det onda och lugna hennes samvete, så att hon återfaller i sin förra ovärdighet». Man bör, säger Sw—g, bedja om *andliga* förmåner och de rätt bedjande, särskildt barn ha utsikter att bli bönhörda (*Arcana Coelestia* N. 2582, *Diar. spirit.* N. 2435). Det torde, i förbigående sagdt, vara sällsynt, att barn af sig själfva bedja

om andliga förmåner. Små gossar bedja om tennsoldater, små flickor om dockor och alla barn om godter o. dyl.

* *
*

Jag sammanför här Dippels och Sw—gs åsikter om det, som står i direkt samband med vårt ansvar inför gudomsväsendet samt med vårt straff och vår »frälsning» undan detsamma.

I fråga om arfsynden möta vi åter den ständigt återkommande likheten mellan Dippel och Sw—g och de skilja sig båda på ungefär samma sätt från den ortodoxa lutheranska uppfattningen.

Dippel förnekar icke människans medfödda böjelse för synden, som uppkommer genom våra begär att göra oss oberoende af Gud. Men han afvisar all vår tillräknelse för Adams synd och den ortodoxa läran om arfsynden, som enligt hans mening upphäfver den fria viljan och därmed det stränga sedliga ansvaret och befordrar den skadliga pessimismen, som tillintetgör vårt hopp att nå helgelse. Han är ingen perfektist. Vi förbli syndiga så länge vi lefva, men det är ingen »Imputation sondern eine reine fortgepflantzte Corruption», säger han.

Sw—g vill heller icke gå in på något vårt tillräknande af de generationers synder, som betecknas med namnen Adam och Eva. Vi ha ärft icke själfva det onda men böjelsen till det onda af *våra närmaste förfäder. (V. Chr. Relig. N. 521).* Denna böjelse består också för honom i vårt begär att göra oss oberoende af Gud, att frigöra oss från hans inflöde i oss. Det är härigenom, som alla de fyra föregående kyrkorna gått sin undergång till mötes. Att de ha förlorat sina ursprungliga företräden och »den

inre respirationen», är ju heller icke annat än en fortplantad »inre korruption», hvad vi skulle kalla en degeneration. Denna skulle gjort frälsning omöjlig för oss utan en andra Kristi ankomst, som förmedlades af Sw—g själf. Då började en ny kyrka och ett nytt ansvar, och den sista kyrkan erhöll liksom de föregående tidigare erhållit, sin yttersta dom 1757. (*Arcana Coelestia* N. 1834, 2231, 4683. *V. Chr. Relig.* N. 520—21, 762 m. fl.)

Detta förefaller mig utgöra en »imputatio mediata» och strider mot den ortodoxa »imputatio immediata».

Sw—gs lära om vår frälsning står i omedelbart samband med hans här redan omtalade lära om Guds inflöde i oss. Den bär till innehållet en omisskännlig likhet med Dippels.

Att Gud ensam är lifvet och människan genom hans inflöde blott ett receptaculum, ett »mottag» af detsamma, att uppenbarelsen har till sitt förnämsta ändamål att motarbeta vår ödesdigra böjelse att känna oss oberoende af Gud, detta kan anses som kärnan i Sw—gs lära om Guds och människans förhållande till hvarandra. Sw—g talar härom i en mängd af sina arbeten: i sina *Memorabilia (Diarium)*, i *Arcana Coelestia*, i *De Divino Amore & De Divina Sapientia*, i *De Divina Providentia*, i *De Commercio Animi & Corporis*, i *De Amore Conjugiale*, i *Vera Christ. Relig.* och ännu i *Coronis*.

Några få citat ur Sw—gs arbeten angående människans beroende af Gud och hennes svårighet att inse och erkänna detta få här göra tillfyllest.

»Menniskan har icke annan förnimmelse, än att hon älskar och tänker af sig sjelf, oaktadt hon icke eger någon egen kraft men blott af Gud». (*De Amore Conjug.* N. 132).

»Menniskan skapades, så att hvad hon vill, tänker och

gör *synes* att komma från henne. Utan detta skenbara skulle hon icke vara menniska, icke kunna känna föreningen med Gud, icke kunna ingå i evigt lif; men om hon bedrages af detta sken, om hon tror, att hon vill, tänker och gör godt af sig sjelf, så förvandlar hon det goda till ondt. Detta var Adams synd; detta är det ondas rot.»

»Genom sin närvaro i menniskan meddelar henne Herren känslan af frihet och förnuft, så att hvad hon vill, tänker, talar och handlar *synes* som hennes eget. Denna känsla af oberoende försvinner aldrig vare sig menniskan är ängel eller djefvul; det är just den, som gör menniskan till menniska, utan den skulle hon vara en automat».

»På det att menniskan icke skall tillskrifva sig sjelf lifvet, uppenbarar Herren, att all den kärlek, som kallas det goda och all den visdom, som kallas sanning, icke är menniskans utan Hans. (Se »*De Divino Amore*» N. 115, 116, 162, 240, 394.)

Med hänsyn till den process, hvarigenom den världsliga, syndfulla människan förändras till att blifva ett Guds barn — bättring, omskapelse, omvändelse, rättfärdiggörelse, ny födelse — finnes också den likhet mellan Dippel och Sw—g, att de båda hysa misstro mot det *plötsliga* resultatet. Det hela är en långsam och besvärlig väg, som likväl, enligt Sw—g, blir allt lättare, i den mån vi förvärfva vana vid att afhålla oss från synden.

Men det är klart, att den stora skillnaden emellan Dippels och Sw—gs värdesättning af den dogmatiska tron medför en icke ringa skillnad mellan bådas åsikter angående den nya födelsen, i hvilken för Dippel ingår det »inre lifvet i Kristus», men för Sw—g dessutom tillkommer tron på »den sanna kristna religionens dogmer d. v. s. på Sw—gs dogmer.

Så snart vi hysa afsky för synden och fatta kärlek till

Guds lag, så fortskrida vi enligt Dippel långsamt till helgelse och, om vi än fortfarande kunna fela af svaghet, så upphöra vi likväl att synda uppsåtligt.

I *De Divino Amore* etc. läsa vi, att början till bättring enligt Sw—g yttrar sig i självfransakan och bön om hjälp. Och, ehuru vår natur icke tillåter oss att af oss självfva göra det goda, så tillåter oss vår fria vilja att afhålla oss från det onda. På detta negativa sätt vinna vi småningom allt större lätthet att frigöra oss från synden, öppna därigenom vägen för Guds inflöde i oss och undergå med tiden en omskapelse, pånyttfödelse och helgelse.

För omskapelsen hjälper oss därvid insikten om trons sanningar, för helgelsen vår kärleksfulla vilja (V. Chr. Relig. N. 591—599).

Lamm har, säkerligen riktigt, anmärkt, att Sw—g både att döma af uttrycken och af innehållet i hans lära om den fria viljan följt Malbranche (1638—1715). Denne franske författare var på Sw—gs tid mycket läst i Sverige, och man finner hans arbeten (*Recherche de la Verité* och *Entretiens sur la Metaphysique*) hvilka även voro företrädda i Sw—gs boksamling, i många både offentliga och privata bibliotek från denna tid.

Malbranche tillhörde den egendomliga afdelning af Descartes efterföljare, som kallas occasionalister och ansågo, att Gud alldeles tillfälligt ingrep i våra handlingar, så att han, exempelvis, hjälpte oss att böja armen, om vi bestämt oss för att böja den. Hans tro liknar i det fallet Tertulliani, att han tyckes bli desto fastare i den, ju absurdare dess lärosatser äro. I sina *Entretiens* öfverraskar han (Vol. II, s. 219) sina läsare med följande sats: »l'incomprehensibilité de nos mystères est une preuve certaine de leur vérité». Malbranche framhåller liksom sedermera

Sw—g Guds i sanning, för så vidt man skall tro dessa båda herrar, högst ödesdigra ordningssinne.

Både Malbranche och Sw—g påstå, att vi af oss själfva icke kunna göra det goda, men att vi besitta den negativa fria viljan att kunna afhålla oss från det onda. Enligt Malbranche höja vi oss därigenom till den kärlek till Gud, som denna hyser till sig själf och till hela naturen; enligt Sw—g, som förnekar Guds kärlek till sig själf, öppna vi därigenom, som redan nämndt, tillträdet för Guds inflöde i oss och bli därigenom och genom *vanan* att afhålla oss från det onda alltmera i stånd att göra det goda.

Denna negativa frihet att afhålla oss från det onda tyckes stå i en viss motsats till Sw—gs tal om våra syndiga böjelser. I alla händelser var det en fasligt ledsam och farlig gåfva vi därigenom erhöllo. Det är nämligen denna olyckliga frihet i förening med Guds en smula excentriska ordningssinne, Malbranches »ordre immuable de Dieu», som enligt både Malbranches och Sw—gs åsikt ligger till grund för det hemska sakförhållandet, att hvarje år otaliga mängder mänskliga och människoliknande väsen från olika himlakroppar komma till helvetet, för att där kvarstanna i alla evigheters evighet *(V. Chr. Relig.* 52—56).

Då Sw—g beskrifver de strider, som den med lifvet kämpande kristne har att undergå, förefaller han icke synnerligen konsekvent med sina här ofvan omtalade åsikter.

»Mellan den unga och den gamla viljan, skrifver Sw—g, uppkommer en strid, som kallas andlig frestelse, men denna är icke en strid mellan det goda och onda i viljorna, utan mellan det sanna och det falska i uppfattningen, ty det goda kan icke sjelf strida, utan strider genom sanningar och det onda kan icke sjelf strida utan strider genom lögner; slagfältet är uppfattningen. Menniskan upp-

fattar striden som surdegen i sig och känner den som en smärta i sinnet, men i verkligheten är det Herren och djefvulen (= det onda), som strida i henne, och kämpa om hennes besittning.»

Enligt Sw—g har emellertid människan vilja och förstånd och i hennes vilja kan man urskilja en vilja, som är uttryck för Guds inflöde och yttrar sig i kärlek till Gud och till nästan och en vilja som är uttryck för självviskhet och världskärlek. (*De Divino Amore et de Divina Sapientia* N. 396). Här ha vi ett analogon till Dippels två viljor.

I *De Divina Providentia* N. 157 se vi att allt hvad människan vill och tänker, vill och tänker hon genom Herren, men i N. 286 därsammastädes erinras, att icke det minsta af det onda kommer från Herren utan blott från människan.

I N. 227 i samma arbete omtalar Sw—g i fråga om det onda och det goda, att vi skulle dö, om vi icke vore utsatta för båda dessa inflytanden, i hvilket han ju också är konsekvent, då han i sin andelära i *Vera Chr. Relig.* förklarar, att människan hålles i midten mellan himmelen och jorden, så länge hon lefver i världen, genom sin omedvetna förbindelse med goda och onda andar. I valet mellan dessas inflytande yttrar sig hennes fria vilja, som Sw—g utförligt men föga skarpsinnigt afhandlar och anser sig bevisa i *Vera Chr. Relig.* från N. 463 till N. 508.

Dippel och Sw—g äro eniga i sitt afvisande af den ortodoxa läran om återlösningen eller försoningen med Herren, som ända sedan urminnes och offrens tider haft sin grund i föreställningen om en mot människorna vredgad Gud, och i den kristna kyrkan alltjämt har sin grund i denna föreställning.

Den återlösning, om hvilken både Dippel och Sw—g

tala, förefaller mig därför vara något helt annat än den ortodoxa återlösning, som förutsätter nödvändigheten att försona Gud och lämna en »satisfactio».

Men äfven Dippels och Sw—gs återlösningar äro från hvarandra skilda begrepp. Enligt Dippel förmedlas återlösningen hvarken genom den historiske Jesus eller genom någon af evighet aflad gudason utan genom *logos,* som hos honom betyder Guds lefvande ord eller den inre Kristus i oss.

I N. 126 af *Vera Chr. Religio* lära vi, att lidandet på korset var den sista frestelsen, hvilken Herren utstod som den största profeten och att den var ett medel till hans människoväsens förhärligande (till full öfverenskommelse med Faderns gudomsväsen), *men att den icke utgjorde återlösningen.*

Kristus kom till jorden »för att underkufva helvetena och ordna himlarna», hvilket, förmodar jag, betyder ungefär detsamma som att genom sitt lysande exempel och genom »Ordet» motarbeta det onda och befordra det goda.

Men — ehuru Sw—g icke uttrycker sig på sådant sätt — så var ju hela detta Herrens företag en smula misslyckadt. Den kristna kyrkan hade ju samma öde som de tre föregående kyrkorna. Den förföll och en Kristi andra ankomst på jorden blef nödvändig, icke för att försona Herren, men för att enligt Guds oföränderliga ordning möjliggöra frälsningen. Och i denna Sw—gs återlösning spelar han själf en mycket väsentlig roll. På hvad sätt?

Den, som kunde gifva upplysning därom, utpekades af en från himlen sänd ängel för ett predikomöte, som hölls i andevärlden i Sw—gs närvaro, då man resonerade om återlösningen (Se N. 134 i *Vera Chr. Religio).* Då ängeln hört en närvarande prästs förklaring, att återlösningen

fullbordades af Guds Son på korset teg han, förstummad af häpnad, länge. Därefter förklarade han detta vara vansinnigt, afskyvärdt, skändligt, stridande mot Guds väsen, omöjligt etc. Sedan ängeln en stund talat på detta sätt, ungefär så som Sw—g talade och så som hans sekts medlemmar alltjämt ännu i dag tala och skrifva, *pekade han på Sw—g och sade: gå till honom, som står där, och han skall lära dig från Herren, att lidandet på korset icke var återlösningen utan Herrens människoväsens förening med Faderns gudomsväsen, men att återlösningen däremot är helvetenas underkufvande och himlarnas iordningsställande och att ingen på jorden blifvit salig ej heller någon i himlen om icke Herren fullbordat dessa två verk, då han var i världen.*

Om återlösningens fullbordan få vi läsa i *Vera Chr. Relig.* från N. 753 till N. 786. Återlösningen förblef nämligen ofullbordad, då äfven den 4:de eller kristna kyrkan ej kom till sanningen om den Ende Guden, utan utgjorde själfva den natt, i hvilken de förra kyrkorna slutat.

I N. 772 se vi, att intet kunde frälsas, om dennes andra ankomst icke ägt rum.

I N. 776 läsa vi, att den icke ägde rum i Herrens person utan i Ordet, som är af honom och är Han själf. (Märk likheten med Dippel).

Och i N. 779 se vi, att Herrens andra ankomst sker medels en människa, för hvilken Gud i person uppenbarat sig själf och som han fyllt med sin ande för att undervisa om den Nya Kyrkans läror medelst Ordet. Emedan Herren, såsom vi nyss hafva sagt, icke kan uppenbara sig personligen i himlens skyar, men likväl har förutsagt att Han skall komma och upprätta en Ny Kyrka, som är det Nya Jerusalem, så följer därutaf att Han

skall göra det förmedelst en människa, som kan icke allenast med förståndet emottaga denna kyrkas läror, utan äfven kungöra den i tryck. Att Herren har uppenbarat sig för mig, sin tjänare, och sändt mig till detta värf etc. etc. — det betygar jag i sanning». Se också brefvet till landtgrefven af Hessen 1771 (Tafels Docum. Vol. II, sid. 387).

Den Nya Kyrkan eller det Nya Jerusalem förutsäges i Esaias 65 k. samt i Uppenbarelseboken 21 k.

Dippel hade förnekat tillvaron af eviga straff. Därmed upphörde hos honom den ortodoxa dualismen mellan det goda och det onda, den eviga kampen mellan Gud och Satan utan seger för någondera. Äfven detta sistnämnda, den kristna spiritismens förskräckligaste spöke, når enligt Dippel en gång fram till försoning och frälsning.

I någon liten mån följer honom äfven häri Sw—g. Någon Satan med rang, heder och värdighet såsom öfverdjäfvul såsom herrskare i helvetet finnes heller icke för honom. Han tror blott på de tallösa skaror af smådjäflar, hvilka svenskarna ständigt omnämna i 9—10, eller till och med i 12-siffriga tal, vare sig han kallar dem onda genier, sirener, djäflar eller satáner, vare sig han låter dem framträda i solopartier eller i Stora Drakens sällskap.

Gud *tillstädjer* dessa emellanåt att göra det onda. Men han råder äfven i helvetet, beherrskar dem genom därtill lämpliga goda änglar och håller dem i styr medelst fruktansvärda straff.

Sw—g förmådde icke frigöra sig från läran om ett evigt helvete. Bland hans många självmotsägelser och oklarheter finnas äfven sådana uttalanden på detta område, som tillåtit v. Walden och ett icke obetydligt antal af Sw—gs öfriga anhängare att hysa och framställa sin

öfvertygelse om straffens öfvergående beskaffenhet samt om deras ändamål och förmåga att förbättra.

I *Diar. spirit.* N. 2793 säger Sw—g: »Mångfaldiga äro de ondas straff uti andra lifvet och deras straff äro mer eller mindre svåra samt af längre eller kortare varaktighet, allt efter den natur och böjelse, som de onda ådragit sig under lefnaden i kroppen. Men straffen ha den verkan, att de med tiden hos de onda förorsaka fasa, skam och afsky för det onda, som de insugit och af hvilket deras natur är inpyrd, hvarför de få införas i bättre andars sällskap och, då begäret till något ondt uppstår hos dem, liksom åtvarnas genom smärta, fasa och skam och derigenom afhållas från utbrottet af deras ondska».

Denna paragraf hjälper dock föga dem, som äro angelägna att befria Sw—g från läran om det eviga helvetet. Han tillägger nämligen omedelbart: »likväl ombyta eller förändra de aldrig natur, utan den blifver, som de tillskapat den i förra lifvet. Men straffen, som de undergått, tjena som medel att afhålla dem från det onda».

I den tyvärr isolerade paragrafen 3489 säger Sw—g sig »icke kunna antaga den orimligheten, att Herren låter någon undergå eviga straff för ett så kort lifs förseelser som det närvarande, eller derföre att någon kanske ansett sina åsikter för sanna och därföre stadfästat dem hos sig. Derföre skola vi icke tro, att Herren tillåter någon straffas, ännu mindre beständigt och i evighet utan att förbättra honom, ty allt hos Herren är godt, är ändamål, ja ett godt ändamål; men evigt plågande har icke något ändamål».

Dessa rimliga åsikter motsäger han dock själf på många ställen och den »ortodoxa» Nya Kyrkans läror omfatta ett evigt helvete. Sw—g skiljer sig häri från Dippel, som förnekar tillvaron av eviga straff.

I sammanhang härmed vill jag här återigen påpeka, att helvetet, som likväl medför högst beklagliga tillstånd, enligt Sw—gs lära på sätt och vis icke kan betraktas såsom ett *straff*. Han är visserligen äfven häri på sina ställen självmotsägande redan därigenom, att han säger, att somliga kastas dit, under det att andra självmant söka sig dit. Men säkert är, att de ogudaktiga, såsom redan är anfördt, enligt Sw—g icke skulle trifvas, icke ens skulle kunna lefva i himmelriket, samt att de undergå svåra kval blott de på något sätt känna dess sfär. »Ingen, som inträder i (den förberedande) andeverlden, förvägras tillåtelse att uppstiga till himlen; men den som älskar helvetet får hjertklappning, svårighet att andas och börjar sin dödskamp, samt vrider sig i ångest som en orm i elden, då han kommer dit». *(De Providentia* N. 324). De onda trifvas bättre i helvetet med dess innevånares ständiga strider, slagsmål och försök att skada hvarandra, med dess liksom af exkrementer stinkande hålor och pölar och andra rysligheter. Men i helvetet tillämpas förfärliga, tillfälliga straff, vid hvilka Sw—g, som icke var mekaniker för ro skull, äfven låter centrifugalkraften komma till användning. Straff och fruktansvärda straff äro nämligen de enda medel, medelst hvilka helvetets innevånare kunna hållas någorlunda i styr, då Herren i viss mån, såsom sker här på jorden, *tillstädjer* deras onda gärningar.

Sw—gs eviga helvete utgör hans systems största svaghet och har vid sidan af hans i den anglosaxiska världens ögon alltför liberala sexuella moralkodex, mera än något annat bidragit att inskränka hans sekt till en jämförelsevis helt liten skara.

Människor ha stora eskatologiska fordringar och drifvas lätt bort från en lära, som ställer i utsikt för dem

att slutet på alla deras bemödanden i denna jämmerdal, skall blifva en evig osällhet.

Det finnes på hvar sin sida om Nordsjön grafvårdar, som tala om helt andra fordringar på Vår Herres öfverseende. Bland dessa förefalla mig två, en engelsk (eller skottsk) och en norsk särskildt roande. Det är väl icke omöjligt, att den förra tjänat till förebild för den senare. Den engelska lyder:

»Herre lie I, Martin Elginbrodde!
Have mercy on my soul Lord God
As I would do, were I Lord God,
and you were Martin Elginbrodde»!

Den norska lyder ungefär — jag minnes ej fullt säkert det norska namnet och heller icke, om det är fråga om en skeppare eller en klockare — på följande sätt:

»Her hviler skipper Morterud,
O vaer ham naadig, milde Gud!
Behandl ham, som om han var Gud,
Og Du var skipper Morterud».

* *
*

Dippel var som radikal pietist kyrkans svurne fiende. Sw—g var en man, som vant sig vid att begagna rätt starka uttryck. I sin ovilja mot den ortodoxa kyrkan ger han emellanåt i sina skrifter luft åt sina känslor på ett sätt, som måste fröjdat hjärtat på hvarje pietist och icke står mycket tillbaka för något af hvad Dippel skrifvit i samma sak. I N. 597 af *V. Chr. Religio* frånkänner han kyrkan all delaktighet i sanningen. Att man hittills icke haft någon kunskap om frestelser och att knappast någon vetat, hvarifrån de hafva sin upprinnelse, och huru de äro beskaffade, samt hvad godt de åstadkomma

kommer däraf, *att kyrkan hittills icke har varit uti sanningar eller icke haft någon kunskap om det sanna;* ty ingen är i det sanna, utan han hänvänder sig omedelbart till Herren, samt förkastar den förra tron och omfattar den nya. Häraf kommer det, att ingen ifrån århundraden tillbaka — nämligen ifrån den tiden, då mötet i Nicea införde tron på tre Gudar — har blifvit inlåten i någon andlig frestelse; ty om han blifvit inlåten däri, skulle han genast ha dukat under och störtat sig i ett djupare helvete. Den förkrosselse som menas föregå den djupare tron, är icke någon frestelse? Jag har frågat ganska många därom, och de hafva sagt, att det blott är ett tomt ord och ingenting vidare än måhända någon rädsla hos de enfaldiga vid tanken på helvetets eld».

* *
*

I afseende på Dippels och Sw—gs sexuella morallära framträda bestämda och mycket skarpt utpräglade skillnader grundade på de båda männens i en del hänseenden mycket olikartade natur.

Dippel var en sexuellt »frigid» natur. Han hade visserligen en gång tänkt på ett »favorabelt» äktenskap, men då han misslyckades i denna sin plan, beslöt han sig för sexuell afhållsamhet, som han tillskref ett högt moraliskt värde. Hans åsikter på detta område gingo in på det rent absurda, och han ansåg, att vi, om icke syndafallet inträffat, skulle förökat oss medelst »magisk imagination». Han var i det stora hela en verklig asket.

Sw—g lefde ett mycket enkelt lif, men hade den uppfattningen, att man, om man icke gick »emot lagen», hade full rätt att njuta af detta lifvets goda. Han ansåg

sexuell verksamhet tillhöra ett normalt mänskligt lif. Han hade (se sid. 375) i all sin dar varit »starkt porterad för sexen», »hogen för fruentimmer hade varit hans hufvudpassion» och utanför hans sekt torde väl knappt någon, som studerat hans lefnad, tro, att han afstått från alla njutningar på detta område. För hans sexuella sedelära har jag redogjort på annat ställe.

* *
*

Dippel var en ytterst verksam person, som »mit aller Entschiedenheit erkennt die Arbeit als sittliche Lebensordnung». (Bender).

Äfven på detta område återfinna vi den på nästan alla håll genomgående likheten mellan Dippel och Sw—g.

Äfven Sw—g, som själf var en af de mest arbetsamma människor, framhäfver arbetets förtjänster och ogillar starkt den i andra dogmatiska systemer anbefallda »kontemplationen». Både i hans himmelriken och i hans helveten arbetar man systematiskt.

De nu anförda jämförelserna mellan Dippel och Sw—g på åtskilliga religiöst-dogmatiska områden under framställningen af den senares lära, torde tillika med de välkända yttre förhållandena, som säkerställa Sw—gs kännedom om Dippel, vara tillräckliga för att öfvertyga den objektiva granskaren om Dippels egenskaper af en förebild till den på förebilder så rike Sw—g.

* *
*

Vi ha sett att Sw—gs och Nya Kyrkans läror i flera hänseenden visa stora företräden framför ortodoxierna. De mest framträdande bland dessa finna vi på följande områden.

Den Nya Kyrkan är en verklig monoteism i motsats till ortodoxiernas lära om tre personer i gudomsväsendet.

Den Nya Kyrkans gudomsväsen är af en afgjordt högre art än ortodoxiernas, känner icke vrede eller hämndlystnad och behöfver icke försonas.

Ortodoxiernas dualism är starkt mildrad genom Guds herravälde äfven öfver helvetena och genom frånvaron af en öfverdjäfvul.

Den Nya Kyrkan förkastar den absurda korrumperande »solifideismen».

Himlarna och helvetena äro, om än icke utan löjeväckande moment, likväl mindre absurdt skildrade än i ortodoxierna. (Se för öfrigt sid. 503).

Herrar Swedenborgare uttrycka sin förvåning om min inkonsekvens att erkänna dessa stora företräden hos en religionsstiftare, som jag påstår ha varit förryckt.

Man kan emellertid vara förryckt och likväl ha i behåll mycket godt förstånd inom vidsträckta områden. Detta företräde hade Sw—g. För att visa skillnaden emellan en religiös paranoia hos en bildad och hos en obildad person hänvisar jag till prof. F. Svensons fall sid. 746 —750.

XVI.

Återblick på Swedenborgs sinnessjukdom.[1]

Enhvar af mina läsare förstår, att jag vid nedskrifvandet af detta kapitel måste väsentligen, ja nästan uteslutande ha mina medicinskt bildade läsare för ögonen.

Jag har här tre sjukdomsformer att beröra: paranoian, hysterin och epilepsin. Jag måste förutsätta tämligen ingående kunskaper hos läsaren på ett enormt vidsträckt område, då utan denna förutsättning framställningen skulle bli alldeles för vidlyftig för mitt ändamål. Jag får blott ytligt och hastigt beröra en del symptomer af de tre nämda kliniska enheterna i samband med Sw—g. Jag anser mig vara i stånd att för enhvar sakkunnig, som är mottaglig för bevis, framlägga sådana för Sw—gs paranoia. Hvad däremot hans ofta omtalade hysteri och hans af framstående specialister antagna epilepsi beträffar, skulle jag icke, om aldrig så stort område stode mig till buds, kunna *säkert* bevisa tillvaron vare sig af den ena eller den andra, utan måste nöja mig med att framställa hypotesernas rimlighet.

Hvilket som helst, om än så ingående, omfattande och intelligent studium af Sw—gs yttre öden och af hans egna arbeten skall utan någon kännedom om psykiatrien och särskildt om den form af sinnessjukdom, af hvilken

---

[1] Detta kapitel har sitt komplement i kap. X. En del upprepanden har blifvit nödvändiga i detta kap. XVI.

han led, vara otillräckligt att åstadkomma en riktig uppfattning om den så ytterst intressante mannen.

Men psykiatrien är en vidtomfattande och en svår vetenskap, samt dessutom en ännu outvecklad vetenskap.

Våra kunskaper i hjärnanatomien, hjärnfysiologien och den anatomiska hjärnpatologien lämna ännu oändligt mycket öfrigt att önska. Mikroskopet har visserligen förhjälpt oss till betydande eröfringar inom hjärnanatomien. Särskildt har histologien om hjärncellernas inre byggnad gifvit oss upplysningar, som tillsamman med nyupptäckta olika kemiska reaktioner öppnat perspektiv att i ett aflägset fjärran kunna intränga långt mera än nu i det cellulära lifvets väl dolda hemligheter. Experimentalpatologien har också visat sig vara ett fruktbart studium och har påvisat ytterst viktiga sakförhållanden. Och framför allt ha vi på klinisk väg under och efter Esquirols dagar (1772—1840) och särskildt under dessa sista årtionden uppnått en mycket bättre insikt i de olika sjukdomsenheter, som kunna urskiljas på detta område.

Men ett någorlunda ingående studium äfven af de senaste årens framsteg visar oss, att det oaktadt alla nutidens eröfringar säkerligen ännu skall dröja mycket länge, innan vi inom psykiatrien förmå att förbinda det patologisk-anatomiska med det kliniska och innan vi kunna uppdraga fullt säkra och klara gränser mellan de kliniska enheterna, för så vidt nämligen dylika gränser finnas i naturen.

Vår ståndpunkt för tillfället är ofta i detta sista hänseende nedstämmande. Våra diagnostiska uppgifter äro emellanåt äfven för erfarna psykiater också därför ganska svåra att sinnessjukdomarna, som jag med en något vågad liknelse tog mig friheten att i ett anförande i Sv. läkaresällskapet angifva, ännu mindre än många andra

kliniska enheter gränsa till hvarandra såsom plattorna i ett stengolf, utan såsom plättarne på en tallrik. De täcka kliniskt på mångfaldigt växlande sätt delvis hvarandra, och från de alldeles typiska fallen finnas talrika undantag.

I etiologien spelar ärftligheten en stor men en för diagnosen föga bestämmande roll. Särskildt i paranoian, i hvilken ett psykotiskt arf är rätt vanligt, händer också icke så sällan, att intet dylikt arf kan påvisas. Psykotiska fäder få ofta psykotiska barn, men dessa utveckla ofta andra sinnessjukdomar än dem, af hvilka fädren lidit. Äfven andra kända orsaker kunna lämna oss i tvifvel. Till och med så allmänna och säkra pathogenetiska moment som alkohol och Spirochaete pallida (syfilisparasiten) utgöra emellanåt inga säkra diagnostiska hjälpmedel.

Ofta ha vi den förödmjukande ställningen att nödgas afvakta en sinnessjukdoms *utgång* för att vara säkra på diagnosen. Det finnes (se nedan) visserligen hållpunkter för att kunna bedöma om en person, som företer paranoida rubbningar i förföljelse- och storhetsföreställningar, skall stanna inom detta sjukdomsbegrepp, eller om han skall komma inom det dementa området. Men ej sällan äro vi i dessa fall likväl för lång tid tillbakaträngda till gissningar. Vi ha i dem alla icke samma position, som vi ofta efter ett par minuters bekantskap kunna intaga mot den skenbart psykiskt normale patienten, som ser på oss med olikstora, ljusstela pupiller, som lindrigt suddar på målet, och som, då han artigt söker upptaga något föremål, som vi »händelsevis» låta falla på golfvet, oaktadt han väl ser det, visar en viss svårighet att kunna fatta det mellan fingrarna. I detta fall kunna vi genast vid patientens första åsyn ana och efter en helt kort undersökning ha den melankoliska vissheten, att den person, som står framför oss, om icke hans lif snart af-

brytes på annat sätt, är oåterkalleligen dömd till paralytisk demens och till död i detta tillstånd.

Men hur långt vi än äro från goda indelningsgrunder i psykiatrien, borde vi redan nu kunna genom allmänna öfverenskommelser på de internationella kongresserna nå en mera tillfredsställande nomenklatur, än den vi äga.

På grund af de här ofta anförda återkommande svårigheterna ha många psykiatrici tagit sig för att lämna sina kasuistiska bidrag till litteraturen utan alla diagnostiska namn och blott med angifvande af fallets framträdande och väsentliga egendomligheter. Detta är ett rätt tillfredsställande förfaringssätt för psykiatriskt bildade läsare Men lekmannen fordrar till stöd för sina föreställningar, huru oförmögen han är att bilda sig riktiga dylika, ett namn, och bristen på ett dylikt gynnar uppkomsten af oriktiga föreställningar och af falska legender.

Jag har icke utrymme att ingå närmare på den vidlyftiga men mycket intressanta historiken om uppfattningen af de kliniska enheter, som här närmast intressera oss. Jag får nöja mig med att erinra därom, att det var på 1860- och 1870-talen, som vi kommo på det klara med tillvaron af en *primär förrycklhet* såsom en särskildt, genom en kronisk fortgående process sig utvecklande sjukdomsform, skild å ena sidan från de maniska och melankoliska stämningspsykoserna samt å andra sidan från demensen. I dessa paranoida fall finna vi lifvet igenom varaktiga förändringar, som i större eller mindre mån afficiera patienternas hela psykiska verksamhet, d. v. s. både deras tänkande, kännande och viljande, utan att likväl en sådan desintegration af patienternas psyke äger rum som i demensen. Vi bildade, efter att först onödigt ha på detta område urskiljt särskilda former, småningom af de paranoida begreppen eknoian (eller monomanien)

och det äldre begreppet paranoia ett nytt, mera omfattande och den kliniska verkligheten bättre motsvarande enhetligt begrepp paranoia. Sedan förstördes detta arbete, därigenom att man började att från andra kliniska områden under begreppet och benämningen paranoia införa en massa olikartade, delvis akuta fall. Paranoian blef på detta sätt en sjukdom, som i viss utsträckning omfattade ända till drygt $^3/_4$ af alla asylfallen. Det är svårt att fatta hur en mängd välutbildade specialister kunnat på sakernas dåvarande någorlunda framskridna ståndpunkt förfalla till ett så, rent ut sagdt dåraktigt förfarande. Men likväl tala ännu somliga författare, exempelvis 1902 prof. Th. Ziehen om *akuta* paranoia-former, och göra därmed sitt bästa för att fördröja fastslåendet af en riktig uppfattning och införandet eller befästandet af en något så när tillfredsställande nomenklatur.

Prof. Kraepelin i München, som f. t. i högre grad än någon annan äger specialisternas gehör, har så till vida väl begagnat denna sin ställning, som han begränsat paranoiabegreppet genom att frånskilja därifrån alldeles skilda, delvis akuta former, och i en grupp under namnet dementia paranoides från paranoian skilja och vid sidan af de båda förut af honom uppställda »præcox»-formerna af demensen, hebefrenien och katatonien, sammanföra sådana paranoialiknande fall, som utom förföljelse- och storhetsidéer förete demensens djupa psykiska förändringar och personlighetens sönderfall.

I hvad mån hans uppställande af demensens »præcox»-former i ett och allt är definitivt, äger jag icke tillräckligt stor erfarenhet på detta område för att försöka bedöma. Men somliga af »præcox»-fallen äro, om ett dylikt adjektiv tillåtes mig, föga præcoxa, utan utveckla sig i tämligen framskriden ålder, och somliga af fallen äro föga

dementa och lära kunna gå till hälsa. Detta sista i och för sig mycket tillfredsställande förhållande är i någon mån ägnadt att rubba vår tillit till sjukdomsbegreppets enhet och den nuvarande demens-nomenklaturens framtid.

För min del oroar jag mig likväl icke öfver triaden dementia hæbephrenica, d. katatonica och d. paranoides, som tills vidare är bekväm att ha, emedan jag har så mycket värre företeelser för min nuvarande uppgift att tänka på i Kraepelins upp- och indelning af paranoia-begreppet.

Det förefaller mig, som om den utmärkte psykiatern i München gått väl långt i uppdelningen af de verkligt paranoida sjukdomsformerna och icke varit fullt lycklig i de mycket vidtgående omstufningar i de enhetliga sjukdomsbegreppen han vidtagit under mellantiden mellan sin 7:de upplaga från 1904 och sin 8:de från 1913—1915. Han erkänner också uppgiftens svårigheter och anger sina egna bemödanden att lösa den som »einen ersten tastenden Versuch». På samma gång som den intresserade och någorlunda sakkunniga läsaren gärna erkänner hans stora talent att i den väl starkt och långt in på det 3:dje tusendet sidor utdraga framställningen ofta ypperligt träffa den kliniska verkligheten, skall han, läsaren, väl blott sällan vinna den föreställningen, att prof. Kraepelins sista indelning af de hithörande sjukdomsformerna i ett och allt skall förblifva beståndande.

Efter de nämnda uteslutningarna kvarstod en någorlunda talrik, kliniskt väl afgränsad grupp af fall, som sinsemellan företedde väsentliga likheter i sjukdomens ytterst kroniska förlopp samt i de framträdande symptomernas inskränkning till förföljelse- och storhetsföreställningar. Det hade, enligt min ringa mening, varit fördelaktigt om denna grupp under namnet paranoia

(förryckthet) fått kvarstå såsom en klinisk enhet med vissa underafdelningar.

Men Kræpelin omtalar numera (sid. 913 i 8:de uppl.) de med hallucinationer behäftade fallen under namn af *die Paraphrenien oder die paranoiden Verblödungen* såsom en från de öfriga paranoia-fallen skild grupp och indelar denna grupp i fyra underafdelningar: *p. systematica, p. expansiva, p. confabulans* och *p. phantastica.* Under det benämningen paranoia i sin allra vidsträcktaste bemärkelse omfattat ända till 80 pct. af alla asylfallen, utgör den numera efter alla förut omtalade afdrag och efter uppställandet af parafrenien som en särskild grupp, själf en grupp, som icke omfattar mera än omkring 1 pct af asylfallen och utgöres af »quærulanter» o. a., som utan hallucinationer förete en långsam utveckling af vanföreställningar om förföljelser och — i fullt utvecklade fall — om egen storhet af något slag med bibehållen ordning och klarhet i öfrigt i tankar, känslor och vilja.

Det förefaller, som skulle hallucinationer, hvilka i ytterst växlande mängd kunna förekomma hos friska samt hos lindrigt och hos mycket sjuka patienter, knappast borde tillmätas tillräcklig betydelse för att utgöra en dylik indelningsgrund.

Kræpelin vill (se sid. 1711) emellertid ha märkt att i parafrenierna framträda från början mera självkänslan och storhetsidéerna men mindre förföljelseföreställningarna och att parafrenikerna visa mindre självbehärskning och ett mindre korrekt uppträdande och stå närmare demensen än paranoikerna. Jag tillåter mig att fråga, om dessa skillnader verkligen äro alls genomgående (se exempelvis Sw—gs fall) och återkommer snart något mera utförligt till hallucinationerna.

Det förefaller mig vara ett icke fullt lämpligt namn Kræpelin användt, då han kallar parafrenierna »die paranoiden Verblödungen» (sid. 973).

Han anför själf, att en långt mindre utveckling af tanke-, känslo- och viljerubbningar äger rum äfven i parafrenierna än i demensen. Särskildt paraphrenia systematica, till hvilken form eller varietet jag närmast räknar Sw—gs fall, utvecklar sig ytterst långsamt, och patienterna nå ofta en hög ålder utan att förete symptomer, som kunna sägas utgöra något personlighetens sönderfall. De utveckla visserligen ur sin personlighet en overklig värld, i hvilken en stor del af deras psykiska verksamhet försiggår. Men med uttrycket »Verblödung» förbinder man väl städse tanken på ett med demens följande vidtgående hela personlighetens sönderfall. Och huru skall man kunna använda detta uttryck på personer, som ännu i sin ålders sena höst icke blott ganska väl orientera sig till sin omgifning, utan inom vidsträckta områden bibehålla så pass normala tankar, känslor och sträfvanden, som många parafreniker göra och som särskildt Sw—g gjorde.

För att hos läsaren inprägla den mycket nära släktskapen mellan paranoian och parafrenien, d. v. s. mellan paranoian med och paranoian utan hallucinationer använder jag om Sw—gs fall växelvis båda uttrycken.

Emellertid kvarstå, sedan de ofvannämnda befogade och nödvändiga uteslutningarna vidtagits, en tämligen talrik grupp af hallucinerande och hallucinationsfria paranoia-fall, af hvilka omkr. 40 % inom kortare eller längre tid utveckla sig till demens.

Att i början af ett fall afgöra, huruvida det skall eller icke skall komma att taga denna vändning *kan* vara rent af omöjligt.

Faran för demens är desto större ju tidigare i patientens ålder sjukdomen, som i det enorma flertalet fall inträder mellan 25 och 45 års ålder, uppträder.

De blifvande dementa patienternas vanföreställningar äro mera förryckta från verkligheten och dessa patienter bearbeta och systematisera sina föreställningar mindre och äro mindre intellektuellt lifaktiga samt mera extravaganta i sitt uppträdande i öfrigt än de andra, som i ett och allt äro mera måttfulla och visa en kraftigare vilja af bättre kvalitet. Hallucinationerna utgöra naturligtvis i och för sig inga goda omina.

Äfven skarpsinniga psykiater misstaga sig likväl ofta i dessa fall i sina prognoser (förutsägelser).

* * *

Jag har i kap. I tämligen utförligt framställt det ofta och isynnerhet i Sw—gs fall så starkt framträdande hereditära momentet och kunde ha gjort detta ännu mera »slående» genom att framställa sakförhållandet från nyare tider, hvilket jag likväl fann onödigt och mindre lämpligt. Till hvad jag förut sagt, torde jag likväl här saklöst kunna tillägga, att vi i Schücks *Kulturbilder från det forna Uppsala* kunna finna starka indicier på en psykotisk belastning hos Sw—gs systerdotter Greta, hvilken hon säkerligen icke ärft efter sin fader Benzelius d. y. utan af Schücks upplysning att döma af sin moder, Sw—gs äldsta syster Anna, som förefaller ha varit en, mildt taladt, mycket excentrisk kvinna. Sw—gs besynnerliga mosters, Brita Schwedes dotterson Johan Adrian Rosenadler »blef fjållig» (se *Spåkvinnor och Trollkarlar* af C. Forsstrand, Sthlm 1913). En anmärkning af Sw—g själf om systern Katarina tyckes antyda, att äfven denna

gjort sig särskildt bemärkt. Sammanställa vi dessa fakta med hvad jag förut anfört, så finna vi, att Sw—g tillhörde en på hans tid mycket svårt belastad släkt.

Jag erinrar den för psykiatrien främmande läsaren om det för en riktig uppfattning af sinnessjukdomarna liksom af alla andra sjukdomar grundviktiga sakförhållandet, att intet finnes i det patologiska eller sjukliga, som icke äger sin motsvarighet inom det fysiologiska eller normala. Hvarje intelligent läkare inser också »af sig själf» det i den psykiatriska litteraturen flerstädes påpekade sakförhållandet, att vissa psykiska »läggningar och temperament predisponera för vissa olika bestämda sinnessjukdomar».

Och jag har förut i detta kapitel påpekat, att i Sw—gs naturliga läggning finna vi den oroliga, misstänksamma, lätt förbittrade natur, som i sin utanför det normala excederande utveckling ger föreställningarna om förföljelse; likaledes finna vi hos den ännu jämförelsevis normale unge Sw—g den ytterligt starka men ännu icke utpräglad abnorma självkänsla, som lätt kan utveckla sig till uppenbart megalomaniska föreställningar om egen storhet. Och bakom båda dessa moment ligger den lifvet igenom utpräglade egocentriciteten.

* *
*

Det är här lämpligt att ge några strödda utdrag om den ifrågavarande sjukdomen ur arbeten af framstående psykiater, hvilka icke haft Sw—g för ögonen och sannolikt föga hört talas om honom.

Den berömde v. Krafft-Ebing är en af dem, som star-

kast framhålla betydelsen i dessa fall af ärftliga psykotiska anlag.

Han säger vidare i fråga om den religiösa paranoian: »dessa patienters föregående lefnad företer tydligt en benägenhet för psykiska sjukdomar och särskildt för denna religiösa form. I många fall är den följande sjukdomen blott den vidare utvecklingen af en från barnsben af förvriden excessivt religiös karaktärsbildning, liksom en karaktärshypertrofi» — — —

»Kroppsligt försvagande moment förmedla den egentliga sjukdomens utbrott vare sig genom akuta sjukdomar eller vidtgående excesser eller innutrition i följd af botgöringar och fastor. Psykiska föranledande moment är: svikna kärleksförhoppningar, svåra slag af ödet eller också dundrande predikningar och missionsandakter, som framkalla samvetskval eller komma uppnåendet af den eviga saligheten att synas tvifvelaktig.»

Krafft-Ebings olika former bry vi oss här icke om, utan anmärka blott än en gång, att hans »paranoia persecutoria» (med förföljelse-idéer) och »p. expansiva» (med storhetsidéer) oftast äro närvarande i samma fall, i det förföljelseidéerna vanligen men icke alltid uppträda, innan storhetsidéerna framkomma, och sedan ofta kvarstanna blandade med dessa ända till slutet. Jag anmärker också, att Sw—gs fall, som tillhör Kræpelins paraphrenia systematica, af K-E. skulle kallas paranoia tardiva religiosa expansiva.

»Inkubationsstadiet», säger K-E., »kan vara månader och år. Hos båda könen visa sig ytterst ofta anomalier i könsdriften, som ofta är sjukligt stegrad, vaknar tidigt och förorsakar onani.»

»Sublima känslor af den himmelska andens genombrott genom den syndiga lefnaden komma i dessa tillstånd upp

i medvetandet och bortrycka individen från jordiska intressen och sorger.»

»I dessa ekstatiska tillstånd kunna kataleptiska symtomer tillkomma.»

»Hallucinationerna stegras genom askes och onani. De äro i början blotta visioner — de sjuka se himlen öppen, Guds moder ler huldt mot dem, Uppenbarelsebokens under uppenbaras för dem, de se sig omgifna af öfverjordisk glans etc. Vanföreställningarna som världsfrälsare eller hos kvinnorna som mödrar till dylika framkomma» —

— —

»De sjukas paralogik utlägger på alldeles absurda sätt ställen i den Heliga Skrift och tillämpa dessa på sin egen person.»

Om vi i 7:de upplagan af Kræpelins handbok sid. 595 läsa beskrifningen på en hithörande grupp af paranoida fall, så finna vi äfven i denna beskrifning en träffande skildring af Em. Sw—gs fall.

»Det gifves», säger K., »utan tvifvel en grupp fall, i hvilka vanföreställningarna visserligen icke utgöra det enda men dock det med mycket mest framträdande sjukdomstecknet. Här brukar ett varaktigt, orubbligt system af vanföreställningar utveckla sig under fullständigt bibehållande af klarhet och ordning i tanke, vilja och handling (i öfrigt).»

»Denna sjukdoms utveckling tyckes alltid försiggå långsamt. Den ofta öfver åratal sig sträckande början företer lätta förstämningar, misstro och obestämda kroppsliga och hypokondriska besvär. Den sjuke är otillfredsställd med sin ställning, känner sig tillbakasatt, tror sig kanske icke vara kärleksfullt behandlad af sina föräldrar och syskon, utan känner sig på många sätt

misskänd. Man har ingen förståelse för hans personlighet.»

Den som uppmärksamt genomläst detta arbetes första del och sedermera läser de här anförda sjukdomsbeskrifningarna af två berömda psykiater, af hvilka ingendera haft Sw—g för ögonen, skall erinra sig Sw—gs klagomål, som visserligen kunna vara berättigade i vissa fall, men hvilka i andra fall äro af tydligen psykotisk natur. Och hans misstämning är icke melankolikerns utan tydligt paranoikerns.

Han är icke en ovärdig eller oduglig man; han är den högt förtjänte, misskände, förorättade mannen, ett orättvisans, afundens och illviljans offer. Den abnorma själfkänslan lyser redan nu igenom. Först uppspira likväl ur hans medfödda läggning de paranoida i detta arbete anförda förföljelseidéerna, i hvilka hvarje läkare, som samtalat med många paranoiker, igenkänna gamla bekanta. (Se sid. 408.)

Men den megalomaniska läggningen är tidigt tydlig. I hans ungdom var hans själfkänsla ytterlig (sid. 66 och 67) om än icke paranoid.

Men under hans senaste årtionden bli hans storhetsföreställningar typiskt förryckta.

Att han kallar sig en Jesu Kristi tjänare underlättar föga hans sekts bemödande att framställa honom som en ödmjuk natur. Jesus Kristus var ju för honom Gud själf. Då han erkänner sig vara en syndare, sitter denna ödmjukhet på honom lika tillfälligt och ytligt som den svarta fracken och den hvita halsduken på den kristne vid dennes altargång.

Under årtionden ljuder allt emellanåt hans entoniga: »mig är gifvet». I himlen är det icke han, som uppvaktar änglarna, utan dessa, som uppvakta honom. De vägleda

honom visserligen på stället, men ungefär som en kyrkväktare i en katedral vägleder en påfve, en kardinal eller en biskop. Det är han som undervisar och som själf mottager upplysningar blott af det Högsta Väsendet, hvilket för säkerhetens skull tillskickar honom sina tolf apostlar, då han (i den viktiga nr 339 *V. Chr. Relig.)* nedskrifver sina inspirerade satser. Bland människor har ingen, påpekar han uttryckligen, någonsin haft samma ställning som han. Han företräder Kristi andra ankomst på jorden och förmedlar mänsklighetens frälsning. Himlarnas innevånare följa uppmärksamt hans verksamhet, stora festligheter äga rum, då hans höga mission i och med fullbordandet af hans »*V. Chr. Relig.*» är genomförd, och den honom omgifvande änglavakten förvånas att se hela himlahvalvet fylldt af röda rosor. När detta verk var slutadt, sammankallade Herren sina tolf lärjungar, som hade följt Honom i världen, och dagen efter sände Han dem ut i hela den andliga världen till att predika det Evangelium, att Herren Gud Jesus Kristus regerar samt att Hans rike skall vara i evigheters evigheter enligt förutsägelsen af Daniel, 7: 13, 14 i Uppenbarelseboken 11: 15, och att salige äro de, som komma till Lammets bröllops aftonmåltid, Uppb. 19: 9. Detta skedde den 19 juni år 1770. Detta menas med dessa Herrans ord: Han skall utsända sina änglar, och de skola församla Hans utvalde från den ena af himlarna till den andra (Matth. 24: 31).

Han har förut i N. 108 i samma arbete meddelat »att Herren nu (d. v. s. med Sw—g) upprättat en ny änglahimmel af dem som tro på Herren Gud Frälsaren och vända sig omedelbart till Honom och att de öfriga förkastas», samt lofvat att »mer skulle därom följa» i sista kapitlet af denna bok, där särskildt skall talas om *Tide-*

hvarfvets Fulländning, om *Herrens Ankomst* och om den *Nya Kyrkan.*

Med den religiöse paranoikerns bistra stämning mot sina dogmatiska motståndare förkunnar han (i N. 108), att den som i den andliga världen ej kan mottaga hvad han, Sw—g, framställt »emedan han lefvat illa *eller ock* bekräftat sig i det falska», skall drifvas tillbaka från himlen och skall i den undre jorden förbinda sig med dem som i Uppenbarelsen menas med Draken och den falske profeten och hans böner skola i himlen vara »såsom en stinkande lukt och såsom uppkastningar från en sjuk lunga».

Då hans läror och han själf i rättegången mot lektorerna Beyer och Rosén angripas, anser han detta vara den viktigaste rättegång på 1700 års tid, därmed säkerligen i rundt tal angifvande den tid som förlupit sedan Jesus stod inför Pontius Pilatus. Han beklagar sina motståndares öden efter döden. Ännu på dödsbädden vidhåller han ifrigt och högtidligt att allt hvad han sagt i religiösa saker är sannt.

Allt hvad jag nu anfört visar arten af den grundval, på hvilken hans af föga utbildade, föga utrustade och fanatiska sekterister, som bilda den stora massan af hans anhängare, med deras dito dito dito predikanter i våra dagar bygga sina anspråk på att utgöra kärnan till en världseröfrande kyrka. Samtidigt utgör det bevis för hvarje psykiater att Sw—g var paranoiker.

Då jag anger, att vanföreställningarna — »tankevillorna» — voro typiskt paranoiska, bör jag erinra att paranoians vanföreställningar äro mindre lösryckta från verkligheten, mindre »skvattgalna» än demensens. En paranoiker förklarar sig vara en legitim monarks bortbytta legitima barn, en annan har erhållit en gudomlig

mission att störta en gammal eller stifta en ny kyrka, en tredje är föremål för en kunglig persons hela hängifvenhet etc. Paranoikerns storhetsidéer ha vanligen ett innehåll, som *kan tänkas* såsom verkligt. Men man hör från paranoikern aldrig sådana försäkringar som från den demente paralytikern, t. ex. att han är ägare till 10,000 stora källarhvalf med 10,000 säckar i hvarje hvalf och 100,000 guldmynt i hvarje säck o. dyl.

Till mina inom medicinen, särskildt inom psykiatrien alldeles obildade läsare måste jag rikta en uppmaning att icke på grund af Sw—gs sinnessjukdom antaga, att allt hvad han i religiösa ting framställde måste vara förryckt, eller att, om så icke var, om hans religiösa system tvärtom på flera områden visar sig mera förnuftsenligt än ortodoxierna, däraf draga den slutsatsen, att Sw—g icke var förryckt. Paranoikern förlorar sin normalitet *inom vissa begränsade områden* af sina tankar, sin känsloværld och sin vilja. Om man från Sw—gs religiösa system borttoge den ställning han däri gifver sig själf och den typiska utvecklingen med förföljelse- och storhetsidéer hos honom, skulle ingen af enbart detta system, huru ytterligt naivt det än förefaller många nutidens människor, kunna sluta till någon förryckthet hos mannen. Bortsedt från denna ställning äro skillnaderna i hans system blott helt obetydligt skilda från Dippels system, och ingen människa antager att Dippel var förryckt.

Den religiösa paranoikern är i våra dagar, under hvilka det religiöst dogmatiska intresset är långt mera sällsynt än på Sw—gs tid, en mindre vanlig företeelse, än han var på 1700-talet. Våra paranoiska megalomaners storhetsidéer röra sig mera inom vetenskapen, konsten och industrien o. dyl. Men här och hvar finna vi ännu i dag fall, som likna Sw—gs, och förete samma utveck-

ling genom ett förföljelsestadium till ett storhetsstadium.

Det sistnämnda stadiet kan under många år uteblifva och behöfver sålunda aldrig infinna sig; i andra fall utvecklas det nära nog samtidigt med förföljelsestadiet. Såväl det ena som det andra står väl i samband med en ovanlig patientens egocentricitet förenad både med stegrad ömtålighet och med stegrad självkänsla.

Hallucinationerna spela i Sw—gs sjukdom en framstående roll, och det är de, som i våra dagar förändrat därmed förbundna paranoida sjukdomsformers namn från paranoia till parafreni. Hallucinationer äro sinnesvillor, för hvilka *ingen* yttre orsak ligger till grund. Om en yttre orsak ger upphof till ett förvrängdt intryck kallas ett dylikt sinnesintryck *illusion*. Frey Svenson säger (sid. 111) i en nyss (1919) utkommen värdefull och intressant bok om *Vanföreställningarnas och sinnesvillornas Psykologi* att »hallucinationen är en föreställning, som tagit varseblifningens form utan förefintlig adekvat retning af motsvarande sinnesorgan». Detta är en ypperlig definition på ett lämpligt samlingsbegrepp för både hallucinationen och illusionen, hvilka ofta äro blandade med hvarandra.

Hvad hallucinationernas inre orsaker beträffar, så bestå de under det fullt vakna tillståndet i något slags afvikelse från det normala i vissa hjärnceller. Mera kan man icke säga. De kunna minst lika väl uppstå under en depression med minskning af dessa cellers verksamhet som under en excitation med en ökning däraf. Febersjuka patienter hallucinera under stark excitation, men äfven under det depressiva stadiet och alla, friska och sjuka under hjärnans hvila i sömn samt under tillstånd af »sömndruckenhet», som stå mellan vaket och sofvande

tillstånd. Äfven i svältande tillstånd med abnormt låg temperatur hallucinerar patienten.

Att här framlägga någon af de gängse teorierna om sinnesvillorna kan lika litet komma i fråga, som att göra det om tanke- eller föreställnings- eller känslovillor.

Men i fråga om sinnesvillorna torde det möjligen löna sig att för läsaren framlägga några få strödda sakförhållanden i kortaste och mest skematiska form.

Med alla våra föreställningar om ting som kunna uppfattas med våra fem sinnen följer en viss svag aktivitet af dessa sinnen. Vissa alldagliga talesätt: »jag ser honom för mig, jag tycker mig just höra honom» o. dyl. innefatta djupa sanningar, som gälla om alla yttre ting.

Man förnimmer svagt »inre bilder», som icke äro utförda, som äro luftiga och föga utpräglade, men som likaväl *äro* någonting. Den, som *tänker* på en häst eller en ros, *ser* i viss mening en häst eller ros; den som *tänker* på en välkänd melodi *hör* den i viss mån o. s. v.

Då jag på ett ströftåg i Italien tillsammans med en annan ung student blott kunde få rödvin och bröd men ingen gorgonzolaost, uppmanade jag min vän att vid drickandet af vinet skarpt tänka på gorgonzolaostens lukt och smak. Vi kommo öfverens att osten, som betydligt förhöjer vinets smak, äfven på detta sätt i någon mån gjorde sig gällande i denna riktning.

Under vissa sjukliga tillstånd, vid vissa sinnessjukdomar, såsom vid demens, i de parafreniska fallen af paranoia, vid epilepsi, hysteri och alkoholpsykoser, vid olika intoxicationer, vid febersjukdomar, vid lokala åkommor i själfva sinnesorganen, framkallas bjärtare än normalt dessa bilder, som naturligtvis alla äro minnesbilder

Äfven normala människor hallucinera ofta med mycket

tydliga bilder i sofvande och i sömndrucket tillstånd (oniriska och hypnagoga hallucinationer).

Alla hallucinationer kunna indelas i *enkla* (intryck af ljussken, dån o. dyl. och i *sammansatta* (intryck af tal, melodier, landskap etc.).

Enkla intryck uppstå lätt, då de anatomiska och fysiologiska enheter, som kallas neuroner, retas i någon annan del af sin byggnad än i den perifera ändapparaten, som måste afficieras för att sammansatta intryck skola uppstå. De syner, hvarom Sw—g tidigare talat (se sid. 153) voro säkerligen enkla ljushallucinationer s. k. fotismer.

Enhvar kan lätt studera öfvergångarna från de bilder för »vår inre syn», som åtfölja våra föreställningar, till verkliga hallucinationer i de lifligare, bjärtare men ännu icke fullt hypnagoga bilder för vår inre syn vi kunna framkalla under det tillstånd, då vi äro nära att somna, men ännu ha medvetande och vilja i behåll. Vi kunna då — jag förmodar allra helst, om vi ha god fantasi och någon färdighet i teckning — medvetet framkalla mycket tydligare bilder än de, som annars åtfölja våra föreställningar, bilder, som i viss mån redan hypnagoga ännu delvis lyda vår vilja, men i någon mån växla oberoende af densamma, och som otvifvelaktigt utgöra mellanformerna. Vi öka vår färdighet att framkalla dessa bilder genom öfning. Då sömnen inträder, efterträdas de allt mera tydligt hypnagoga af de fullt oniriska, af viljan alldeles oberoende, till sin tydlighet och klarhet starkt växlande, hallucinatoriska bilderna.

Psykiatriska författare indela de sinnessjukas hallucinationer på olika sätt, hvarvid olyckligtvis olika författare icke alltid med samma namn mena alldeles lika begränsade begrepp.

De flesta skilja på två olika slag af hallucinationer. En repetition blir här nödvändig.

Det första slaget kalla tyskar och svenskar vanligen *pseudohallucinationer* (Hagen). Fransmännen pläga kalla dylika sinnesvillor *psykiska hallucinationer,* »hallucinations psychiques» (Baillarger). Tysken Kahlbaum kallade dem *apperceptionshallucinationer.* (Se här sid. 405.)

De inträffa säkerligen, då de bilder, som, enligt hvad jag nyss framställde, åtfölja hvarje föreställning om föremål, men äro så svaga, att de för de flesta människor äro alldeles omedvetna, af någon orsak, som vi icke känna, bli starkare och lifligare än normalt. De stå därför alltid i intimt samband med patientens tillfälliga tankar och föreställningar. Han förnimmer hallucinationsbilderna ofta rätt otydligt, känner blott otydligt igen de af dem företrädda personerna och förlägger orsaken till bilderna till ett *inre* sinne hos sig själf. Största delen af Sw—gs hallucinationer tyckas ha varit af detta slag. »Det blef mig gifvet att tro» att den eller den figuren företrädde den eller den personen» etc.

Ett annat slag utgöres af de *psykosensoriella* eller *sensoriella hallucinationerna,* som ofta komma alldeles öfverraskande och äro mycket tydliga; de förläggas af patienten till hans periferiska sinnesorganer (äfven då dylika saknas). Till dylika hallucinationer hörde Sw—gs syn af Gud Fader på värdshuset i London, liksom intrycken af de därstädes på golfvet krypande kräldjuren. Sinnesintrycken likna mera de vanliga, normala än hvad som är fallet i pseudohallucinationerna.

Sw—gs hallucinationer berörde alla sinnen: syn, hörsel, känsel, smak och lukt. I paranoian äro blott hörsel- och synhallucinationer vanliga, men alla *kunna* äfven i okom-

plicerade fall vara tillstädes; detta senare är ofta förhållandet i hysteri.

Sw—g hade äfven s. k. motoriska hallucinationer.

Dessa mindre ofta omtalade s. k. »motoriska» eller »psyko-motoriska hallucinationer», som Sw—g rönte, då han i samtal med Jupiters innevånare kände sig småle, eller vid andra tillfällen kände sig tala, visa oss sambandet mellan dylika hallucinationer och reflexer. Då man exempelvis läser en skrift, inträffa ofrivilliga svaga innervationer af läppmusklerna, som emellanåt föranleda för andra tydliga, för den läsande omedvetna *reflexrörelser* af läpparna. Dessa s. k. hallucinationer äro sålunda förstärkta intryck af de här ofvan omtalade omedvetna muskelinnervationerna, som åtfölja människans föreställningar om alla sådana sina handlingar, som erfordra muskelrörelser af något slag och ofta ge anledning till små verkliga rörelser. Egentligen äro de reflexer.

Reflexerna ha mycket att göra med hallucinationerna. Kahlbaum omtalar särskildt reflex-hallucinationer och omnämner som exempel att ett jamande kan under därför gynnsamma omständigheter framkalla bilden af en katt. Ljudet går därvid till hjärnan och från ett hörselcentrum till något annat centrum, i hvilket senare associationen sker. Här ha vi en verklig reflexhallucination.

Reflexer uppkomma på det sätt, att intryck föras från nervsystemets periferi genom centripetala neuroner till ett eller flera nervösa centra och därifrån genom centrifugala (motoriska och sekretoriska) neuroner återkastas till (andra delar af) periferien. Reflexerna äro alltid ofrivilliga, ofta omedvetna. — — — —

Det är en mycket naturlig sak, att mången antagit, att Sw—gs paranoia varit komplicerad af en eller två andra centrala nervsjukdomar: hysteri och epilepsi —

hvilka båda möjligheter jag omnämnt redan i den första delen af detta arbete.

Att bestämdt afgöra frågan om Sw—gs paranoida sjukdom är rätt lätt och erfordrar framförallt ett studium af de olika på asylerna tillgängliga fallen. Man bör därvid undersöka fall med blott förföljelseidéer, fall med dylika jämte storhetsidéer, fall med och utan hallucinationer och fall hos bildade och hos obildade patienter. Ett dylikt studium leder alla objektiva läkare till samma slutsats.

En helt annan och enligt min mening en olöslig uppgift är det att afgöra alternativet hysteri eller epilepsi. En dylik uppgift kan vara kinkig nog, då man har patienten framför sig. I detta fall, då man blott har tillgång till ofullständiga uppgifter och icke kan kontrollera tillvaron särskildt af hysteriska »stigmata» kommer man blott till en gissning.

De alla sinnen berörande hallucinationerna och de shizofreniska föreställningarna tala mest för hysteri. Men både de förra och de senare kunna förekomma i flera olika centrala nervsjukdomar. Särskildt personlighetsklyfningen har jag sett framträda vid hög feber, i fall, i hvilka den hvarken förr eller senare förefunnits.

Ökad suggestibilitet och böjelse för hallucinationer — två besläktade företeelser — äro allmänt kända särskildt om hysterin och ha blifvit omtalade hos en mängd religiösa filosofer och mysteriker af olika slag. Jakob Böhme suggererades af ett skinande tennfat, v. Helmont af en i ett mörkt rum infallande ljusknippa, Sw—g påstod, att det var så säkert som dagern, att öfver malmstreck syntes ett sken, under Reichenbachs »od»-funderingar sågo många ljussken kring magneterna. Dessa sakförhållan-

den ha tillsammans med flera eller färre andra kommit oss att misstänka alla dessa författare för att ha varit hysteriska.

För epilepsi tala särskildt starkt alla underrättelser om fall af medvetslöshet. Vi ha därvid att beakta historierna från Sw—gs barndom om dvalliknande tillstånd, afbrott i respirationen o. dyl., de af Sw—g själf omtalade med fleråriga mellanrum förekommande »deliquiscenserna», Tuxens berättelse om Sw—gs tillstånd (se sid. 465) af ofullständigt medvetande under Tuxens besök på skeppet utanför Helsingör samt Chastaniers berättelse om ett anfall af medvetslöshet hos Sw—g i London, som gaf två judar tillfälle att stjäla hans klocka.

Af blotta berättelser från Sw—gs tidiga dagar och om »deliquiscenserna» kan man icke bedömma om det här varit fråga om hysteriska »Dämmerzustände» eller om full epileptisk medvetslöshet. Hvad Tuxen såg kan lika väl ha varit slutscenen på en hysterisk exstas som på en epileptisk abscence. Chastaniers uppgift står för ensam och är för ofullständig för min uppgift.

I början av mina Swedenborgstudier kände jag mig, mest på grund af hallucinationernas beskaffenhet, böjd att antaga hysteri.

Kom så den så erfarne prof. Frey Svenson i Uppsala och omtalade, att han sett fall af otvetydig epilepsi, i hvilket hvart enda ett af Sw—gs icke rent paranoida symptomer förekommit, och att han, prof. S. utan att vilja bestämt uttala sig närmare trodde på en komplicerande epilepsi hos Sw—g. Jag erkänner också gärna, att *bevis* för en hysteri numera, då vi icke äro istånd att konstatera närvaron af sjukdomens olika »stigmata» icke är möjlig. Jag säger: paranoian, resp. parafrenien

är säkerställd, men om alternativet hysteri eller epilepsi förmår jag icke bilda mig en bestämd åsikt.

Det är ett stort intresse att läsa hvad Sw—g d. 1 Sept. 1747 *(Diar. spirit.)* skrifvit om sina hallucinationer:

»När de kroppsliga sinnena äro skilda från det inre, så att inre ting kunna bli verksamma och framställas (hvilket i våra dagar är fallet hos mycket få personer), så öppnas liksom ett annat slag eller en annan art af bilder eller föreställningar än de alldagliga eller vanliga. Ett dylikt slag är det som äger rum, då det icke tillåtes att varseblifva eller observera andarnas verksamhet genom någon inre syn utan genom ett medelst en dunkel syn förmedladt sinnesintryck; på dylikt sätt (genom detta slags sinne) förnimmes och iakttages de olika andarnas närvaro, deras ankomst och bortgång och andra saker. Genom detta slags förnimmelse (hvilken jag genom Guds Messias nådefulla tillstånd nu ägt under nära tre år) har jag märkt och iakttagit så många saker, som särskildt angå andars verksamhet, att de blott i volymer kunna framställas. Men jag vill omnämna en märkvärdig sak nämligen att onda andar genom dylika föreställningar ständigt önska framkalla fiendtligheter sins emellan, och, då detta tillåtes, kunna de framställa sina kamrater genom blotta föreställningar såsom förvandlade till olika slag af vilda djur, såsom till ormar af olika slag; deras kamrater, som sålunda framställas, kunna icke befria sig själfva från denna framställning, innan tillåtelsen fråntages dem, som åstadkomma den; sålunda kunna de (senare) genom framställningen liksom förvandla dem till olika djur. Och detta är skälet hvarför fabeln framställer djäfvulen i dylika gestalter och hvarför i de gamlas fabler människorna framställas i djurgestalter. De äro också på detta sätt framställda i Guds Messias

ord genom ormar, drakar, vargar etc. och detta i öfverensstämmelse med de lustar och tillståndet i dessa, i hvilket de befinna sig. Med hänsyn till det andra slaget af förnimmelser, hvilka framställa sig för dem eller i dem, för hvilka det förunnats att skilja yttre ting från inre ting, så äro de alldeles lefvande framställningar, synas med slutna ögon i vakande tillstånd som klara drömmar och ibland midt på dagen, då plägar ibland liksom ett morgonljus framställas (fotism) med en flammande eld och i och utanför detta ljus synas olika föremål såsom människor och andra saker liksom i middagsljus, och därunder äger vanligen ett samtal rum med de andar, som företräda dylika saker. Ett tredje slag af framställningar är det, då intrycket i hvarje förnimmelse är lika lefvande, som då man är fullt vaken, så att där icke finnes någon skillnad alls. Men hos mig fanns detta slag, när den inre människan var länge skild (personlighetsklyfningen) från den yttre. Det finnes också ett annat slag af aktiva eller lefvande bilder, hvilka särskildt skulle kallas profeternas visioner, då andliga föremål i hvarje detalj framställas genom sådana saker, som innehållas i bokstafven eller i profeternas ordalydelse. Jag har äfven erhållit tillåtelsen att se renare och mera upphöjda framställningar, men i den formen uppfattades de tämligen dunkelt af mig; likväl voro föremålen på ett visst sätt (äfven) i den formen förnimbara för mig men icke för andarne. Att de gamle, särskildt den äldsta kyrkans söner, befunno sig i detta tillstånd och sålunda varseblefvo de olika framställningarne af andar och änglar, kan inses af många förhållanden och med visshet komma till vår kunskap, men detta förhållande har nu af många skäl upphört.»

Jag är böjd att antaga att Sw—g åtminstone i »hvar-

dagslag» intill 1744 (se sid. 407) var fri från mera frekventa och sammansatta hallucinationer. I Nr 2951 i *Diar. spirit.* skrifver han d. 28 aug. 1748 följande värdefulla upplysningar:

»Innan mitt sinne öppnades, så att jag kunde tala med andar och sålunda öfvertygas genom en lefvande erfarenhet, funnos sådana bevis hos mig under många år tillförene, att jag nu förundras att jag icke genom andar öfvertygades om Herrans herravälde. Icke allenast förekommo under flera år drömmar, som underrättade mig om de skrifna tingen, utan där förekommo också, under det jag skref, förändringar: en sorts utomordentligt ljussken i de sakerna som skrefvos (fotismer). Äfven efteråt förekommo under det mina ögon voro slutna, många syner och underbart meddeladt ljus och ett tydligt inflöde af andar. Det var lika tydligt för uppfattningen som kroppsliga sinnesintryck. Många gånger förekommo på olika sätt anfall af frestelser genom onda andar. Efteråt, då saker skrefvos, mot hvilka onda andar kände motvilja, så att jag nästan öfverväldigades af förskräckelse, sågos eldsljus (fiery lights). Tal hördes om morgnarna utom många andra saker; till dess en viss ande tilltalade mig med några få ord. Jag förvånades högeligen öfver att han kunde märka mina tankar och undrade äfven sedermera, då mitt sinne öppnats, så att jag kunde samtala med andar; på samma sätt förvånades anden öfver min förvåning. Häraf kan inses huru svårt det är för människan att öfvertygas därom, att hon genom andar behärskas af Herren, och med hvilken svårighet hon träder tillbaka från sin mening, att hon lefver sitt lif för sig själf utan andar. Jag märkte förut, sedan jag några månader talat med andar, att, om jag skulle återfallit i

mitt forna tillstånd, kunde jag råkat få den meningen, att detta utgjorde fantasier.»

Dessa högst intressanta rader, som jag noggrannt genomläste först då första delen af detta arbete var tryckt, visa mig, att jag troligen i viss mån uttryckt mig ofullständigt, då jag (se sid. 153 och 407) antagit, att Sw—g i sin »*Philosophia Corpuscularis in Compendio*» omtalat ett *järtecken*. Det är tydligt, att han redan vid denna tid hade hallucinationer, ehuru sannolikt vanligen blott helt enkla och elementära och mycket sannolikt, att det var en dylik elementär visuell hallucination, en fotism, som han uppfattat som ett järtecken. Jag har redan antydt, att fotismer på många håll spelat en mycket stor roll i »gudomliga uppenbarelser».

Vi ha i Drömmarnes Bok och i kap. XI härstädes sett att i Sw—gs lefnad förekommit perioder af stark excitation och af ett stormande emotionellt lif, sådana som många paranoiker emellanåt genomgå. Han var under sådana perioder än i ett tillstånd af öfversvinnelig sällhet samt än och måhända kort därefter af svår ångest. Under dylika perioder kunde han också visa stor känslighet såsom då han grät i sällskap med Brockmer öfver dennes fruktan för våldsamheter från hans sida.

Men bortsedt från dylika perioder var Sw—g en af dessa ganska vanliga paranoiker, hvilka i sitt yttre sätt icke omedelbart ge sig tillkänna såsom psykotiska patienter. Han visade sig i det yttre vanligen som en behärskad, saktmodig, värdigt uppträdande person. I hans skrifter framträder huru utpräglade hans förföljelseidéer liksom hans bistra stämning mot dogmatiska motståndare voro. Men han var ingen af dessa farliga »persecutés-persecuteurs», hvarom de franska psykiatrikerna tala, och som öfvergå till angrepp mot sina förföljare. Sw—g nöjde

sig med att anbringa både dessa och sina dogmatiska motståndare i helvetet.

Han var i det stora helt en personligt rätt indifferent man och var sig själf nog. Till och med i sitt förhållande till kvinnorna, som enligt hans egna ord utgjorde hans hufvudpassion, framträder något, som förefaller vara rent opersonligt groft köttsligt.

* *
*

Sw—gs paranoida sinnessjukdom måste oaktadt den var åtföljd af olikartade och mycket ofta återkommande hallucinationer betraktas såsom ett tämligen lindrigt fall. Den afbröt vissserligen nära nog all annan verksamhet än hans paranoidt religiösa. Men den lämnade kvar mycket af hans själsförmögenhet både i viljande, tänkande och kännande. Särskildt påpekar jag hvad mången tyckes ha förbisett, att han äfven under sin sjukdom bibehöll en rätt stor intellektuell lifaktighet och att han tydligen fortfor att utveckla och systematisera sina dogmatisk-religiösa åsikter.

I *Arcana Coelestia,* som utkom först 1753—1758, utförde han ett ganska betydligt systematiserande arbete genom att medelst sina »korrespondenser och motsvarigheten» fullborda sitt religionssystem. Äfven i öfrigt förändrade och förbättrade han detta system.

Ännu kring midten af 1740-talet är han i afseende på treenighetsläran en rättrogen eller nästan rättrogen lutheran. I *Adversaria* talar han ännu om tre personer i gudomsväsendet och om Sonen som skild från Fadern. Lifvet utgår från Fadern, som är sanning och godhet, *genom* hans ende »af evighet aflade» Son. Äfven den

Helige Ande är en person för sig. Detta är något helt annat än sedermera då gudomsväsendet enligt Sw—g blott *uppenbarat* sig på tre olika sätt.

I afseende på »återlösningen» intager han vid denna tid en annan ståndpunkt än sedermera.

I »Adversaria» läsa vi: På det att hela mäskligheten icke skulle förtappas och på det att någon efterkomma skulle bevaras åt himlen, beslöt Guds ende aflade Son, som genom att vara Ordet också är mänsklighetens skapare, af ren kärlek, emedan af sig själf och sålunda af ren nåd, att ensam fullgöra den himmelska rättvisan och att bli Rättvisa och Rättrådighet, därför erbjöd Han sig Själf till ett offer först i Abels person och sedermera i enlighet med profetian med sin egen kropp, och därigenom, och sedan Rättvisa blifvit fullgjord och *Jehova Fadern blifvit tillfredsställd,* uppstod ett nytt släkte i stället för Adams och en ny säd, i stället för kvinnans, från hvilken uppstod Messias, världens Frälsare.

Senare förkastade han hela den ortodoxa återlösningsläran med läran om nödvändigheten att försona Fadern.

På samma sätt utvecklade han småningom sin lära om »Serier och grader», och vi finna denna långt mera utförd i detalj i »*De divino Amore et de divina Sapientia*» än i hans tre stora ofvannämnda arbeten från den biologiska perioden.

För den, som vill giva sig tid att studera Sw—g, träder sålunda lätt hans äfven under sjukdomsperioden ständigt systematiserande verksamhet i dagen, och han liknar äfven i detta hänseende den stora massan af de till parafrenia systematica hörande patienterna. Men eröfringen af en detaljerad öfversikt öfver Sw—gs verksamhet på detta område erfordrar ett rätt ingående studium af hans svårlästa skrifter, ett studium, som jäm-

förelsevis få personer torde bekväma sig till att företaga. Ballet har icke uppdagat detta Sw—gs systematiserande, erkänner den paranoida beskaffenheten af hans sinnessjukdom, men vill icke hänföra den till *délire chronique à évolution systematique* utan kallar den *théomanie raisonnante.* (Se längre fram.)

Den som i naturen studerat paranoian har ofta uppfattat att det är ungefär samma enorma intellektuella skillnad mellan högt utrustade och högt utbildade och svagt utrustade och svagt utbildade paranoiker, som mellan de analoga kategorierna bland friska människor. Utan att med Emerson och med användande af en egendomligt formulerad komplimang betrakta Sw—g som en intellektuell »mastodont», utan att med Nathorst anse honom vara en naturforskare af högsta rang (!) och utan att med Stroh sätta honom i samma klass som Aristoteles, Leonardo och Descartes, få vi erinra att Sw—g var en af sin samtids lärdaste män och en mycket högt utrustad man. Hvarken hans hysteri eller hans sent i lifvet uppträdande och trots hallucinationerna jämförelsevis lindriga paranoida sjukdom kunde alldeles tillintetgöra dessa höga företräden.

* *
*

Patienter med de psykiska rubbningar, som Sw—g företrädde, sluta icke sällan i demensen och Sw—gs skrifter förete ofta redan tidigt brister i associationen och andra svagheter, som föra tankarna på en möjlighet för en dylik utgång i hans fall. Han blef dessutom 84 år gammal och till paranoians psykiska brister sällade sig sålunda faran för den senila demensen.

Lekmän förstå sällan hur ytterligt svårt det kan vara att bestämma till- eller frånvaron af en *började* senil demens, äfven då man har tillfälle att med individen ifråga anställa personliga undersökningar.

I viss mån är uppfattningen om läget af gränslinien emellan demensen och sammanfattningen af vissa psykiska svagheter, som vidlåda nästan alla mycket åldriga personer, en s. k. smaksak. Att Sw—g under den senaste delen af sin lefnad undergick en tydlig intellektuell afmattning är alldeles säkert.

Hans iakttagelseförmåga och uppmärksamhet nedsattes betydligt.

Han var ytterligt »distrait» och det kunde enligt Robsahm hända, att han infann sig i sällskap med ett skospänne av ett slag på den ena och ett dylikt af ett annat slag på sin andra sko.

Sw—g blef också, som fallet ofta är med ålderstigna af en viss kroppslig och andlig senilitet lidande personer, mot slutet af sin lefnad småningom mycket vårdslös i omvårdnaden om sin renlighet. Vi ha här öfverensstämmande vittnesmål af Ferelius, af Lidén samt, genom Cuno, af Sw—gs Amsterdamska värdinna. Den sistnämnda var i sin holländska uppfattning om renlighet mycket upprörd öfver Sw—gs försumlighet på detta område; i sin beskrifning däröfver använde hon det rätt superlativa uttrycket »morssig».

Enligt Ferelius tvättade sig Sw—g aldrig. Han hade den fasta öfvertygelsen att hans ständiga lifvakt av änglar hindrade damm och smuts att fästa sig vid honom och trodde väl ifråga om sina fingrar icke sina sinnens vittnesbörd. R. Tafel är på Sw—gs vägnar mycket upprörd öfver dessa påståenden och frågar hvad den vattenpanna, som hvarje kväll enligt Robsahm skulle sättas

vid hans dörr, skulle tjäna till om icke till tvättvatten. Robsahm ger likväl häröfver en förklaring i det han meddelar, att Sw—g både natt och dag brukade koka stora mängder kaffe åt sig. Jag förmodar att det var för detta ändamål Sw—g hade behof af sin vattenpanna, och jag tager mig friheten att tänka mig att det var med Sw—g som med den doktor, hvilken Stella, Swifts väninna, omtalar. Några undrade huru doktorns fingernaglar kunde bli så rysligt smutsiga, och Stella lämnade den upplysningen, att de blefvo så smutsiga, då doktorn kliade sig.

En viss Burkhardt, som hade någon befattning i den svenska kyrkan i London, meddelade 1783 Provo att Sw—g, som var en god och helig man, var mycket sinnesfrånvarande och tycktes ibland vara försänkt i bön under sina promenader; på sista tiden tog han föga notis om personer och saker på gatorna.

Under hans senaste lefnadsår tyckes han ha mindre vårdat sig om sin trädgård i sitt hem vid Hornsgatan i Stockholm än tillförene; de omsorgsfullt ansade och klippta buxbomshäckarna lämnades åt sitt öde (Robsahm).

I den mån åren förgingo öfver Sw—gs sjukliga psykiska verksamhet finna vi hos honom också vackra illustrationer till de rubbningar, som inträffa i sinnessjukas minnesbilder. Jag citerar om dylika återigen Kræpelin: »Genom den psykiska personlighetens sjukliga förändringar bli mycket ofta minnena från det förflutna förfalskade. I särskildt hög grad inträffar detta genom känslornas inflytande särskildt genom egenkärlekens verkningar. Hos människor med liflig inbillningskraft och utpräglad själfkänsla erfara tidigare upplefvelser mycket djupgående förändringar i sinnet, så att det egna jaget rycker allt mera fram i förgrunden. Skuggorna

blandas bort och den egna förträffligهetens ljus strålar allt klarare och klarare. Emellanåt kan denna ofrivilliga sträfvan till självförhärligande åstadkomma uppdiktandet eller åtminstone en mycket fri utsmyckning af effektfulla historier som slutligen nästan uppfattas såsom sanna af själfva berättaren, liksom vid Münchhausiader och jägarhistorier». (Se sid. 169 i Kræpelins 7:de och sid. 983 i hans 8:de uppl.)

Sw—g har i sin sid. 69—70 i detta arbete åberopade, i ett bref till lektor Beyer afgifna vidunderliga berättelse från sin barndom lämnat ett vackert exempel på dylika »minneshallucinationer», som Sully kallar dem, eller på långt gående »paramnesier», d. v. s. på ren dikt eller med dylik starkt blandadt verklighetsminne, då han omtalar sina brådmogna religiösa intressen för »kärleken till nästan», sina »discussiones spirituales» o. dyl. från sin barndom.

En ytterligare illustration till Sw—gs sannolikt på de omnämnda »minneshallucinationerna» beroende benägenhet att uppkonstruera det förflutna enligt eget godtfinnande se vi (sid. 70), då han i det omnämnda brefvet till Beyer säger att han i barndomen icke afvetat och, om han afvetat, aldrig skulle antagit »den lärda Tron» om Gud Faders tillägnan af sin sons rättfärdighet till andra. Påståendet strider bjärt mot hvad vi sett att han vid ganska framskriden ålder anför i »*Adversaria*».

Jag förmodar att de, som envist i sina föreställningar fasthålla Sw—gs moraliska fullkomlighet, skola bli mycket upprörda öfver att jag på grund af ett och annat alldeles obestridligt sakförhållande icke alls tillskrifver honom någon utomordentlig grad af sanningskärlek. Men till och med, om jag hyste en dylik föreställning om hans naturliga läggning, skulle jag aldrig i någon sak, som

berörde hans paranoida föreställningar, anse hans uppgifter fullt pålitliga och allra minst göra det, då han närmade sig eller redan befann sig i sitt 9:de lefnadsdecennium.

Oaktadt alla dessa nu anförda psykiska, senila och andra svagheter, kan man icke påstå, att Sw—g företedde bestämda symptomer af den demens, som i ett betydligt antal fall bilda slutscenen hos paranoida patienter.

Inga af demensens väsentligaste symptomer i dess *utpräglade form* funnos hos Sw—g, inga af dessa i och för sig ytterligt »galna» föreställningar, inga uppseendeväckande förändringar i det yttre sättet att vara eller i språket, ingen förvirring, framför allt ingen framträdande apatisk slöhet. Af det som tyskarna kalla Blödsinn fanns aldrig någon bild hos Sw—g. Det, som sätter oss i stånd att utesluta alla dessa begrepp, är väsentligen den voluminösa 1771 utgifna *Vera Christiana Religio* samt *Coronis,* som äro lika fria från dylikt som Sw—gs skrifter från årtionden före detta årtal, hvilket utgör ett måttligt beröm.

Huru en eller annan fransk psykiater i den vidlyftiga litteraturen skulle bedöma Sw—gs ställning till délire chronique à évolution systematique vågar jag icke bestämdt afgöra. Deras démence tyckes hos somliga af dem vara ett mera omfattande begrepp än tyskarnas Dementia och växlar för öfrigt öfverallt från den ene till den andre psykiatern. Somliga uppfatta demensen som paranoians vanliga utgång.

Säkert är emellertid att äfven parafreniska patienter under årtionden kunna kvarblifva utanför hvad vi kalla demens och utaf lekmän anses föga »rubbade».

Jag erinrar om Sw—gs lifvet igenom bibehållna värdiga och sansade yttre sätt att vara. Han förblef inom vid-

sträckta områden i åtnjutande af sitt goda förstånd, sin normala känsla och af en alldeles ovanlig viljekraft. Hans skrifsätt visade alltid betydliga brister och särskildt förekomma här och var svagheter i associationen, hvilka kunna föra tanken på demens. Men dessa svagheter voro knappast större under 1770-talet, än de visat sig vara i hans med rätta berömda »*Opera Philosophica et Mineralia*» från 1730-talet.

Och dock förorsakade denna fruktansvärda sinnessjukdom, lindrig som den jämförelsevis var, ett totalt afbrott i hans vetenskapliga verksamhet. Han ger själf i sitt *Diarium* uttryck för sin ytterliga trötthet på filosofiska studier.

*   *
*

Jag anför här *alla* de utanför den swedenborgska trosläran stående läkares omdöme om Sw—gs psyke, som jag själf lärt känna.

De äro: dr. H. Maudsley i London, dr. W. W. Ireland i Edinburg, prof. G. Ballet i Paris, prof. B. Gadelius vid Konradsberg i Stockholm, prof. F. Svenson i Uppsala och dr. O. Kinberg vid Långbro i Stockholm. Alla dessa anse att Sw—g led af en paranoid sjukdom med hallucinationer.

Utom dessa vet jag blott af en läkare, en svensk, den nu aflidne dr. Herman Imanuel Carlsson, som uttalat sin åsikt om Sw—g. Denne var, oaktadt han icke utträdt ur statskyrkan, en varmt troende swedenborgare och ansåg Sw—g icke sinnessjuk. Dr. C. hade, mig veterligen, aldrig ägnat något afsevärdt studium åt psykiatrin.

För mina läsare vill jag erinra, att psykiatrien är en svår vetenskap och att stora meningsskillnader ej äro

sällsynta äfven bland specialister, samt att den anförda enigheten om Sw—g bland dem torde förefalla läkare afgörande.

* *
*

I en uppsats i »*The Journal af mental Science, July 1869* har den berömde nervläkaren och psykiatern dr. Henry Maudsley i London (se sid. 69 i detta arbete) uttalat sitt omdöme om Sw—gs själstillstånd. Jag har f. n. blott tillgång till den i Stockholm utgifna svenska öfversättningen, men har äfven läst originalafhandlingen.

Dr. Maudsley bevisar på sina 64 sidor att han tagit väl reda på Sw—g.

Han anser (sid. 37), att Sw—g, sedan det akuta anfallet efter några veckors förlopp var väl öfverståndet, under återstoden af sin lefnad led af en kronisk monomania. Maudsley använder här en synonym för det namn, som numera begagnas, för att beteckna Sw—gs sinnessjukdom. Maudsleys namn härrör från den tiden, då uttrycken monomania och eknoia ännu brukades för vissa fall af den grupp, som få år därefter under namnet paranoia omfattade både de fall, som dittills uppförts under denna benämning och de förra eknoia- (eller monomania-) fallen. Hans diagnos öfverensstämmer alltså med de öfriga specialisternas.

Maudsley omnämner för öfrigt Emersons besinningslösa uttalanden om Sw—gs förmenta originella naturvetenskapliga verksamhet och »upptäckter»[1] och säger,

---

[1] Den berömde R. W. Emerson, som amerikanska unitarier räkna till sina allra bästa män, har skrifvit de mest absurda, om häpnadsväckande okunnighet och tilltagsenhet vittnande påståenden om Sw—g. De utgöra en lärorik illustration till den absoluta nödvändigheten för

att den nyktra sanningen är den, att det knappt finnes en skugga af skäl att tillägga honom en enda af dessa underbara upptäckter, ett påstående för hvars sanning jag kan ansvara.

M. omtalar vidare Sw—gs sublima självkärlek, hans oändliga självtillit. »Här framträder ingen högmodig eller stötande egenkärlek, endast en lugn och gränslös självförtröstan, hvars like man sällan får se utanför dårhuset, men som ej så sällan påträffas hos monomanen, som ur sina tankars grumliga djup tillskapar utförliga teorier öfver universum.»

M. har uppmärksamt studerat Sw—gs förföljelse- och storhetsidéer samt hallucinationer och har uppenbarligen god kännedom om den grupp af sinnessjuka Sw—g tillhörde, hvilken vid denna tid redan var väl känd.

I sin »*Trough the Ivory Gate*», *studies in Psychology*

---

hvarje sanningssökare att icke utan undersökning lita på auktoriteter.

E. omtalar Sw—g som »ett oerhördt snille, som främmande för sina samtida och oförstådd af dem, fordrar ett långt avstånd för att uppfattas. Liksom Aristoteles, Bacon, Selden och Humboldt har han visat, att en grad af lärdom är möjlig, som gifver människan ett slags allestädes närvaro i naturen — — — En af litteraturens mastodonter, som han är, kan han icke uppvägas af hela fakulteter af vanliga lärde. Hans väldiga uppträdande skulle bringa skräck öfver ett helt universitet.»

Om någon litterär mastodonts uppträdande skulle kunna skrämma ett helt universitet, så är det Emersons! Men han nöjer sig icke med det enastående, ofvanstående.

Han påstår dessutom att Sw—g upptäckt den 7:de planeten, framlagt nutidens åsikt angående jordens uppkomst ur solen, gjort viktiga slutsatser i fråga om magnetismen, framställt atomteorien i kemien, före dem gjort Schlichtings, Monroes och Wilsons anatomiska upptäckter och först ådagalagt lungornas funktioner!!! Lönen för detta oerhörda nonsens blef Emersons ouppnådda popularitet bland nordamerikanska Swedenborgare.

and History har dr. William W. Ireland i Edinburg 1889 framlagt sina tankar om Sw—g.

Äfven Ireland har också utanför det psykiatriska företagit ett allvarligt studium af den nordiske profeten och har uppenbarligen betingelserna för att komma till riktiga slutsatser. Han har, exempelvis, märkt Sw—gs panteistiska tendenser (sid. 88 l. c.). De 21 olika versionerna om Sw—gs samtal med Lovisa Ulrika och dennas utsago till M. Thiebault, att hon icke hade någon tilltro till någon Sw—gs konferens med hennes aflidne bror, tyckas tillika med de af »the Society for Psychical Research» bevittnade underbara historier om liknande saker ha hos dr. Ireland väckt en lugn, försiktig kritik.

Angående Sw—gs mentala verksamhet säger I. att det var lika naturligt för Sw—g att systematisera som för silkesmasken att spinna sin kokong. Om Sw—gs sinnessjukdom säger I. (sid. 127) att Sw—g efter den akuta krisen i London »remained the rest of his life in a state of delusional insanity or paranoia».

Professorn vid medicinska fakulteten i Paris och läkaren vid St. Antoines hospital därstädes, dr. Gilbert Ballet, har skrifvit en 225 oktavsidor stark bok om Swedenborg, *Historie d'un Visionnaire au XVIII Siècle.* Paris 1899. Arbetet äger ett icke obetydligt värde särskildt genom sin framställning om förhållandet mellan paranoida sjukdomsformer och den dylika emellanåt komplicerande hysterien. Att en komplikation af dylika sjukdomsformer med hysteri icke är ovanlig har blifvit antydt af olika författare och nu senast äfven af Kræpelin, som i sin 8:de upplaga (se sid. 1002) omnämner dylika fall i den öfvervägande af kvinnliga patienter företrädda expansiva formen af parafreni.

Ballet har företagit ett rätt ingående studium af Sw—g, hvilkens fall han räknar till en *paranoia-form*, som han benämner *théomanie raisonnante*. I framställningens klarhet står han något tillbaka i jämförelse med hvad man är van att finna hos de förnämsta franska författare.

Ballet påpekar (sid. 166) den stora frekvensen af en hysterisk komplikation i fallen af »délire religieux», men framhåller att »il s'en faut qu'en fait de mysticisme l'hysterie explique tout». Han anmärker kort därefter (sid. 168—169), att det hysteriska »délire» (= den s. k. vanföreställningen) finnes blott i undermedvetandet och är okänd för omgifningen och för patienten själf, och nämner (sid. 173) detta som en skillnad mellan de hysteriska och de olika mystiska vanföreställningarna. »L'hysterie, suivant nous, n'a rien à faire avec le délire des hallucinés mystiques, quand ce délire est constant, cohérent, continu, quand il s'affirme comme le developpement et, si l'on peut dire, la systématisation de tendances originelles, entretenues et accrues d'ordinaire par les conditions du milieu et de l'éducation. Les stigmates et les différents phénomènes subconscients de l'hystérie peuvent s'y juxtaposer, il n'en reste pas moins un délire spécial ayant sa physionomie propre et son évolution particulière.»

Han säger därefter (sid. 176) att Sw—gs kroniska délire (hans vanföreställningar) »ne pourrait être rapproché que du délire de persécution à évolution ou des délires durables à tournures réligieuses des déséquilibrés et des débiles».

Han påpekar att le délire de la persécution à évolution systematique och religiösa tankar påtrycka ofta sinnessjukdomen en mystisk prägel och att dessa religiösa

former med förföljelse- och storhetsidéer voro särskildt förr i världen icke sällsynta. Vid psykiska svaghetstillstånd, hos les débiles et les deséquilibrés, hos melankoliska, epileptiska och hysteriska personer, ha *anfall* (bouffées) af vanföreställningar och mer eller mindre systematiserade dylika med öfvergående eller kroniskt förlopp ofta till tema tron på relationer med himlen eller helvetet, som ofta underhålles af synhallucinationer (sid. 175—176). Men Ballet påpekar, att Sw—gs fall skiljer sig från alla dessa — hvilket ju är självklart för den som gjort sig besvär att studera det.

Till de öfriga många olika (hörsel-, syn-, lukt-, smak- och känsel-) hallucinationerna, som Sw—g företedde, omtalar Ballet (l. c. sid. 129), som ofvan nämndes, också exempel på hans »motoriska hallucinationer». I sitt arbete om »*Verldarne i universum*» säger Sw—g: »jag kunde känna närvaron af andar från Jupiter icke endast genom deras närvaro och inflödes mildhet och behaglighet men också därigenom, att de förnämligast inverkade på mitt ansikte och gjorde det gladt och skrattande och detta så länge de voro närvarande». En annan motorisk hallucination föranledde också Mars' innevånare, då deras språk inträngde i hans hjärna genom munnen och rörde hans läppar och äfven något hans tunga. Jag kallar detta motoriska reflexer.

Ballet beskrifver därefter Sw—g som en »aliéné raisonnant», som bibehöll sin förmåga att tänka, att bedöma personer och saker, att deltaga i riksdagens förhandlingar med riktig uppfattning och sunda vyer. B. anser sig kunna finna exempel på andra dylika bland — blif ej alltför »schockerad», käre läsare! — konungamördare, profeter, religionsstiftare o. dyl. och han utför en parallell mellan den bekanta heliga Thérèse, Carmelordens refor-

matris och Sw—g. Den heliga Thérèse fick år 1537 vid 22 års ålder sina första visioner och såg då först »den gudomlige mästaren med ett strängt ansikte». Därefter såg hon en padda, som var större och rörde sig hastigare än andra paddor, och hade därjämte andra »psykiska syn- och hörselhallucinationer». En dag kände hon nära sig Jesus Kristus, men såg honom hvarken med sina själsliga eller kroppsliga ögon, oaktadt hennes uppfattning af hans närvaro var fullt klar.[1] En annan gång såg hon samtidigt två förfärliga demoner och Frälsaren. Sainte Thérèse skiljde själf på sina psykiska (-pseudo-) hallucinationer och sina rent sensoriella hallucinationer; hennes framställningar vittna om en afgjordt god intellektuell utrustning.

I fallet Thérèse öfverflöda hallucinationer af olika slag, bland hvilka de visuella mest framträda och ibland påminna om Sw—gs. En gång visade Kristus sina händer och en annan gång hela sin figur för Thérèse, allt af hänförande skönhet. Hon såg i ett sig tillhörigt kors stenar, som i glans långt öfverträffade diamanter, men som det var förbehållet henne ensam att se. Hon kände än utan bestämda direkta sinnesintryck Frälsarens närvaro, än hörde hon honom framställa förebråelser och uppmaningar. Hon gjorde genom en lång smal passage besök i ett pestaktigt, stinkande helvete. Hon plågades och skrämdes ofta af demoner och af Satan själf, men fick också besök af Jungfru Maria och den helige Josef, hvilka därefter, omgifna af ett stort antal änglar, uppforo till himlen.

Ballet, som läst Thérèse's autobiografi, räknar hennes

[1] Dylika förnimmelser uppfattar jag som abortiva hallucinationer, och har sett dem förekomma hos patienter, som senare företedde visuella sinnesvillor.

fall till samma paranoida sinnessjukdom som Sw—gs: *la théomanie raisonnante.* I Ballets beskrifning på fallet skiljer det sig mycket från Sw—gs, i det inga lika utpräglade förföljelse- och storhetsidéer hos Ballet framträda i fallet Thérèse. Af B:s beskrifning att döma skulle detta helgon oaktadt det starkt medvetna, väl af många anses ha varit en hysterica.

La théomanie raisonnante eller »*la folie raisonnante*» är, påpekar uttryckligen Ballet, en paranoid sjukdom. »Le raisonnant comme tous les paranoiaques» säger han (sid. 205) förnekar, att man kan tänka annorlunda än han i det ämne, som utgör föremål för hans vanföreställningar, men till skillnad från andra paranoiker, hos hvilka deras vanföreställnings uppenbara orimlighet tillräckligt visat den sjukliga karaktären, ter han sig *vid första anblicken* (kurs. af mig) mindre som en vansinnig (aliéné) än som en exalterad, hvilken envisas i en illa grundad förhärskande idé (préoccupation), som likväl icke a priori är ohållbar (insoutenable). Hos honom äro utanför denna fixa idé (obsession) hvarken resonementet eller logiken falska, han är icke oförmögen till en viss andlig verksamhet och kan utanför området för sin fixa idé handla korrekt och döma riktigt. (Vi ha i denna Ballets framställning en ypperlig beskrifning på Sw—g.)

Ballet citerar ur Sw—gs arbete om himlen och helvetena följande rätt intressanta reflektioner af Sw—g själf: »De, som tänka mycket på religiösa saker och som fästa sig vid dem, så att de så att säga se dem inom sig själfva, börja också höra andar som tilltala dem, ty då människan fäster sig vid de religiösa sakerna, hvilka de än äro, och icke uppblandar dem med verkliga saker och bruk, intränga dessa i människans inre och fästa sig där, bemäktiga sig hela hennes sinne, intränga i den andliga världen

och inverka på de därvarande andarna, men sådana människor äro visionärer och entusiaster och tro att hvilka andar, som än tala, äro heliga, under det de likväl blott äro entusiaster; de som äro sådana se både falska och sanna (andar).»

Hela detta anförande af Sw—g afser säkerligen att påpeka den stora skillnaden mellan honom själf och de många andra, som (falskeligen) ansågo sig ha uppenbarelser, en icke ovanlig reservation för egen räkning hos paranoiker.

Ballet har, som vi sett, den uppfattningen att Sw—g var sinnessjuk — »Ce fut un malade» (sid. 224) — och anser honom ha varit en paranoiker, d. v. s. en person, som Ballet ansåg obotlig. Men han vill, ehuru han anser honom stå nära denna sjukdomsform, icke räkna Sw—g till le délire chronique à évolution systematique, emedan han (oriktigt!) icke anser sig i fallet ha funnit den systematiska utveckling af vanföreställningarna, som utmärker denna form. Till délire des dégénérés vill han icke räkna fallet Sw—g, emedan denna form ofta går till hälsa, hvilket Sw—gs icke gjorde.

Den franska terminologien befinner sig liksom den tyska f. n. i ett utvecklingsstadium och för många fransmän är det tyska uttrycket parafreni synbarligen icke liktydigt med délire chronique à évolution systématique, emedan de tyckas anse, att denna senare sjukdoms utgång alltid är demensen (se ex. Magnan & Serieux i *Encyclopédie scientifique des aide-mémoires).* Sw—gs sjukdom kan, liksom den gjort i hans fall, vara 3—4 decennier utan att utveckla sig till hvad tyskar eller svenskar skulle kalla demens. (Se här sid. 733.)

Prof. i psykiatri vid Uppsala Universitet och öfverläkaren vid dess hospital dr. Frey Svenson säger 1916 i

sitt arbete om Gustaf Frödings Diktning sid. 12 följande:

»Jag tror mig kunna påstå att Lamm missförstått de psykiater, på hvilka han syftar. Att en själsläkare icke skrifver en bok liknande en litteratur-historiker ligger, om det gäller en verklig psykiatrisk uppgift, i sakens natur, och att han ej syftar mot samma mål som denne, det faller honom ej ens in att omtala. Om t. ex. en psykiatriker plockar fram och sammanställer till en bild allt det patologiska hos Swedenborg, som han sedan kallar en sinnessjukdom af parafren form — jag anser att Kleens diagnos har rätt stora sannolikheter för sig, om jag också efter läsningen af Lamms bok ej håller en hysterisk eller epileptisk bas för osannolik — så har han därmed endast sagt att i yttringar af Sw—gs psyke kan spåras bilden af en själsrubbning, vanligen med mycket långsam utveckling, men i hvilken dock af och till skof af hastigare krisartadt förlopp kunna inskjuta sig. Han har sagt att genom denna själsrubbning till sist utvecklar sig en personlighetsförändring, yttrande sig i ökad självärdekänsla eller ökad adversär eller favoriserande afhängighetskänsla, patologiska känslotillstånd, som äro förutsättningar för uppkomsten af storhets- och förföljelse- och favoriseringskomplexen, eller två eiier alla tre af dessa komplexer i till högst växlande grader ingående blandning. Han har också sagt att därjämte en utpräglad benägenhet för sinnesvillor hufvudsakligen för hörseln (om det är frågan om hallucinationer eller s. k. pseudohallucinationer spelar alls ingen roll) utbildar sig. Och han har till sist påstått, att dessa yttringar kunna uppkomma, utveckla sig och stabiliseras utan att på långa, långa tider någon psykisk defekt annan än den, som är beroende på ett betraktande af världen i komplexernas

synvinkel, behöfver uppstå. Han har också genom sitt påstående häfdat att i och med inskjutandet af den psykologiska lag, som sjukdomen framtvingar i psykets utveckling, har denna blifvit en annan än den annars skulle ha blifvit. Men hvem vågar tro, att man härmed tillfyllest förklarat hela individens utveckling» etc.

Jag har citerat in extenso det ofvanstående af läraren i psykiatri vid vårt största universitet, därför att hans ord utgöra ypperliga och sammanträngda uttryck för riktiga tankar, som förtjäna att framhållas för och kunna riktigt uppfattas af lekmän, samt äro ägnade att i väsentlig mån verka undervisande och beriktigande. Hvad prof. Svensons omdöme om min diagnos på Sw—g beträffar, som uttalades på grund utaf ett ytterst ofullständigt referat af mitt första föredrag 1914 i Sv. Läkaresällskapet om Sw—gs psykos, så har detta omdöme nu, efter prof. Svensons läsning af detta arbetes första del, enligt ett skriftligt meddelande blifvit fullt kategoriskt och prof. Svenson sätter utan all tvekan samma diagnos som de öfriga här ofvan anförda specialisterna.

Den 9:de januari 1918, då hela detta kapitel för öfrigt var färdigskrifvet, erhåller jag från prof. Svenson ett bref, som sedermera följts af ett långvarigt muntligt samtal med en utförlig motivering för hans åsikt om en epileptisk komplikation. Brefvet med det däri framställda, vackra fallet är för mig så utomordentligt intressant, att jag trots mitt begränsade utrymme och brefvets stora längd icke kan förmå mig att förkorta det, så mycket mindre, som jag bäst tillgodoser prof. Svensons önskningar genom att införa det oafkortadt.

Själf vågar jag, som redan är nämndt, ej i frågan epilepsi intaga en alldeles bestämd ståndpunkt; det bestämda svaret är omöjligt att afgifva.

För läsaren vill jag än en gång påpeka, hvad ju äfven prof. Svenson har framhållit, att sjukdomen reagerar himmelsvidt olika på en genialisk, ytterligt uppodlad människa och på en alldagligt utrustad och obildad dylik.

Af prof. Svensons bref af den 8 jan. 1918 citerar jag här med utelämnande af ingressen och slutorden allt det som angår det psykiatriska:

»Rörande den sakfråga, som diskuterades, ber jag nu ytterligare få meddela, att jag efter läsandet af edert arbete om Swedenborg hyser den meningen, att den psykos, som Sw—g otvifvelaktigt led af, måste anses hafva varit af parafren typ, en sjukdomstyp i hvars symtombild jag icke anser en påtagligare demens vara en ovillkorlig beståndsdel. Såsom jag redan förut uttalat, håller jag äfvenledes för mera än sannolikt, att sjukdomen utbildat sig på hysterisk eller epileptisk konstitution. Om jag på senare tid alltmera och mera närmat mig den öfvertygelsen, att den senare eventualiteten är den sannolikare, beror det på följande. Jag har i åtskilliga fall af sedan åratal konstaterad epilepsi funnit att ett inställande af andningen icke sällan utgör auran till ett epileptiskt anfall. Då man betänker, dels att auran vanligen är det enda af anfallen, som den epileptiske själf erinrar sig, och dels att ett ofullständigt anfall (petit mal) kan taga formen antingen af en enkel medvetslöshet (absence), eller en mera eller mindre framskriden del af anfallets vanliga typiska gång, eller till sist *endast af auran* under hvilken medvetande och minnesretention finnes kvar, så synes mig icke alltför osannolikt, att de anfall af inställd andning, som Swedenborg talar om, varit antingen ofullständiga epileptiska anfall eller det han själf minnes af fullständiga anfall eller bådadera. Vidare är det ju af Swedenborg själf berättadt, att han haft två anfall af medvetslöshet — af honom alltså själf kända, som *kunnat* vara epileptiska. I Swedenborgs karaktär synes mig också ha förefunnits några af den epileptiska karaktärens speciella drag. Utan att ingå på en närmare analys pekar jag på den uttalade egocentriciteten, det utpräglade religiösa mystiska behofvet, egenrättfärdigheten,

mångordigheten och omständligheten samt hämndlystnaden. Till sist framhåller jag, att jag dels själf sett och dels läst om fall af psykos hos epileptiska af en typ, som otvetydigt närmar sig den som Swedenborg representerat. Jag skall tillåta mig att särskildt peka på ett fall som länge vårdats på Uppsala hospital. Det är fråga om en nyligen här vid 60 års ålder afliden tjänarinna från Stockholm, som sedan sitt 17:e år lidit af epileptiska anfall. Sedan år 1893 har hon varit sinnessjuk och i juni 1901 intogs hon här. Hon har sedan hon kom hit haft i medeltal 17 anfall om året med en variationsbredd af 0 till 45. I allmänhet har hon varit smått agiterad och euforisk men mycket retlig, varit »talsalig» och i sina utgjutelser haft mycket att förmäla om uppenbarelser och förunderliga upplevelser vanligen i sällskap med Vår Herre eller något annat öfverjordiskt väsen. Jag tror det kan vara af rätt stort intresse att meddela eder ett och annat utdrag ur några af hennes skrifter. Jag ger för större njutbarhets skull innehållet en lätt formell retusch, men följer annars fullt troget originalet. Så här lyder det en gång: Högtärade Människor, gif akt på Herrens den högstes underbara verk, som jag fått erfara sedan jag föddes. Då min moder låg i barnsnöden och skrek och jag, blott en timme gammal, låg i vaggan, kom Herrens helige ande öfver mig med en vacker ängel som en sol och pekade på mina märken och sade vad jag skulle göra på de yttersta af dagarna. — — — — Natten till min 10:de namnsdag låg jag i ett stort rum, då slog Gud neder hela muren och sände till mig på en stjärnstege en stor vacker ängel med en fiol i handen, som satte sig och spelade och sjöng en grann sång och lärde mig melodien och orden på den. Sen när jag var på 17:de året fick jag den här sjukdomen och ett par år senare skickade Herren ett stort bud till mig. Det var natt — då kom en stor hvit svan med stor röd näbb och satte sig på en stol bredvid mig och den talte såsom en människa till mig och höll i högra armen på mig och jag har hans märke. Och han sade att jag skulle gå till Kung Oskar den 2:dre och säga, att han var den sista och att frälsningsarmén var den sista budskaran. Sedan visade mig Herren en märkvärdig syn en natt. Jag gick på Stora

Badstugatan och då var det som kolsvart på alla gator och det blef en jordbäfning och alla fönster och dörrar slogos upp och både gamla och unga, kvinnor och män kommo utspringande och hade bibeln under armen och de skreko och sade att de inte alls hade läst, sen de gingo och läste, men nu sade de att den gick i fullbordan och tordes inte visa sig för Guds ansikte. De kröpo in i källarluckorna och gömde sig, men då kom stora blixtar och halfva himlen öppnade sig och då kom fadern och sonen och den heliga ande med en stor bok i famnen och ropade välkommen. Jag blev så glad och ropade: Herren kommer! och föll ned. Då kom en märkvärdig känsla i ryggen på mig. Då fick jag sansen och var där uppe i himmelen. Där var som ett nytt härligt land, var så mycket vackra blommor och stora träd, och så fick man höra på en ljuvlig musik. Då kom en grann ängel och tog mig i armen och ledde fram mig till en stor guldtron. Herren var där själf och frågade mig om en viss psalm. Jag kunde den ej. Då kom jag ned. Jag var ledsen, att jag ej fick stanna där......» Längre fram heter det: Då gick jag till Nya kyrkogården och satte mig där. Då kommo alla benrangel springande där och hade lif i sig och då vardt himmelen full med vackra änglar, som ropade »välkommen». En stor massa döda fingo då flyga upp i höjden och fingo förklarade lekamrar. Det var nog de, som hade märken på sig. Sen kom en skara benrangel neder, och de vardt söndriga i smulor. Sen en hvardag var jag nere vid Skeppsbron.... då kom en stor vacker ängel på Norrströms böljor och ropade välkommen åt mig. Då sade jag åt de närvarande: Ser Ni ängelen, som står där? Nej, sade de, vi se inte något. Då sade jag med detsamma: Adjö med eder! Tag mina korgar! Gode Herre Jesus hjälp mig! Så hoppade jag i sjön och fick känna en så ljuflig känsla i hela min lekamen. Inte en vattendroppe kom på mig. Jag åkte ner som på dunkuddar och kom på en stadig klippa. Då sade jag till min Gud: Jag vill inte göra som Lots hustru och se mig tillbaka, jag går så långt du vill. Då öppnade Herren en stor grann salong med stora långa speglar och tavlor på väggarna och ett vackert strålande tak av glas. Då fick jag gå en timme där nere, sen öppnade Gud taket och två långa

armar sträckte sig ned, togo mig i hufvudet och kastade mig i en räddningsbåt.» — I ett bref ställdt till en känd, mycket religiös militär och konstnär skrifver hon: »Ödmjukligen fattar jag pennan och vill omtala den fördolda hemligheten för eder, goda kära vänner i föreningen, där jag är inskrifven, den jag själf fått af min högt store Herre och Frälsare. Och han har sagt till mig med höga härliga röster, att jag skall taga sista fredsförsten med mig till sista kungen och han skall göra slut på hela världen. Jag har nu varit här i tio år, och jag har fått se stora under af min Herre. På första året jag kom hit, då kom en stor ängel på förmiddagen kl. 11 och öppnade ett fönster och ropade på mig. Jag tog då min bibel i hand och han tog mig i sin famn och jag fick fara fram öfver både skogar och sjöar och det var långa vägar och han släppte ned mig på en slät landsväg och där kom det folk som sade, att de kände mig och sågo tecken på mig och de bjödo mig in till sig och de talade om att detta är sista plågonästet på hela jorden.... Jag vill nu omtala Herrens Stora under, som han här har gjort med mig. Jag var för en tid sedan ända upp i himmelen. Då fick jag min syster med mig och hon fick stanna kvar där. Där var fullt med sol och granna heligotrer (sic!). Di läste upp mitt namn ur en stor lifsbok och de sade till mig, att jag skulle uträtta Herrens bud och vara en trogen tjänare åt Herren. Och det vill jag gärna vara. Förlåt, kära vänner, att jag beder någon af eder i föreningen vara god komma hit till mig, så skall jag kungöra de viktiga hemligheter jag har fått af min Herre, jag vill också att ni skola komma till den nya härliga staden, för jag har sett frälsaren själf flera gånger efter hvarann komma i skyn med stora skaror och jag vill äfven att vår Sveriges konung skall bli räddad och komma till det sista målet. Snälla vänner, förlåt min närgångenhet, att jag har skrifvit och beder om svar. Min adress är etc.»

Detta några profbitar, som dock äro talande nog. Antag att det här hade varit fråga om en högt bildad person, att grundsjukdomen varit än lindrigare, euphorien måttligare och retligheten mindre framträdande, så skulle man

utan tvifvel kunna haft en profetissa af renaste vatten. Uppenbarelserna hade alltid en religiös ton och voro af det mångfaldigaste slag. Om hon ock vanligen sällskapade med invånare i de saligas boningar mottog hon dock ej så sällan besök från det rakt motsatta lägret. Hör till sist denna skildring:

»Men då en dag på förmiddagen fick jag se en underbar syn. Då kom själfva glupulfven in i köket som ett stort svart spöke. Han hade horn i hufvudet på sig och eldslågor i ögonen och stora klor som händer och fötter. Jag var då ensam i köket. Han befallde med grof och hög röst, att jag ovillkorligen skulle följa med honom. Jag vart då så rädd och ledsen, ty jag hade aldrig sett honom förut och jag sprang in i min cell och föll på knä. Då kom han in där och stod på sängen. Då fick jag kraft af min gode Herre och jag stod upp och sade: Gå bort du usla satan, jag går ej med dig! Hjälp mig, min gode Jesus! Då slog Herren ned hela muren, tog den onde med stora järnkedjor kring hans benpåkar och det var utanför som en stor svafvelsjö. Kring alla stränder där var det fullt med människor, som ej kände Herren. Där var både kejsare och konungar och prinsar, både gamla och unga, män och kvinnor och barn. Den onde stod på lågorna och hvisslade och då kommo stora svarta drakar med stora påsar i sina näbbar och hade afträdesdynga i dem. Så sade satan till dem: Gå och sluka upp dem! och de flögo och togo en fem, sex människor i sina påsar. Och så kommo de till ulfven och satte sina påsar på hans horn. Då böjde han på sig och kastade dem i lågorna. Där lågo de i tio minuter. Då voro de uppbrända och dödskallar kommo upp och tjöto, och då tog ulfven dem i sina klor och slog ned dem igen. Jag låg på knä och bad till min Gud, för jag trodde att det då skulle blifva slut på hela jordens klot och himmelen. Jag bad Gud vara snäll och rädda mina anhöriga och min förening, där jag var inskrifven, och min svenska konung. Jag var så ledsen, ty det jag såg, sårade så mitt arma hjärta. Då slog Herren ned muren för svafvelsjön och hela taket och himmelen öppnade sig för mig. Och den store höge Herren och Guden

kom ned till mig i en så härlig gestalt. Den var i hvitt silke klädd och hade långa hvita silverlockar och långt hvitt skägg. Och han klappade mig på axeln och sade, att jag inte skulle frukta något för dödsfursten eller dödsriket. Det taltes, sade han, mycket om mig i himmelriket, och jag skulle vara trogen till sista ändan så skulle jag få vinna seger till slut. Och då tog han farväl af mig....»

Jag påpekar att man kan vara tämligen säker på att det här ej var fråga om endast fabuleringar. Verkliga »upplefvelser» lågo alldeles säkert till grund för hennes berättelser, äfven om det ej kan förnekas, att hon efteråt något utsmyckade dem — naturligtvis utan afsiktlighet. Hennes berättelser gåfvo det bestämda intrycket att hvila på en för henne absolut konkret verklighet och de olika episoderna berättades från gång till gång med ungefär samma innehåll och i ungefärligen samma ordalag. Det kan ju icke förnekas, att fallet just i samband med en utredning af Swedenborgs psyke har det allra största intresse. Uppenbarelserna hade i de båda fallen en mycket olika gestaltning men dock alldeles påtagliga likheter och öfverensstämmelser. Hos ingen af alla de hysteriska personer jag sett har jag funnit ens tillnärmelsevis så stora öfverensstämmelser med Swedenborgs fall som hos en hel del epileptici. För ett absolut ståndpunktstagande (n. b. ifråga om hysteriska l. epileptiska anfall!) vill jag dock ej ha ofvanstående betraktadt. — — —

Professorn i psykiatri vid Karolinska Institutet i Stockholm, öfverläkaren vid Konradsbergs hospital dr. B. E. Gadelius, har förr hyst helt andra åsikter än han och jag nu hysa om Sw—gs sinnessjukdom. I sitt arbete *Tro och öfvertro* etc (Sthlm 1913) skref prof. Gadelius: »*Sw—g utgör exempel på den hysteriska utvecklingen af vissa undermedvetna visionära förmögenheter och det är otvifvelaktigt ej riktigt att betrakta honom som sinnessjuk i modern klinisk mening.*

Då jag våren 1914 höll mitt föredrag om Sw—gs psykos, kände jag icke till detta uttalande. Men, då jag kort

därefter på prof. Gadelii egen uppmaning läste hans arbete, för så vidt det handlar om Sw—g, telefonerade jag genast till prof. Gadelius och beklagade, att han uttalat sig på detta sätt, samt att en offentlig meningsbrytning oss emellan däraf måste bli följden.

Prof. Gadelius hade emellertid efter mitt föredrag ändrat sin mening och meddelade mig till min förvåning, att han, då han nedskref sin ofvan omtalade mening om Sw—g »icke kände mer om honom än vanliga människor».

Vanliga människor känna enligt min egen erfarenhet mycket litet om Sw—g.

Jag kan här icke afhålla mig från det uttalandet i förbigående, att en professor i psykiatri, som utan större kännedom än »vanliga människor» om detta viktiga och i hela världen ytterst omtvistade fall uttalar sig så som prof. Gadelius gjort, genom denna sin handling förefaller mig vara en ovanlig människa eller åtminstone en ovanlig professor i psykiatri. Prof. Gadelii offentliga ställning ger honom i mängdens ögon en icke ringa auktoritet och hans förhastade, att icke säga lättsinniga uttalande är ägnadt att sprida och underhålla och har i detta fall spridt och underhållit falska föreställningar, som jag för min del anser vara ganska skadliga.

För fanatiska och vidskepliga fantaster och mystiker, registrerade och oregistrerade swedenborgare har prof. Gadelii uttalande varit utomordentligt välkommet, ehuru de säkerligen icke vilja ens gå in på att Sw—g var hysterisk. Öfverhufvud får man af Sw—gs anhängare, som alls icke anses fanatiska och heller icke bekänna sig till Nya kyrkan, icke vänta några medgifvanden om psykiska svagheter af något slag hos den nordiske profeten.[1]

[1] Se exempelvis prof. H. Holmquists: *Från Swedenborgs naturvetenskapliga och naturfilosofiska period.* Helsingfors 1913.

Lyckligtvis blef förtjusningen öfver prof. G:s frikännande af Sw—g från sinnessjukdom icke långvarig. Han har nämligen iföljd af mitt öfverväldigande bevismaterial blifvit nödsakad att ändra sin dom.

Prof. Gadelius har på senhösten 1917 efter mitt sista föredrag i Sv. Läkaresällskapet, och sedan fallet blifvit allmänt kändt i detta sällskap, tillställt mig en skriftlig förklaring, i hvilken han rättat sitt misstag, med önskan om dess införande i denna del af mitt arbete.

Det är *sättet,* på hvilket han funnit för godt att formulera denna förklaring, som nödgat mig att beledsaga den med mina egna kommentarier. Prof. G. skrifver en af många beundrad, för mig något väl starkt à la rococo cirklad och snirklad stil. Denna gång går hans opus för mina villkor alldeles för litet rakt på sak och förefaller mig mera än något annat vara ett diplomatiskt aktstycke, som afser att maskera en reträtt.

Prof. G. skrifver: »Swedenborg var hysteriker. Hans hysteri är af det religiöst-visionära slaget och han kan i detta afseende ställas i bredd med en hel rad af historiska personligheter, reformatorer, mystici, helgon och undergörare, hos hvilka den hysteriska personlighetsklyfningen intimt sammanhänger med idériktningen i den tid, i hvilken de lefde, och de religiösa fromhetsöfningar och spekulationer, åt hvilka de hängåfvo sig. I jämförelse med moderna typer kommer Swedenborg närmast i jämbredd med spiritister och teosofer. Ur detta hysteroreligiösa anlag, som antagligen hade betingelser i hans nedärfda konstitution, *utvecklar sig hos Sw—g en otvetydig sinnessjukdom af förryckt prägel, en paranoia förenad med hallucinationer och religiöst excentriska idéer af megalomanisk natur.* (Kurs. af mig.) Utvecklingen betingas af det schizofreniska anlaget och har icke, såvidt

jag kan döma, den typiska paranoians karaktär af kombinatorisk, steg för steg fortgående progression. Om denna sinnessjukdom af förryckt karaktär någonsin gick tillbaka kan af Sw—gs fantastiska produktion och kvarstående storhetsidéer anses tvifvelaktigt, äfven om man tager tillbörlig hänsyn till religiösa fantasiers förenlighet med social duglighet och handlingsförmåga. Glömmas får gifvetvis ej krafvet på försiktighet i bedömandet af desamma, alldenstund man konventionellt vant sig att inom det normalas breddgrader tolerera rätt bizarra fantasiprodukter, vare sig dessa antaga kristen, spiritistisk eller teosofisk karaktär.»

Prof. Gadelius afslutar sitt utlåtande: »För uppfattningen om Sw—gs sjukdom anser jag det hysteriska anlaget som det väsentliga; det förryckta draget har ett mera sekundärt intresse, ehuru detta drag gifvetvis för frågan sinnessjuk eller icke kan anses afgörande. Det religionspsykologiska intresse, som knyter sig till Sw—g, är olösligen bundet till studiet af hans hysteri inkl. hans abnormt utvecklade sexuallif.»

Som läsaren finner af prof. G:s här ofvan återgifna skrifvelse har prof. G. i de af mig kursiverade raderna uttryckligen erkänt Sw—gs sinnessjukdom som en paranoia med hallucinationer (= parafreni).

Med detta erkännande undanröjdes den väsentliga förra meningsskillnaden mellan prof. G. och mig.

Äfven i en del andra psykiatrien berörande frågor om Sw—g förefinnes ingen väsentlig skillnad mellan prof. G. och mina egna åsikter. Ingen af oss har bestämdt uttalat sig om den möjlighet af epilepsi, som vid ett närmare studium af fallet självmant inställer sig för hvarje läkare.

För min del har jag *aldrig* bestridt Sw—gs hysteri, utan ända sedan jag 1913 började mina Swedenborg-

forskningar, antagit denna väl för alla utanför den swedenborgska sekten befintliga läkare nära till hands liggande sjukdom såsom sannolik.

Men i åtskilligt annat, psykiatriskt och icke-psykiatriskt, ha prof. G. och jag och komma säkerligen alltid att ha alldeles oförsonliga meningar.

Hvarför börjar prof. G. sitt anförande med det minst lika onödiga som kategoriskt-patetiskt-dramatiska: »Sw—g var hysteriker»? Det är oklokt och det är kanske något värre än oklokt att sålunda börja sitt meddelande till mig och genom mig till allmänheten. Detta meddelande skulle utgöra en rättelse på en förut af prof. G. framställd åsikt, som han nu funnit vara ohållbar: att Sw—g *blott* led af hysteri. Prof. G. borde ha tänkt sig möjligheten att icke säga sannolikheten af att detta hans skrifsätt kunde hos misstänksamma personer — »af hvilka jag visst är en» — framkalla den ledsamma misstanken, att prof. G. med det hela mera än något annat afsett att maskera ett nederlag till en seger, så mycket mer som prof. G. icke med en stafvelse antyder, att han sett sig nödsakad att lämna en föregående falsk åsikt.

Prof. G. har, som redan antydt, enligt min bestämda åsikt, gjort sig skyldig till ett ganska svårt fel, då han utan en grundlig undersökning uttalat sig om frånvaron hos Sw—g af en verklig sinnessjukdom. I samma ögonblick som detta fel positivt och öppet erkännes, förlåter hvarje rimlig och rättänkande människa det genast. Hvarför då icke skrifva positivt och fullt öppet?

Det är vidare ett alltigenom vilseledande misstag af prof. G. att bland moderna typer sätta Sw—g närmast i bredd med spiritister och teosofer. Jag har både i Europa och Amerika gjort bekantskap med åtskilliga af dessa herrar och damer och icke funnit en enda bland dem, som

rimligtvis i psykiskt, resp. psykiatriskt hänseende kan sättas i jämnbredd med Sw—g.

Jag har, bortsedt från åtskilliga fullt medvetna bedragare och spekulanter, bland teosofer och spiritister funnit sådana individer, som på de tre mest brukliga språken kallas »not well balanced», »mal équilibrés», »ein Bischen uebergeschnappt» o. s. v. Men jag har blott sett ett helt litet antal personer, hos hvilka religiösa intressen trängt alla andra intressen i bakgrunden *och som i öfrigt kunnat psykiskt sättas i bredd med Sw—g och företett samma psykiatriska utvecklingsprocess som han.* Dessa individer ha enligt min och andras mening lidit af paranoia religiosa.

Jag vågar alls icke bestrida riktigheten af prof. G:s åsikt att Sw—gs paranoia utvecklat sig på hysterisk bas. Det är mycket möjligt och förefaller mig till och med sannolikt att så är förhållandet. Men på sakernas nuvarande ståndpunkt kan jag icke inse, att vi kunna *veta* mera om den saken än vi, då två flugor spatsera på samma ruta, kunna *veta,* att den ena kommit dit, därföre att den andra var där.

Prof. G. anmärker att fallet Sw—g icke har den typiska paranoians karaktär af kombinatorisk, steg för steg fortgående progression.

Samma åsikt återfinnes till en viss grad hos Ballet, och det är icke alldeles omöjligt, att Ballet kommit till den genom ett ofullständigt studium af Sw—g, och att prof. Gadelius kommit till den genom ett fullständigt studium af Ballet.

Åsikten förefaller mig vara oriktig af skäl, som framgå för dem, hvilka läst och uppfattat detta och sista kapitlet i min första del. Jag har i dessa kapitel visat, att Sw—gs verksamhet utgjort ett kombinatoriskt, steg för steg

progredierande systematiserande af uppenbar paranoid beskaffenhet.

Sw—gs sinnessjukdom var icke *utvecklad,* förrän han framskridit rätt långt i sitt 6:te lefnadsdecennium. Han förändrade ännu ganska länge och systematiserade sina religiösa vyer. Men det är klart att i den mån han framskred i seniliteten stereotyperades småningom hos honom som hos andra theomaner och icke-theomaner hans åsikter.

Ballet räknar la théomanie raisonnante till paranoiagruppen men icke till délire chronique à évolution systématique. Magnan skulle sannolikt räkna den både till paranoian och till den sistnämnda sjukdomsformen.

Och så gör äfven jag, som anser en så långt gående sönderdelning, som skiljer la théomanie raisonnante från le délire chronique à évolution systématique med religiöst innehåll, obefogad.

De många synonyma namnen äro också ledsamma, emedan de vilseleda allmänheten, som ej förstår, att de utgöra olika benämningar på samma sjukdomsenhet. Om man vill kalla den sinnessjukdom vi här afhandla théomanie raisonnante (Ballet) eller délire chronique à évolution systématique (Magnan) eller pazzia sistematisata primitiva (Morselli & Buccola) eller paranoia tardiva religiosa expansiva (Krafft-Ebing) eller paranoia completa (Möbius) eller parafrenia systematica (Kræpelin) är likgiltigt, då alla dessa namn utgöra synonymer. Men man måste, som prof. Gadelius nu ändtligen gjort, erkänna dess paranoida natur, sådan den uppträdde hos Sw—g, och därmed dess infallande under ett bestämdt, enhetligt sjukdomsbegrepp, som på svenska kallas förryckthet.

Det sätt hvilket prof. G. har användt för att erkänna sitt diagnostiska misstag har, ju noggrannare jag genomläst hans aktstycke, desto kraftigare väckt mitt ogillande

och allramest har detta varit fallet med en sats i hans andra stycke. »*Om denna sinnessjukdom af förryckt karaktär någonsin gick tillbaka kan af Swedenborgs fantastiska produktion och kvarstående storhetsidéer anses tvifvelaktigt, äfven om man tager tillbörlig hänsyn till religiös förenlighet med duglighet och handlingsförmåga.*

Prof. G. *måste veta* att Krafft-Ebing bland öfver 1,000 fall af paranoia visserligen emellanåt såg fall med remissioner och intermissioner, men icke fann en enda restitution eller tillbakagång, att den stora massan af psykiater därhän är öfvertygad om sjukdomens obotlighet, att den anser de få berättelserna om restitution bero på felaktiga diagnoser, och att Sw—g i sin sista stund uttryckligen vidhöll sina megalomaniska tankar, som då oafbrutet varat i 28 års tid! Och oaktadt allt detta nedskrifver han kallblodigt på papperet, att det kan anses *tvifvelaktigt* om Sw—g någonsin blef återställd. Har han verkligen, vid den tid då han skref detta och kände Sw—gs fall, ett enda ögonblick tänkt sig möjligheten af en restitution i detsamma? — det är för mig frågan!

Slutligen anser jag i olikhet med prof. G. att det religionspsykologiska intresse, som knyter sig till Sw—g, är olösligen bundet till studiet af hans paranoida sinnessjukdom och att det hysteriska draget är af mera sekundärt intresse. Det kan till och med sättas i fråga — och har af en sådan psykiater som Frey Svenson satts i fråga — huruvida den tämligen osäkra hithörande sjukdomsbild, som Sw—g företedde, icke var af epileptisk beskaffenhet. Det var i alla händelser Sw—gs paranoia, icke hans hysteri, som bestämde hans religiösa verksamhet.

Om man i fallet måste sätta ett litet frågetecken framför hysterien, så är den paranoida sjukdomens tillvaro

hos Sw—g säkerställd. Detta antydes bl. a. däraf, att hvarenda en af sex specialister biträdt denna diagnos och att nu bland dessa sex befinner sig prof. G. själf, som säkerligen icke tagit detta steg, om han icke därtill varit nödd och tvungen. Det är möjligt och sannolikt, att Sw—g under hela sin yngre tid fasthöll vid sin barnatro, liksom så många friska människor göra i våra dagar och ännu flera gjorde i hans dagar. Men af paranoida religiösa intressen kan man icke finna några spår förrän sent på 1730-talet och i någon liten mån i hans *Oeconomia Regni Animalis* (Vol. III), i *Regnum Animale* samt, mera framträdande, i hans *De Cultu & Amore Dei*. Först 1744 utvecklade han fullt tydligt sitt paranoida, megalomaniska stadium under krisen i London. Just från denna tid började också en fullt tydlig paranoid religiös skriftställarverksamhet, som nästan uteslutande lade beslag på hela hans produktionsförmåga.

Hvad prof. Gadelii framhäfvande af hysteriens ställning utanför sinnessjukdomarna beträffar, så kan jag icke heller däri vara fullt enig med honom. Begreppet sinnessjukdom är ju mycket elastiskt. Det finnes oändligen många, som äro hysteriska utan att därför kunna betecknas såsom sinnessjuka. Jag har sett kvinnor, som haft den vanliga känslan af ett »nystan i halsen» (»globus hystericus»), som vid perimetern visat ett inskränkt synfält, som visat alldeles tydliga både sensibla, motoriska och sekretoriska rubbningar, men som varit ganska behärskade, kloka, plikttrogna och handlingskraftiga och icke ens haft den hos kvinnor vanliga ofta tämligen rundliga portion af det som en tysk författare kallar »das physiologische Irrsein der Weiber». Det vore orimligt att kalla på detta sätt sjuka människor sinnessjuka.

Men å andra sidan se vi fall af hysteri, som icke alls äro så lätta att skilja från fall af dementia præcox, och som äro förenade med sådana psykiska rubbningar, att det icke kan falla någon in att icke inräkna patienterna bland sinnessjuka eller att invända något mot talrika tyska psykiaters benämning »das hysterische Irrsein».

Jag antager, kanske med orätt, att prof. G. läst Ballets ypperliga beskrifning (sid. 167) på vissa hystericæ: »la personalité se désagrège et cette désagrègation aboutit à la constitution de personnalités juxtaposées et successives, qui peuvent s'ignorer réciproquement. Chez l'hysterique la personnalité ne peut percevoir tous les phenomènes, dit M. P. Janet; elle en sacrifie définitivement quelques uns; c'est une sorte d'autonomie, et ces phenomènes abandonnés se développent isolément sans que le sujet ait connaissance de leur activité. Aussi l'anesthésie est nette, l'amnésie est absolue et le somnabulisme se distingue bien de la veille, les idées fixes ne sont pas exprimées ni même connues par le sujet. Le délire existe dans la tête du sujet sans qu'il s'en rende compte et pendant qu'il continue à avoir un language très raisonnable». — — — »Elle (la femme hystérique) est en plein délire. — — — Mais ce délire est séparé de la conscience normale, il est subconscient, ignoré par les assistants et par le sujet lui-même.»

Prof. G. liksom hvarenda erfaren läkare har sett många dylika bilder i verkligheten. Jag frågar: äro icke dylika patienter sinnessjuka oaktadt »un language très raisonnable», som dessutom ofta kan ge rum för sin motsats.

Hufvudsaken är i detta liksom i alla fall att icke låta uttrycken tyrannisera våra tankar.

Prof. G. är en man, som innehaft de rätt stora intellektuella betingelserna för att förvärfva goda insikter i psykiatri, och är med full rätt ansedd för att vara en god diagnostiker inom sin specialitet. Det finns icke minsta tvifvel därom, att han, om han blott gifvit sig den visserligen icke ringa mödan att fullt sätta sig in i fallet Sw—g, med största säkerhet långt förr än han gjort, kommit till den åsikt, som han nu omsider hunnit förvärfva.

Prof. G. anses också af dem, som känna honom, vara en rättrådig man och är i hela sitt yttre uppträdande en en gentleman.

Desto ledsammare förefaller det mig vara att han i sitt mellanhafvande med mig producerat sitt ofvannämnda quasi-diplomatiska aktstycke. Det skulle varit angenämare och fördelaktigare för alla parter om han följt vår tids störste diplomats exempel. Denne kunde, han som andra, ibland misstaga sig. Ett af de drag som jag mest beundrade och älskade hos honom, var att han vid dylika misstag inför den tyska riksdagen och hela världen medgaf att han misstagit sig och ändrat mening och tackade Gud för att han blef förståndigare för hvarje dag han lefde.

Öfverläkaren vid Långbro, dr. O. Kinberg, som då han först hörde om mitt Swedenborgsstudium, helt naturligt hyste sina tvifvel om möjligheten att omkr. halftannat sekel efter en persons död komma till en säker slutsats om beskaffenheten af hans sinnessjukdom, har, efter att ha hört en mängd citater och historiska enskildheter om Sw—gs fall, till mig uttalat att en opposition mot den af mig fastställda diagnosen skulle gent emot

de här sammanställda, obestridiga sakförhållandena vara alldeles hopplös.

Den, som här i Sverige först uttalade en riktig diagnos i fallet Swedenborg är icke jag, utan, som jag sedermera funnit, professorn i psykologi vid Lunds universitet, dr. Axel Herrlin. Denne har på sensommaren 1903 i Sydsvenska Dagbladet i sex uppsatser skrifvit en studie öfver Emanuel Swedenborg, vittnande om en hos en ickeläkare mindre vanlig klarhet i uppfattningen om psykiatriska företeelser. I sin slutkläm skrifver prof. H.: »*Vi vilja inskränka oss till att fastslå, att Sw—gs tillstånd företer en bestämd frändskap såväl med förrycktheten (paranoian) som med hysterien utan att dock fullständigt täckas af något af dessa begrepp*.

Prof. Herrlin, som godhetsfullt i flera bref meddelat mig sina åsikter, i vilka han lätt tyckes angripas af tvifvel, har, sedan han skref 1903, genom litterära företeelser för en tid något rubbats i sin första öfvertygelse, men har att döma af hans senaste bref till mig återkommit till densamma.

Prof. Herrlins upplysningar om Birgitta och sammanställning af henne med Sw—g äro af stort intresse.

Enligt Herrlins citater ur det svenska helgonets åtta böcker om »Uppenbarelser» företedde hennes hallucinationer en omisskännelig likhet med Sw—gs. Äfven det starkt erotiska hos den svenske profeten från 1700-talet torde haft sitt analogon hos 1300-talets största svenska helgon och skaldinna, hvilkens »revélations extravagantes» gjorde henne bl. a. till Kristi brud. Den uppenbarade Guden hänvisade henne till hennes biktfader Matthias med de orden: »Säg honom från mig det jag säger dig, emedan Du är min brud och förbindelseleden mellan mig och människorna». Det är

alls icke omöjligt att till den högt utrustade, handlingskraftiga och i sin verksamhet ganska systematiska Birgittas otvifvelaktiga hysteri sällat sig en paranoia, som då sannolikt blifvit fullt utvecklad först i hennes 5:te lefnadsdecennium och efter mannens död. Men att afgöra om så var fallet, torde väl knappast numera vara möjligt.

* *

*

Jag har, då detta kapitel utskrifves, d. 9 febr. 1919, tillfälle att undersöka ett fall, som utan att vara lika utprägladt som Sw—gs likväl visar rätt stor likhet därmed.

I dessa dagar, febr. 1919, har Stockholm haft besök af den vidt och bredt omtalade fiskaren-profeten Anton Johansson från norska Finnmarken. Anton Johansson är född i svenska Lappmarken och torde vara af svensk och lappsk blandningsras.

Jag skaffade mig det nöjet att i tre timmars tid ha ett samtal i mitt hem med den ryktbare fiskaren, som oaktadt jag öppet omtalade hvars andas barn jag är, gav mig rätt att offentliggöra sina uttalanden och min egen mening därom.

Johansson är icke den förste profeten i sin släkt. En farfader till hans mor gjorde sig för omkring 100 år sedan bemärkt inom samma genre. Modern och två systrar ha också syner, ehuru ingen af dem har i detta hänseende blifvit lika högt benådad som Anton själf.

Han påstår sig alltid ha varit frisk, utom genom en öfveransträngning i armen, som Gud på hans bön kurerade, sedan läkaren fåfängt försökt göra det.

Vår Herre har alltid ägnat J. en särdeles god omvårdnad; hvad J. bedt om, det har han fått. Detta märkte J. redan vid 6 års ålder — han är nu 60 — då han vallade en ko och en björn plötsligen uppträdde i bådas omedelbara närhet. J. tyckes anse, att det var föga mindre än ett underverk att björnen ägnade sin uppmärksamhet uteslutande åt kon. J. ansåg det ej vara mödan värdt att besvara min invändning att björnen kunnat handla på grund af sin uppskattning af kons och den 6-årige vallpojkens relativa näringsvärde.

J. bad då, och har bedit hela sitt lif. Det märkte jag, då han inledde sitt besök hos mig med en lång bön och slutade det med en dito dito annan.

J. fick sin första Kristusvision vid 24 års ålder. Han såg då ett ljussken (fotism), som emellanåt visat sig, såg Frälsaren på korset med törnekrona på hufvudet, såg hans stora sår i sidan och de smärre på händerna och fötterna och hörde honom säga: »Så här såg jag ut, då jag led för dina och andras synder». J. har sedan sett Frälsaren omkring ett dussin gånger.

J:s hallucinationer har blott berört hans syn och hörsel. Däremot har J., liksom St. Thérèse och andra snarliknande fall ofta tydligt och bestämt kännt *närvaron* af Frälsaren eller af andar, utan att förnimma med något särskildt sinne. J. hörde andarna eller Frälsaren genom ena örat. Samtidigt kände han något i sitt hjärta; därefter gingo intrycken till hjärnan. Liknande viscerala förnimmelser förefunnos också hos Sw—g.

J. nämnde att onda andar ofta, isynnerhet förr i tiden, velat skada honom men aldrig kunnat göra det, då Gud städse beskyddat honom. J. brukade förr vara smärtsamt berörd af dessa ständiga förföljelser, men skrattar nu åt dem. Han är ju hvartenda ögonblick under Guds särskilda beskydd.

Mot slutet af vårt samtal sade han, att då man af Gud fått så stora gåfvor, som han, måste man vara försiktig i sina uttalanden och framför allt akta sig att bli högmodig. Han bad innerligen Gud hvarje dag om att icke denna olycka måtte träffa honom.

Då jag frågade J. om han trodde, att han vore det i Uppenbarelseboken omtalade sändebudet, svarade han i en helt blygsam ton »Det synes så». »Gud utväljer den, som han behagar» sade J., som mycket talade om sin mission i samband med Uppenbarelseboken.

Åtskilliga små skiljaktigheter mellan Swedenborg och J:s föreställningar utgöra inga afsevärda skillnader i deras psykopatiska tillstånd. Båda tillhöra samma sjukdomsgrupp och Johansson är liksom Sw—g en megalomanisk (med storhetsföreställningar behäftad) parafreniker.

För öfrigt är Johansson uppenbarligen en öppen, hederlig och hjärtegod man.

J:s »spådomar» om hans fjärrsyner ha antingen kommit efter händelserna — detta var tydligt af hans egna erkännanden — eller också ha de icke varit mera märkvärdiga än de norska officerares spådomar, hvilka J. ännu 1917 betjänade vid landtmätningar.

Prof. Lennmalm, hvilken gaf mig anvisning på Johansson, vägrade utan att ha tid att närmare undersöka honom, att lämna honom intyg om sinnesfriskhet. Laboratorn i Uppsala dr. L. Backman ansåg honom vara parafreniker. Den för sina egendomliga åsikter bekante docenten i psykologi i Uppsala dr. Alrutz, ansåg att »det icke var omöjligt att J. var hysterisk». En mängd personer i Stockholm anse honom vara en stor profet.

XVII.

Spiritismen före Swedenborg.

Jag har i kap. VI omtalat neoplatonikernas, Descartes, Leibniz' och Chr. Wolffs inflytande på Sw—gs filosofiska tänkande och visat att han häri är en kompilator och eklektiker utan egen afsevärd originalitet. Jag har likaledes i kap. XV visat att Sw—gs religionslära är en väsentligen af hans paranoida megalomaniska föreställningar modifierad Dippelianism. Jag kan sålunda icke medgifva riktigheten af de på en del håll rådande föreställningarna om Sw—gs storhet och betydelse på någondera af dessa hvarandra berörande områden eller något hans eget inflytande särskildt på filosofiskt tänkande.[1]

Men Sw—g har haft ett stort inflytande icke blott på den jämförelsevis obetydliga s. k. Nya Kyrkans stiftande utan på uppkomsten af den mångfaldiga gånger större och mera betydande spiritualistiska kyrkans.

I den nykyrkliga litteraturen talar man mycket litet härom. Men vi skola snart se att det icke är utan goda

[1] Adjunkten, fil. kand. Hjalmar Kylén, en lågande beundrare af Sw—g, har offentligen uttalat sin mening om dennes inflytande på Boströmianskt tänkande. Både den n. m. framlidne professorn i praktisk filosofi, Boströms efterträdare i Uppsala Yngve Sahlin och f. d. professorn vid detta universitet i teoretisk filosofi K. R. Geijer ha muntligen till mig förnekat ett dylikt inflytande. Det torde vara den för Sw—g och Boström gemensamma neoplatoniska anstrykningen, som föranlett adjunkten H. Kyléns misstag.

skäl, som Sw—g af spiritister (l. spiritualister) benämnes *den moderna spiritismens fader.*

För att kunna påvisa Sw—gs stora inflytande på detta område måste jag, oaktadt jag därigenom högst betydligt förstorar detta redan mycket vidlyftiga arbete först lämna en framställning om spiritismens utveckling före Sw—g och sedermera visa på hvilka vägar han nådde sitt viktiga och alldeles enorma inflytande på amerikansk, engelsk, fransk, tysk och rysk, och därmed på all modern spiritism.

Båda dessa nu nämnda kyrkor utvecklades först efter Sw—gs död. Den Nya Kyrkan befann sig i sitt embryo under hans sista dagar och nådde redan under 1700-talet åtminstone nära nog den kraftigaste blomstringsperiod, som den öfverhufvud någonsin nått eller kommer att nå. Den spiritualistiska kyrkan, som grundar sig på den urgamla spiritismen, utvecklade sig till en kyrka först i midten af 1800-talet, men utvecklade sig, som vi skola se, på grund af Sw—gs skrifter och i hans namn, ehuru den i vissa hänseenden har afvikit från hans lära.

Det är denna sistnämnda kyrka, som utgör det viktigaste resultatet af Sw—gs lifsarbete. Den Nya Kyrkan omfattar knappast 20,000 inregistrerade medlemmar. Den spiritualistiska kyrkans offentliga bekännare nå upp i hundratusentalen; de, som äro starkt berörda af densamma, kunna räknas i miljoner.

* *
*

Med uttrycket *spiritism* förstår man läran om andars, d. v. s. om immateriella eller icke fullt materiella mer eller mindre förnuftiga väsens umgänge med och inflytande på människorna.

Personer, som länge sysselsatt sig med naturvetenskapliga studier i en eller annan form, bli i våra dagar vanligen föga böjda att antaga tillvaron af immateriella, enhetliga, medvetna väsen. Äfven personer, som utanför dessas antal tillhöra hvad man brukar kalla bildadt folk, äro i allmänhet föga mottagliga för spiritistiska teorier, hvilka göra sina allra flesta eröfringar bland svagt bildade personer. De demonstrationer, som under senare delen af sistlidna sekel voro allmänna och ännu här och hvar förekomma för att bevisa tillvaron af »andar», ha i det stora flertalet fall *bevisats* vara bedrägerier och i de öfriga fallet tillåtit andra förklaringar än antagandet af andar.

Det är därför klart, att man inom de samhällslager, som åtnjutit någon större teoretisk utbildning, liksom öfver hufvud bland intellektuellt välutrustade personer är böjd att anse läran om andar uteslutande vara ett uttryck för vidskeplighet.

Med uttrycket *occultism* menar man *forskningen* öfver en bestämd klass af företeelser, som hittills icke funnit sin förklaring, men som stå i ett intimt samband med åtskilliga af de företeelser, som gifvit upphof till spiritismen.

Då sålunda spiritismen af många hänföres till vidskepelse, och occultismen utgifver sig för att vara ren forskning, så är det klart, att dessa båda skolor, eller huru man vill kalla dem — spiritism och occultism — vid första anblicken ofta skola förefalla ytterligt stridiga mot hvarandra. Den saken ha nämligen de allra flesta människor klart för sig, att intet i världen är mera ägnadt att tillintetgöra vidskepliga föreställningar än forskning och dess produkter vetande och kunskaper.

Bland occultister, exempelvis bland medlemmarna af

»Society for psychical Research» finnas många verkliga forskare och dessa ha äfven uträttat ett arbete, hvars värde ej är obetydligt. Men att tänka sig spiritismen och occultismen, sådana de faktiskt te sig i verkligheten, såsom hvarandras oförsonliga motsatser, skulle emellertid leda till ganska falska föreställningar.

Spiritister och occultister ha nämligen en mycket grundväsentlig egenskap gemensam. Dessa skolor utgöras båda till mycket stor del af personer med likartad psykisk läggning och med samma böjelse att helst sysselsätta sig med frågor, som förefalla otillgängliga för rena iakttagelser och forskningar och lämna större spelrum för rent intuitiva spekulationer och vidtutsväfvande fantasier. Någon genomgående motsats mellan deras verksamhet, som räkna sig till spiritister, och deras, som kalla sig occultister, finnes därför icke. Spiritisterna ha i de flesta fall icke kommit till sina åsikter utan att ägna *någon* uppmärksamhet till det faktiska, som kan anföras till stöd för dessa, och en mängd af de s. k. occultisterna ha blifvit indragna i occultismen genom sin naturliga böjelse för det mystiska och sin förkärlek för det dunkla, för det intellektuella skumrasket. Häraf kommer det sig, att släktlikheten mellan, exempelvis, den store spiritisten Aksakow och den store occultisten Kiesewetter knappast, om jag skall våga använda en dylik liknelse, förefaller mig större än mellan en kattuggla och en hornuggla.

Occultisten Kiesewetter förklarar sig vara en fiende till spiritismen, som han anser bör utrotas. Men han visar i sitt 1548 sidor starka, mycket innehållsrika arbete en rent af rörande tilltro till de mest påtagliga spiritistiska ammsagor och sin egen nära frändskap till spiritisterna.

I sitt sista kapitels sista stycke förklarar han, vid sidan

af sin åsikt att spiritismen hittills blott visat sannolikheten af öfversinnliga intelligensers tillvaro, att man i många fall blir tvingad att antaga, att något slags öfversinnliga väsen begagna sig såsom masker af vissa, i den transcendentala världen befintliga aflidna personers igenkänningstecken och egendomligheter. (Liksom andra spiritister och bland dem Sw—g anser han sålunda, att man icke alltid kan lita på andarna.) Han tror enligt de följande raderna alldeles uppenbart på aflidna personers andar såsom orsaker till åtskilliga företeelser, och har förut i sitt arbete visat, att han på grund af spiritisters för andra uppenbarade och såsom bedrägerier afslöjade konststycken tror på materialisationen af andar. Han anser det blott oriktigt att antaga att *alla* hithörande omtalade företeelser härrört från andar.

Han ställer sig genom dessa sina slutord så nära som möjligt intill spiritisten Aksakow, som, sedan de berömdaste medier blifvit afslöjade som bedragare, förklarar, att *alla* deras bedrifter med andar icke därföre nödvändigtvis utgjort bedrägerier. — — —

Det finnes åtskilliga förklaringsgrunder till den bland alla folkslag i alla tider gängse föreställningen om tillvaron af andar. Den förnämsta grunden är utan tvifvel att söka i människans benägenhet att föreställa sig sin egen eviga tillvaro. Denna föreställning får näring i hallucinationer, under hvilka aflidna personer synas under olika sjukdomstillstånd eller under sömn eller halfslummer för både sjuka och friska. Härtill kommer en viss benägenhet att bakom alla till sin orsak ej fullt klara kraftyttringar i naturen tänka sig ett personligt väsen.

En annan grund till föreställningen om immateriella väsen torde vara att söka i den hos många människor rådande föreställningen om förmågan hos människor att

någon gång kunna på afstånd från hvarandra utan alla kända kommunikationsmedel meddela sina tankar åt hvarandra. Då många föreställa sig, att detta sker på alldeles immateriell väg, ta de lätt sin tillflykt till andar för att förklara dylika kommunikationer.

* *
*

Här har jag emellertid icke att framlägga de högst intressanta sakförhållanden, som tvingat mig att antaga möjligheten af öfverföring utan beröring och på afstånd af lefvande människors tankar till andra människors medvetande.

Jag har här blott att sysselsätta mig med spiritismen, d. v. s. med de föreställningar om andar, som förefinnas hos alla folkslag, som särskildt äro mycket vanliga hos obildade och intellektuellt mindre väl utrustade personer, som jag själf på grund af studier både i naturen och i litteraturen räknar till vidskepelse, och på hvars utbredning i vår tid Sw—g utöfvat ett mycket stort inflytande.

Den vanliga folk-spiritismen rör sig både kring människoliknande väsen och kring djuriska dylika.

Jag förmodar, att hvarenda en af mina läsare läst och hört om dylika mystiska väsen. Våra äldre förfäder talade om sina *skyddsandar* eller *fylgior*. I nyare tider hade man den angenäma öfvertygelsen om skyddande *änglar*. I vår mera melankoliska tid hör man mindre om godartade, vänliga andar och mera om tvifvelaktiga eller farliga dylika.

Älfvorna voro de hyggligaste väsen jag hörde omtalas i min barndom. De voro mycket exklusiva, och mycket begifna på danstillställningar i slutet sällskap och helst

i månsken. Jag väntade vid 5—6 års ålder med en blandning af spänd nyfikenhet och rädsla att få se *näcken* i den å, i hvilken jag om sommaren brukade dagligen bada — fick dock aldrig förr än i min sena mannaålder se honom och då på en af de vackraste dukar jag någonsin sett, målad af Josephson. Jag var, särskildt i mörker, rädd för *rån* och *troll* och *jättar* i skogarna, sjöarna och bergen och för *tomtegubbar* och *vålnader* öfverallt. I Skåne hörde jag talas om *bäckahästen,* en hvit häst, som ljudlöst galopperade ikring på natten och hvars åsyn bebådade något ondt. Jag hade då kommit upp i ynglingaåldern och upphört att vara spiritist. Jag skrattade därför åt bäckahästen och åt *varulfven,* en obehaglig varg-liknande best med klor och böjelse att använda dem. Under någon tids vistelse 1868 och 1870 bland lapparna fann jag dem vara förhärdade spiritister. Detsamma var i början på 1870-talet förhållandet med fiskrarna på norska ishafskusten. De talade mycket om *draugen,* ett slags segelsportande troll; den skepticism, som ibland fann uttryck, var uppenbarligen icke särdeles rotfästad.

Allmännare än några andra af dessa fantasifoster spökade i sinnena *djäfvulen.* För egen del berördes jag långt mindre af honom än af näcken, på hvilken jag koncentrerade min mystiska fantasi. Jag hörde mycket litet talas allvarligt om djäfvulen, men hörde ständigt och jämt honom nämnas i skämtsamt eller ilsket tal, och uppfattade honom också blott som en »talemaade». Sedermera fick jag, hufvudsakligen af präster och isynnerhet af lekmannapredikanter, höra talas om honom på fullt allvar, men med en utpräglad aversion för dessa båda klasser och utrustad med ett misstänksamt sinne trodde jag, att de ljögo. Den enda, som allvarligt talade religion med mig, var till min nu djupt kända förödmjukelse

medlem af den Nya Kyrkan, hvilket onda likväl medförde det goda, att hon icke talade om djäfvulen.

Det är lätt att förstå, att spiritism står i ett intimt samband med annan vidskeplighet i olika former, exempelvis med det som man på lärdt språk brukar kalla *magi* och på ren svenska brukar kalla *svartkonst* och *trolldom*. Under medeltiden talade man mycket om *hvit magi*, genom anropandet af goda och om *svart magi* genom anropandet af onda andar, under det man med *naturlig magi* förstod skenbara underverk genom naturliga men för allmänheten okända hjälpmedel; detta senare tillhör sålunda området för det, som vi kalla occultism.

Tron på tillvaron af onda andar låg till grund för en af de hemskaste företeelser i den mänskliga historien, för förföljelserna och massmorden mot de s. k. häxorna, som beröfvade Europa miljoner oskyldiga kvinnor genom en kvalfull död på bålet och framkallade lidelser, som gjorde människorna själfva till onda andar.

Mantiken, som omfattar olika »mantier», är en del af magin och har i allmänhet till uppgift att gifva underrättelser om fjärran inträffade ting eller att förutsäga kommande ting. Detta sker då med tillhjälp af kristaller (kristallomanti), eller medelst linjerna i händernas insida (kiromanti), eller genom observationer på jordytan, vattnet, elden och stjärnorna (geomanti, hydromanti, pyromanti, astrologi) eller med andra medel. Det finnes ett mycket stort antal mantier, som jag här icke ens omnämner. Somliga räkna äfven slagrutans användande (rhabdomantien) till mantiken; den uppkommer emellertid sannolikt genom en autosuggestion hos den, som därmed söker metaller eller vatten och som omedvetet bildar sig föreställningar om hvar de finnas och lika omedvetet genom egna rörelser böjer slagrutekvisten mot jorden.

Det gamla guldmakeriet försiggick också under magiska former; sedan vi nu antaga, att metallerna äro sammansatta ämnen, torde möjligen guldmakeriet åter uppstå på mera rationella grundvalar.

* *

*

En icke ringa del af just de föreställningar på detta område, som ännu gå i svang både i de mest ociviliserade och de mest civiliserade länder, fanns mångtusende år före vår tidräknings början.

Vi finna uttryck för dylika föreställningar och för kunskaper om vissa sällsynta och ännu oförklarade företeelser i de i de mesopotamiska städerna Ninives och Babylons ruiner funna brända lertaflorna med deras s. k. kilskrifter, som härstamma från tiden under och före Sarrukins eller Sargon I:s regering omkr. 3800 före Kristus. Dessa skrifter föra oss tillbaka till Kaldeernas och till deras förfolks, Ackadernas, tid med deras egendomliga, förvånande högt uppdrifna kultur.[1]

Dessa folkslags fantasi var full af andar. Mot planeternas sju gudar stodo sju onda demoner (maskim) och anstiftade tillsammans med lägre onda andar (utuk) förskräckliga saker, »besatte» folk, förorsakade sjukdomar och mycket annat.

Man omtalade redan den tiden trollpackor, som om nätterna på käppar redo ut på äfventyr (se Kiesewetter, Vol. II, sid. 323).

---

[1] Det folkslag, som förr alltid kallades och ännu ofta kallas assyrier kallas nu af specialister ackader. Ett icke-semitiskt med dem blandadt folkslag, som förr kallades ackader, kallas numera allmänt semerer (Se Lennmann, som skrifvit om babyloniernas magi).

Och redan då tänkte man sig halfmateriella manliga och kvinnliga andar med sexuell verksamhet bland människor, andar, hvilka vi i den europeiska antiken och medeltiden och ännu senare återfinna i de så oändligt omtalade »incubi» (manliga demoner) och »succubæ» (kvinnliga demoner).

Kaldeerna fruktade liksom våra dagars italienare »det onda ögat», för hvilken form af vidskeplighet främlingar i Italien kunna råka illa ut, då obildade infödingar äro böjda att tillskrifva deras, främlingarnas, onda ögon de olyckor eller ledsamma händelser, som kunna inträffa i deras närvaro.

Redan ackaderna omnämna oförklarliga ljud, som torde varit af samma natur som senare tiders »knackandar».

Det är högst sannolikt, att dessa gamla mesopotamiska folkslag kände oförklarliga förflyttningar och rörelser, och att det är från dem judarna och sedermera medelhafsfolken erhållit sina första underrättelse om dylika företeelser, hvilka omtalas på flera ställen långt före och kort efter vår tidräknings början och gåfvo upphof till olika legender och till mycken vidskeplighet. Profeten Eliza upptog på magisk väg en yxa från Jordans botten. Eleazar föranledda lottsedlar att utan alla yttre direkta åtgärder uppkomma ur urnorna. Vi veta icke när man först använde slagrutan, om hvilken Hoseas på ett ställe tyckes tala. Den under kejsar Valens af Ammianus Marcellinus redan omkr. 300 år eft. Kr. omtalade psykografen tyckes ha haft kaldeiska anor; detsamma gäller måhända om »borddansen», som likväl knappast fullt tydligen omtalas före kyrkofadern Tertullianus.

I alla händelser spred sig från kaldeerna dessa och liknande föreställningar genom fredliga och krigiska

mellanhafvanden till de persiska, mediska och judiska grannfolken samt genom dem till egyptierna, grekerna och romarna och väckte i de europeiska länderna genljud, som vara ännu i dag.

A. Lehmann säger i sin *Overtro og Troldom* om judarna, att det i den gamla tiden knappast fanns något folk, som hade hållit sig så fritt som de från vidskepelse. Uttalandet har icke litet förvånat mig. Med stor beundran för det judiska folkets intelligens har jag haft den föreställningen, att just en böjelse för det mystiska utgjorde ett svaghetssymtom i denna annars lysande intelligens. Hvarken Nya eller Gamla Testamentet tala om frihet från tron på trolldom eller annan vidskeplighet. De skarpa korrektiv, som hos judarna voro lagstadgade mot utöfningen af all magi, tala för att en dylik verksamhet ansågs vara en samhällskräfta, och måste då ha varit tämligen allmän. »När någon man eller kvinna är spåman eller teckentydare, skall han visserligen dödas, han skall stenas till döds och hans blod vare öfver honom» stadgades i Mose lag. Vi se också, att tron på magiska inflytanden icke hos judarna var inskränkt till de lägre samhällslagren. Saul rådfrågade häxan i Endor, Manasse »retade Herren» genom olika magiska påhitt. Båda böckerna i Kabbalan, om hvilken mera längre fram, tala om stor vidskepelse.

Under den babyloniska fångenskapen hade judarna ett godt och ett väl begagnadt tillfälle att tillägna sig den kaldeiska demonologien. De förvärfvade rykte såsom magiker, och de kringströfvande judarna i det romerska riket lefde till stor del på sina magiska konster. Bland judarna fanns också den här och hvar omtalade föreställningen om öfvernaturliga väsens könsumgänge med mänskliga kvinnor och en däraf härrörande halft öfver-

naturlig afkomma. Liksom andra folk gjorde judarna onda andar af främmande religioners gudar; på detta sätt skaffade de sig från kaldeerna både Belzebub och morgonstjärnan Istar, som blef romarnes Lucifer (Lehmann).

Hos judarna fanns den föreställningen, som i och för sig är af panteistisk natur, att äfven ursprunget till de företeelser, som vi sammanföra under det ondas begrepp, är att söka inom gudomsväsendet, en föreställning, som också finner sitt uttryck hos ett par af de gammaltestamentliga författarne. Vi återfinna i senare tider denna föreställning hos den onekligen självständigt tänkande skomakaren-filosofen Böhme i Görlitz på 1500-talet. Hos Sw—g o. a. finna vi något liknande i deras uttryckliga påpekande, att Gud ibland *tillstäder* det onda och att de onda andarna kunna fungera som hans rättstjänare; härvid har måhända Paracelsus varit hans förebild.

De egyptiska ännu icke fullständigt kända papyrusrullarna tala om »ljusets» och om »det stora djupets» andar, om änglar och demoner — de sista ofta som förkroppsligade farsoter — om osynliga själar af olika slag, och om sätten att anropa dem eller att hota och skrämma dem.

I den antika helleniska litteraturen finnas tydliga uttalanden om »occulta» verkningar på afstånd. Uppfattningen om dylika möjligheter har underlättats genom Leukippos och Demokritos atomlära i dess tillämpning på teorien om den mänskliga själen. Denna ansågs bestå af ytterst små, runda, starkt rörliga atomer med förmåga att genomtränga samt att därigenom inverka på aflägsna kroppar.

Grekerna utöfvade trots förbudet nekromantiken, en form af spådomskonsten genom frammanandet af de

aflidnes andar, för att af dem få underrättelserna. Dylikt omtalas af Homerus i berättelsen om Odysseus' segling till nedgången till Hades. För öfrigt trodde grekerna på de jämförelsevis välvilliga nymferna. Från Pythagoras och Empedokles tid trodde många på själavandringen, hvilken lära starkt gynnar spiritistiska föreställningar. Porphyrius talar om fjärrverkan af väsen med en själ, hvilken icke kan inneslutas i kroppen som vätskan i ett rör.

Det kaldeiska inflytandet gjorde sig länge gällande och Jamblicus öfverensstämmer i sin lära om 12 högre och 12 lägre gudar med underordnade änglar, demoner och heroer tydligt med kaldeiska förebilder. Thessalien ansågs vara ett hem för troll och man hade där samma föreställningar, som jag ofvan omnämnt från ackaddernas dagar och som sedermera genom århundraden gjorde sig gällande i Europa, om häxor, hvilka om nätterna foro genom luften på kärleksäfventyr, och hvilka hade i sin makt och sin vilja att mot sina medmänniskor uträtta många förfärliga saker. Platon och hans tolkare Plotinos kunna icke fritagas från att genom sina många intermediära väsen mellan gudomen och människorna och genom sina i allmänhet mystiska tendenser, som ofördelaktigt i platonismen och nyplatonismen afsticka från den jämförelsevis nyktra aristotelismen, ha bidragit till spiritistiska föreställningar.

Romarnas vidskepelse blef påverkad af kaldeiska, egyptiska, grekiska och judiska elementer. I Syditalien funnos åtskilliga grekiska kolonier och etruskerna ansågos vara af kaldeisk härkomst. Romarnas auguralväsen med iakttagelser af fåglarnas flykt, af offerdjurens inälfvor, af hönsens sätt att stilla sin hunger lära vittna om kaldeiskt inflytande. Haruspices, som hade att af offerdjurens in-

älfvor tyda gudarnas vilja, voro vanligen etrusker; de stodo socialt under de infödda augurerna.

Redan flera århundraden före vår tidräkning funnos hos romarne föreställningar om trolldom, som liknade dem, hvilka sedermera gåfvo upphof till häxförföljelserna, om magiska stölder från andras åkrar, om genom trolldom förorsakade sjukdomar och om dylikt inflytande på väderleken etc. Allt detta ansågs på Senecas tid af bildadt folk vara vidskeplighet, men den kristne kejsar Konstantin upplifvade skrocket genom att belägga dylika förbrytelser med dödsstraff. De romerska häxorna anklagades för att bjuda dibarn förgiftad mjölk ur sina bröst och för att utsuga deras blod och inälfvor samt för att förvandla sina fiender till djur etc. Vampyrartade väsen funnos också i aflidnas halfmateriella andar, som lämnade sina lik och om natten i uggleliknande skepnader sögo blod ur sofvande människor. Lamiæ voro kvinnliga vålnader, som på detta sätt sögo blod.

Romarnas andelära omfattade åtskilliga väsen af olika natur. Manes är uttrycket för vördade fäders andar, lares voro i allmänhet godartade familjeandar, larvæ aflidnas oroande vålnader. Lemures var ett uttryck för vålnader i allmänhet.

Många af romarnas mystiska väsen voro rätt materiella såsom deras fauner och satyrer. Jag antager, att det är skogsguden Faunus, hvilken också kallades Incubus, som går igen i medeltidens magi. Äfven de kristna följde den vedertagna seden att förvandla andra trosbekännares gudar till onda demoner. Incubi och succubæ fortfara att spöka genom hela medeltidens magi i kristna hjärnor ända till Luther och Paracelsus och tänktes såsom onda, manliga och kvinnliga andar, som genom förtätning af luft och dunster skaffade sig materiella kroppar och in-

gingo sexuella förbindelser med människor. Däraf härrörde vanligen kraftiga och storväxta ättlingar, som trots sitt obehagliga påbrå ej nödvändigtvis behöfde vara troll.

Under det romerska kejsardömets tid befolkades det vidsträckta rikets landsvägar af »luffare» af olika nationaliteter, hvilka till stor del lifnärde sig af spådomskonst och annan magi.

Romerska författare omtala exempel på *lykantropi* eller människans förvandling till djur, och Plinius anser sig särskildt böra förneka tillvaron af dylika magiska konststycken.

Vanligast bland magiska olater voro försöken att utöfva kärlekstrolldom, och man nöjde sig icke med att för detta ändamål göra vaxbilder af de åtrådda föremålen och smälta bilderna, utan man begick icke sällan rent af mord på barn och ungmör för att af deras olika organer dels bereda kärleksmedel, dels utforska framtiden.

Somliga kejsare läto strängt bestraffa, ibland afrätta dem, som idkade magi, andra begagnade sig af deras konster.

Lucius Apulejus blef af en äldre rik änkas släktingar anklagad för att genom trolldom ha vunnit henne till maka, men domaren afgjorde att äldre änkor ofta kunna vinnas utan trolldom.

Under kejsar Valens försökte man enligt Ammianus Marcellinus att medelst en psykograf, som omtalas af flera författare, utforska namnet på hans efterträdare, för hvilket brott tusentals människor aflifvades. (Se sid. 773.)

Den kristna kyrkan har motarbetat vissa och befordrat andra former af vidskepelse, men har i det stora hela taget mera befordrat än motarbetat vidskepelse. Hela Bibeln var enligt kyrkan ett uttryck för direkt gudomlig inspiration och absolut sanning; sålunda voro också de

däri framställda magiska företeelserna — fjärrsynthet och framsynthet (spådomarna), oförklarliga förflyttningar i rummet (»levitation»), den mystiska lösningen af fjättrar, materialisationen af andar etc. — också absolut sanna.

* *
*

Jag vill här i korta skissartade framställningar redogöra för vissa religiösa och filosofiska författares ställning till spiritismen före Sw—g.

Kyrkofädren voro ytterligt vidskepliga. De voro alls icke istånd att frigöra sig från tron på de hedniska gudarna, men ansågo dem som onda, förledande andar.

För öfrigt följde de i sin vidskeplighet judiska förebilder. De omtalade efter Genesis och Henoch demoner såsom ättlingar af fallna änglar (Bne Elohim) och mänskliga kvinnor. Dessa jättar föreställde sig Origines o. a. såsom boende under månen med luftiga näringsbehöfvande kroppar. De intränga i människorna och göra dem »besatta», samt äro mycket intelligenta, förstå sig på astrologi och uppställa medelst stjärnobservationer horoskoper. (Se längre fram Cardanos syn.)

Den väldige Augustinus (354—420), den främste bland kyrkofäderna, den mest genialiske förmedlare mellan neoplatonismen och kristendomen, den vältaligaste försvararen af den kristna kyrkans dogmatik och af dess eget hierarkiska välde, hyste föreställningar, som skulle försätta den okunnigaste lekmannapredikant i vårt kära Sverige i förvåning.

Mot den civitas Dei, som omfattade änglarna och de troende i den Guds menighet, i hvilken han själf lefde,

satte han helt naturligt som en motsatt makt civitas Diaboli med Satan och alla djäflarna, demonerna, trollkarlarna och de vantrogna bland människorna.

Men den genialiske, oändligt verserade och högtstående mannen trodde också på de hedniska gudarnas tillvaro såsom djäflar, trodde att luftdemoner inforo i dem ovetande i människorna, ansåg sig veta, att kvinnor i Italien hade för skördetiden genom förhäxad ost förvandlat människor till dragdjur och trodde öfverhufvud på allt det nonsens, på hvilket hans egen samtid trodde.

Lactantius skref i slutet på 3:dje årh. eft. K.: »Demonernas och orena andars sträfvan går ut på att förstöra Guds rike och skada människorna. I detta syfte ha de genom skenbara underverk och genom oraklerna ingifvit folken den vanvettiga föreställningen, att de äro gudar och på detta sätt skapat hedendomen med dess mytologi och dyrkan. De äro också upphofvet till magien, nekromantiken, haruspicerna, auguralkonsten och astrologien. Likväl behöfver den kristne icke frukta deras infall; snarare måste djäfvulen och hans demoner lefva i ständig ångest för den kristne. Ty den kristne kan icke blott öfverallt utdrifva dem, men kan också tvinga dem att nämna sitt namn och att tillstå, att de icke äro gudar, om de än dyrkas i templen».

Alla kyrkofäderna trodde bl. a. på vissa religiösa termers och uttrycks magiska kraft.

Kejsar Konstantin »den store» gaf ett ödesdigert exempel, då han förordnade att haruspices, hvilka äfven efter kristendomens införande praktiserade privat i hemmen, skulle lefvande brännas, att deras egendom skulle konfiskeras, och att delar däraf skulle tillfalla angifvarna. Det blef sedan vanligt, att då någon afrättades för trolldom, tillföll den olyckliges egendom dels angifvarna, som

fingo förblifva anonyma, dels inkvisitorerna eller domarna. Följderna af detta system blefvo förfärliga.

Under somliga kejsare blefvo i Rom alla augurer, haruspicer, »kaldeer», magier, nekromanter, drömtydare och spåmän kastade för de vilda djuren i cirkus; på landsbygden blefvo de torterade och köttet med järnhakar slitet från benen.

Åter andra kejsare voro barmhärtigare och förordnade mildare straff.

Det är, som jag redan antydt, svårt för dem, som i sina föreställningar stå utanför den kristna kyrkan, att betrakta de århundraden, under hvilka denna kyrka med patristikens ledning uppförde sin egendomliga dogmatiska byggnad, som en den lyckliga utvecklingens och tilltagande upplysningens tid. Icke heller förmår jag för min ringa del inse, att den till sina gränser något obestämda s. k. »medeltiden» var ett lyckligt skede i den europeiska mänsklighetens historia. Hela tiden mellan det västromerska rikets fall 476 och Konstantinopels eröfring 1453 var en prästväldets tid med alla de brister, som äro oåtskiljaktiga från detta begrepp, och den del däraf, som kallas den skolastiska (efter Anselm of Canterbury, (1033—1137) var icke bättre än det öfriga. När renässansens första strålar — låtom oss säga med den store Cusanus (1401—1464) — ändtligen började bebåda en ny dag dröjde det århundraden, innan dagern blef så pass ljus, att menige man kunde läsa, och det måste anses vara en hemsk tid, då bålen öfver största delen af Europa förtärde »häxorna».

Enhvar, som vill se, kan draga en för hela sin lefnad och sin allmänna uppfattning viktig slutsats af denna tids lärdomar: den slutsatsen att den verkliga religionen, den religion, förutan hvilken individer och folk förkom-

ma, är alldeles oberoende af dogmatiska systemer. Aldrig har intresset för dylika systemer och för dogmatiska subtiliteter varit starkare än under dessa århundraden och aldrig har den allmänna välviljan, barmhärtigheten, rättrådigheten och lydnaden under det naturliga oförvillade samvetets röst, den enda »uppenbarade» och för alla tider stadfästade religion, som äger något och ett oskattbart värde, haft mindre makt än under detta det andliga mörkrets tidehvarf.

Den vidskeplighet, som gynnade kyrkan, föddes och göddes af kyrkan, som ännu icke uppfunnit dogmen om bofvens strafflöshet genom tron, men som sålde aflat och säkerheter af olika slag mot det mångomtalade och i hemska färger utmålade helvetet efter döden och mot de städse hotande tortyrkamrarna och bålen under lifvet, som införde en terapi af besvärjelser med religiösa formulärer, handpåläggningar, vigvattenstänkningar och heliga salfvor och en profylaxis, i hvilken amuletter, talismaner och reliker spelade hufvudrollen. Bibeln blef ett medel att för den troende utforska hans framtida öde. Det, som på teoriernas väg kunde göras för att förfäa menigheten och vidmakthålla dess slafveri under hierarkien, blef noga tillgodosedt.

Men ve den som i sin vidskeplighet gick utanför de af kyrkan utstakade gränserna! Hans handlingssätt kunde med skäl betraktas som en ytterst ofördelaktig själfmordsmetod.

Djäfvulsläran gynnade en hemsk form af spiritism. Satan måste ju i sin maktpåliggande verksamhet ha behof af stora härar af medhjälpare. »Han var», säger Victor Rydberg (sid. 127) i sin *Medeltidens Magi* »att finna i riddarnes borgar, de stores palatser, de lärdes bibliotek, på hvarje blad i Bibeln, i kyrkorna, på rådhuset, i de

rättslärdes gemak, i läkarnes och naturforskarnes laboratorier, i kojor, stallar och ladugårdar, han var öfverallt och kristenheten hade för den skull blifvit ett helvete».

»Tron på djäfvulen hade haft den verkan, att allt rationellt vetande var försvunnet, att all sund filosofi var bannlyst, att folkets moral var förgiftad och mänskligheten nedtryckt i en hvirfvel af dårskap, gudlöshet och djuriskhet. Alla samhällsklasser bortfördes af denna hvirfvel. Naturens och uppenbarelsens Gud hade icke längre världens tyglar i sin hand, de af en sjuk inbillning framfödda helvetets och mörkrets makter regerade på jorden». (Colqhuoun.)

* *
*

Det ohyggligaste utslag af kyrkans skräckvälde utgjordes af dess förföljelser mot de förmenta »häxorna» och »trollkarlarna». Jag säger detta med fullt medvetande om religionskrigens ryssligheter samt om kyrkans blodskulder i dess utrotningsförsök mot kättarna, om dess förfarande mot Katarerna i 11:te, mot Albigenserna och Waldenserna i 12:te, mot Ditmarschens »Stedingar» i 13:de, mot Hugenotterna i 16:de och mot Kamisarderna i Cevennerna i 17:de århundradet.

Dessa och andra ohyggligheter voro hemska nog i den i det stora hela hemska kyrkans historia. Men förföljelserna mot »häxorna» och »trollkarlarna» voro värre, dels genom det oerhördt skändliga i de å ämbetets vägnar rekommenderade bedrägerierna i »rättegångarna» och det grymma i afrättningarna, dels genom offrens mängd.

I kyrkans tidigare dagar tyckes man på många håll ha begripit, att de s. k. häxorna icke voro brottsliga utan

sjuka. På synoden i Paderborn 785 dekreterades dödsstraff på enhvar, som, därtill förledd af djäfvulen, skulle bränna en häxa och 905 uppmanades prästerna i den berömda *Canon Episcopi* att motarbeta tron på häxväsendet.

Vid sidan häraf funnos visserligen många, som anklagade häxorna för dålig väderlek, för stölder af landtmannaprodukter, för epidemier och sjukdomar af alla slag samt för det urgamla inbillade brottet att företaga nattliga färder för att möta djäfvulen och med honom och onda andar bedrifva sexuella orgier.

Straffen hade emellertid ofta varit tämligen milda, så länge icke saken hade kommit i prästernas och munkarnas händer. En och annan regerande furste var också klok och mänsklig framför sin samtid och skyddade sitt område från denna landsplåga.

Det var en högst olycklig händelse att kyrkans skinande filosofiska ljus, Thomas af Aquino, förmodligen under intryck af de spanska mohrernas magi, fick i sitt hufvud, att de ofvannämnda anklagelserna voro befogade. Samma år, 1264, som han dog, började de förut tämligen sparsamma häxbålen bli allt talrikare. Inkvisitionen hade införts redan i slutet af 1100-talet; Gregorius IX hade 1229 officiellt infört bålet, som dock redan varit något i bruk, och Innocentius VIII (1484—1492) beslöt sig för förföljelsen och för tortyren mot de anklagade och mot vittnena.

Den första afrättningen af en häxa ägde i Tyskland rum år 1004, då en hustru i Köln, som antogs ha beröfvat människor deras förstånd, nedstörtades från stadsmuren.

I Tyskland togo emellertid bålen under lång tid icke riktig fart.

I Frankrike lågade bålen tidigare, men där väckte prästerskapets otyglade mordlust snart en reaktion till förmån för »häxorna» och trollkarlarna, och 1390 be-

stämde parlamentet, att deras angelägenheter skulle undersökas af de världsliga domstolarna. Häxprocesserna blefvo nu för en tid mycket mera sällsynta, humana och hederliga, och kyrkan och dess inkvisitorer samt angifvarna för trolldom förlorade mycket väsentliga inkomster.

Kom så 1484 påfven Innocentius VIII:s häx-bulla, som förklarade, att personer beblandade sig med incubi och succubæ, med trollmedel pinade människor och djur, fördärfvade skördarna, gjorde männen impotenta och kvinnorna sterila etc. etc. Påfven tillsatte inkvisitorer för att bekämpa detta.

Och 1489 utgaf en teologie professor i Köln vid namn *Jacob Sprenger* sin bekanta skrift *Malleus Maleficarum* eller »*Häxhammaren*». Denne och två andra präster *Johannes Grumper* och *Heinrich Institoris* fingo nu i uppdrag af »den heliga stolen» att utrota häxeriet i Tyskland. Därmed började i Tyskland ihållande massmord genom offrens lefvande förbränning.

»Häxhammaren» fastställde att tro på häxor och trollkarlar var renlärig, och att tviflet härpå var kätteri, samt upprepade de i påfvens bulla mot häxorna framställda anklagelserna.

Häxorna äro djäfvulens instrument. De afla barn med incubi. Häxorna äro nämligen kvinnor, hvilka, erinrade Häxhammaren, i allmänhet äro dummare, envisare, mera tygellösa och elaka än männen. Genom sitt förbund med djäfvulen bli de istånd att förändra männens sinnen, beröfva dem deras sexuella kraft, göra dem sjuka, förvandla dem till djur, döda barnen i moderlifvet och kunna göra allt detta på grund af människans syndfullhet. I detalj beskrifves därefter, huru häxorna bära sig åt i sin verksamhet, vid sina luftfärder och i sin otukt, huru de förgifta mjölken etc.

Äfven männens trolldom beskrifves — den afser hufvudsakligen »friskyttar» och deras trollskott. De afla barn med succubæ.

Slutligen handlar »häxhammaren» om sättet att föra process, att anskaffa falska fällande vittnen af hvad slag som helst och om konsten att »snärja» de anklagade, om nödvändigheten att aldrig visa medlidande samt om sättet att använda tortyr för att framkalla bekännelsen.

Anklagelserna afgåfvos anonymt; och enhvar, som anklagades, var i det enorma flertalet fall räddningslöst förlorad.

Ordalierna eller de brukliga magiska oskyldighetsprofven, vid hvilka vi här icke kunna uppehålla oss, voro sådana, att en gynnsam utgång för de anklagade knappast var tänkbar, särskildt som utgången af dem tyddes af de »andlige».

Verkliga bevis på de anklagades oskuld hjälpte dem icke bättre än ordalierna. I byn Lindheim blefvo exempelvis 6 kvinnor dömda till bålet för att ha beredt trollsalfvor af ett aflidet barns lik. En af de dömdas äkta män kom på den lyckliga idén att begära de världsliga myndigheternas tillåtelse att uppgräfva den nyligen i jorden nedsänkta kistan och öppna den. Där låg det döda barnet utan några synbara skador och den skräckslagna menigheten började hoppas. Men munkarna och prästerna trädde fram och förklarade barnets kropp vara ett djäfvulens bländverk — och de sex kvinnorna blefvo alla brända!

Jag nämner blott ett par illustrerande exempel på häxväsendet.

Ärkebiskop Binsfeld i Trier brände, ensamt han, i slutet af 1500-talet 6,500 häxor.

I Kursachsen fällde en annan helig man, domaren

Benedikt Carpzow (1595—1666), ensam öfver 20,000 dödsdomar, af hvilka öfver hälften drabbade häxor. Denne var af prästerskapet en högt beundrad man; han hade från pärm till pärm läst Bibeln 53 gånger.

Alla sakkunniga äro ense därom, att offrens antal måste räknas i miljoner.

I Österrike, Ungern, Schweiz, Italien, Spanien, Frankrike, Nederländerna och England rådde *jämförelsevis* drägliga förhållanden.

Men äfven den populäre Henry IV i Frankrike brände rätt tappert och både »bloody Mary» och James I i England samt Maria Stuart i Skottland förtjäna alls intet beröm för att på något sätt ha befordrat tankefriheten.

Människors omdömesförmåga var paralyserad genom de vidskepliga föreställningarna. Blott ett par roande exempel, som vi taga från den nyare tiden, från 1500- och 1600-talet.

En känd »fritänkare» (för den tiden) den här nedan omnämnde Tanner, som inkvisitorerna förklarat sig skola bränna, så snart de fingo tag i honom, dog till deras förtret i sin säng. Prästerna skyndade att i hans hem söka bevis för hans förbund med djäfvulen. Tanner hade idkat naturvetenskapliga studier, och prästerna funno djäfvulen i form af ett helt litet djur liggande under ett förstoringsglas. De förklarade nu Tanners umgänge med djäfvulen bevisadt. Han, djäfvulen, såg hemsk ut, hade svarta ögon och mörk med små borst försedd kropp. De voro eniga om, att detta kunde icke vara annat än en djäfvul. Andra, djärfva personer togo sitt lif i sina händer och yrkade, att det som syntes ju var en vanlig loppa!

.Biskopen af Tui och Pampelona har 1507 berättat, att han själf med egna ögon sett en häxfärd genom luften.

I Navarra hade 30 häxor blifvit dömda att brännas, men biskopen erbjöd en gammal häxa nåd, om hon ville visa honom, huru hon bar sig åt vid sina häxfärder. Gumman mottog anbudet, begärde att återfå sin beslagtagna burk med den nödvändiga salfvan och visade nu den högvördige men uppenbarligen föga trovärdige biskopen följande. Hon steg beledsagad af flera vittnen upp i ett torn, afklädde sig och smorde sina länder, sina armbågar, den undre sidan af armarna och sin vänstra skuldra med salfvan. Därefter krälade hon med hufvudet förut som en ödla nedför tornets utsida. Då hon kommit ungefär till midten, gaf hon sig af och flög genom luften till dess hon vid horisonten försvann ur vittnenas syn. (Se Kiesewetter, Vol. II sid. 595.)

Hvad säger nu Kiesewetter, den lärde »occultisten» från sista slutet af 1800-talet, härom?

Han säger, att man antingen måste antaga detta vara rent vansinne, eller också anse det som ett exempel på spiritistisk levitation. Ett egendomligt alternativ i våra dagar!

Och det är tämligen tydligt, att han, »utan att alls ställa sig på de gamla demonologernas ståndpunkt» är mest böjd att anse det vara ett exempel på levitation! »Was sollen wir nun zu derartigen Berichten sagen? Wir müssen angesichts des modernen Phänomens der Levitation schweigen.» Lefde Kiesewetter i Stockholm, skulle han icke alltför mycket förvånas öfver att vid en tur öfver Klara kyrkogård få se en gammal naken gumma som en ödla kila ned på den yttre tornväggen ett godt stycke och sedan ge sig af bortåt Drottningholm genom luften.

Hvad var det, som gjorde slut på det kristenhetens helvete, som väckt afsky hos vår tids mest upplysta och

ädlaste män, hos exempelvis en sådan man som Victor Rydberg?

Det var, säga många med otroligt förnumstiga och tvärsäkra miner och med det andliga öfvermodets inbillade ofelbarhet, reformationen och »den rena evangeliska läran».

Sådant är icke historiens vittnesbörd!

De värsta yttringarna af hemsk vidskepelse och ytterlig fanatisk dogmatism, upprepar jag här, fortforo *efter* reformationen, och den förbättring, den lindring i förföljelserna mot dogmatiskt olika tänkande, som kan uppvisas, härrörde icke från några förbättrade dogmatiska lärosatser eller från »den rena evangeliska läran» utan från den omständigheten, att reformationen inskränkte prästväldet. Den genomgripande förbättring, som behöft århundraden för sitt arbete och ännu icke är genomförd, skylla vi den under renässansen återupptagna vetenskapliga forskningen och de därmed ökade kunskaperna och förbättrade allmänna kulturen.

Reformationens målsmän voro icke mindre vidskepliga och föga mera toleranta än den heliga romerska kyrkans tjänare.

Jag ber herrar lutheraner och reformerta verkligen om ursäkt för att jag här nedskrifver ett par sanna ord om deras två största helgon. Då man under flera år studerat sådana i system satta lögner, som jag nu gjort, blir sanningen lika tilldragande som maten för den uthungrade.

Martin Luthers fantasi var starkt påverkad af hans utprägladt melankoliska temperament. Han påstod, att djäfvulen härskade i världen och att vi alla tillhöra honom med hull och hår. Han hade sett apor och fick den föreställningen, att de alla voro djäflar. På incubi och succubæ samt på »Wächselbälge», små men tunga,

hungriga väsen, som voro ättlingar af incubi och succubæ, trodde Luther fullt och fast. På tal om häxor och trollkvinnor, som stulo ägg, mjölk och smör, sade Luther, att han gärna själf med egna händer skulle vilja bränna dem. Och bålen i Sachsen brunno genom hans inflytande lifligare. Om jag till allt detta lägger Luthers »meriter» om den moralförgiftande »solifidismen», så känner jag ett verkligt behof att uttala, att jag om honom begagnar min rätt att tänka och tycka hvad jag behagar, på det sätt att jag, oaktadt hans stora kraft och hjältemod, finner honom ha varit en mycket måttligt sympatisk person.

Men jag erkänner gärna, att jag föredrager honom framför Calvin.

Calvin var en verkligt afskyvärd människa och en fanatiker af den järnhårda, iskalla sorten samt föga mänskligare än den mordlystne kardinal Bellarmin eller någon af den katolska kyrkans öfriga massmördare. Det var Calvin, som begagnade sin ställning i Genève till att på ett hårresande sätt pina och bränna Michael Servet och andra, som icke ville tro allt det enfaldiga nonsens, på hvilket Calvin trodde. Det var han, som bar den väsentliga skulden till att i Genève förekommo flera afrättningar än i hela det öfriga Schweiz.

Till de skandinaviska länderna kommo häxbålen först sedan reformationen längesedan blifvit genomförd. De fortforo länge, ifrigt befordrade af prästerskapet, och ännu 1676 kunde den snillrike Urban H. Hjärne (1641—1726) till sina öfriga onekligen mycket stora meriter lägga den att ha gjort ett starkt afbräck i häxbålen. Trolldomsprocesserna voro här i Norden talrikast på 1600-talet. I Danmark afhölls 1612 en mycket omtalad häxprocess. Hos oss, svenskar, torde väl processen 1670, som hölls i Dalarna angående blåkullafärder, och som

ändade med dödsdomar för 72 kvinnor och 15 halfvuxna barn samt olika straff för åtskilliga andra, ha varit åtminstone en af de allra förnämsta företeelserna af detta slag. Men alldeles slut var därmed ingalunda vidskepelsens inflytande vid domstolarna (se här Vol. I, sid. 25).

Annorstädes tyckes i senare delen af 1600-talet denna landsplåga ha börjat aftaga, men nådde först under 1700-talet sitt slut. I Genève slutade den sista häxprocessen redan 1652, i Hamburg 1643, i Meiningen 1685, i Weimar 1690. I Sachsen lades generalskan v. Neidschütz på sträckbänken 1694 och dömdes till döden, men blef benådad. I Hessen-Cassel upphörde häxprocesserna 1711, i Preussen 1728, i Österrike 1740. Nära Würtzburg brändes ännu 1749 en stackars häxa. En vansinnig häxa afrättades 1775 och i Schweiz en 1782 genom halshuggning.

I Italien lågade den sista häxautodafén i Palermo 1724.

Kiesewetter anmärker jovialiskt, att genom den katolska kyrkans under våra dagar proklamerade retroaktivt verkande ofelbarhetsdogm de af en påfve sanktionerade »Häxhammarens» läror ännu gälla. Men som sagdt, under 1700-talet upphörde man i Europa att bränna häxor.

I Mexico brändes lefvande d. 7 maj 1874 två personer för trolldom.

Förlåt en »fritänkares» fråga! Huru, månne, skulle det i den dag, som i dag är, gå oss fritänkare om sådana präster, som exempelvis Schartauanerna vid västkusten hade makten såsom de ha viljan? — — —

Hvad kom åt de s. k. häxorna och huru skall man förklara deras självbekännelser, som icke voro sällsynta, att ha idkat köttsligt umgänge med djäfvulen o. dyl.?

De flesta läkare svara hastigt och lustigt, att häxorna voro hysteriska kvinnor, hvilka med den hos dylika egen-

domliga perversiteten anklagade sig själfva och andra för allt hvad som föll dem in.

Emellertid torde att döma efter historiska forskningar också narkotiska medel ha spelat en rätt stor roll i häxfantasierna. Många kvinnor berusade sig med olika gifter ur växtriket: opium, flugsvamp, Belladonna, Datura, Cynanchum, Cannabis (hampa) och andra giftiga örtextrakter. Man talar mycket om de här ofvan redan omnämnda salfvorna, som bereddes af dessa och af fettämnen och ingnedos på olika hudställen. Det är förvånande att resorptionen kunde vara tillräckligt stark för att framkalla så djup och långvarig sömn; ofta torde doser också ha tagits invärtes. Det var innehållet af de under den påföljda sömnen följande drömmarna, som gåfvo häxorna materialet till deras berättelser.

* *
*

I allt det hemska mörker, som omgifver den, hvilken företager sig den dystra uppgiften att intränga i denna del af mänsklighetens förflutna, lyser en och annan vänligt strålande stjärna.

Bland dem, som tidigast utgöra förebud för en ljusare tid, nämner jag här för att trösta läsaren och mig själf öfver häxväsendets elände *Pietro Pompanazzi* (1462—1525) som en af de sundaste och tillika en af de allra djärfvaste tänkarne. Det förefaller vara föga mindre än ett underverk att han undslapp bålet.

Pomponazzi afhandlar bl. a. på en för den tiden oerhördt sätt odödlighetsläran. Utgående från hela vår psykiska utvecklings och verksamhets beroende af våra sinnen uppställer han åtta invändningar mot de vanliga skolastiska bevisen. Odödlighetsläran är, påpekar för

öfrigt P., uppfunnen för deras räkning, som icke vilja göra det goda för dess egen skull, och icke förstå att dygden är sin egen belöning. Och de religiösa dogmerna afse icke sanningen, utan det som är nyttigt för massan af folket att tro.

P. påpekar moralens fullständiga oberoende af odödlighetsläran och anmärker, att många dåliga människor tro, många goda tvifla på odödligheten.

Han uttalar sig mot teorien om människans fria vilja och påpekar de kristna dogmernas inkonsekvenser, om man vill antaga Guds allvetande, allmakt och godhet.

Man kan icke undra på, att prästerna brände hans bok och gärna velat bränna honom själf. Det var icke P:s framhållande af den redan af Duns Scotus framställda och af århundradens kättare mycket anlitade läran om två sanningar, en teologisk och en filosofisk, som räddade P. från bålet, utan den honom tillgifne, mäktige kardinal Bembo, som omintetgjorde prästernas frenetiska bemödanden att få honom i sitt våld.

Andeuppenbarelserna äro, sade P., produkter af prästers och andras sjukliga fantasi eller af deras bedrägeri; de »besatta» äro icke besatta af onda andar utan äro sjuka.

Det är, påstod P. i sitt arbete »*De Incantationibus*», oriktigt att tro på tillvaron vare sig af goda eller onda andar. Allt kan förklaras ur tingens egna egenskaper och det är dåraktigt att förbise det uppenbara och naturliga för att antaga det obekanta och osannolika. Och hvarföre skulle icke i många fall en människa kunna uträtta detsamma som en ande? Lifliga föreställningar och häftiga lidelser kunna i och utanför den egna organismen frambringa underbara verkningar. Det vore icke underbarare än magnetens verkningar på järnet om vissa

personer kunde genom materiella inflytanden påverka yttre ting. Och det vore väl möjligt, att somliga under vissa förhållanden kunna för sig i luften framkalla bilder af aflidna personer.

P:s lärjungar älskade och beundrade honom varmt. Och det gjorde de rätt i.

* *
*

Grefve *Pico della Mirandola* (1463—1494) var en mystiker af det neoplatonska slaget och bidrog till att sprida mystiska föreställningar genom att öfversätta Kabbala och genom sitt arbete »*De Imaginibus;* i detta talar han bl. a. om fjärrskådande och fjärrverkande kraft. Han har enligt Lamm otvifvelaktigt haft ett stort inflytande på Sw—g.

* *
*

Som en storslagen och högeligen intressant personlighet från denna tid ter sig den inom hithörande litteratur så mångomtalade *Heinrich Cornelius Agrippa von Nettesheim* (1486—1535).

Han är ingalunda fri från sin tids extravagant vidskepliga spiritism, och hans andelära är lika utvecklad som de flesta andra samtida författares.

Men han har dessutom den egenskapen, att från denna tid ha framställt de »occulta» krafterna fullständigare än någon annan.

Och slutligen hade han den sympatiska egenskapen, att oaktadt sin tro på skadlig magi med största ogillande ha betraktat förföljelserna och de klerikala massmorden mot »häxorna» och att tappert ha uppträdt till dessas försvar,

särskildt under den tid (1519), då han var syndicus i Metz. Den ädle Johann Wier, som i detta följde hans exempel, var Agrippas lärjunge.

A. var en ytterst mångsidig man och i detta hänseende närmast ett motstycke till Leibniz — var filosof, teolog, jurist, diplomat och dessutom läkare och militär och en af sin tids allra lärdaste män.

Vid tjugotvå års ålder stiftade Agrippa med ett par andra ett sällskap för occultistisk forskning i Paris.

Vid omkring 25 års ålder skref han på den berömda Trithemius von Sponheims uppmaning sitt bekanta stora arbete »*Occulta Philosophia*», som omfattade ungefär allt hvad man då kände på detta område. Men först 1531 trycktes arbetet med åtskilliga förbättringar och tillägg i Köln. Han skref sedermera en satir »*De Vanitate Scientiarum*, och dog 1535, till sin sista stund och efter sin död ursinnigt förtalad af prästerna.

Det går en stark underström af panteism igenom Agrippas föreställningar. Hans Gud omfattar och inflödar i hela naturen; vår egen själ är ett utflöde af den gudomliga urkraften. (Jämför med Sw—g.)

Han omtalar en trefaldig värld: en yttre elementär, en himmelsk eller astral och en andlig eller själslig dylik.

Liksom de egyptiska prästerna, neoplatonikerna och efter dem kabbalisterna, Paracelsus och v. Helmont talar han — icke alltid fullt tydligt — om sju grunddelar hos människan. För såvidt jag kan förstå, utgöras dessa af den elementära kroppen, den eteriska eller astrala kroppen (själens vehikel), den vegetativa kraften (som finnes äfven hos växterna), den sensibla (hos alla djur), den himmelska anden (spiritus), det högre förnuftet (ratio) och den gudomliga tanken (mens) hos människan. Ett innerligt samband finnes mellan alla enheter och däri-

genom en allmän sympati eller harmoni med verkningar af allt på allt förmedlade genom *världssjälen*. Denna världssjäl betecknas som *Quinta Essentia,* emedan den icke består af något af de fyra elementerna; den motsvarar, hvad så många andra och bland dem Sw—g omtalar såsom *»liquidum spirituosum»,* och förmedlar hos A. förhållandet mellan det andliga och det materiella.

Världen är Guds bild och en makrokosm; människan en afbild häraf och en mikrokosm. Liksom Gud »bär hela denna värld i sin ande», så omfattar den mänskliga själen kroppen i och genom sin vilja.

Jag har anfört det ofvanstående för att visa, att om det finnes ett innerligt samband mellan alla enheter, så gäller detta icke minst om filosoferna. Vi se huru mycket af det, som Agrippa sade, vi känna igen från tider före och efter honom, från och med antiken och till och med Sw—g och hans samtida och ännu längre.

Om det occulta och om den psykiska kraften i dess olika yttringar tyckes A. ha vetat mycket litet mindre, än hvad vi själfva veta.

Han kände hypnosen och viljeöfverföringen från den ena människan till den andra. Och icke blott viljeöfverföringen under hypnosen men äfven de modifikationer i viljan, som utanför hypnosen meddelas från andra individer. Han stod icke långt borta från insikten om det, som Lebon kallar la psychologie des foules.

Han kände den fasta öfvertygelsens och den starka självtillitens magiska inflytande, och påpekar dess viktiga andel i vår förmåga att vinna våra mål. Han omtalar, hvilken betydelse läkarens förmåga att ingifva patienten förtroende både för sin läkare och för läkemedlet har för patienten.

Det är af särskildt intresse att A. hade kännedom om

de spiritistiska medierna och deras s. k. »trance» med deras fjärrsynthet och, antager jag, också med den så ofta omtalade men säkerligen såsom »magisk» alldeles ihopfantiserade framsyntheten. A. omtalar hela antikens åsikt, som han synbarligen delade, om dylika människors förmåga att draga till sig himmelska andar och genom deras närvaro i sin egen organism råka i ett svärmiskt rustillstånd, som berörde deras inbillningskraft, förnuft och gudomliga tanke. Arten af de inträngande andarna beror på det inbördes förhållandet mellan de olika själskrafternas verksamhet.

Agrippas och andras föreställning om att förmågan att vara medium är bunden vid »det melankoliska temperamentet», antyder väl en viss grad af medvetenhet om en psykoneurotisk läggning hos medierna. Det finnes emellertid personer med melankoliskt temperament, som alls icke äro offer för några »trancer» och som ha förmåga till mycket klart iakttagande och tänkande, ibland till och med då deras melankoliska svaghet direkt beröres.

Om psykisk fjärrverkan hade Agrippa mycket stora föreställningar. Han ansåg, att en person kan på hvilket afstånd som helst på högst 24 timmar meddela en annan sina tankar, en parallell till åsikten hos medlemmar af Society for psychical Research i London, enligt hvilken en afliden inom 12 timmar kan — om jag minnes rätt, tvärs öfver Atlanten — meddela ett telepatiskt telegram om sin död!

»Så stor är själens inre makt öfver kroppen, att den kan bortföra och öfverallt bringa kroppen, hvart tanken eller drömmen går!» A. menar sannolikt här den astrala, icke den elementära kroppen. Men på ett annat ställe omtalar han tydligen »*levitationen*» eller den »täta, mörka och tunga kroppens ställförflyttning genom viljan».

Människan ökar sin magiska kraft, i den mån hon i tro, hopp och kärlek höjer sitt eget värde, hvilket sker genom renhet, återhållsamhet, måttlighet, kyskhet, ensamhet, sinnesro och kontemplation, genom ånger, välgörenhet, bön och tvagningar.

Ekstasen är, säger A., en från Gud utgående upplysning, hvarigenom han åter höjer de från det höga till det låga fallna själarna från det låga till det höga.

Fjärrsyntheten och framsyntheten befordras af ekstasen, men kunna äfven förekomma utanför denna i alla sådana tillstånd, i hvilka den transcendentala delen af människan är mindre innerligt förbunden med den hämmande och fördunklande kroppen, särskildt i dödsstunden och i sömnen. Våra drömmar äro af tre olika slag, regellösa och betydelselösa bilder från dagens lif, symboliska drömmar och profetiska, fjärrskådande drömmar.

Det är astralkroppen eller »själens bild», som bär våra högre grunddelar och vårt lif, och då vi dö, drager sig astralkroppen först tillbaka till hjärtat, och lämnar slutligen detta. Människans tanke är gudomlig och evig, hennes himmelska förnuft har en långvarig tillvaro i sin eteriska vehikel, men upplöses småningom, då den utgår från materien. Själen är sålunda, blott försåvidt den är bunden vid tankarna, odödlig, men dör för öfrigt, om den icke omger sig med en annan kropp, d. v. s. undergår reinkarnation.

Agrippas odödlighetslära är icke fullt tillfredsställande för mycket fordringsfulla sinnen och äfven något oklar för andra. Hvarje ädel själ, säger han, har en fyrfaldig verksamhet, en gudomlig, en andlig, en förnuftig och en djurisk. Alla utveckla icke den gudomliga tanken i sig, den som Gud satt som en segerpalm för själarna, utan

likna de oförnuftiga djuren; dylika människor dö liksom kreaturen helt och hållet.

Emellan de båda högsta rangklasserna finnas andra själar, som icke nått den gudomliga tanken utan blott en förståndsbild af densamma. Dessa förvisas efter döden till aflägsna ställen, och njuta där än stora fröjder än svåra kval; de fortfara att utöfva samma böjelser och samma slag af verksamhet, vid hvilken de vänjt sig på jorden.

A. visar här intryck af den indiska Vedantaläran.

Onda själar förlora då sin ande och irra omkring som spöken (idola) med minne, känsla och affekter i behåll. De idola, som aflidit genom mord, förfölja sina mördare. De köttsligt sinnade människornas spöken äro underkastade lidanden. Det är de, som bli hemlösa lemurer, eller lares familiares, om de stanna i ett hem. De antaga olika gestalter och utgöra »larer» eller spectra (spöken), samt kunna bli obehagliga för onda men icke skada goda människor. De kunna materialisera sig och kunna frambesvärjas. De kunna »besätta» människor och göra dem sjuka eller döda dem, och kunna äfven ingå i sina egna lik och blifva »vampyrer», samt företaga då afskyvärda handlingar mot de lefvande.

Vi se sålunda, att äfven Agrippa, en säkerligen intellektuellt mycket välutrustad man, som i vissa fall höjde sig högt öfver sin samtids medelnivå, grundligt deltog i sin tids vidskepliga, spiritistiska och andra föreställningar. Han var, liksom så många i våra dagar och i alla tider, bekajad med en viss benägenhet för det mystiska, och resultatet af det hela blev visserligen mycken occultisk forskning, men också mycken spiritistisk vidskeplighet. I sin framställning saknar han den klarhet, som fanns i antiken, men gick förlorad under patristiken,

medeltiden och skolastiken och därefter först och i bästa form återuppstod i den italienska renässansen.

Agrippas verksamhet mot häxförföljelserna hade icke varit utan sina frukter, och redan på 1500-talet började röster höja sig mot denna form af fanatiskt vansinne.

* *
*

Johannes Wier, lifmedikus hos hertig Wilhelm i Clewe inlade en odödlig förtjänst genom att medelst sitt inflytande på regenten befria denna del af Tyskland från alla häxprocesser under senare delen af 1500-talet intill 1592, då hans hertig dog.

* *
*

I slutet af 1500-talet och den tidigare delen af 1600-talet voro tre behjärtade och omdömeskraftiga jesuiter, *Adam Tanner, Paul Laymann* och den bekante *Friedrich von Spee* verksamma i samma riktning; de förtjäna för sina namns heder att nämnas. Det var i Tanners hem, som prästerna, såsom ofvan nämndes, vid hans död 1632 under ett förstoringsglas funno den loppa, hvilken de med helig rysning antogo vara djäfvulen. (Se sid. 788.)

* *
*

I Milano lefde på 1400- och 1500-talen sedan gammalt en släkt *Cardano (l. Cardanus),* af hvilken två medlemmar, som båda voro läkare, blifvit mycket bekanta både

i vetenskapernas och spiritismens historia: *Facius Cardano* (1443—1526) och hans son *Hieronymus Cardano* (1501—1576).

Båda fader och son voro utrustade med stora intellektuella krafter och med stark energi men, liksom det stora flertalet spiritister, illa lottade i afseende på det psykiska i öfrigt.

Facius var en hyperkolerisk man med frekventa utbrott af svårt raseri, och led emellanåt af hallucinationer.

Han stod i sin troslära delvis på den arabiske, panteistiske filosofen *Averroes* ståndpunkt, och trodde icke på mänsklig odödlighet.

Men han hade rätt många nyplatoniska föreställningar, och trodde fullt och fast på de i luften lefvande *elementarandarna* med en sinnligt förnimbar kropp af fin materia. Dessutom hade han sin lar familiaris, sin familje-ande, som under $^1/_3$ sekel var hans förtrogne och sanningsenligt besvarade hans frågor, *om* Facius därvid använde besvärjningar.

Facius låg en natt i familjen Restas hus i ett rum tillsammans med den ene af sönerna, för att vaka öfver den andre unge Resta, som i ett annat rum låg farligt sjuk. Huset gränsade till och kommunicerade med ett torn.

Under natten hörde Facius ett knackande ljud och frågade unge Resta, hvad det var. Denne bad honom icke oroa sig; det var bara en alldeles oförarglig och blott någon enda gång besvärlig familjedemon af det slag, som italienerna benämnda folleti och de gamle romarna kallat lemures. Därpå insomnade Resta, men C. förblef vaken för att passa på hvad anden skulle taga sig till och vaka öfver den sjuke Resta. Om en stund kände C., att en iskall tumme lade sig på hans hufvud, och att de andra fingrarna kommo efter, så att lillfingret rörde pannan.

Handen var så stor som en tioårig persons. Den gled småningom öfver ansiktet och sökte intränga i munnen. Det märkvärdiga var, tyckte C., att fast han hindrade handen att intränga och slöt läpparna, kändes ändå kylan i tänderna och slöt däraf, att han hade med en luftande att göra. Icke alls märkvärdigt, anser jag; känslan af kyla kom inifrån och icke utifrån. Om en halftimma upprepades samma sak och äfven den gången borttog C. handen. Han steg nu upp i tanke att den sjuke Resta kanske dött, och att handen tillhört hans ande. Då han gick genom våningen, företrädde knackanden honom, och gick upp i tornet. Därefter gick C. till patienten, som ännu var vid lif, men som dog nästa natt. C:s sofkamrat berättade sig ha haft samma förnimmelser, då C. berättade sina; dylika sympatiska autosuggestioner äro vanliga.

Kiesewetter gör egendomliga reflektioner öfver det hela.

För min del skulle jag kalla det exempel på en paraestesi, om blott köldförnimmelse ägt rum. Som F. kände en hand, kan man kanske hellre kalla det en taktil hallucination.

Det är, då jag skrifver detta, icke ett halft år sedan en dam berättade mig en likartad historia om en afliden styfdotters kalla hand på sin arm; hon uppfattade denna beröring som en uppmaning att bränna den aflidnas anteckningar.

Cardano d. y. berättar ett af fadrens möte med andar: »Den 12 augusti 1492 framställde sig för min fader mot kl. 2 på dagen just då han förrättat sin bön, sju resliga, ovanligt stora män i sidenkläder af grekiskt snitt med purpurfärgade halfstöflar och karminröda glänsande skjortor. Alla voro emellertid icke klädda på detta sätt utan blott två, som tycktes vara de förnämsta. Två åtföljde den större, rödklädde mannen, tre den andre, som

var mindre och blekare, så att de alltså voro sju. Andarnas hufvuden voro obetäckta, och de tycktes vara män af omkr. 40 år, ehuru de enligt sin egen försäkran voro öfver 200 år gamla. På tillfrågan hvilka de voro, svarade de (att de voro) luftandar, hvilka uppstodo och förgingo i luften; deras lefnad kunde vara intill 300 år. Tillfrågade om våra själars odödlighet, svarade de att af oss blefve intet kvar. Själfva stodo de gudarna långt närmare än oss människor, men voro dock genom ett omätligt svalg skilda från desamma. De förhöllo sig till oss med hänseende till deras lycka eller olycka såsom vi människor till djuren. De voro mycket klokare än vi, och intet var dem förborgadt hvarken af böcker eller skatter och deras lägsta klass utgjordes af genier. De voro lärare för stora män (bland människorna), hvilka de undervisade ungefär som människor af lägre stånd dressera hundar och hästar. Då de blott voro af eterisk beskaffenhet, så kunde de blott genom undervisning vara till nytta och blott genom företeelser och skräck skada människorna. Den mindre hade 300, den större 200 lärjungar i en offentlig akademi o.s.v.

Underhållningen mellan dessa andar och Cardano varade omkring tre timmar. Andarna tycktes i filosofiska frågor icke alltid vara af samma mening. Den mindre tycktes liksom Cardano vara en anhängare af Averroes.

Hieronymus Cardano tyckes i betydligt ökad och skärpt form ha ärft sin fars spiritistiska egenskaper; han hade uppenbarligen ett mycket nervöst påbrå på både fädernet och mödernet. Han hade dessutom, trots sin mors upprepade fosterfördrifningsförsök, envist trängt sig in i dödligheten, hade från barndomen svag hälsa, och var väl alltigenom en sjukligt anlagd man. Han var emellertid en betydande naturforskare och upptäckte bl. a. långt innan Lavoisiers tid, metallernas tillökning i vikt

vid oxidation, gjorde matematiska uppfinningar och gaf ett utkast till en djur- och växtgeografi. I sina åsikter om häxväsendet stod han öfver sin samtid.

Han hade som pojke ständiga nattliga synhallucinationer; allt det sedda hade vackra former men inga färger. ett undantag från färglösheten måste dock en stor tupp ha gjort, som han betecknade som röd. Denne talade med mänsklig stämma, visade sig öfver 200 gånger och skrämde mycket unge Hieronymus.

Någon gång efter 1535 gjorde han i somnambult tillstånd med en »förare» d. v. s. ett medium en resa till — månen, och hörde där sin fars stämma omtala, att han själf skulle komma att vistas 7000 år i (hvar och en af?) de andra sju aristoteliska?) sfärerna samt sedan ingå i Guds rike. I de olika sfärerna skulle han specialisera i olika vetenskaper.

H. Cardano kunde när som helst företaga dylika resor alldenstund han, så fort han ville, kunde försätta sig i »trance» (ekstas), och kände därvid som om själen lämnade kroppen.

Då hans son, Baptista, blef dömd till döden för giftmord på sin hustru, uppkom på Hieronymi högra ringfinger ett utslag i form af ett svärd, som hastigt försvann samma dag, afrättningen ägde rum. Han såg säkert hvilka symboler som helst i snart sagdt hvad som helst.

Man ville särskildt gärna se svärd under denna tid och kometerna äro afbildade i tydlig svärdform.

Liksom fadern hade äfven H. Cardano en spiritus familiaris, som undervisade honom i språk, gaf honom råd och varningar och underrättelser om det tillkommande, samt omgaf honom med ett sken. (Fotism!)

Emellanåt tviflade han likväl på denna skyddsandes tillvaro.

Han hade under en tid hörselhallucinationer; de upphörde 1568. Stämmor varskodde honom om nödvändiga sjukbesök; knackningar underrättade honom om dödsfall.

Kiesewetter anger i sin innehållsförteckning till Vol. II (sid. XVII), att H. Cardano profeterade den franska revolutionen. Då man slår upp vederbörande sida 335, läser man till sin förvåning, att den afsedda spådomen: »*De Varietate Rerum*» lyder: »Necesse est anno Christi 1800 magnam mutationem facturam in Christi lege, quoniam capita motuum octavi urbis in contrariis signis».

Hur i all rimlighets namn kan detta kallas en profetia om den franska revolutionen?

Kiesewetter säger kort förut (sid. 333), att också Caris profeterade samma revolution utan att anföra dennes profetia. Väl något i samma genre!

Jag ger Ludvig XV större heder för hans profetia om franska revolutionen, då han sade sitt bekanta: »après moi le déluge», så lätt det än var att på detta sätt »profetera».

* *
*

Aureolus Philippus Theophrastus Paracelsus Bombastus ab Hohenheim, Professor i den Heliga Skrift, Doktor af de fria konsterna och de båda medicinerna, Medicus et Germaniæ Philosophus, Monarcha medicorum et Hysteriarcha chemicorum, Princeps helvetius, Eremita, vanligen kallad

Paracelsus

utgör en af den filosofiska och medicinska historiens allra mest sammansatta och svårlösliga psykologiska och psykiatriska gåtor. Han är en bekantskap att göra för dem

af mina läsare, som ej redan känna honom. Hans aktningsbjudande intellektuella själfständighet och moraliska mod, hans på många områden emellanåt framblixtrande uppfattning af verkligheten, hans vidsträckta lärdom och stora vetgirighet, hans fördomsfrihet och goda perspektiv i sina intressen, hans tygellösa lefnad och lika tygellösa fantasi, hans våldsamma lidelser och frenetiska utfall mot sina vedersakare bilda tillsammans en den brokigaste tänkbara bild. Få människor ha i lika hög grad som han varit föremål för obegränsad beundran och för obegränsadt förakt. Det erfordras ett rätt långvarigt studium och utgör en svår uppgift att tillmäta honom hvad som tillkommer honom. Han tillerkännes äfven af snillen den lysande titeln snille. Han är alldeles otvifvelaktigt en jätte, men en sjuklig jätte. Han har också otvifvelaktigt utöfvat ett enormt inflytande. Men att uppställa ett facit för detta inflytande och att, efter att ha från alla plus subtraherat alla minus, komma till en riktig slutsumma är ett kinkigt räknestycke. De finnas, som icke utan tungt vägande skäl anse, att han på medicinen, i hvilkens historia hans namn är odödligt, haft ett hämmande inflytande. Och det torde icke kunna betviflas, att hans utpräglade och mycket verksamma mysticism har verkat skadligt på många håll. Här intresserar han oss hufvudsakligen som spiritist. De läsare, som med någon uppmärksamhet läst min framställning af Sw—g, skola icke betvifla dennes studium af Paracelsi arbeten.

Men först en kort skizz öfver hans yttre öden och öfver hans filosofi!

Paracelsus föddes 1493 i en by nära Zürich i Schweiz och erhöll först undervisning i alkemi, kirurgi och medicin af sin far, som var läkare. Han inhämtade därefter kunskaper i olika kloster samt efter sitt 16:de år vid

universitetet i Basel. Hans utpräglade intresse för de occulta vetenskaperna underblåstes af den kände Johann Trithemius von Sponheim.

Därefter bereste P. största delen af Europa och var 1520 äfven i Sverige. Under sitt kringflackande lif höll han sig sannolikt sedermera nästan uteslutande till österrikiska och tyska länder. Han var likväl ehuru blott för en kort tid (1526—1528) stadsläkare och professor i kirurgi och fysik i Basel, men blef i följd af häftiga strider med sina kolleger tvungen att lämna denna befattning.

Hans föreläsningar hade varit mycket besökta. Han hade sedermera som läkare en vidsträckt praktik inom alla samhällsklasser, och skötte en mängd furstliga personer men äfven många fattiga.

Han plägade också umgänge inom alla samhällsklasser och syntes särskildt ofta tillsammans med fältskärer, skarprättare, zigenare, herdar, formän och dylikt folk.

Han skref sina arbeten och höll sina föreläsningar mot den allmänna seden på tyska.

Öfverhufvud taget tyckes P. varit alldeles frigjord från alla vedertagna bruk och från all auktoritetslydnad. Han anföll de båda härskande medicinska auktoriteterna Galenus och Avicenna och brände i Basel offentligen deras böcker. I sitt hejdlösa skryt försummade han icke att påpeka, att dessa och andra storheter stodo under honom och icke han under dem, och att han var monarken. För sina motståndare hade han en lång lista af okvädingsord och kallade dem Lotterbuben, Geldpfaffen, Lausjäger, schelmige Juden, Säue, Schandekel, Tölpel, läusige Sofisten, Polsterdoktoren, Gimpel, Sudelköpfe, Folterhanke etc. etc.

Han påstås ha år 1541 i Salzburg under ett slagsmål

blifvit kastad utför en trappa och därigenom dödad; på den skalle, som utgifves såsom hans, synes en betydlig från lefnaden härrörande oläkt fraktur. — — —

Paracelsi skrifter äro affattade i ett dunkelt, ibland virrigt språk — han hade »keine Spur einer Logik, keine Idée einer Beweisfürung». Men ibland det myckna slagget finnas äfven stycken af äkta metall, och det säkra är, att han visste att träffa sin tidsanda.

I hans filosofi ser man tydliga intryck af antika författare, af nyplatonismen och af Kabbala. Han stöder sig på experientia et sapientia, filosofi, teologi och astronomi, säger han. Men med astronomi menar P. något helt annat än vi. För honom betyder ordet vetenskapen om mikrokosmens (människans) förhållande till makrokosmen (universum) och i denna hans astronomi utgör magien en väsentlig del.

I hans världsförklaring läser man P:s panteism lika mycket mellan som i raderna och, djärf som han var, ansåg han det lämpligt att icke alltför starkt såra kyrkan.

Världens upphof var omateriellt, var gudomsväsendet, »som icke allenast är Sonens utan alla eviga och dödliga varelsers fader» och är urkraften eller, som P. kallar gudomsväsendet, Yliaster.

I skapelsen genom sin vilja utvecklade sig Yliaster till Ideos, Ides Chaos, Mysterium Magnum, Iliados, Limbus major, och ur detta enhetliga väsen framgingo genom delning och utveckling mysteria specialia, af hvilka hvart och ett var en limbus minor. Gudomens individualiserande kraft, Ares, var härvid verksam.

Hela naturen är en lefvande organism, en makrokosm, i hvilken alla ting öfverensstämma med hvarandra. Människan är en mikrokosm, en afbild i smått af makrokosmen. (Jämför med Sw—g!)

I hvarje ting finnas stoff och verksamhet (spiritus vitæ, ande).

Materien eller stoffet förbindes med anden medelst en mellanlänk, en astralkropp, som antager andens form. Denna mellanlänk mellan ande och materia kallar P. i universalriket, hvarest den framkallar krystaller, Stannar eller Truphat. I växtriket kallar han den Leffas. I djurriket får den namn af Evestrum; hos människan benämnes den emellanåt den sideriska människan.

Då urämnet differentierade sig i speciella ämnen, uppstodo först svafvel, salt och kvicksilfver. I mikrokosmen människans tre »harmonier» motsvarar kroppen saltet, anden svaflet och själen kvicksilfret.

Människan är ett trefaldigt väsen och består af och omfattar en materiell, elementär kropp, en eterisk himmelsk ande och en gudomlig själ.

Själen få vi genom ett gudsord, anden af det mångnamniga urämnet (akasa-fluidet, världsetern, andras liquidum spirituosum). Kroppen är andens hem (Jämf. Sw—g).

Hos P. finner man också liksom hos några andra ofvannämnda författare sju »grunddelar» hos människan. Dessa äro: 1) den elementära kroppen, 2) Archäus eller lifsanden, lifskraften, »mumia», 3) den siderala eller astrala människan l. evestrum, 4) den djuriska anden, 5) den förståndiga själen, 6) andesjälen, 7) den Nya Olympens människa.

I naturen råder trots den omtalade öfverensstämmelsen en ständig strid och våra sjukdomar äro verkningar af dylika stridiga inflytanden från fem olika håll.

I alla enheter *inflödar* Gud. (Sw—gs »influx».)

P. hade den vanliga böjelsen att personifiera, och hans »lifskraft» är en Archäus, en spiritus eller liquor vitæ,

ett självständigt väsen, som vi icke förnimma, men som är bildad i samma form som vår kropp (jämf. Sw—g) och håller vår kropp vid hälsa. Blir den någonstädes overksam, uppkomma sjukdomar. Den är icke obetingadt innesluten i kroppen utan utstrålar, och det är därigenom vi kunna äga fjärrverkan. Dessutom finnes i materien en kraft, som skall vara opersonlig, men som P. kallar Vulcanus. I »Mumians» halfmateriella utflöden verka viljan, imaginationen och tron. Det är den »lefvande», den vid människan bundna mumian, som åstadkommer dylikt, men äfven den »döda, den vid opersonlig materia bundna mumian kan vara (huru?) verksam.

Det är klart, att en mycket utvecklad andevärld kan uppbyggas på allt detta, och P. har icke försummat särdeles mycket i den vägen.

Häxorna spela en väsentlig roll i P:s fantasi.

Han beskrifver utförligt huru dessa, delvis på vedervärdigt smutsigt sätt, begagna sig af olika »magiska» inflytanden för att skada människorna. Därvid ingår den mångenstädes använda metoden att göra mänskliga afbilder af vax och genom deras behandling öfverföra skadorna på människor. Kvinnorna finna sin glädje häri; de äro, säger P., mera hämndlystna, afundsjuka och hatfulla än männen.

Mantiska verkningar uppnås lättast under sömnen, då den elementära kroppen hvilar, men den siderala eller astrala (evestrum) är verksam, och framkallar drömmar.

De naturliga drömmarna bör man icke tro; de kunna betyda motsatsen af hvad de tyckas innebära.

Men öfvernaturliga, af aflidnas andar (evestra) eller af Gud sända drömmar finnas också; genom dem ha vissa människor skådat Guds härlighet, de saligas glädje och de fördömdes kval.

Då den mänskliga »anden» i och genom viljan utvecklat sig, så kan den under kroppens hvila med sin vilja (utan tal) meddela sig med andra andar. P. tror därför på telepati eller tankeöfverföring till och med i form af diktamen på långa afstånd.

Genom blotta viljan kan man också skada eller till och med döda en hatad motståndare.

Liknande krafter innebo i tron och genom den kunna vi höja vår andliga förmåga (autosuggestion). »Der Glaube treibt die Wünschelrute (slagrutan) in den Händen, löscht die Kerze aus und treibt Schlüssel, Scheeren und Siebe um.» Bönen i tron har förmåga att skaffa oss hvad vi önska.

Imaginationen är också en viljekraft. »Das Imaginieren wird schwanger im Menschen und aus der Imagination entspringt die That.» Man kan på detta sätt utöfva inflytande på öfver 1,000 mils afstånd, ja ända in i himlen. I alla dessa krafter fungerar astralkroppen. Den finns också hos djur.

Vid fjärrsynthet och framsynthet fungerar likaledes på något sätt astralkroppen.

Vid sinnessjukdom är blott den elementära kroppen sjuk; astralkroppen deltager icke häri. Det transcendentala lifvet är ostördt. Astralkroppen är mera subtil än elementärkroppen och går obehindrad genom murar och vatten. Men äfven den astrala, d. v. s. sideriska kroppen förgår efter döden genom sideriskt inflytande ehuru långsammare än den elementära kroppen. Det är den astrala kroppen, som spökar; den kan nämligen under vissa förhållanden synas. »Nigromantie» (icke den ofvan omtalade »nekromantien») är vetenskapen om dessa andars vandel, väsen och egenskaper. Det är icke värdt att genom att besvärja dylika andar få dem att tala, hvilket

de icke kunna, icke heller värdt att konjurera eller besvärja dem till annat, emedan de då ställa till ofog. Han kallar dylika andar evestra, som betyder själens skuggor. Trarames tyckas skilja sig från dessa genom att alltid vara osynliga. Båda slagen andar kunna hamra, knacka, slå, stöta och kasta.

Deras andar, som lidit en våldsam död (Caballi, Lemures »die Rumpelgeister») lefva i etern (akasa, mysterium magnum) och spå genom skrik dödsfall, blodsutgjutelse och olycka — men hör dem vanligen blott, då de knacka, tjuta, skratta eller klaga.

Phantasmata äro nattliga, goda eller onda andar med ringa förstånd. De uppsöka människorna, men äro osynliga.

Fluida larver (incubi och succubæ) ansågos enligt »förrabbinska» traditioner härstamma från Adams umgänge med hondjäfvulen Lillith (ackadernas Kiel-Lillal). Paracelsus säger, att dessa uppkomma ur deras imagination, som bola i sinnen och tankar, att det »icke är någon verklig sperma utan ett dumt salt».

Huru de fluida larverna förhålla sig till phantasmata hos P. är mig icke klart. (Jämför sid. 90, Vol. I och sid. 745, Vol. II hos Kiesewetter.)

Onda andar kunna besätta lågtstående människor; dessa böra då fasta och bedja. De äro, dessa onda andar, samtliga guds rättstjänare och straffverktyg. (Jämför Sw—g.)

Hvarje barn, som föde, får en »flaga», d. v. s. en sorts undervisande skyddsgenius eller ande. Vi komma genom dem i beröring med mysterium magnum och, om de lyda oss, lära de oss nektromantien. Ibland ljuga de likväl.

Genom nattliga andars umgänge med djur och med

häxor uppstå många sällsamma Monstra. Äfven *draken* plägar i mänsklig form umgänge med häxorna — »das geht also auch durch die Spermata zu, welche durch die Huren und Hurer in actu venereo sind emittiert und verschüttet und verzettelt, daraus solche Geister sich gleich den Menschen menschliche Gestalt und Bildniss machen». Dylika sålunda alstrade väsen kunna, då de äro tillräckligt koncentrerade, synas som skuggor. De stärka imaginationen, gifva dödsvarningar och falska orakelspråk.

En ren och moralisk människa kan icke åtkommas eller bli »besatt» och gjord vansinnig af dessa »larver». Men andra kunna bli det, och måste då bedja och fasta. När detta icke hjälper, skall den »besatte» bindas och »Kreuzweise» utsträckt läggas på golfvet; därefter lägger sig besvärjaren öfver honom och fördrifver med sin kraftigare vilja anden.

Elementarandarna, om hvilka P:s uppgifter äro stridiga mot hvarandra, äro egentligen inga andar, utan ha ben och kött och blod som vi själfva men ingen själ och intet evigt lif. De lefva i elementerna, i luften, elden, vattnet och jorden, äro snabba som andar och af många slag (Pygmäen, Schröttlein, Sylphen, Nymphen, Salamander, Undines, Sylvestres, Gnomi, Vulcani, Pennates, Tortelleos, Neufareni, Diemeæ, Durdales).

En af P:s lärjungar, Johann Oparinus, berättar, att P., då de lågo i samma rum, steg upp och med ett bödelsvärd högg vildt ikring sig. Detta visar P:s lefvande tro på sina andar — han ansåg, att dessa bortskrämmas af bödelsvärd.

Detta är nu det väsentligaste af Paracelsi andelära — en del andar har jag förbigått. Jag har varit tämligen utförlig, för att i läsarens föreställning klargöra det 16:de

århundradets enorma, starkt systematiserade, spiritistiska vidskeplighet. Man kan förstå, att Paracelsus är både en företrädare för och en upprätthållare af den fruktansvärda, både korrumperade och plågande vidskepligheten.

En ringa ersättning lämnar Paracelsus för alla de andar han införde i sin tids medvetande, därigenom att han, så mycket det stod i hans makt, minskade ångesten för djäfvulen. Denne pittoreske fantasifigur kan, enligt P. hvarken synnerligen skada sina fiender eller hjälpa sina vänner. »Er ist der ärmste Kreatur, also dass keine auf und unter der Erde ist erschaffen worden und auch in den vier Elementen nicht gefunden werden mag.» När vetenskapen hunnit längre, skall man inse att mycket, som tillskrifvits djäfvulen, är naturkrafter, säger P.

* *
*

Jag måste här i största korthet vidröra denna kyrkans störste martyr och renässansens vid sidan af Leonardo da Vinci mest strålande stjärna *Giordano (Filippo) Bruno* (1540—1600) i hans spiritism. Bruno illustrerar spiritismens ståndpunkt få årtionden, innan Sw—g föddes, och har liksom Paracelsus säkerligen utgjort föremål för hans studier.

Jag kan här blott flyktigt omnämna Brunos kätterska tvifvel om treenigheten och mycket annat i den dominikanerordens syditalienska klosterkyrka, i hvilken han i tidiga år blifvit intagen, hans tvister med sina lärare, hans flykt för att undslippa anklagelsen för kätteri, hans anspråkslösa verksamhet som skollärare i Norditalien och hans ankomst vid 31 års ålder till kalvinismens hufvudhärd Genève samt hans missräkning med protestantismen

och afsky för dogmerna om frälsning genom tron allena och för prædestinationsläran.

Därefter började hans oroliga af ständiga dogmatiska fejder fyllda kringflackande lefnad i Frankrike, England och Tyskland, en lefnad, som icke blef mindre orolig därigenom, att denne genialiske, tilltagsne och starkt erotiske man var en kvinnornas gunstling och en ständigt segrande Don Juan i munkkåpa.

Hvar han kom, samlade han talrika åhörare till sina glänsande föreläsningar och vann många beundrare genom sina originella tankar och sin genialitet, men ådrog sig också hätska fiender genom sin hänsynslöshet, sin starkt uppskrufvade självkänsla och den öppenhet, med hvilken han framlade sina för katoliker och protestanter lika kätterska, af panteism starkt färgade åsikter.

Under tiden skref han den serie af arbeten, genom hvilka han förvärfvade ett bland de allra största namnen bland den italienska renässansens många stora namn.

Det skimrar och glänser från hvarje sida i Brunos arbeten, men man saknar den hänförande framställningens klarhet, som ofta finnes hos de stora italienska filosoferna och forskarna, exempelvis hos Galilei.

Här är icke platsen att vidlyftigt orda om hans filosofi, som först visar inflytanden från Platon och Plotinus, men sedermera påminner om Cusanus, Copernicus och Telesio.

Jag vill dock erinra därom, att Bruno vidtog stora förbättringar i Copernici system, borttog dennes gränser för universum, tillintetgjorde föreställningarna om de aristoteliska kristallsfärerna genom att erinra att kometerna skulle gå tvärs igenom dem, angaf fixstjärnornas natur af solar och rörliga centra för världar liknande vår egen, samt att han mera ingående och förtjänstfullt än någon före honom afhandlar tiden, rummet och rörelsen och

den s. k. relativitetsteorien. Hederlig och öppen som alltid angaf han, hvad han inhämtat från Epikuros och Lucretius Carus och andra författare.

Bruno framställde före Galilei den visserligen redan af Cusanus antydda inertilagen och bevisade, huru den verkar på jordytan, samt tillbakavisade därigenom invändningar mot teorin om jordens rörelser. Han blef därigenom en, och en af de främste, förelöparne på vägen till upptäckten af lagen om kraftens bestånd.

Bland Brunos många odödliga förtjänster var kanske den största, att han häfdade materiens ställning mot den ringaktning platonismen och nyplatonismen spridt mot densamma. Han framställde materien som en gudomlig sak (cosa divina), hvilken liksom andra ingår i det alltomfattande gudomsväsendet och själf genom rörelsens och andra lagar bestämmer sina egna former. Han påpekar, att vår uppgift är icke blott att betrakta företeelserna hvar för sig utan också i deras förhållande till hvarandra, riktade sålunda uppmärksamheten på naturlagarna och hade kanske i högre grad än någon före honom en föreställning om *utvecklingen* i naturen.

Bruno har en tydlig insikt om naturens förmåga att framställa det ändamålsenliga och lefnadsdugliga och därom att produkter, som icke inneha dessa egenskaper, åter upplösas.

Han talar (emot Telesio) om de öfvergångar eller grader, som i naturen förena skenbara motsatser, såsom köld och värme.

Då han låter enkla smådelar af ett slag bilda omhöljet till en kärna af smådelar af ett annat slag, är han tydligen inne på molekylbegreppet och har kanske häri varit en förebild för Sw—g.

Brunos monader eller atomer eller minima äro odelbara enheter. Gud är enheternas, monadernas monad.

I två af sina arbeten *(Il Candelejo* och i *La Bestia Triomfante)* har Bruno tämligen ingående yttrat sig om det magiska och har en gudomlig, en matematisk (astrologisk) och en andlig eller spirituell magi.

Enligt en annan indelningsgrund finner han en magi, som genom vidskepelse beröfvar människan hennes förstånd, så att det alldeles absorberas af något yttre. Det är detta slag som användes af vissa magier, hvilka med tillhjälp af medier verkställa andliga och kroppsliga konststycken, förvandla saker eller låta dem försvinna och åter framkomma, binda och lösa, vare sig nu detta sker endast skenbart eller i verkligheten.

Det andra slaget magi verkar på legitimt sätt genom själskrafternas koncentration, neddrager icke den mänskliga anden, utan upplyser och stärker den och för den på rätta vägar, lär den, att själen genom den stora kärlekens ande är fängslad vid kroppen, och förskaffar insikt om alla sakers sammanhang sinsemellan, om att själen är ett dubbelväsen med en högre intellektuell enhet, som i sig själf bildar det sköna, och en lägre, som utpräglar (uppfattar) det sköna i yttervärlden. I båda bo naturens själ, lifvet.

Bruno omnämner hypnosen och clairvoyancen, som han i likhet med sin samtid föreställde sig vara bunden vid en magisk kraft hos kristaller och stenar. Han säger, att han själf har pröfvat, att så är genom framkallandet af märkvärdiga drömmar samt genom uppväckandet eller stillande af lidelser, men han vill icke framställa det, då den dåraktiga massan (pöbeln) lika fullt icke skulle förstå det. Ehuru han i sina skrifter talar till bildade människor, vill han hänvisa dem till större auktoriteter än han

själf på detta område, och nämner flera sådana, bl. a. Paracelsus och Plinius.

Detta näst Leonardo da Vinci största bland den italienska renässansens snillen, som om kyrkan icke förkortat hans dagar, kunnat lefva ett godt stycke in på 1600-talet, närde i sina föreställningar en vidskepelse, som i våra dagar icke återfinnes hos andra än kyrkans lägststående präster, hos sekteriska lekmannapredikanter och hos fårahjordar, som andaktsfullt lyssna till deras naiva framställningar. Hans vidskeplighet förefaller illa harmoniera med hans annars storartade intelligens.

Bruno trodde på svartkonsten, trodde, exempelvis, därpå att illvilliga trollkarlar medelst sekreter, hår, naglar o. dyl. af personer skulle kunna tillfoga dessa samma personer skada.

Då icke ens materien kan förstöras — den åsikten hyste äfven Bruno — antog han, att heller icke själen, i hvilken af hvilken och genom hvilken olika lefnader och kroppar bildas, kan förgås. Han antog för öfrigt en själavandring med möjligheten såväl till försämring som till förbättring.

* *
*

Ännu ett par ord om Giordano Bruno!

Kyrkan mördade honom, men bland dess tallösa mord finnes det väl knappast något enda, som skadat kyrkan själf så mycket som detta mord.

Det var på hösten 1591, som Bruno i Frankfurt a. M. mottog den venetianska adelsmannen Mocenigos inbjudan till Venedig för att lämna denne undervisning och som han beslöt sig för det ödesdigra steget att åter beträda Italiens jord, där han var mindre skyddad än i något annat land

mot den hämndlystna kyrkans förföljelser, och traktan efter den förrymde munkens och ryktbare kättarens person och lif.

Han förråddes af Mocenigo till inkvisitionen, tillbringade sin återstående tid i fängelserna, först i Venedig, därefter i Rom, hvarest han ställdes inför den skräckinjagande kardinal Bellarmin. Kyrkans dom blef den vanliga, afskyvärdt hycklande: han skulle öfverlämnas till den världsliga makten, som borde förfara mildt med honom och icke utgjuta hans blod. Kyrkan gaf genom dessa ord myndigheterna befallningen att bränna honom lefvande. Han mottog med lugn den väntade domen och yttrade, vänd till sina mördare, att de sannolikt kände större skräck vid dess afkunnande än han vid dess mottagande. Den 27 febr. 1600 utfördes han på Campofiori i Rom och besteg bålet helt nära det ställe, där nu hans staty står. Han afvisade med lugn värdighet och blott med en rörelse af handen det krucifix en munk framräckte till honom att kyssa och stod tyst med uppåtvändt ansikte, till dess han omhävlfd af lågor försvann ur åskådarnas åsyn. Men jag antager att mången på denna plats under århundradenas lopp aflagt ett högtidligt löfte att bli en trofast soldat i den för tankefrihet och humanitet kämpande här, som en gång skall lägga kyrkans fördärfliga välde i ruiner och grus.

* *
*

Johann Baptist van Helmont (1577—1644) tillhörde en gammal adlig släkt och föddes i Bryssel.

Han bedref universitetsstudier, blef 1599 med. dr. i Löwen, reste därefter i södra Europa, vistades 1604 vid James I:s hof i England, kom 1605 till Antwerpen, gifte sig och ägnade sig sedermera åt studier och kontemplation.

I honom se vi återigen som i så många af dem, hvilka inskrifvit sina namn i spiritismens historia — ex. Paracelsus, de båda Cardano, John Davis, Emanuel Swedenborg o. a. —en egendomligt sammansatt natur, i hvilken

vi finna utpräglade psykopatiska yttringar vid sidan af stor intelligens och stark viljekraft.

Utan att våga mig in på det numera mycket svåra problemet af en närmare analys af v. Helmonts psyke anmärker jag blott här hans genom hans suggestibilitet, hans starkt svallande känslolif, hans ekstatiska och somnambuliska böjelser, och hans personlighetsklyfning uppenbara hysteri. Han företer i sitt tänkande icke så få likheter med Paracelsus, från hvilken han i afseende på sitt förfinade sätt att vara och uttrycka sig i sitt yttre likväl mycket skilde sig.

v. Helmont hade äfven för sin tid ovanligt spridda och mångsidiga intressen, hvilket visserligen ökade hans lärdom, men minskade betydelsen af hans lifsarbete.

Han studerade teoretisk och praktisk filosofi, anatomi, kirurgi, botanik, pharmakodynamik, kemi och alkemi, fysiologi, medicin, matematik, geometri, astronomi, astrologi, etnografi, juridik och politik.

Sin största betydelse vann v. Helmont som kemiker. Han studerade gaserna, skilde dem från ångorna och gaf dem deras namn, framställde kolsyran och flera andra gaser, observerade luftens volymförminskning vid förbränningsprocesser och olika kroppars förhållande till hvarandra i vissa afseenden. Han hade med något mindre af svåra psykiska brister kunnat bli en Boyle. Som han var, uppväcker äfven han hos den, som studerar hans historia, en förvåning öfver kontrasten mellan hans skarpsinne på vissa områden och hans tygellösa fantasi och vidskeplighet på andra områden.

Så kemiker han än var, ansåg han sig ha med ett gran gult pulver, som han erhållit af den kände irländske alkemisten James Butler, förvandlat 19,200 gran kvick-

silfver till rent guld, och ansåg sig dessutom med det gula pulvret ha utfört åtskilliga underkurer.

v. Helmont har en i viss mån egendomlig, ehuru oklart framställd indelning af de mänskliga själsförmögenheterna.

Lägst står den djuriska eller sinnliga själen, som är intimt förbunden med arkäus, som förmedlar »imaginationen» och lidelserna, bestämmer ras och kön och deltager i befruktningen.

Förståndet (Ratio) står högre, men når icke längre än till meningar och ett oklart vetande, fattar icke tingens verkliga väsen.

Våra högsta själsförmögenheter äro att söka i förnuftet eller intellektet och i »mens». Intellektet är det som urskiljer, dömer om och uppfattar den oss omgifvande naturen.

»Mens» — hvilket uttryck Kiesewetter öfversätter med »gemytet» — är verktyget för vår vilja och vår kärlek och utgör Guds afbild i oss. År 1633 såg v. H. i en vision denna Guds afbild (Imago Dei) som en egen andlig substans, en med ett ensartadt ljus självlysande kristall.

v. Helmont hade i sitt hufvud åtskilliga illa utvecklade föreställningar, som han betecknade med särskilda namn, men som äro så vaga och obestämda, att det icke är möjligt att definiera dem. Det väsentligaste af dessa dunkla begrepp är hvad han benämnde »blas», och som kanske delvis kan jämföras med hvad andra hans samtida och bland dem Sw—g kallade naturens conatus till rörelse. Blas är ett kraftbegrepp men ett alldeles obestämdt sådant; han talade om det i samband med olika rörelser från och med stjärnornas rörelse till och med tarmarnas peristaltik. Det finnes ett naturligt och ett vilje-»blas

hos människan, ett »blas» i hvarje organ, som väl innebodde i den arkäus, som tillkom hvarje sådant.

v. Helmonts befängda spiritism fann sitt uttryck i dessa hans archäer. Människan har en archæus influus, som förbinder henne med Gud, och som väl motsvarar Sw—gs influx (inflöde). Enhvar af oss har dessutom en hufvudarchäus, eller hur man vill kalla den, som har sitt säte i vår mage. Denne ande är så konkret och personlig och utrustad med mänskliga egenskaper som bara möjligt. Han är vid dåligt eller godt lynne, är impulsiv och obetänksam, har tråkigt eller roligt. En svensk kunde gärna, för att få en riktig föreställning om hans egenskap af en verklig person, lägga bort hans lärda namn archäus och kalla honom Kalle Pettersson. På hans tillstånd bero våra egna tillstånd, fryser han, få vi frossbrytningar, rasar han, få vi feber etc. Det är han, som i moderlifvet uppbyggt och sedermera uppehåller vår kropp. I hvarje organ, finnes som sagdt, också en archäus, som organet beror af; samtidigt orsakas våra sjukdomar af en »idea morbosa» och hvar och en sådan utgör ett »ens reale subsistens in corpore». Dylika tankebilder inpräglas af lifsanden (archäus) och kureras genom motsatta tankebilder.

Själens magiska kraft — och icke välsignelser, ceremonier och tom vidskeplighet — utgör basen för hela den naturliga magien. Den finnes icke blott hos människan utan äfven hos djuren och kanske i alla ting. Och mellan alla andligt verkande ting finnes ett samband och en växelverkan, så att den ena anden kämpar med den andra, såsom vi se i häxornas verk, eller den ena är i fiendskap med den andra, som vi se i magneten. Människan behärskar genom sin magiska kraft alla andra väsens magiska kraft. Själen alstrar i det ögonblick den

i sig upptager (intrycket af) en sak en andlig bild af denna sak. Denna andliga bild, denna »idealis entitas» är visserligen andlig, men saknar, ehuru den icke äger dimensioner, icke all kroppslighet. Den påtager sig, då den utträder ur mikrokosmen (människan) en kropp, och blir då underkastad art- och talbestämningar.

På ett par ställen omtalar v. H. astralkroppen, som står midt emellan ande och materia. Då människor varit mycket begifna på ägodelar och begraft skatter, irrar efter deras död denna astralkropp gärna kring skatterna.

v. Helmont lefde ett osundt »religiöst» lif. Han hade i sina drömmar och i vaket tillstånd betydelsefulla visioner. Han erhöll lektioner af ärkeängeln Rafael, han ansåg, att Guds barmhärtighet spelade in i hans medikamenters verkningar och han ansåg sig vara särskildt utkorad af Vår Herre till stora verk. Han var en obarmhärtig kritiker öfver *andras* liknande fantasier. Troende, som förtrolla sig självfva, religiösa grubblare och svärmare kunna genom sina självgjorda tankebilder förlora all andlig frihet och förgås till själ och kropp. »Om människorna förfalla till vidskeplighet och göra sin själ mottaglig för djäfvulska fåfängligheter, så gå de från förståndet och bilda de skadligaste giftigaste tankebilder, som till och med kunna förorsaka pest, särskildt då deras hårdnackade vidskeplighet är förenad med hatets eller någon annan syndig passions starka begär.»

Den läsare, som af detta gjort sig en bild af v. Helmont, ser i denne visserligen i vetenskapernas historia långt mera betydande figur en omisskännelig likhet med Sw—g, hvilken likhet måhända äfven sträcker sig längre in i det psykopatologiska, än som numera bestämdt kan påvisas.

J. B. v. Helmont hade en son, *Franz Mercurius v. H.*

Äfven den yngre v. Helmont blef en känd författare, men var oaktadt Leibniz' grafskrift öfver honom, hvarken en så framstående eller så berömd man som fadern. Den yngre v. Helmont utvisade det starkt neurotiska arf, han erhållit af sin fader.

* *
*

Robbert Fludd (1534—1637), en engelsman af adlig släkt, företräder en ännu mera dekadent neoplatonism än någon af de föregående. För öfrigt anslöt han sig till Paracelsus. Han talar om en urmateria och en urform, hvilken senare är ljuset. Det viktigaste af hvad han framställde är för oss det, att alla elementer äro besjälade och utgöra vehiklar för andar och själar.

Fludd klassificerade sin härskara af demoner och nämner, delvis »ben trovato», bland de länder, i hvilka de värsta af dem förekomma, Lappland, Sverige och Finland; i dessa öfverflöda föremålen för »second sight», vampyrer o. dyl. Hvarje människas själ utskickar dessutom osynliga strålar till andra människors själar.

Alla våra sjukdomar bero på våra synder och på demoner, som genom dem kommit åt oss; bönen är det enda botemedlet och F. ger olika bönformulärer för olika sjukdomar.

Jag förbigår Fludds öfriga rätt vidlyftiga verksamhet och andra mindre omtalade mystiker och svärmare. Jag erinrar blott, att vi se spiritismen såsom tron på andar frodas, men att den ännu icke kunde sägas utgöra en *religion,* i det man ännu icke sökte andarna såsom nödvändiga hjälpare i sitt sträfvande efter fasta grundvalar för sitt hopp om odödlighet och salighet.

Från Fludd öfvergår jag till det hemliga förbund, som han så vältaligt försvarade, till de s. k.

Rosenkreuzarne.

Man har velat leda Rosenkreuzarnas ursprung till en viss Christian Rosenkreuz, som skulle i Egypten ha inhämtat orientalisk visdom.

Andra anse det sannolikare att orden är skyldig sitt upphof en bok med titeln »Die chymische Hochzeit Christian Rosenkreuz», en satir, som en pastor Andreæ i Schwaben skref 1603 för att förlöjliga vidskepelse och hälsosamt inverka på sin tid. Men den svärmiska samtiden tog det hela på fulla allvaret, och ett förbund stiftades, som upphöjde pastorns medvetet och afsiktligt uppsluppna och »galna» skämt till den högsta vishet. Jag hoppas och tror, att denna version är sann. Den är ytterst lärorik och psykologiskt riktig.

Rosenkreuzarne frossade i Paracelsiska satser, i fromt svärmeri och i sökandet efter den vises sten samt i sin besittning af en salfva »af tvifvelaktig existens» (af otvifvelaktig icke-existens), som de påstodo skulle kurera alla sjukdomar utan undantag i ett ögonblick. Kyrkan förklarade salfvans verkningar härröra af djäfvulen och Rosenkreuzarne för häxmästare.

Rosenkreuzarnes skrifter lära vara alldeles obegripliga; de åtnjöto emellertid största delens af folket och somliga förnäma personers förtroende.

Fludd underättar oss därom, att Rosenkreuzarne bo i Wishetens Tempel på Förnuftets Berg, att de undervisas af den Helige Ande och att de liksom Salomon känna magien, Kabbala och alkemien.

Kiesewetter säger efter att ha utbredt sig öfver Rosenkreuzarnes fnåskigheter: »Aus dem Mitgeteilten dürfte

wohl die Thatsache einstandsfrei hervorgehen, dass die Rosenkreuzer die Väter der Freimaurer sind». Hvad säga frimurarne härtill!

Då Rosenkreuzarna hade mycket med trollkonster och andar och alla möjliga mystiska begrepp att skaffa och utan tvifvel påverkade sin tid och tiden strax före Sw—g, i denna riktning har jag här omtalat dem. Jag känner intet om deras förhållande till frimurarne och känner mycket litet till dessa senare. Man har ansett, men ännu icke bevisat, att Sw—g var frimurare. Om så var eller så icke var, utgör en af frimurarnes hemligheter. För min del är jag däri enig med R. Tafel, att Sw—g sannolikt icke var frimurare.

* * *

Under slutet på 1600-talet och framför allt under hela 1700-talet aftog den europeiska spiritismen i lifaktighet eller m. a. o.: tron på immateriella oss omgifvande väsen inskränktes och försvagades.

Af ett par litterära företeelser finna vi likväl, att spiritismen, som väl knappast någonsin kommer att alldeles dö ut, ännu här och hvar hade sina anhängare äfven på de sociala höjderna.

I London trycktes 1691 Baxters *The Certainty of the World of Spirits;* detta arbete öfversattes till tyskan 1691, 1755 och 1838.

Augustin Calmet, som var biktfader hos hertigen af Lothringen, utgaf i Paris 1746 »*Dissertations sur les apparences des anges, des démons et des esprits;* äfven detta arbete utkom 1752 och 1757 i tyska upplagor.

Jag har till min ledsnad icke varit i stånd att få tag i någondera af dessa två böcker.

XVIII.

Swedenborg såsom den moderna spiritismens grundläggare.

Spiritismen hade under Sw—gs tid bland de bildade klasserna förlorat i lifskraft. Det låg ett enormt forsknings- och kulturarbete mellan medeltiden och denna tid, mellan Gregorius IX:s eller Innocentius VIII:s och Jakob Sprengers dagar och den gryende *upplysningens* dagar. Till den italienska renässansens hälsosamma efterverkningar sällade sig 1600-talets hälsosamma skepticism, och kyrkans skräckvälde var afsevärdt försvagadt. Paracelsi andelära var antikverad, sinnena ej längre fyllda af fantasierna om incubi och succubæ, om vampyrer, vålnader och spöken af alla slag. Förföljelserna för trolldom hade upphört, häxbålen hade slocknat, och den gamla, agressiva spiritismen förhöll sig närmast till den mera humana nya ungefär som det rytande ursinnet förhåller sig till det lallande blödsinnet. Fritänkare började på de flesta ställen bli någorlunda säkra till lif och lem och man nöjde sig med tanken på, att de till straff för sin förmätenhet i alla evigheters evighet skulle pinas af den ännu mycket betrodde Satan i helvetet.

Sw—g hade det ödet att genom sina skrifter om än först flera årtionden efter sin död ingjuta nytt lif i

spiritismen, och jag kan efter ett sorgfälligt studium på detta område icke annat än gifva A. Lehmann rätt, då han betecknar Sw—g som »den Mand — der uden Sammenligning har haft den største direkte Indflydelse paa vor Tids Overtro (*Overtro og Troldom,* Kjöbenhavn 1896, III, sid. 12).

Vi skola snart se, att den tyska »pneumatologiens» (andelärans) främste man, om han än icke var medlem af den Nya Kyrkan, likväl tog Sw—g till mönster vid uppbyggandet af sin andelära, att det var läsningen af Sw—gs arbeten, som inledde Förenta Staternas spiritualistiske apostel i hans verksamhet, att den engelska spiritismen var en afläggare af den amerikanska och slutligen att både den franska och den ryska spiritismen grundlades af personer, som blifvit spiritister i följd af sitt studium af Sw—gs arbeten.

Allt detta gäller om våra dagars spiritism, hvilken, som sagdt, är långt mera human än medeltidens, men likväl fyller sinnena med vidskepliga, falska och neddragande föreställningar, ej sällan medverkar till uppkomsten af sinnessjukdomar och dessutom utgör upphofvet till en hel ganska talrik klass af bedragare, som af vinstbegär utöfva en svekfull och skadlig verksamhet.

Vi ha sett, att Sw—gs andelära omfattar åsikter, som kunna i korthet framställas i följande satser.

Aflidna människors andar och aflidna människoliknande väsens andar från andra himlakroppar idka umgänge med ännu lefvande människor och utöfva — medvetet eller omedvetet, för sig själfva och dem — inflytande på människorna. Detta inflytande, som utöfvas både af goda och af onda andar, är nödvändigt för upprätthållandet af människornas lifskraft, och utan ett ständigt dylikt inflytande skulle människorna ögonblickligen dö. Sw—g

har på grund af sin särskilda ställning såsom förebådande Herrens andra ankomst på jorden erhållit tillstånd och förmåga att fullt medvetet och såsom med andra lefvande människor umgås med oändligt många aflidna människors andar. Ett dylikt direkt och medvetet umgänge är för det stora flertalet, i viss mån för alla andra människor skadligt och leder lätt till deras vansinne.

Sw—g tog i sin andelära naturligtvis starka intryck af föregående spiritistiskt verksamma författare. Men han var i det stora hela mera självständig på detta än på något annat område, följde Bibelns »invärtes» mening sådan han själf enligt sina »motsvarigheter och korrespondenser» uppkonstruerade den och följde framförallt sina paranoida föreställningar och sina därmed följande »gudomliga» uppenbarelser, d. v. s. sina hallucinationer.

Han utgjorde ett oändligt lockande föredöme. Han erhöll icke allenast besök af Gud Fader själf och mottog ständiga meddelanden från denna allra högsta, klaraste och renaste kunskapskälla. Hans förnämsta umgänge utgjordes för öfrigt af historiens allra mest lysande personligheter. Han samtalade med Moses och med Paulus, med Aristoteles och med Cicero, med Augustinus och med Athanasius, med Descartes och med Leibniz och med otaliga andra, med hvilka ett samtal för de flesta människor skulle äga ett mycket högt värde.

Sw—g hade visserligen sagt, att det var farligt att samtala med andar och att Gud hade utrustat honom med särskilda företräden. Men det var väl möjligt, att den rättvise och allgode Guden skulle utsträcka dessa företräden äfven till andra, som på rätta vägar sträfvade att göra sig lika förtjänta däraf som Sw—g!

* * *

Swedenborgarna ha under olika tidsskeden intagit mycket olika ställning till spiritismen. Den Nya Kyrkans första stödjepelare voro angelägna att framhäfva att umgänget med andar varit ett af människans företräden, som hon förlorat genom sitt moraliska förfall och som hon kunde återvinna genom sin återupprättelse. Hindmarsh kände många exempel på ett dylikt umgänge. Noble hörde knackandar i sitt studierum. Clowes skref 1799 till Hindmarsh, att han, Clowes, erhållit många af sina predikningar genom änglars diktamen under nätterna (White). De första swedenborgarna voro sålunda rätt helgjutna spiritister.

Sedermera, då allt flera personer påstodo sig ha erhållit samma företräde som Sw—g att umgås med andar, och spiritisterna blefvo allt talrikare, så togo dessa sig före att, under det de i många saker instämde i Sw—gs åsikter, bestrida riktigheten af hans satser i andra saker. Då de sålunda uppträdde mot den Nya Kyrkans ofelbarhetsdogm, intog denna kyrka en annan och en mot spiritisterna fiendtlig ståndpunkt, som — det bör genast erkännas — mera öfverensstämmer med Sw—gs, än hvad spiritisternas gör.

Den spiritistiska eller spiritualistiska kyrkan skiljer sig i mycket väsentliga hänseenden från den Nya Kyrkan.

Medlemmarna af denna senare betrakta Jesus af Nazareth som Gud själf; de fleste moderna spiritister anse honom helt och odeladt ha varit en verklig om än mycket högtstående människa.

Den Nya Kyrkans ortodoxa medlemmar varna för att söka umgänget med andar, enligt de råd Sw—g gifvit på flera ställen i sina skrifter och i samtal med Robsahm. Spiritisterna uppställa umgänget med andar såsom ett

af människans allra främsta ändamål, man skulle kunna säga som ett stort nådemedel.

Den rena swedenborgska läran omfattar dogmen om ett helvete, som aldrig upphör för den, som en gång inträdt i detsamma. Den moderna spiritismen intager i detta hänseende en annan och mera human, civiliserad och förnuftig ståndpunkt och antager en efter döden — genom olika inkarnationer eller på annat sätt — fortsatt utveckling med en högre och lyckligare tillvaro i perspektiv.

Och en väsentlig skillnad mellan den Nya Kyrkans anhängare och de moderna spiritisterna är, som redan antydt, att för de förra är Sw—g, sedan han nått sin fulla »upplysning», d. v. s. sin fulla hallucinatoriska utveckling, ofelbar och för att inkomma i himmelriket måste en hvar här på jorden eller i den förberedande andevärlden antaga alla hans väsentliga dogmer. För de moderna spiritisterna är Sw—g visserligen en stor profet, men dock en människa, hvilken såsom sådan kan misstaga sig och icke fått sina underrättelser af Gud utan af de icke alltid pålitliga andarne.

* *
*

Den första mera utbredda rent spiritistiska följd af Sw—gs andelära var den *tyska pneumatologien* (andeläran).

Dess förnämste man var den bekante *Johann Heinrich Jung-Stilling* (1740—1817). Hans lefnad företer, som åtskilliga andra af våra hjältar, en egendomlig yttre bana. Han var efter hvartannat kolare, skräddare, »informator», läkare, professor i landthushållning i Heidelberg, i eko-

nomi och kameralvetenskap i Marburg samt slutligen professor i statsvetenskap i Heidelberg. Han njöt därefter sitt otium cum dignitate som badensiskt geheimeråd.

Två momenter gjorde honom till Sw—gs själafrände: hans genomgående mystiska läggning och hans pietistiska uppfattning med dess starka motvilja mot den olycksaliga och enfaldiga dogmen om »frälsningen» genom tron allena. Det var hans spiritistiska författareverksamhet, som mer än något annat förskaffade honom hans historiska namn. Han var en beundrare af Sw—g och hans »*Theorie der Geisterkunde*» är väl närmast att betrakta som ett eko af Sw—gs andelära.

Det som är särskildt märkvärdigt i de tyska pneumatologernas ståndpunkt är, att de, som väl kände den 1779 uppspirande mesmerismen, i sin förklaring af andesynerna, upptaga hypnotismen.

Människan består af kropp, själ och ande (nervgeist) sade efter Jung-Stilling de tyska pneumatologerna. Anden eller »nervgeisten» kan frigöra sig från kroppen under lefvande lifvet och uppträda på andra ställen, samt genom sin inneboende nervkraft draga till sig materia från omgifvande elementer, m. a. o. materialisera sig. För öfrigt finner man hos Jung-Stilling och prästen *Georg Conrad Horst* det allra mesta af nutidens spiritism in nucleo. En viktig brist fanns i de tyska pneumatologernas kunskaper: de kände icke den då i Europa alldeles bortglömda borddansen, hvilken utgör ett af de förnämsta medlen för oss att meddela oss med andarna.

De tyska pneumatologerna, däri företrädda af dr *Andreas Justinus Kerner* (1786—1862) i Weinsberg, fingo ett alldeles ypperligt medium i en fullblodshysterica, den berömda spåkvinnan i Prevorst i Würtemberg *Friedrikke*

Wanner (f. 1801). Befolkningen i Prevorst-trakten är duktigt neurotisk och »danssjukan» (chorea) säges vara gängse bland alla barn därstädes. Friedrikke gifte sig 1821 med en köpman Hauffe, kom under äfven i öfrigt föga gynnsamma omständigheter till en liten trång dal omgifven af höga berg och blef ännu mera innesluten i sig själf och hysterisk än någonsin förr, samt behandlades till råga på eländet med upprepade åderlåtningar. Hon hallucinerade därefter alltjämt, samt magnetiserades under en veckas tid hvarje kväll af en ande. Man talar om levitationsföreteelser; bl. a. gick en sked helt långsamt genom luften. Hon blef ytterst blodfattig, fick skörbjugg, var aptitlös och hade ofta svimningsanfall samt visade sig fjärrsynt. Dörrar öppnades och tillslötos, melodiska toner hördes i luften. Fru H. föreskref, vanligen med amuletter, i somnambulistiskt tillstånd behandling för andra sjuka, och gjorde naturligtvis mycket lyckade kurer. Dr. Kerner, som tyckes ha haft lysande anlag för en fast spiritistisk tro, talar också om hennes många sanna spådomar.

Fru Friedrikke påstod, att det är anden (nervgeisten) som förbinder själ och kropp; den följer med själen efter döden och är odödlig, samt sätter andarna i stånd att medelst ett ämne i luften frambringa för människorna hörbara toner. Medelst nervgeisten kunna andliga väsen flytta tyngder och ge sig tillkänna för människorna. Men det är — väl att märka — tyvärr bara de osälla andarna, som behålla sin nervgeist; de saliga andarna kunna därför icke spöka.

De tyska pneumatologerna gjorde icke alltför stora landvinningar. Men den tyska spiritismen utvecklade sig likväl och gjorde bl. a. *en* viktig eröfring i en framstående tysk vetenskapsman.

Johan Friedrich Zöllner (1843—1882) var en förtjänstfull professor i astrofysik vid Leipzigs universitet. Hans arbete öfver *Kometernas natur* anses ehuru delvis fantastiskt vara mycket betydande och hans uttalade sats, att förnimmelsens fenomen utgör ett långt mera fundamentalt sakförhållande för iakttagelsen än materians rörlighet har tillagts mycken betydelse. Hans åsikt att rummet icke kan förklaras af blotta euklidiska framställningar, vittnar om hans originella tänkande. I samband härmed stodo hans funderingar öfver »den fjärde dimensionen», hvilka i förbigående sagdt, gjorde honom lättrogen i afseende på rörelseföreteelser, som ju, om de voro omöjliga i de tre kända dimensionerna, kunde tänkas möjliga inom den för mänskligt medvetande hittills främmande fjärde dimensionen. Nästan lika originella, men förefaller det mig, mera förklarliga äro hans funderingar om kraftens och rörelsens förhållande till substansen, d. v. s. till materien. Äfven framställningen af hans åsikter angående uppkomsten af organiskt lif vittna om hans intellektuella själfständighet och styrka.

Men Zöllner var mycket sjuk, då han indrogs i den spiritistiska hvirveln.

Han dog af slag vid 48 års ålder. Jag vet icke af att någon talat om någon hans hjärtsjukdom, och känner heller icke i öfrigt närmare till det kliniska i fallet. Men Z. befann sig under sina sista år i ett ytterligt upphetsadt tillstånd, skref alldeles ursinniga utfall mot dem, som icke ville ingå på hans delvis fantastiska åsikter, samt ansågs af sina kolleger vara sinnessjuk. Hans död vid denna tidiga ålder af slag och hans sinnestillstånd föra genast läkarens tankar i en bestämd riktning. En betecknande omständighet är att sådana män som Virchow och Helmholtz, oaktadt de voro särskildt inbjudna, väg-

rade att infinna sig vid Zöllners experimenter med det senare fullt afslöjade mediet Henry Slade.

Slade slog på oförklarligt sätt knutar på en snodd, som Zöllner ansåg sig ha i sin kontroll. Därvid var emellertid utom den säkerligen felaktiga kontrollen en ledsam händelse förhanden: Slade kunde icke slå några knutar på en ringformigt ur en tarm utskuren snodd, hvilket han borde ha kunnat, ifall hans påståenden varit sanningsenliga.

En annan för mig högeligen misstänkt omständighet är följande. Under det de goda professorerna Zöllner, Weber, Fechner och Scheiner? lagt sina kloka hufvuden tillsammans för att kontrollera experimenten, blefvo de uppskrämda genom en stark knall i rummet af någon explosion, som slet isönder en därstädes befintlig träskärm. Kiesewetter tyckes vara ytterst indignerad öfver att en af Zöllners kolleger — sannolikt Fechner — uttryckt sin öfvertygelse, att detta skett genom en af Slade kastad liten dynamitpatron.

Den förståndige Alf. Lehmann förbigår helt kort Zöllners alldeles för mycket omtalade experiment, och jag följer häri hans exempel. Slade har ju själf upplyst oss om huru därmed förhöll sig. Han blef nödd och tvungen att inför Society for psychical Research i London bekänna, att alla hans bedrifter inför Zöllner — hvilka, märk väl! voro de mest oförklarliga han själf eller något annat medium någonsin åstadkommit — från början till slut voro taskspelerier.

Det var nog med de underbara knutarna på snodden som med de hoplagda griffeltaflorna, på hvilka Slades »andar» skrefvo under borden. Det bevisades, att griffeltaflorna voro utbytta mot andra förut skrifna griffeltaflor, och det är tillåtet att antaga, att de knutförsedda

snodderna voro andra än dem, som Slade förut visat den uppenbarligen sina »sunda fem» beröfvade stackars Zöllner.

Slade åstadkom, att andarna spelade på dragharmonika, åstadkom levitationsfenomen, så att saker förflyttades och bl. a. så att ett bord sväfvade i luften och föll ned på hufvudet på Zöllner, åstadkom att andarna materialiserades, så att deras händer syntes, och verkställde inför de förbluffade tyske professorerna det ena underverket efter det andra.

För att förstå taskspeleriets räckvidd, då det skickligt handhafves, bör man erinra att både Slade och de främsta andra medier ha blifvit afslöjade som bedragare först efter år af bedräglig verksamhet.

* *
*

Den 11 augusti 1826 föddes i grefskapet Orange i staten New-York »den Nya Verldens Swedenborg», den vidtbekante spiritismens apostel *Andrew Jackson Davis.* Han är utan tvifvel i psykologiskt och psyko-patologiskt hänseende en af nutidens allra mest intressanta och lärorika personligheter. En psykiater skulle kunna om honom skrifva en bastant bok, som hvarje intresserad läkare utan att tröttna skulle genomläsa från pärm till pärm. Här ha vi emellertid annat att göra, behöfva icke inlåta oss på en dylik ganska invecklad och svår uppgift, och måste inskränka oss till en kortfattad skizz af hans yttre lefnad. Han dog 1910.

Den stackars Davis hade fruktansvärdt ofördelaktiga hereditaria. Hans far var en försupen skoflickare. Modern hyste en stor ömhet för sin son, men var en ytterligt

nervös person, som rökte till excess, hallucinerade och var fördjupad i intresset för sina »syner».

Davis var ett skenbart föga begåfvadt, ömtåligt, fantasirikt och mycket sjukligt barn, och erhöll en förvänd religiös uppfostran. Han åtnjöt i sina tidiga dagar blott ett enda års skolundervisning.

Han arbetade därefter i en gipskvarn, men var, kanske mest i följd däraf att en vagn farit öfver hans bröstkorg, icke i stånd att stå ut med ett dylikt arbete, och fick i stället anställning som fårvaktare hos en religiös farmaränka. Han vandrade mycket omkring i sömnen och hallucinerade starkt och ofta. Hans fantasi rörde sig företrädesvis kring religiösa saker och han målade efter sina hallucinationer en tafla öfver paradiset.

Davis påstår, att han en gång under denna tid hörde himmelsk musik och sin aflidna moders röst, som uppmanade honom att fara till Poughkeepsie.

Davis tog därföre sin supiga pappa med sig och for till Poughkeepsie. Han kom där i handelslära och besökte en aftonskola, till dess han 1843 en vacker dag råkade ut för »magnetisören», resp. hypnotisören Levingston, som fann honom vara ett värdefullt medium. Davis hade på något sätt fått fatt i (delar af) Galeni och Swedenborgs skrifter och umgicks i sitt hypnotiska tillstånd hufvudsakligen med dessa bådas andar. Han blef härigenom helbregdagörare, flådde huden af råttor och lade den ännu varm på lomhörda personers öron, samt erhöll genom denna och andra egendomliga terapeutiska ingrepp ypperliga resultater, allt under oupphörliga resor mellan Poughkeepsie och Bridgeport.

Vid 17 års ålder hade han våren 1845 en serie af ytterst viktiga »uppenbarelser», och erhöll gudomlig befallning att genast till mänsklighetens gagn offentliggöra

dem. Han skildes nu från Levingston och ingick kompanjonskap med en läkare, dr. Lyons. Tillsammans med denne, en dr. Lea Smith och en viss »reverend» (präst) Fishbough producerade Davis nu ett stort och ytterst egendomligt, om okunnighet och en otyglad fantasi men också om en viss genialitet vittnande arbete med den storståtliga titeln *The principles of Nature, her divine Relevations and a voice to mankind* (tryckt 1847).

Han blef genom detta arbete småningom en ryktbar person samt en religionsstiftare, hvilkens anhängare numera räknas i sjusiffriga tal.

Prästen Fishbough blef hans handsekreterare.

Davis »religion» öfverensstämmer i mycket med Swedenborgianismen. Han skiljer sig emellertid från denna genom sin lära om en ständigt fortgående människans utveckling till det bättre och således genom frånvaron af ett evigt helvete samt framför allt genom sin åsikt om betydelsen för människan af hennes umgänge med andar. Liksom Sw—g framhåller han det onödiga och det absurda i läran om återlösningen. Men för Davis heter världens återlösare *framsteg*, dess medicin heter *spiritism*, d. v. s. umgänget med andar.

D. indelade hela andevärlden i sju sfärer: den naturliga, den andliga, den himmelska, den öfvernaturliga, den öfverandliga, den öfverhimmelska och, högst af alla »den oändliga hvirfveln af kärlek och vishet och den gudomliga andens stora sol».

Vi se, att han i hela sin utveckling företedde icke så få likheter med Sw—g. Man får likväl det intrycket, att Davis trots sin stora somatiska sjuklighet, var en ljusare natur än »den nordiske profeten» och mera böjd att tänka godt om människorna samt betydligt mycket mindre misstänksam och misantropisk än denne. Det är all-

deles tydligt, att Davis äfven i afseende på »hogen för fruentimber» liknade Sw—g med den skillnaden, att under det den senare icke kan sägas ha ägt någon större makt öfver det täcka könet, tyckes Davis ha utöfvat en stark attraktion på många kvinnor. Han hade en liten serie af gifta och ogifta eller icke fullt säkert gifta beundrarinnor, af hvilka en, »Silva», afled och från himlen underrättade honom, att hon där, som det tyckes, tämligen hastigt och lustigt, äktat »den vise och sköne Cyloneos». D. samtalade under denna tid mycket med Swedenborgs ande öfver den sanna kärleken och det sanna äktenskapet, i hvilket senare Sw—g, som bekant, var teoretiskt mycket erfaren. Gift var Davis blott tre gånger.

Han skref 16 arbeten af hvilka det ofvannämnda »*Principles of Nature*» och »*The great Harmonia*» (1850—1869) äro de viktigaste.

Davis hade, som sagdt, till en af sina väsentligaste uppgifter att genom att förmedla umgänget mellan människor och andar öfvertyga de förra om själens odödlighet. Han indrog i detta syfte i sin tjänst de mycket omtalade »klappandarna» eller — riktigare — »knackandarna». Hans teori var den gamla, att vissa särskildt anlagda människor äro mottagliga för den från andar utströmmande organiska elektriciteten (och magnetismen) och att dessa *medier* kunna förmedla umgänget mellan vanliga människor och andarna. Medierna ha lättare att fullgöra denna uppgift på vissa än på andra orter och det är dylika lokaler, som bli kända för »spökerier». Andarna äro positiva, medierna negativt elektriska; de senare måste vara alldeles passiva och lugna och arbeta i torr och lagom varm luft. Han var liksom Sw—g angelägen att betona skillnaden mellan sina egna, sanna uppenbarel-

ser och sjuka människors falska hallucinationer. Han var icke som Sw—g en Messias andra ankomst företrädande person, men han var den, som skulle bringa ett nytt evangelium, i det han förmedlade umgänget mellan andarna och människorna, hvilka först under hans tid blifvit mogna för ett dylikt umgänge.

Andarna äro, enligt Davis, icke fullt immateriella utan äro väsen med i hög grad förfinade och förtunnade materiella kroppar, hvilket påminner om föregångares uttalanden och särskildt om Sw—gs föreställningar om »liquidum spirituosum», som kvarblifver i människan efter döden och förlänar anden mänsklig gestalt. Den atmosfäriska magnetismen och den därmed besläktade elektriciteten bilda de nerver och muskler, hvilka andarna använda, då de för de troendes lika väl som för de tviflandes materiella sinnen uppenbara sin närvaro.

Då andarna meddela sig med människorna, koncentrera de en elektrisk ström på olika föremål, en vägg, något klädesplagg, ett papper, och inverka elektrokemiskt därpå.

Andarna meddela sig med hvarandra icke genom ett språk. Äfven innevånarna på Mars, Jupiter och Saturnus använda sedan århundraden »elektriska vibrationer». Sw—g hade, som vi sett, också sina egna fantasier på detta område.

Franklins, Fenelons och Channings andar ha omtalat för Davis, huru de själfva från sin värld försökt att på jorden predika »det nya evangelium». Först försökte de vibrationer på en tysk lärds säng. Denne blef emellertid, förlåtligt nog, förskräckt och omintetgjorde därigenom det hela. Då försökte de nämnda tre andarna andra metoder och lyckades att i Buffalo och Cincinnati frambringa några toner. Sedan besökte de staten New-York och det

var de, som förorsakat »spökerierna» i Auburn och Rochester.

»Andarna» ha sedan denna tid gjort fruktansvärda framsteg.

Davis påpekar liksom Sw—g, att det finnes olika andar och att somliga äro opålitliga. Ja, däri hade han rätt. »Andarna» äro delvis ett riktigt »buspack» fullt jämförbara med världens allra värsta proletärer. Icke nog med att de äro okunniga och enfaldiga. De äro dessutom nidingslystna, slita sönder saker, åstadkomma explosioner, kasta föremål på människor etc., på hvilket allt vi skola se exempel.

Swedenborg hade klagat öfver att andarna voro opålitliga, i det äfven välvilliga andar ofta gåfvo oriktiga och självmotsägande uppgifter och »talade honom efter munnen», d. v. s. gåfvo honom de svar, som de märkte, att han själf önskade sig. Dessutom hade Sw—g lidit mycket förfång af ondskefulla andar. Davis klagar också öfver andarna men icke öfver deras ondska, blott öfver deras oförmåga, deras naiva och ofullständiga svar o. dyl. Orsaken härtill är dels att andarna ännu blott mycket ofullständigt lärt sig att meddela sig med människorna och dels att vissa sympatiska nyligen aflidna andar ännu icke befriat sig från de band, som förena dem med deras ännu lefvande vänner på jorden, och därför bifalla nästan allt hvad dessa önska. Nu har emellertid Benjamin Franklins ande funnit »panthea-principen» eller metoden med elektriska vibrationer, och när bara andarna hunnit lära sig att använda den, så komma förhållandena att bli mera tillfredsställande.

Davis beskrifver utförligt, huru han såg den process, hvarigenom ur ett mänskligt lik »anden» med dess »astral-

kropp» utvecklades — det hela försiggick på ungefär tre timmar.

D. uppträdde under en för sin spiritistiska religionsverksamhet ytterst lämplig tid. Det hade just under denna tid spökat förskräckligt på åtskilliga ställen i de östliga Förenta Staterna och »occultismen» eller en något mera sansad och forskningslysten meningsströmning ifråga om oförklarliga företeelser tyckes knappast alls ha förmått göra sig gällande.

De flesta af de spökhistorier, som omtalas från denna tid, äro tämligen genomskinliga; andra afvika i berättelserna så mycket från all i vanlig mening bevisad verklighet, att man icke kan göra sig någon föreställning om hvad, som verkligen ägt rum.

Davis fick sitt första tillfälle att studera andarna i Hydesville i Maine.

I ett boningshus därstädes tyckte en familjefader en natt, att det knackade på hans dörr, men fann ingen där. Han hörde äfven sedermera ibland oförklarliga knackningar, och hans lilla dotter skrek en natt öfver att hon känt en kall hand i sitt ansikte.

Aderton månader efter dessa föga märkvärdiga och mycket vanliga händelser flyttade en metodist, mr Fox med hustru och tre döttrar in i det mycket på platsen omtalade huset. I febr. 1848 knackade det åter, och fru Fox anställde nu ett korsförhör med anden, som beredvilligt svarade på det af henne angifna sättet. Slutligen tycktes knackningarna utgå från ett bord, vid hvilket misserna Fox sutto, och huru de manipulerade med detta bord, upptäcktes nu här i Amerika *borddansen,* som i den gamla världen varit känd åtminstone sedan Tertullianus, men som sedermera blifvit bortglömd. Familjen Fox blef emellertid på grund af sina åsikter om knackningarna

förklarad besatt af djäfvulen och utstött ur metodistförsamlingen. Den flyttade nu till Rochester.

Andarna flyttade med den; knackningarna fortsatte i Rochester.

Man misstänkte icke alldeles orimligt att misserna Fox kanske kunde ge någon upplysning i saken, men om de kunde det, så var det alldeles tydligt, att de alls icke ville det.

Två lärda herrar, juristen Edmonds och kemisten prof. Hare skulle nu undersöka saken och deras undersökning slutade därmed, att de båda blefvo — spiritister. Andra, som bevistat deras undersökningar, blefvo starkt skeptiska och en mr Dods påvisade särskildt, att Edmonds undersökning och slutsatser voro i hög grad ovederhäftiga.

Nu började det spöka alldeles förskräckligt i Stratford i prästen Philps familj. Saker slogos sönder af sig själfva, sades det och i ett rum visade sig spöken; dessa befunnos dock bestå af uppstoppade kläder. Misstänksamma personer påstodo, att den visserligen blott 11 år gamle gossen Harry Philps hade att göra med det hela. Hans kläder refvos sönder, han kom på oförklarligt sätt en gång ned i brunnen och en gång blef han bunden och — försiktigt — upphängd i ett träd.

Den gången var själfva Davis misstänksam. Han konstaterade, att pojken var neurastenisk och att han icke förstod att skilja på verkningar, som han själf åstadkom, och på dem, som framkallades af en närvarande ande. D. anmärker, att en del företeelser härrörde från unge Harry och andra från främmande illasinnade personer.

Jag ber läsaren särskildt gifva akt på de häpnadsväckande resultaterna af de nu beskrifna spökerierna i Hydesville och Stratford; de ha i ingen ringa grad befordrat den amerikanska och den europeiska spiritismen.

I Förenta Staterna bildade spiritisterna så småningom den spiritistiska eller spiritualistiska kyrkan.

I tidningen »The Worlds» encyklopedi eller kalender för 1913, den sista årgång af denna ypperliga publikation jag äger, finner jag, att den spiritistiska eller spiritualistiska kyrkan i Förenta Staterna, hvarest olika former af s. k. religioner eller dogmatiska systemer, det ena egendomligare än det andra, frodas förvånande väl, omfattar omkr. 200,000 offentligen inregistrerade bekännare samt att dess verkliga anhängare antages uppgå till 1 $^1/_2$ —2 miljoner (?). Antalet där i landet af allmänna »medier» eller sådana personer, som förmedla umgänget med andarna, är omkring 1,500; invigda dylika spiritismens präster utgöra flera tusental. Huru stort spiritisternas antal i andra länder är, känner jag icke. Men jag har goda grunder att antaga, att det är flera gånger större än hvad de allra flesta antaga det vara, och spiritismen utgör i vår dagar en utbredd lära, som uppväcker och underhåller vidskepelse och psykoneurotiska sinnestillstånd, som här och hvar förorsakar fall af utvecklade psykoser, för att icke tala om, att den ger upphof till en hel klass af yrkesbedragare.

Två af de här ofvan omtalade misserna Fox blefvo gifta i England och utbredde där spiritismen.

Värre var emellertid, att ett par framstående engelska vetenskapsmän blefvo verksamma i enahanda syfte.

* *
*

Alfred Russel Wallace (1822—1913) måste erkännas såsom en af 1800-talets störste naturforskare och är spiritismens förnämsta stolthet och prydnad. Han blef

på 1850-talet genom sina 8-åriga studier på de Malayska öarna och sina där företagna undersökningar öfver arternas utveckling en föregångare till Ch. Darwin.

Han tyckes ha ägnat ett jämförelsevis mycket kort studium åt spiritismen, men tämligen hastigt kommit till sin bestämda åsikt om andars tillvaro och om deras inflytande på de lefvande.

Han nedlade sina tankar härom 1866 i en liten skrift *The Scientific Aspect of the Supernatural* och 1874 i en annan liten skrift *On Miracles and Modern Spiritualism.*

I ett föredrag *If a man die shall he live again?* redogjorde Wallace 1887 för grunden till sin spiritualism.

Han hade haft en broder, William, som då varit död i 40 år, och som i London hade haft till intim vän en viss William Martin. Wallace påstår sig icke ha kännt Martins förnamn och icke på många år ägnat mannen en tanke. »Nyligen» (kort före 1887) — alltså sedan Alfred Wallace länge funderat öfver spiritism — »fick jag», skrifver W., »under en spiritistisk seance i Washington följande budskap: Jag är William Martin och skrifver för min gamle vän William Wallace för att säga Er att han vid ett annat tillfälle, så snart han kan, kommer att träda i förbindelse med Er. Då jag var fullt öfvertygad, att ingen människa i Amerika kände min broders namn, eller hans förhållande till Martin, så utgör detta fall för mig ett obestridligt identitetsbevis.»

Både Wallace's uttalade öfvertygelse och hans slutsats förefalla mig ytterligt förhastade.

Mången af mina läsare torde ha erfarit, att man plötsligen utan påvisbar yttre anledning kan i vakande tillstånd erinra sig eller till och med drömma om personer, som man under åratal icke tänkt på, och plötsligen säkert ihågkomma namn, som man förut tror sig aldrig ha hört.

Kiesewetter antager, att namnet på broderns vän funnits i Wallace's undermedvetande, att han tillfälligtvis haft denna person — måhända i ett »larveradt» somnambult tillstånd i sina tankar, och att det somnambula mediet genom clairvoyance erhållit del af dessa tankar. Jag vill icke bestrida denna åsikts riktighet. (Se längre fram.)

Wallace hade förut i sitt eget hem bevittnat borddans och bordknackningar. Han hade därefter fallit i händerna på det bekanta mediet Mrs Marshall och påstår, att han därunder på det vanliga sättet genom knackningar vid utpekandet af den ena bokstafven efter den andra i alfabetet erhållit det sökta verkliga namnet på en afliden person Henry Jeffcock *skrifvet baklänges.* Efter flera experiment fann Wallace ett medium, som åstadkom »levitation», i det han lyfte sig intill en fot från golfvet ända till 20 sekunders tid. Slutligen lät Wallace år 1874 i närvaro af mediet Mrs Guppy taga flera fotografier af sig själf hos fotografen Hudson, på hvilka utom hans egen bild syntes mer eller mindre tydliga bilder af hans aflidna moder.

Detta sista »underverk» utgör, dess bättre, för mig ingen gåta. Jag anser mig känna Hudsons och andra andefotografers sätt att frambringa andebilder, och hyser icke ringaste tvifvel om den bekante mr Hudsons natur. I afseende på sin moders andefotografi var W. säkerligen offer för ett bedrägeri.

* *
*

Den i dessa dagar — april 1919 — aflidne *Sir William Crookes* har företagit undersökningar öfver olika spiri-

tistiska företeelser. Crookes var född i London 1832 och var kemiker. Efter att ha varit lärare i kemi i Chester, lefde han utan ämbete i London, utgaf en kemisk tidskrift och upptäckte 1861 thallium samt blef därefter invald i Royal Society. Han arbetade sedan med solstrålarna och med elektriska strömmar genom lufttomt rum, och skref 1879 om »strålande materia» och om det fjärde aggregationstillståndet. Det kan icke förnekas att han var en mycket framstående forskare och tänkare. Han skref i början af 1870-talet mycket beaktade artiklar i Quarterly Journal of Science. Han började sina undersökningar om »det occulta» utan någon särskild tilltro till spiritisterna och skref, att han nästan var färdig att instämma i Faradays omdöme om dem, att många hundar äga förmåga att komma till mera logiska slutsatser.

Crookes torde vara höjd öfver hvarje misstanke om någon möjlighet för honom att *bedraga*. Oaktadt hans i kemiens och fysikens i vetenskapens historia hedrade namn kan jag icke antaga som någon omöjlighet att han kunnat *bedragas*, och vissa omständigheter ingifva mig den bestämda öfvertygelsen, att han haft detta öde.

Hans första undersökning gällde en dragharmonikas spel utan påvisbar inverkan. Mediet, mr Home, satt i en stol med dragharmonikan, som hängde i en under ett bord stående af smala ribbor med stora mellanrum sammanfogad bur. Homes ena hand höll i harmonikans handtag, hans andra hand hvilade på bordet. (Hvarför fanns bordet där?) Harmonikan spelade nu en melodi, och fortfor därmed, sedan Home lämnat den i ett närvarande vittnes händer. Harmonikan hade nyligen blifvit inköpt,

Se Kiesewetters »Geschichte des Occultismus», Vol. I, sid. 579 och följande.

och Home hade icke före experimentet haft den i sina händer, — påstås det.

Det nästa experimentet afsåg att visa »den psykiska kraftens» förmåga att utöfva ett tryck. Experimentet verkställdes med en därtill särskildt konstruerad och kontrollerad apparat och förefaller för dem, väl att märka, som icke åsett, utan blott hört eller läst beskrifningen därom, ha varit rent. Det lyckades.

Crookes omtalar äfven andra yttringar af en oförklarlig stark kraft. »Min egen stol vreds delvis om, under det mina fötter lyftes från marken». Crookes såg äfven bord och människor lyftas upp från och någon tid sväfva öfver marken utan påvisbar orsak. Föremål syntes emellanåt lysande. En hand grep Crookes hand; han försökte fasthålla den, men »den tycktes småningom upplösa sig och försvann på detta sätt ur mitt grepp».

Allt detta låter förvånande, men torde, som sagdt, ha varit långt mindre förvånande för dem, som kunnat med sina egna sinnen kontrollera experimenten. (Se längre fram.)

* *

*

Äfven till Frankrike kom spiritismen i midten af 1800-talet från Amerika och »*La table parlante*» trycktes 1891. Den egentliga skaparen af den franska spiritismen är *Hippolyte Denisard Rivail,* född 1804 i Lyon och känd i den franska spiritismens historia under sitt antagna namn *Allan Kardec,* sedan andarna uppgifvit att detta varit Rivails namn i en föregående tillvaro.

Allan Kardec var, äfven han, framför allt i sin skildring af himlen, helvetet och andevärlden påverkad af Sw—gs skrifter och dessutom af mediet Celina Japhet

och en fru Bodin. Han skref »*Le Livre des Esprits*» 1858 och »*Qu'est ce que le spiritisme*» 1859. Hans lära frigjorde sig från de eviga straffen; förr eller senare bli alla själar genom en ny födelse saliga. För öfrigt framhäfves själavandringen i uteslutande mänsklig form, och hvarje reinkarnation betecknar en förädling. Mediernas hjälp är af största vikt; de äro utan någon genomförd indelningsgrund indelade i flera olika slag: fysiska medier, som förmedla ljud och rörelser, känsliga medier, som märka andarnas närvaro, talande medier genom hvilka andarna tala, skrifvande genom hvilka de skrifva, somnambula medier, som blott verka i somnambult tillstånd, och helbregdagörande, medicinskt verksamma medier.

Andarna ha en halfmateriell kropp, *perispriten*.

Spiritismen verkade öfverallt förnämligast genom borddansen, och psykografen, resp. planchetten, var i Frankrike och i hela Europa liksom i Amerika på modet från midten af århundradet och intill 1880-talet, efter hvilken tid en bestämd återgång varit märkbar.

* *
*

I Ryssland blef »verkliga statsrådet» *Alexander Aksakow* spiritismens förste betydande apostel. Äfven han hade genom studiet af Sw—gs arbeten blifvit spiritist. Vi se i honom en af den äkta sortens troende. Inför de här nedan anförda många afslöjandena af de allra förnämsta mediernas bedrägerier uttalade Aksakow sitt beklagande, men anmärkte, att det ju var möjligt, att icke alla deras bedrifter voro blotta taskspelerier.

* *
*

Den mest förledande och snillrikaste bland tyska moderna spiritister är friherre dr. *Carl du Prel* (1839—1899). Han var bayersk officer, men tog efter kriget mot Frankrike afsked 1872 och ägnade sig åt studier, samt skref en mängd arbeten om mystiska, »occulta», »transcendentala», spiritistiska och dessa berörande företeelser. Han var i sin filosofi mest påverkad af Schopenhauer, men skref också om Kants föreläsningar samt om v. Hartmanns åsikter. Hans slutsatser skola i sina väsentliga delar väcka naturforskares bestämda motsägelser, men hans framställningar vittna på många håll om en lysande begåfning och om en stor arbetsförmåga. Den, som icke har tid att offra till studiet af du Prels originalarbeten kan i Kiesewetters Geschichte des Occultismus, Vol. 2, Kap. 12, vinna en öfversikt öfver hans imponerande litterära verksamhet.

Vi finna af det ofvanstående, att den moderniserade, mera humana, up-to-date spiritismen kring midten af 1800-talet var installerad och rätt bofast i Europa.

Den var och är en verklig religion och »de troende» sätta delvis i den sitt hopp om egen gynnsam utveckling här på jorden och om en dito förberedelse för evigheten.

Den nya religionen spred sig icke liksom den kristna kyrkans med eld och svärd. Den var civiliserad och förfinad och spred sig medelst taskspelarkonster använda i bedrägeriets tjänst.

Dess första uppgift blef att *direkte* påvisa andar. Viljan att åstadkomma detta lågade kraftigt i många spiritisters sinnen och — where there is a will, there is a way!

Man fick sålunda snart medel att ad oculos demonstrera andarna. Detta skedde på två sätt: man påvisade dem på fotografier och man fick dem att »materialisera»

sig, så att man kunde tala med dem och taga på dem, samt till och med någon gång få kyssa dem.

Den första andefotografen var en viss Mumler i New York, som vann stort förtroende intill det bevisades, att en af hans andar ännu befann sig i lefvande lifvet. Mumler försvann då för ganska lång tid från arenan, men uppträdde 1869 åter i New York. Här blef han emellertid snart anklagad för bedrägeri.

Domaren förklarade, att han på grund af hvad som framgått under processen, kände sig personligen öfvertygad om att Mumler var en bedragare, men att han på grund af otillräckliga bevis icke ansåg sig kunna afgifva en fällande dom.

Mumler fortsatte sin verksamhet, och de funnos i mängd, som trodde på hans andar, detta oaktadt få bedragare se mera bedrägliga ut än Mumler på fotografier af sig själf.

Han fick snart efterföljare. Den ofvan omnämnde andefotografen Hudson uppträdde i London 1872, men var så lite klipsk, att till och med spiritisterna genomskådade honom. Han blef fullt och klart afslöjad.

Ett liknande öde hade engelsmannen Parkes.

Sedan kom 1874 den vida beryktade Buguet i Paris med det dito dito i början mycket omtalade mediet Firman. En fotograf Lombard infann sig incognito hos Buguet, och ryckte, då denne skulle insticka kassetten i apparaten, corpus delicti ur hans hand samt påvisade, att »anden» redan fanns på plåten. Man fann vid undersökning en massa dockor, utskurna fotografihufvuden etc.

Observeras bör, att många af Buguets kunder påstått sig igenkänna aflidna släktingar i hans fotografier.

Detta, som med psykologisk nödvändighet alltid är händelsen i dylika fall, kunde icke hjälpa i detta fallet.

Buguet och en hans medhjälpare Leymaric fingo ett års fängelse och fingo hvardera böta 500 francs. Firman »åkte in» för 6 månader och fick böta 300 francs.

En välstående och som hederlig ansedd fotograf Beattie blef nyfiken på saken och utförde 1872 och 1873 en del fotografiska experiment. Själf hade han dragit sig tillbaka från sin fotografiska verksamhet. Han hyrde därför en atelier och instrument hos en viss Josty, som också tyckes ha varit medium. Josty var på dekadens, supig och fattig. Detta och den omständigheten, att Josty på förhand kunde berätta om fotografiernas innehåll, blef ej kändt förr än 1891, och under mellantiden lefde spiritismen icke illa på Beatties fotografier.

Det återstod för spiritisterna att direkte påvisa själfva andarna. Detta länge, klart och ifrigt eftersträfvade önskningsmål — den s. k. materialisationen — skulle sedan spiritisternas själftillit efter Beatties (och Jostys) andefotografier betydligt höjts, snart uppnås.

En Mrs Andrews, ett kändt amerikanskt medium, hade i början af 1870-talet triumferande presenterat en ande för den nyhetslystne och lättrogne Yankee Doodle.

Knappt hade underrättelsen om denna monumentala eröfring nått Europa, innan denna världsdels företagsamma medier också fingo tag i andar och framförde dem i cirkusartade föreställningar. Men — man såg aldrig mediet och anden *tydligt* på samma gång, och, då man såg anden tydligt, befanns den alltid vara häpnadsväckande lik det då städse frånvarande mediet i figur och höjd, i sätt att röra sig och tyvärr också i stämma.

Naturligtvis började genast de cyniska och för begabberi anlagda tviflarne att göra sig lustiga och att djupt såra och bedröfva de troende — detta till och med i Crookes fall.

I sin undersökning af det celebra fallet kommer Lehmann till den slutsats, att mediet Florence Cook och »anden» Katie King voro två skilda men hvarandra rätt lika, sannolikt närsläktade personer. För min del finner jag fotografierna alltför lika för att kunna företräda olika människor.

Crookes uteslöt möjligheten af att den 15-åriga Florence under åratal — experimenten varade länge — skulle kunnat utöfva »ett så oerhördt bedrägeri». Om han talat med någon rutinerad barnläkare, så skulle han sannolikt fått höra framställas det mångfaldiga gånger bevisade sakförhållandet, att flickor vid ännu yngre år kunna börja och sedermera under flera år för sina föräldrar genomföra en simulation af någon sjukdom med ett bestämdt mål för ögonen. Vi äldre svenska läkare, som varit prof. Abelins lärjungar, känna dylika fall.

Unga Florence Cook blef i tidernas fullbordan »ledig till äktenskap» och gifte sig med en mr Corner, men fortsatte alltjämt med sina seancer och tjänte beröm och pengar på sin ande.

Då hände den 9 jan. 1880 något, som föreföll många människor otroligt märkvärdigt. Anden var kanske förut en annan än den första Kati King. Men det är absolut säkert, att, då två misstänksamma herrar det nämnda datum sprungo fram och grepo »anden», så befanns denna vara af kött och blod och väl känd af dem båda som — mrs Florence Corner, född Cook. Hon var f. t. klädd blott i korsett och underkläder och var eller låtsades vara utan medvetande.

Crookes hade länge hört misstankarna mot Florence. Han borde redan förut vetat, att »anden» var en kvinna af kött och blod, och han hade till och med efter erhållen benägen tillåtelse kysst denna kvinna. Nu stod hon enligt

hans egna ögons vittnesbörd i många vittnens närvaro framför honom såsom mrs Florence Corner, née Cook!

Läsaren kanske tror, att Crookes och hvarenda blott någorlunda klok spiritist nu skulle erkänna det bedrägeri, för hvilket alla icke-troende spiritister i och utom pressen anklagade mrs Corner.

Detta skulle utgjort yttringar af en lumpen religiös tro! Nej, Crookes och de andra spiritisterna framlade en ny teori.

Den okritiske occultisten och praktiskt taladt spiritisten Kiesewetter gör sig (sid. 607 Vol. I af Geschichte d. Occultismus) till språkrör för de troendes uppfattning. Jag citerar helt kort utan alla reflektioner, hvilka förefalla mig alldeles onödiga. »Det gifves», säger han, »ett slags pseudomaterialisationer, under hvilka det i hypnos befintliga mediet sömnvandrande spelar andens roll, om hvilken han, mediet, drömmer.» Det var helt enkelt detta, som nyss ägt rum. Mrs Corner blef gripen just i detta ögonblick, och var då, naturligtvis för tillfället medvetslös.

Denna genialiska teori »gick i» Crookes och andra troende, men gick icke i publiken och icke i pressen och händelsen utgjorde ett hårdt slag för spiritismen.

* *
*

Det finnes inga skäl att antaga, att alla personer, som genom samvetsgrannt och planmässigt utfördt arbete vunnit aktade namn såsom naturforskare eller andra vetenskapsidkare, skulle utgöra särskildt goda kontrollanter vid spiritistiska seancer. Dylika män äro alldeles icke sällan utanför sin speciella verksamhet tankspridda, oför-

mögna att hastigt öfvervaka och iakttaga åt olika håll, ytterligt lättrogna och utgöra då ett alldeles särskildt lätt byte för vana och talentfulla taskspelare, hvilken sort människor varit mycket verksamma och spelat stora roller inom den spiritistiska världen. För min del skulle jag anse en god taskspelare vara den bästa möjliga kontrollant vid spiritistiska seancer och skulle föredraga en van och skarpsinnig praktiker af något slag — en mekaniker, en ingeniör eller, ännu bättre, en god detektiv — framför sådana män som Wallace, Crookes och Zöllner, af hvilka särskildt de två sistnämnda bevisligen blifvit häpnadsväckande lätt och grundligt lurade.

* *
*

I slutet på 1870-talet och början på 1880-talet följde nu en massa afslöjningar, som drogo ut de bästa tänderna på spiritismen. Medierna Williams och Rita grepos på bar gärning, under det de 1878 i Holland spelade andar. Eglington afslöjades 1880 i München, samma år som Florence Corner råkade illa ut i London. Mr och mrs Fletcher blefvo tagna på bar gärning 1881, miss Wood 1882, det berömda amerikanska mediet mr Bastian 1884 af den österrikiske kronprinsen Rudolf och af ärkehertig Johann—den sistnämnde grep Bastian »in flagranti». Den (liksom Slade) äfven här kända miss Fay har också rönt sina missöden. Jag erinrar ej rätt väl huru det gick med henne, och gitter icke uppfriska mitt minne om henne, då väl ingen ens något så när klok människa någonsin låtit missleda sig af hennes olika fuffens.

Den berömda teosofiska prästinnan M:me Blavatsky (Helena Petrowna v. Hahn-Rottenstern) fick bref från

sina mycket omtalade, mystiska mahatmer, och fick i ett »shrine» underbara presenter och långa men plötsligt åstadkomna skrifvelser skrifna af mahatmernas själar. »Society for Psychical Research» i London sände mr Hodgson till Indien för att undersöka miraklerna. Han fann att alla mahatmabrefven utan tvifvel voro skrifna af m:me Blavatsky själf och att »the Shrine» genom en hemlig paneldörr stod i förbindelse med hennes sängkammare. Detta afslöjande ägde rum 1885.

Om Slades bekännelser har jag redan talat. (Se för öfrigt Society f. psych. Research. Proceedings Bd. 5, s. 261.)

En »smart» italiensk bondflicka Eusapia Paladino uppträdde på 1890-talet länge inför ansedda naturforskare och lyfte spiritisternas anspråk till deras högsta höjd. I oktober 1895 afslöjades hon i Cambridge lika grundligt som obarmhärtigt som bedragerska.

Hvad göres oss då behof af ännu flera vittnesbörd?

* *
*

I början af år 1882 bildades i London den engelska Society for psychical Research och efterföljdes 1884 af ett amerikanskt sällskap med samma namn och samma ändamål, som bildades i Boston. Särskilda kommittéer valdes i båda sällskapen med uppdrag att studera särskilda områden af »occulta» företeelser, särskildt outredda inflytandet af mänsklig psykisk verksamhet på andra människors psykiska verksamhet, hypnotismen och därtill hörande företeelser, Reichenbachs undersökningar och slutsatser om vissa krafter och sinnesintryck o. s. v.

Den, som vill sätta sig in i de framsteg vi gjort på

detta område, bör icke försumma att genomögna »the proceedings» af dessa båda sällskap. En mängd af de kasuistiska bidrag, som däri aftryckas, ha blott det värde att visa vissa personers förmåga att i rena tillfälligheter se det underbara. Men de ledande männen i båda sällskapen äro framstående vetenskapsmän, och man kan icke förneka, att viktiga resultat äro vunna. För arbetsmetoderna och andra detaljer måste jag hänvisa till de båda sällskapens publikationer.

Då man vill studera spiritismen och förskaffa sig en insikt om orsakerna till dess uppkomst och om den verklighet, som kan ha gifvit upphof till föreställningar om andar, får man framför allt studera nervfysiologi, nervpatologi och psykiatri och dessutom icke försumma att studera spiritisterna. En någorlunda uttömmande framställning om allt detta skulle föra oss alltför vidt. Jag har här blott den afsikt att helt lösligt vidröra enstaka punkter i det intressanta ämnet och att angifva de frågor, som för mig uppstått under i mina tämligen anspråkslösa men under flera årtionden då och då återkommande studier på det spiritistiska och i allmänhet på det occulta området.

Man får särskildt erinra sig de sensoriella eller i det hela taget psykiska och de somatiska verkningar, som under både fysiologiska och patologiska omständigheter kunna uppkomma på grund af blotta föreställningar. I kap. XIV ha vi vunnit en öfversikt öfver verkningarna af paranoida sinnessjukdomar på hela den psykiska verksamheten.

Men för uppfattningen af spiritismen räcker detta icke långt.

Man bör klargöra sig betydelsen af suggestion och autosuggestion i (och utom) alla de tillstånd som i dess

allra vidsträcktaste mening innefattas under begreppet hypnos. Man måste studera de verkningar en person genom sin blotta uttryckta vilja kan åstadkomma hos en annan såväl i afseende på hans sensoriella och hela psykiska som i afseende på hans rent somatiska tillstånd. Man måste erinra sig sakförhållanden, som först på senare tider ha kommit till den stora allmänhetens kännedom, och vittna om suggestionens och autosuggestionens vidunderliga makt — erinra, exempelvis, att en god hypnotisör kan utan andra medel än sin uttryckta vilja förorsaka att andra personer bli blinda för vissa ting, som befinna sig midt framför dem, eller såsom de indiska fakirerna, om hvilka visst många osanna historier också berättas, göra, faktiskt kunna komma folk att se ett citronträd, som icke finnes, i all hast skenbart alldeles naturligt uppväxa ur en i en kruka planterad citronkärna, att en läkare kan befalla fram ett herpetiskt utslag någonstädes på sin patient, att en kvinna, som fruktar sig vara hafvande, kan därigenom erhålla en uppdrifven buk, pigmenterade bröstvårtor och i dessa en mjölkliknande sekretion etc.

En annan omständighet, som ännu icke är allmänt känd men som jag — huru länge jag än ställde mig skeptisk mot densamma — numera på grund både af egna och andras iakttagelser måste anse vara om icke bevisad så dock så pass sannolik, att det vore oförsiktigt att bestämdt förneka den, är möjligheten för personer att utan beröring och på långa afstånd öfverföra hvad som försiggår i deras medvetande eller deras undermedvetande till andra personer genom någon sorts utstrålningar.

Många skarpa iakttagare tro härpå.

Enligt sakernas natur äro de undersökningar, hvilka erfordras för att komma till bestämda slutsatser angå-

ende telepati eller tankeöfverföring utan beröring, så ytterligt svåra redan genom det enorma arbete, som erfordras för att vinna en *pålitlig* kasuistik, att alla framsteg på området komma att bli långsamma. Det är, som en författare riktigt anmärker, omöjligt att försöka uppställa vetenskapliga sanningar på grund af en huru stor mängd som helst af ovetenskapliga observationer. Ännu i dag torde mången, som ägnat mycken uppmärksamhet åt frågan om tankeöfverföringen, nödgas stanna vid den aktade prof. H. P. Bowditch i hans första »*Report of committee on Thought-transference*» i »*Proceedings of the American Society for Psychical Research*». Den ansedde experimentatorn vid Harwarduniversitetet vågar hvarken förneka eller bejaka möjlighet af tankeöfverföring på ännu alldeles oförklarliga vägar.

Enhvar, som ägnat större delen af sin lefnad till naturens studium, vet att det finnes ett skepticismens Scylla, i hvilket man lätt kan råka, om man alltför ensidigt söker undvika lättrogenhetens Charybdis. Mycket finnes som ingen skulle trott utan att ha med egna sinnen erfarit. Hvilken har någonsin åsett det Boutignyska experimentet, som utmynnar i tillvaron i en hvitglödgad platinadegel jämte en liten mängd svafvelsyreanhydrid i »det sfäroidala tillståndet» af en under detta experiment uti den hvitglödgade platinadegeln af en liten ditförd vattenmängd uppkommen isbit. Och dock har detta experiment sin välkända förklaring.

För min del har jag redan genom min egen natur varit i större fara för skepticismens Scylla än för lättrogenhetens Charybdis. Och mina studier öfver spiritism och spiritister bidrogo ytterligare att öka min misstro. Under de spiritistiska seancer jag bevistat, har jag kommit i beröring med många andar, men aldrig med andra än

lifslefvande människors andar. För såvidt dessa varit spiritister, ha de antingen varit bedrägliga eller sjukliga eller enfaldiga, okritiska andar. I det förstnämnda fallet har jag fått afsky för dem; i de sistnämnda fallen har jag känt medlidande med dem och beklagat dem. Men huru mycket jag än annars förblifvit oberörd af dem, torde de i viss mån bidragit att öka min skepticism.

Någon »levitation» eller massrörelse af något slag, som måste tillskrifvas okända naturkrafter, hvilka skulle kunnat komma kvicksilfret i en manometer att stiga en enda millimeter, har jag icke sett. De psykografer jag sett röra sig och de bord som dansat, ha, för såvidt jag kunnat se, rört sig och dansat, emedan personer tryckt eller skjutit på dem. Jag fick redan i yngre dagar af all spiritism ett samladt intryck, hvars natur kan sammanfattas i ordet humbug.

För öfrigt hänvisar jag till hvad om hithörande saker sagts i kap. XII.

Vid slutet af min lefnad finnas af allt det hithörande blott två frågor, som för mig äro aktuella.

De äro:

1) Finnes fjärrsynthet utanför nu kända optiska lagar?

2) Finnes tankeöfverföring utan beröring eller en transmission på ännu okända vägar från personer medvetande (eller undermedvetande) till andra personers medvetande?

Den första af dessa frågor har jag redan berört i kap. XII. Det vore i dessa dagar, då vi upptäckt materiella utstrålningar, om hvilka den näst föregående generationen icke haft en aning, oförsiktigt att bestämdt förneka, att Sw—g från Göteborg kunnat iakttaga den stora eldsvådan 1759 i Stockholm, eller att en dam från Ringerike i Norge kunnat iakttaga det engelska bombardemanget af Köpenhamn. Det ligger nära till hands att antaga tillvaron under exceptionella nervösa och andra förhållanden af andra än de vanliga optiska vägarna och intrycken.

I afseende på tankeöfverföring à distance och utan beröring på annat än de kända sätten, dagens viktigaste occulta fråga, står jag, som ofvan antydt, numera långt närmare att antaga än att förneka dess möjlighet — detta på grund af ett helt antal iakttagelser, som jag själf haft tillfälle att göra.

Det kan icke förnekas, att de vanliga profven — med kort, tärningar, diagrammer etc. emellanåt gifvit sådana utslag, att en tillfällig variation af den matematiska probalitetens vanliga resultat icke synas tänkbara.

Det bästa systemet är väl det, under hvilken »agenten» gör enklare teckningar av cirklar, spiraler, kvadrater, trianglar, hjärtan, ansikten o. dyl. Jag har ingen erfarenhet däri. Här vill jag blott anföra det första fallet i min egen erfarenhet, som kom mig att på allvar tänka på möjligheten af en tankeöfverföring på hittills alldeles okända vägar.

För åtskilliga år sedan i början af detta århundrade diskuterade jag i Karlsbad i Böhmen frågan härom med den kände laryngologen i New York dr. H. C—s. Denne sade plötsligt: tänk på ett kort, K! Inga kort funnos i rummet. Vi stodo på få fots afstånd från hvarandra färdiga att gå ut. Jag gick in på förslaget. Jag hade under omkring 14 års tid blifvit mest van att tänka på engelska, men beslöt nu att tänka på svenska, hvilket för G. var ett alldeles okändt språk. Jag skulle därvid, så skarpt jag kunde, göra mig en inre bild af det tänkta kortet och när jag hunnit riktigt fästa det i min tanke utan att öppna mina fast sammanslutna läppar genom en nick tillkännage, att detta skett. G. fixerade mig några ögonblick med en mera tankspridd och förströdd än skarpt iakttagande min, och nämnde därefter till min förvåning det riktiga kortet: ruter sjuan. Han sade nästan omedelbart därefter: »låtom oss försöka ett tag till!» Efter några ögonblicks lugnt fixerande sade han, också riktigt: »Du tänker nu på spader ess.» Så långt kan jag aflägga ed på, att experimentet är riktigt angifvet. Jag har för mig, att C. än en gång riktigt angaf det tänkta kortet, men förmår ej erinra, hvilket detta kort var, och kan sålunda icke med detta tillägg framställa experimentet, då jag, starkt upptagen af annat, försummade att med ens ned-

skrifva det hela. C. hade sett ut som om han kände en viss säkerhet att lyckas i sin uppgift; hans namngifvande af korten skedde med en lugn, nästan likgiltig öfvertygelse. Då jag ville ha ett tredje (eller fjärde) försök, sade han, att han kände sig trött och ville hellre genast gå till lunchen.

Då jag i stället för att vara »agent» försökt att med personer, som jag väl känt, vara »percipient» har jag alltid kännt mig vara alldeles oförmögen till något annat än en ren gissning, alltid försökt gissa i serier på tio försök och aldrig gissat rätt mer än högst (vid ett enda tillfälle) två gånger af alla tio. C. nämnde det riktiga kortet alla de två (eller tre) gånger han försökte.

Detta enstaka märkvärdigt vällyckade försök skulle, oaktadt chansen att båda gångerna gissa rätt är blott en på 2144, icke ensamt för sig förmått mig att, så mycket som jag gör, anse den ifrågavarande telepatien sannolik. Men läkare, hvilka alldeles icke kunna anses lättrogna, ha meddelat mig, att liknande experiment för vissa personer ofta lyckas långt utöfver den matematiska probabiliteten. Bland medlemmarna af de båda ofvannämnda engelska och amerikanska »societies» finnes en mängd, som tror på tankeöfverföringen, och mycket få som ställa sig helt afvisande mot densamma. Den utanför påvisbara orsaken så vanliga »förkänslan» att snart träffa en bestämd person tyckes också antyda någon sorts ännu oförklarlig kommunikation mellan deras sinnen.

Om de olika omständigheter, som försvåra eller underlätta tankeöfverföringen känna vi ännu så litet, att jag här anser mig böra alldeles underlåta att yttra mig däröfver.

Vid de ännu alltjämt pågående »experimenten» med psykografer kan man emellanåt få fram företeelser, som måste tydas som telepatiska. Ett exempel härpå gafs för åtskilliga år sedan i mitt hem i min frånvaro, men i närvaro af personer, på hvilka jag anser mig kunna fullt lita. En ung dam, som var hemligt förlofvad med en italienare, hvilkens namn ingen af de två vid psykograferna sittande personerna hade hört, framställde högt vissa frågor till psykografen utan att nämna detta namn. Hennes egna tankar voro för tillfället intensivt riktade på fästmannen. Dennes namn

framkom bokstaf efter bokstaf på psykografen. Fästmöns två vid psykografen sittande väninnor trodde i början att det utländska namnet icke hade någon betydelse, men fästmön yrkade i starkt excitationstillstånd på, att de skulle fortsätta, och namnet tillika med svar på frågorna framkom snart. Jag är böjd att antaga, att fästmön själf från sitt medvetande på sina två eller någondera af sina två väninnor öfverförde både svaren och med dem fästmannens namn och att båda väninnorna eller endera af dem därefter omedvetet återgaf det hela medelst psykografen.

Ett allmänt ofog med »spiritism» bedrifves ännu alltjämt. Detta sker numera vanligen i Stockholm med en psykograf, som består af en med bokstäfver och siffror samt med ett »ja» och ett »nej» med betydliga mellanrum dem emellan beskrifven pappskifva eller glatt papper samt af ett lätt, modernt rödvinsglas med rund botten (utan fot). Pappskifvan anbringas på ett bord, glaset sättes med sin öppning nedåt därpå och de två, tre à fyra aktiva deltagarna i seancen beröra med ett par af sina fingrar glasets botten. Glaset börjar snart röra sig och stannar med sin mynning öfver den ena bokstafven efter den andra; man erhåller på detta sätt ord och meningar.

Då jag är sysselsatt med detta arbete, erhåller jag ett bref från en mig okänd dam, som är varmt öfvertygad att hon med denna psykograf samtalar med andar och nedskrifver de poem, Goethe, Tegnér och Fröding författat till uppbyggelse för deltagarna i seancerna. Två af de andra däri deltagande damerna kände jag — en af dem som ovanligt bedräglig.

Jag misstänkte att denna af damerna spelat andarna; verserna, som otvifvelaktigt oaktadt hennes bemödanden att imitera hvar och en af de tre stora skalderna, alla voro skrifna af samma person, härrörde säkerligen hvarken från Goethe, Tegnér eller Fröding. Damen hade någon tid varit i Tyskland och var säkert mindre bevandrad i engelska än i tyska. Shakespeare hade, då hans ande anmodades att infinna sig vid seancen, svarat: »I will not answer», hvilket skärpte min misstanke.

Jag låtsades vara starkt intresserad och inbjöd damerna till mitt hem samt bad dem medtaga psykografen.

Andarna visade ingen rädsla för mig, och innan jag började min kontroll, var psykografen mycket verksam.

Vi anmodade Napoleon den stores ande att infinna sig och frågade honom, om han var tillstädes. Den store soldatkejsaren svarade genast helt gemytligt: »Mais oui»!

Jag började nu göra noggranna iakttagelser.

Jag anmärkte, att den ofvan särskildt omtalade damen tydligen innerverade sina muskler, tryckte på glaset och förde det.

Vid denna anmärkning förlorade den store soldatkejsaren målet.

Jag lät damerna för öfrigt hållas huru de ville, men band för deras ögon. Glaset rörde sig nu hastigt fram och tillbaka öfver papperet, men stannade oftast *mellan* bokstäfverna och bildade, då de stannade öfver dem, aldrig något ord.

Det var således tydligt att andarne icke kunde reda sig utan damernas ögon.

Damerna hade försäkrat, att de icke behöfde beröra glaset med fingrarna; det skulle också röra sig, och de höllo fingerspetsarna på $^1/_2$ centimeters afstånd från detsamma. Glaset blef, då detta skedde, orörligt; då det någon gång rörde sig en smula, kunde jag alltid påpeka, att någon knuffat det.

Jag sade damerna att seancen såsom spiritistiskt experiment totalt misslyckats och bedyrade för dem, att, hvem som än skrifvit poemen vid den förra seancen, kunde oaktadt de goda rimmen hvarken Goethe eller Tegnér eller Fröding ha haft det minsta med dem att göra.

En af damerna erkände sedan för sina väninnor att det var hon, som författat verserna och åstadkommit dem på psykografen.

Det hela kan anses rätt typiskt för den vanliga psykografseancen!

XIX.

Den Nya Kyrkans första dagar.

Swedenborgs apoteos.

Vid skildringen af swedenborgianismens utveckling och dess upphofsmans förhärligande måste jag erinra om ett par redan sid. 332—336 berörda omständigheter.

Vid sin död i London 1772 var Sw—g en långt mindre än några år förut beaktad och omtalad man och var kanske mest känd för sina religiösa grubblerier samt af många ansedd för att i någon mån vara sinnesrubbad. Hans dogmatiska lärosatser torde, för såvidt de skilja sig från den dippelianska pietismen, icke i det hela ha räknat mer än omkring 50 anhängare, af hvilka största delen utgjordes af svenskar, men bland hvilka funnos en eller annan engelsman och några få tyskar. Hans vetenskapliga verksamhet hade redan före midten af 1740-talet upphört, och hans under denna mest betydande, på litteraturkritisk väg uppnådda resultater voro endast framlagda i manuskriptet *De Cerebro* och väl alldeles okända.

Man torde kunna uttala, att den Nya kyrkans svenska historia började 1768 med de af prästmötet i Göteborg mot Sw—g och mot hans båda anhängare Beyer och Rosén företagna åtgärderna.

Utsikterna för den nya läran, om man så skall kalla

den, voro oaktadt den säkerligen mycket spridda och mycket hindrande föreställningen om någon psykisk abnormitet hos Sw—g, ingalunda mörka, hvilket bäst bevisas af den stora oro den väckte hos prästerskapet. Förföljelser på grund af icke alltför väsentliga dogmatiska skiljaktigheter hade vid denna tid redan hunnit blifva opopulära, och Sw—gs och de båda Göteborgslektorernas vedersakare hade, mildt taladt, uppträdt oförsiktigt. Sw—gs satser öfverensstämde i allt väsentligt med dippelianismen, hvilken rätt kraftigt fattat rotfäste i Sverige, och voro betydligt mera antagliga för sundt förnuft än ortodoxiens. Den dogmatiska likgiltighet, som denna senare i våra dagar till stor del skyller sitt fortsatta yttre, rätt ihåliga herravälde, var på långt när icke så stark som nu. Spiritismen utöfvar en stark tilldragningskraft på oändligt många sinnen. Det ortodoxa prästerskapet stod icke särdeles högt i anseende. Det var sålunda ej underligt, att den Nya Kyrkans första framsteg voro ägnade att ingifva dess anhängare långt djärfvare förhoppningar, än som sedermera blifvit förverkligade.

Det var på grund af de båda lektorernas förhör inför domkapitlet i Göteborg och det därmed följande tankeutbytet en naturlig sak, att den svenska swedenborgianismen skulle i början kraftigast utveckla sig i Västergötland, hvarest den särskildt gjorde betydande eröfringar äfven bland prästerna, och hvarest den ännu i dag torde räkna flere medlemmar än i någon landsdel utanför Stockholm. Sammanslutningar ägde rum i Göteborg, men voro af långt mindre betydelse än de, som sedan uppstodo i Stockholm. Jag förbigår därföre de förra här, ocn återkommer längre fram till de senare. Först vill jag omnämna några af sektens omtalade förkämpar på Västgötabygden.

Biskop Hallenius i Skara (död 1767) har af Kahl omtalats såsom en vän af den Nya Kyrkan. Han var personligen bekant med Sw—g, som säges ha förändrat hans egen vandel till det bättre. Sundelin anser i *Swedenborgianismens historia i Sverige* (Upsala 1886) det emellertid obevisadt att Hallenius, som annars inom sitt stift höll strängt efter »läsare» och sekterister, skulle hyllat nykyrkliga läror.

Men Sundelin medgifver fullt riktigt att under Hallenii efterträdare biskop Forssenius (död 1788) redan ett betydligt antal särskildt af de yngre västgöta-prästerna i Skara stift ansågos hysa nykyrkliga tänkesätt och att domkapitlet i Skara af den anledning 1775 beslöt att låta utgå en cirkulärskrifvelse i stiftet, efter att af prästmötet, vid hvilket två särskilda memorial om det swedenborgska »kätteriet» inlämnats, ha mottagit en kraftig påminnelse om nödvändigheten häraf.

Vid detta prästmöte presiderade theologie doktorn, rektorn vid Skara läroverk Paul Konrad Wåhlfelt (död 1782). Han hade förut liksom äfven domprosten i samma stad Knös, och längre än denne, varit ortodox lutheran, men var numera liksom Knös starkt angripen af det nya »kätteriet». Han och Knös gjorde i förening hvad de kunde för att förpurra beslutet om den omtalade cirkulärskrifvelsen, hvilket delvis lyckades. De renlärige lutheranerna prostarna Warelius, Odhelius och bröderna A. och J. Victorin utsände då på eget bevåg Warelii memorial. Knös erhöll, betecknande nog, domkapitlets bemyndigande att icke utsända detta inom sitt domprosteri. Meningarna mellan den nya och den gamla kyrkan voro bland hela Västergötlands präster tämligen jämnt delade och i *New Jerusalem Magazine* (London) för 1789 lämnas om Göteborgs stift den upplysningen,

att antalet »nysalemitiska» prästmän där uppgått till 46, samt att i Skara stift af de årligen i medeltal 10 nyinvigda prästmännen under de senare åren 6 varit nykyrkligt sinnade, och att swedenborgarna därför hoppades snart uppnå majoritet.

Det var den nämnde domprosten i Skara, dr. Anders Olofsson Knös (1721—1799), som, näst Sw—g och de båda Göteborgslektorerna, från 1786 räknadt blef den Nya Kyrkans förste och störste apostel i Sverige. A. O. Knös tillhörde icke den sortens män, som äro ägnade att bli martyrer och blef det heller icke. Han var en särdeles saktmodigt och fogligt uppträdande man och skulle utan tvifvel varit en förträfflig underhandlare i snart sagdt hvilka angelägenheter som helst. Jag anser, att Kahl ger en alldeles riktig förklaring öfver Knös' teknik vid hans beundransvärda konststycke att utan att råka ut för prästernas förföljelser kraftigt bidraga att i Sverige sprida swedenborgianismen. Knös framställde på den gamla kyrkans terminologi den nya kyrkans läror. Han talade, denne diplomatiskt lagde Skarateolog, i sina skrifter icke alls om Sw—g. Han utlade blott »Ordet» såsom Sw—g utlagt det, men i en för ortodoxa sinnen icke sårande form. Det är på grund af deras ofta okristligt kristliga enfald icke stort svårare att lura präster än att lura bönder och det är lyckligtvis just de ifrigast ortodoxa, som tillika äro de enfaldigaste.

Men Knös' swedenborgianism kunde likafullt icke undgå att stöta för hufvudet en del af prästerna, och några af dem polemiserade med honom. Han var senare till och med nära att bli antastad på den juridiska vägen, men Gustaf IV Adolf gaf enligt Kahl vederbörande en nådig men tydlig vink om att icke upptaga målet. Och så fick domprosten Knös i stilla ro och frid verka för

sin sak alltjämt utan att med tydliga ord vidlyftigt omtala vare sig Sw—g eller den Nya Kyrkan eller det Nya Jerusalem eller den nysalemitiska församlingen eller något af de många namn, hvilket detta hans kära barn, utan hans egna åtgöranden, erhållit. Han var åtminstone i treenighets-, försonings- och rättfärdiggörelseläran en rättrogen swedenborgare.

Då teologie professorn i Lund Thure Weidman (död 1828) efterträdde Forssenius såsom biskop i Skara, fann han det ganska kinkigt att inkalla swedenborgskt sinnade präster inför domkapitlet. Han kunde vid sina försök att gå tillrätta med dylika icke räkna på understöd ens af sina närmaste män, icke hvarken af Swartz eller af Frigell och icke ens af sin domprost A. O. Knös.

Den kände biskop Sven Lundblad i Skara (1776—1830) räknas af Kahl till swedenborgarna och ansågs af andra på sin tid vara Sveriges teologiskt mest frisinnade prästman. Han var son till en fattig torpare i Västergötland, studerade, blef kalseniansk professor i Upsala, domprost därstädes och 1829 biskop i Skara samt delade i hufvudsak Sw—gs och Tybecks åsikter, hvilka han spred genom sin skrift »*Christna Religionens Hufvudläror,* men följde i det hänseende Anders Knös' föredöme att han icke nämnde eller hänvisade till Sw—g utan till Bibeln.

Äfven utanför prästerskapet spred sig swedenborgianismen till ett stort antal bildade och framstående västgötar.

Den förnämste af dessa icke prästerliga västgötaswedenborgare var Leonard Gyllenhaal (1752—1840). Denne var officer, men tog i slutet af 1700-talet afsked som major och blef en framstående entomolog, som, då

han icke var sysselsatt med sina insekter, sysselsatte sig med öfversättningar af Sw—gs arbeten. Kahl anger att Gyllenhaal »djupt forskat i andeläran».

Gustaf Knös (1773—1825) var äfven västgöte och swedenborgare. Han blef slutligen professor i orientaliska språk i Upsala och bekände sig i sina *Samtal med sig sjelf om verlden, menniskan och Gud* (1824) till den Nya Kyrkan.

Kommersrådet och riksdagsmannen Carl Johan Schönherr (1772—1844), som ägde egendomen Sparrsätra i Västergötland, var svärfader till domprosten A. E. Knös i Upsala och torde väl kunna nämnas bland västgötaswedenborgare, ehuru han icke önskade att under sin lefnad bli känd såsom en medlem af Nya Kyrkan. Han var en lärjunge i entomologi och väl också i Sw—gs läror till Gyllenhaal.

Åtskilliga af de notabiliteter, som här äro nämnda från Stockholm, torde äfven ha blifvit införda i sekten af dess medlemmar i Västergötland.

Ett stort antal namn, bland hvilka jag för tillfället erinrar mig Afzelius, Ehrenborg, Norrman och Odhner, föra tankarna till swedenborgianismens utbredning i framstående västgötasläkter under början på 1800-talet.

— — —

De af swedenborgianismen i Stockholm framkallade företeelserna voro oändligt mycket mera intressanta, än dem jag nu skildrat från den glest befolkade västgötska landsbygden.

Hvad som vid studiet af swedenborgianismens utveckling i hufvudstaden främst vinner läsarens uppmärksamhet, är uppträdandet hos samma personer af flera olika former af mysticismen. Kellgren hade full rätt att göra

följande sammanställning i sitt berömda: *Man har ej snille, för det man är galen*».

»I narrar utan smak som gudarasande
tron Eder stora bli med stora skalders brister,
I narrar utan vett i vetenskaperna.
O, swedenborgare, o, Rosencreutzare!
O, drömmars tydare, o, skatters sökare!
Nummerpunkterare, magnetiserare!
Psysionom—Alchem—Caball—och Harmonister
Er slutsats är förvänd, en klok kan galen bli!
Den snille är i ett, kan vurma i ett annat.
Men tro, att snillets höjd är höjd af raseri.
Se däri, mina herrar, bedran ni er förbannadt!

I jämna steg med swedenborgianismen spred sig i hufvudstaden bland åtskilligt annat nonsens särskildt spiritismen.

Det var fullt befogadt af Gjörwell att vara orolig för en trehet af swedenborgianism, animal magnetism och alkemi och det ligger intet förvånande i Silfverhjelms tanke att bilda en enda förening af alla olika mystiker.

Vi skola snart se, att anklagelserna mot swedenborgarna att så att säga bilda kärnan i hufvudstaden åt spiritismen och all tänkbar vidskeplighet och mysticism ej var obefogad. Den okritiske och ytterligt fanatiske prosten A. Kahls försök att i sin »*Nya Kyrkan*» bemöta dessa anklagelser, som han icke vågar förtiga, men berör så lätt som möjligt, är af den art, att han snarare förstärker än försvagar tron hos läsaren på deras befogenhet.

Fram på 1780-talet hade den Nya Kyrkan i Stockholm förvärfvat så pass många vänner, att man, väsentligen på grund af Carl Fredr. Nordenskjölds (d. y.) initiativ,

d. 1 nov. 1786 med swedenborgianismens propaganda till ändamål stiftade det i förhållande till sin korta historia märkvärdiga och mycket omtalade *Exegetiska och Filantropiska Sällskapet* l. *Societas Exegetica pro Philantropia.*

En förteckning på de första medlemmarna i Sällskapet är icke blott intressant, emedan den visar huru de nästan alla voro kända icke blott såsom swedenborgare utan dessutom som magnetisörer och somnambuler, dels i terapeutiskt, dels i spiritistiskt syfte, eller som guldmakare eller sökare efter »de vises sten» eller som skattegräfvare på magiska anvisningar eller som ifriga frimurare o. s. v. En del präster funnos också; de tyckas emellertid i de flesta fall ha hållit sig i bakgrunden och varit alldeles ovilliga att påtaga sig något martyrskap.

Den långa raden af namn på kända, socialt högtstående män visar oss, att den Nya Kyrkan sedan denna tid gått betydligt tillbaka. Man skulle i dessa dagar bland alla svenska swedenborgare i landet icke kunna finna material till någon liknande förteckning.

Jag följer Sundelin i hans *Swedenborgianismens historia i Sverige.*

Från början bestod sällskapet af Riksrådet och Excellensen grefve Anders Johan v. Höpken, landshöfding Liljencrantz, förste kammarjunkaren grefve Ekeblad, öfverste Fältstjerna, öfverjägmästaren Barnekow, bankkommissarien Robsahm, öfverste Rosenblad, lotterikommissarien Olson, major Schmiterlöw, Kgl. sekter C. F. Nordenskjöld, direktör C. B. Wadström, lektor Osterman, öfverstelöjtnant Sturzenbecker, bergshauptmannen Aug. Nordenskjöld, baron Palmquist, herr Winblad, sekr. Lejonmark, huspr. Tybeck, bryggaren Sv. Roos, kgl. sekt. Halldin, fabrikörerna Chr. Johansson, A. Jo-

hansson och H. J. Elvius, bergmästare Lundström. Dessutom tillkommo utom Stockholm direktör Beyer i Göteborg, ingeniör Bergklint, häradshöfding Wrangel, handl. Greigg, P. Hammarberg, Habich, båda köpmän, konduktör Hilfeling, sjökapten Ibens, kapten Lagerberg, löjtnant Lundblad, köpm. Lagergren, major Matern, löjtnant Quickfeldt, ingeniör Råberg, general Strussenfelt, Reuterhjelm, lagman Igneus, rådman Wenngren, brukspatron Wenngren och major Gyllenhaal.

Sällskapet räknade snart närmare tvåhundra svenska medlemmar, hvilka kunna anses ha utgjort kärnan i den sig nu utvecklande svenska Nya Kyrkan.

Dessutom funnos i Sverige åtminstone 53 kända personer, som hyllade nykyrkliga åsikter, men icke ville offentligen bekänna dem.

Slutligen voro en del utlänningar medlemmar af sällskapet. Bland dessa funnos guvernören i Sleswig, prins Carl af Hessen, generallöjtnant Tuxen i Helsingör, superintendent Schönmeyer i Lübeck, markis Thomé i Paris, general Rainsford i London och bibliotekarien Pernety i Berlin.

Några få år därefter beräknades antalet svenska swedenborgare, kanske öfverdrifvet, till 2,000 personer. I detta nu uppgå de registrerade icke till $^1/_5$ af detta antal.

De allra flesta af de här ofvan nämnda herrarna voro, ehuru en betydlig del voro präster i den svenska statskyrkan, verkliga swedenborgare och trodde på Sw—gs mission och hans lärors sanning. Men om alla sällskapets medlemmar så unisont, som Sundelin tyckes antaga, hyllade alla Sw—gs lärosatser, torde väl vara mycket osäkert. Jag föreställer mig, exempelvis, att rätt betydliga skiljaktigheter i »tron» förefanns mellan den fint bildade, skeptiske grefve Höpken, som väl dragits till Sw—gs

läror genom deras delvis rationalistiska anstrykning, och som rätt tydligt till Sw—g uttryckt sin åsikt om olämpligheten att inför allmänheten afhandla sina intervjuer med andarna — och den i sin tro alltigenom nykyrklige och bergfaste, hvarken särskildt väl utbildade eller särskildt »klyftige» hedersmannen Tybeck.

Om ett betydligt antal af tidens kända och mycket omtalade mystiker har jag i afseende på deras dogmatik icke varit i stånd att skaffa mig tillförlitliga underrättelser, detta oaktadt en mängd af dem stodo i nära förbindelse med sällskapet eller med enskilda medlemmar af detsamma. Om vidskepligheten äfven i de högsta kretsarna under Gustaf III:s och Carl XIII:s tidehvarf får man ett häpnadsväckande intryck i B. v. Schinkels af C. W. Bergman 1852 i Stockholm utgifna *Minnen* utan att likväl lära känna huru de enskilda personerna ställde sig till swedenborgianismen. Särskildt intressant på samma område är också Carl Forsstrands *Spåkvinnor och Trollkarlar,* Sthlm 1913.

Hertig Carl var, som allom bekant, en genomgående spiritist, ordensvurmare och ett receptaculum för allt möjligt nonsens. Han var en själfskrifven vän och beskyddare till sällskapet. Men huru han ställde sig till teorien om Sw—gs mission och om dennes »uppenbarelser» vågar jag icke yttra mig.

Gunstlingen och den gallsjuke på många områden under Carl XIII:s tid verklige härskaren Reuterholm var i afseende på det mystiska uppenbarligen icke stort klokare än Carl XIII. Men swedenborgare var Reuterholm icke. Detta bevisas af hans egenhändiga anteckningar rörande den beryktade Ulfvenklou och frimureriet m. m. Han varnar i dessa anteckningar på ett ställe mot att, som dittills skett, låta »draga sig vid näsan af en person,

hvilken ettdera likt Swedenborg genom dess alltför upptända imagination lidit någon rubbning till sina sinnen eller det, som ännu värre är, ägde nog ringa heder och samvete att vilja inbilla folk lögner och historier, dem han ej en gång själf trodde».

Man finner bland alla dessa dogmatiska lindansare från ifrågavarande tidehvarf individer, om hvilka det, som ofta i alla tider är fallet, är mycket svårt att afgöra huruvida de voro mera »rubbade» till förståndet eller till moralen, mera »stollar» eller mera kanaljer. Då man har dem i tankarna, erinrar man sig lätt en välkänd nu afliden professors klagan, att han hade att göra med idioter, som började bli kanaljer och med kanaljer, som började bli idioter».

Bland de mera svårtydda herrarna befann sig den nämnde mycket omtalade kaptenen Henrik Gustaf Ulfvenklou. Denne beskrefs i ett bref från hertig Carl till dennes kunglige broder Gustaf III såsom ett »non plus ultra». »Ulfvenklou öfverträffar», skref hertigen, »alla andra profeter i kunskaper om magi och har en fullkomlig insikt i astrologien, chiromantien, geomantien och hydromantien». Han var dessutom, upplyste hans furstlige beundrare, en riktig öfverdängare i den kabbalistiska ordboken och i symboliken. Dylika förtjänster kunde icke undgå att högt belönas och Ulfvenklou blef en hög frimurare och erkändes i detta imponerande sällskap af hertig Carl till och med såsom »rubinkors».

Men om Ulfvenklou i mildt dömande personers ögon kunde anses »tvetydig» — oaktadt han af sin egen farbroder betecknades såsom en skurk — så voro andra af den tidens mest framstående mystiker, såsom exempelvis grefve Munck och Björnram (se längre fram) fullkomligt otvetydiga.

Det Exegetiska och Filantropiska Sällskapet var, som sagdt, egentligen en förening för att drifva propaganda för swedenborgianismen. Men det var knappt konstitueradt, innan det äfven började drifva propaganda för den därmed oaktadt Sw—gs varningar enligt hela hans systems natur innerligen förbundna spiritismen, som utan tvifvel utgjorde sällskapets bästa lockbete för att fånga allmänheten.

Medlet till att inviga allmänheten i spiritismen var emellertid mindre Sw—gs egna skrifter, i hvilka hans mest glödande anhängare ofta ännu i dag äro öfverraskande okunniga. Men sällskapet började redan 1787 själf trycka skrifter om den animala magnetismen, hvilken i Wien af dr. Mesmer börjat användas i medicinskt syfte, samt om somnambulismen, som i Paris nyss införts af den franske markisen Puiségur och förmedlade umgänget med andarna. Bergklint, en af sällskapets egna medlemmar, erkände, att de alla voro magnetisörer och just de djärfvaste bland dessa voro tillika de mest nitiska swedenborgare, såsom Halldin, Sturtzenbecker, bröderna Johansson och de båda Silfverhjelm. (Sundelin, l. c. sid. 217.)

En böneskrift tillsändes konungen med begäran om hans beskydd för den Nya läran.

Sällskapet nöjde sig icke härmed. Det utsände och spridde öfver hela Europa till olika lärda en på franska, engelska och tyska språket tryckt skrift, i hvilken förklarades att vid magnetiserandet, eller hvad vi numera kalla hypnosen, andar inställa sig, hvilka genom sina högre förmögenheter åstadkomma underbara kurativa och dessutom andra verkningar i fjärrsynthet och framsynthet, i upplysning om religionens sanningar och om ett kommande lif samt i helgelse.

Detta cirkulär åtföljdes af ett vidlyftigt bihang med utdrag ur Sw—gs skrifter och särskildt ur hans andelära. På detta sätt gjordes början till att sprida swedenborgianismen i utlandet. Utom i England tyckes detta ha skett med ringa framgång. Men här hemma började »hela Stockholm» söka andar, spå i kaffesump och i kort, och vidskepelsen spridde sig i sinnena som elden i ett träslott.

Det var för det nybildade sällskapet en oändligt viktig fråga, huru den mäktige konung Gustaf III skulle ställa sig till detsamma och till dess sträfvanden. Mycket olika inflytanden gjorde sig gällande i detta för öfrigt, och så snart icke bestämda själfviska intressen kunde påvisas, sällsynt oberäkneliga sinne.

Gustaf var till hela sin bildning mera fransman än svensk och hyste knappast mindre beundran än morbrodern i Berlin för Voltaire och den franska »upplysningen». Han var en stor snilledyrkare och hade själf tillräckligt stor intellektuell utrustning för att inse att snillet var betydligt mycket starkare företrädt hos Kellgren, Leopold, Rosenstein och Adlerbeth samt andra med dem liktänkande än hos pietisterna och swedenborgarna.

Det stora flertalet swedenborgare tillhörde typer som måste förefalla en sådan kritiker som Gustaf III löjliga. Härtill kom, att flera bland swedenborgarna hyste politiska tänkesätt, som måste inspirera den misstänksamme konungen med det mycket sjuka lilla samvete han hade med vissa farhågor. Och det var säkerligen rätt välbetänkt af den store psykologen Kellgren att erinra majestätet därom, att:

»Från dårskap är all last; all dygd af ljuset är.
Ett brott mot vettets bud är brott mot majestätet.
Mot mänskans majestät och Ditt, Regent — ty lär,
Där fanatismen går, går upproret i fjätet.»

Men å andra sidan var Gustaf III, som vi alla veta, alldeles icke fri från mysticism och vidskepelse. Han vandrade icke en utan flera gånger med eller utan sällskap upp till trakten öster om Johannes kyrka till den beryktade spåkvinnan mamsell Arvidsson för att af henne låta spå sig, och var ingalunda oberörd af hennes spådomar. Långt bättre utrustad än sin broder hertig Carl, hade han delvis likartade intressen som denne, och vurmade för spiritism, spådomar och occultism i olika former, ordensväsen och frimureri. Han sökte sin väg till spetsen af detta senare med tillhjälp af den i Rom lefvande, till en förkommen fyllbult förvandlade siste Stuartske pretendenten. Långvariga underhandlingar fördes, innan kungen själf reste till Italien, härom genom Plommenfelt, grefvarna J. G. Oxenstjerna och Adam Lewenhaupt samt baron A. G. Leijonhufvud. Kungen gjorde också, som bekant, betydliga uppoffringar för att genom magiskt guldmakeri vinna medel för sina ändamål. Allt detta förde honom i swedenborgarnas och spiritisternas våld och han blef faktiskt för någon tid offer för en så genomskinlig bedragare som Björnram (se längre fram).

Till lycka i olyckan var Gustaf III en ytterst ombytlig natur, en typisk »homo novi cupiens», en man, som ständigt önskade förändringar i sin verksamhet.

För en kort tid ingaf han emellertid swedenborgarna icke alldeles oberättigade stora förväntningar.

Som ett bevis på konungens och hela den Gustavianska tidens ytterliga vidskepelse inför jag här följande utdrag ur ett i *Geijers samlade skrifter* intaget bref af lifmedikus dr. Sven Hedin. (Se Suppl. Band I, sid. 301. Norstedt & Sön., uppl. 1876.)

»Det, som tillstäldes på Drottningholm 1782 (således

tvenne år efter konungens resa till Spa), såg jag sjelf.» Hedin berättar därpå, huru han af klockaren vid Lofö kyrka fått veta, att konungen själf med några af de förnämare herrar vid hofvet, förehaft i kyrkan någon hemlig tillställning, då Hedin begärde att, nästa gång en sådan samling ägde rum, därom blifva underrättad, och att klockaren emellertid ville utse för honom något ställe i det gamla tornet, där han osedd kunde iakttaga hvad som förehades. Hedin fortfar: »Klockaren lofvade hvad jag begärt, och några dagar derefter (det var i början av Augusti månad) kom han att tillsäga mig, att en hemlig sammankomst om aftonen skulle ega rum. På utsatt tid instälde jag mig och fann en skäligen beqvämlig plats i tornet några trappsteg upp, der jag, om icke nog tydligen, likväl till en del, kunde osedd observera, hvad som förehades; jag hade emellertid stält mig så, att jag kunde se de ankommande för att genast kunna intaga min plats. Kgl. sekreteraren Björnram och en hans medhjelpare voro de förste, som kommo vägen framåt och som jag ansåg för de rätta aktörerna vid denna farce. Inkomne i kyrkan, stängde de genast dörrarna och framtogo hvarjehanda saker, som jag icke så noga kunde urskilja. Jag såg likväl, att fina tagelsträngar fästades i ljuskronorna, och att dervid fästades masker, hvilka åter voro fastsydde vid något hvitt tyg, som var utspändt på fina tunnband och upphissades med tagelsträngarna och åter nedsläpptes. Sedan detta maskineri var färdigt, ströddes rökpulver rundt omkring på golfvet. Icke långt derefter inkom konungen med 5 herrar, ibland hvilka jag igenkände hofstallmästaren Munck och statssekreteraren Schröderheim. Kyrkan var ganska dunkelt upplyst, och rökpulvret antändes. Åskådarna stäldes i en ganska besvärande positur och höllo dragna värjor sins emellan. Björnram gjorde några korsningar och frammumlade vissa mystiska ord, hvarpå medhjelparen, som var undangömd, småningom drog upp den ena masken med det hvita tyget, som liknade en svepning. Denna mask förestälde konung Gustaf Adolfs ansigte. Den svängde sig något vid uppdragningen och nedsläpptes åter ganska sakta; den andra fantomen åter förestälde konung Adolf Fredriks ansigte, hvarvid tillgick som vid den förra. Ehuru jag hade sett hela tillställningen, så kan jag icke

neka, att detta spektakel hade något imponerande. Sedan bägge fantomerna voro nedsänkta, antändes förmodligen frön af Lycopodium, som blixtrade med ett sakta, blekt sken. De åskådande bortgingo, och jag kröp fram från mitt gömställe, mycket eftertänksam, om jag skulle våga att yppa bedrägeriet för konungen sjelf eller för någon af vederbörande. Jag fann likväl, att jag borde vänta till något passande tillfälle, som ock inträffade.»

* *
*

Det var en af de allra ifrigaste swedenborgarna, som i främsta rummet hade den äran att bringa Gustaf III att för en tid närma sig den Nya Kyrkan. Johan Gustaf Halldin (död 1825) — »den svärmande och något förryckte Halldin» *(Schinkels Minnen V)* — hade under sina resor gjort bekantskap med Cagliostro och med Mesmer, hvilkas medicinska framgångar han förklarade genom Sw—gs andelära. Han blef 1779 dömd till döden för en mot de regala brännerierna riktad tidningsuppsats (!). Då han benådades, uppfylldes han af tacksamhet mot kungen och sökte införe denne på de vägar han själf ansåg ensamma kunna leda till frälsning. I förening med den senare som bedragare afslöjade spiritisten Plommenfelt och med en annan tvetydig swedenborgare dr. Gumpertz Lewison från England samt med understöd af v. Höpken, Liewen, Ulrik Scheffer och Aug. Nordenskjöld — det var 1780 och just vid tiden för guldfabrikens anläggning vid Drottningholm — bearbetade Halldin icke utan framgång Gustaf III, som utnämnde den nyligen dödsdömde nykterhetskämpen till kunglig sekter.

På Halldins förord inkallades nu swedenborgska predikanter att förrätta gudstjänsten i Stockholms slottskapell

och bland dessa Olof Fredell (död 1788). Denne uttalade sin öfvertygelse att den gamla profetian om en konung, som en gång skulle tända den rätta religionens ljus för världen, afsåg Gustaf III (!). Ärkebiskop U. v. Troil, som falskeligen beskyllts för att ha varit swedenborgare, ville inkalla Fredell inför domkapitlet för hans »dristiga och besynnerliga idéer. Men underståthållaren baron A. v. Axelson och grefve Munck utverkade hos kungen, som säkerligen fann Fredells idé om profetian mycket naturlig och tilltalande, att Fredell utnämndes till hofpredikant och kort därefter till kyrkoherde i Adolf Fredriks församling.

Om man betänker alla liknande företeelser som dessa mellan 1779 och 1783, den enorma betydelse Gustaf III:s maktställning kunde haft för en fusion mellan den nya och den gamla kyrkan eller rent af för ett herravälde inom landet af den förra samt det sätt, hvarpå denna under några år uppblomstrade, så känner man sig tacksam, att vi undgingo detta öde och den ytterliga vidskepelse, som städse åtföljer den genom Sw—gs läror starkt befordrade spiritismen.

Under swedenborgarnas framgångsdagar växte deras öfvermod starkt och man kan icke betvifla, att den Nya kyrkan, om den någonsin blifvit en »ecclesia triomphans», i mycket hög grad skulle blifvit en »ecclesia militans».

Själfve Gustaf III undslapp, då han började att allt mer och mer visa sig likgiltig för »den enda sanna kristna religionen», icke uttrycken af dess förkämpars hänsynslösa förbittring. Halldin passade på att 1789 efter Säkerhets- och Föreningsaktens genomförande i ett bref med stor frimodighet erinra konungen, att han enligt korrespondensläran på grund af sin högfärd, Guds namns missbruk, sitt orättmätiga krig o. s. v. nu befann

sig uti den punkt, som svarade precist mot 16 graden bland de fördömde, hvaruti Gustaf II Adolf enligt Sw—g också för samma synder befann sig.

Kellgren hade just icke haft mycken försyn för dess känslor. I de för swedenborgarna mest sårande verserna i hans öfver hela Sverige lästa, odödliga skaldestycke »*Man har ej snille, för det man är galen*», skrifver han:

»Men fast man någon gång i solen fläckar såg,
Blir månen likafullt med sina fläckar måne.
Fast Newton själf en dag i andefeber låg,
Blir Swedenborg ändå helt rätt och slätt en fåne.
O Manhem, lika nämndt af gammalt mannavett,
Som gammalt mannamod, o, säg, hvar skall du hamna
Ur dessa villors djup? Ett år och ännu ett,
Och Bälten skall med blygd ett vidsträckt dårhus famna.»

Men man kan tänka sig hur hatet skulle rasa i de religiösa fanatikernas sinnen mot denne man, för hvilken, om de blott haft honom i sitt våld, de icke skulle funnit någon död tillräckligt kvalfull och som de säkerligen få år därefter betraktade som den värste bland alla »helveteskroppens sataner»!

En smutskastning började, som ännu i dag fortfar, och som icke skall upphöra att hedra minnet af den store fritänkaren, så länge det ännu finnes swedenborgare och lutheranska präster i landet.

Kellgren tog det hela med det yttersta lugn. Han öppnade till och med en lång tid sina spalter i Stockholmsposten för swedenborgska insändare, som gjorde sig vältaliga för att bevisa sina dogmers förenlighet icke blott med kristendomen utan också med sunda förnuftet! Men han aktade sig för att låta locka sig in i

några diskussioner om kristendomen, hvilka säkerligen inför lagen skulle medfört ödesdigra följder för honom själf.

Det blef sålunda den i vår litteraturhistoria så berömde skalden Johan Henrik Kellgren (1751—1795), en af de mest spirituella svenskar som lefvat, som mer än någon annan bidrog att förlama de nykyrkliges och spiritisternas verksamhet.

Hela den mystikens riktning i tänkande, som bemäktigat sig en stor del af det svenska folket, var för hans af naturen klara, af den franska upplysningen frigjorda förstånd vedervärdig, och han ansåg den utan tvifvel vara sin egen tids mest olycksbringande sociala företeelse. Han förblef länge passiv i en förklarlig motvilja att utsätta sig för de obehag och faror, som säkerligen skulle vara följden af ett angrepp på den fanatiska och öfver sin tillfälliga framgång öfvermodiga sekten. Men inför det Exegetiska och Philantropiska Sällskapets bedrifter förlorade han tålamodet och tillfogade det en skada, som snart visade sig vara af dödlig beskaffenhet.

Han hyste säkerligen stora farhågor för verkningarna af sitt anfall på swedenborgarna på den alldeles oberäknelige monarken, som själf långt ifrån fri från vidskeplighet, var utsatt för kraftiga påverkningar åt detta håll från sin närmaste omgifning.

»Jag vet det är ett vådligt fel
att tala sanning för de stora.
Man kan monarkens nåd förlora
att klandra favoritens fel»

skref Kellgren.

Kungen visade emellertid, så snart han icke såg någon fara för sina egna intressen och sin maktställning, ett

visst tolerant frisinne. Han tyckes med stort jämnmod ha fördragit Kellgrens mördande anfall.

Som det var, blefvo följderna af striden ödesdigra för det Exegetiska och Philantropiska Sällskapet. Det varade icke många månader, sedan striden börjat, förrän sällskapet började visa ett hastigt aftynande af sin lifskraft. Antalet medlemmar, som i midten af 1787 hade nått nära 200, började aftaga; sammankomsterna blefvo allt mindre talrikt besökta.

Härtill bidrog säkerligen i någon mån en annan omständighet än Kellgrens angrepp. I Upsala ventilerades höstterminen 1786 en afhandling, som framhöll, att Sw—gs berömda som originell så utskrikna andelära märkvärdigt liknade vissa framställningar hos neoplatonska författare såsom Plotinos och Maximus Tyrus.

Det bevisades, att utom spiritismen äfven magien i olika former — visioner, spådomar och underverk à la Swedenborg — också förefunnits hos andra sedan urgamla tider.

Man påpekade obarmhärtigt, att Sw—g icke sett den nyss efter honom af Herschel upptäckta planeten, och att detta icke tydde på någon hög grad af clairvoyance hos honom.

Och slutligen hade man icke försyn för självfva det förmenta största snilleverket korrespondensläran, som visades vara »lånad» från antika författare.

Kellgren försummade icke att i Stockholmsposten intaga Klopstocks, Wielands och andra tyska filosofers förklenande omdömen om Sw—g och hans verksamhet.

Icke heller var Kellgren själf stort mildare mot swedenborgarne, som han benämnde »de ursinnigaste af alla jordens fantaster».

Till allt detta kom den lutheranska renlärigheten, som då hade en ofantligt mycket större makt öfver sinnena än nu, och de statskyrkliga prästernas häftiga anfall.

Det är för den, som mera tror på Kellgrens dogmers än på swedenborgianismens förmåga att befrämja mänsklighetens väl, och högt uppskattar den store skaldens lifsarbete, en glädje att tänka på att han fick upplefva sällskapets afsomnande. Kellgren dog 1795; af sällskapet var redan 1791 stort ingenting kvar. Man höll ännu swedenborgska gudstjänster och spiritistiska tillställningar i öfverhofstallmästaren grefve Lewenhaupts hem på Norrbro och på en del andra ställen. Men hoppet att omhvälfva hela landet i spiritistisk vidskepelse var slut.

År 1796 stiftades ett nytt sällskap, *Pro Fide et Caritate* i samma anda. Den latinska titeln betyder »För Tro och Kärlek». Det är möjligt, att kärleken till vissa saker var stark, men det är säkert, att det ursinniga hatet till religiösa motståndare och olika tänkande knappt kunde vara mera lågande än det var.

Detta senare sällskap erhöll likväl aldrig någon särdeles stor betydelse, uträttade föga med sin propaganda, hade icke någon Kellgren, som kunde skänka det åtminstone förlöjligandets ryktbarhet och förde ett tynande lif under sin fååriga tillvaro.

* *
*

Bland de ifrigaste medlemmarna i det ofvan omtalade Exegetiska och Philantropiska Sällskapet befann sig en ung officer (1759—1800) Carl Göran Silfverhjelm, som var son af öfverste Carl Adolf Silfverhjelm och hans

fru Helena, född Unge. Denna Helena Unge var dotter till Em. Sw—gs syster Catharina, gift med prosten Unge i Lidköping. Han hade sålunda en icke så alldeles liten »släng af slefven» af allt det myckna, som fanns i Jesper Svedbergs och hans frus Sara Svedbergs, f. Behm, blod. Han gick liksom en hans dubbel-kusin, öfverhofpredikanten G. U. Silfverhjelm (1762—1819, son till Carl Adam Silfverhjelms bror, baron Fredrik Silfverhjelm och Teophila Unge, Helena Unges syster, helt naturligt till swedenborgianismen och till annan mysticism. Han blef i Paris bekant med mesmerismen och med somnambulismen och clairvoyancen, som då odlades af markis de Puiségur, dr. d'Eslon och af artillerikaptenen Tardy de Montravel. Då Carl Göran Silfverhjelm, själf swedenborgare, spiritist och magnetisör, kom till Stockholm och det då mångomtalade Exegetiska och Philantropiska Sällskapet var bildadt, fick han den genialiska idén att alla mystiker, swedenborgare, spiritister, magnetisörer, somnambuler, spåmän, guldmakare, frimurare och konsorter skulle sluta sig tillsammans till ett enda lysande sällskap under namn af *harmonister*.

Forsstrand omtalar i sina intressanta *Spåkvinnor och Trollkarlar,* att denna plan åtminstone i någon mån förverkligades vid Silfverhjelms hemkomst från Paris 1786. Då bildades en »Société harmonique» eller »harmonisk societet», som hade sitt högkvarter 2 tr. upp i Rosenadlerska huset nr. 4 vid Myntgatan. Där fanns en enligt parisiskt mönster konstruerad magnetisk »baquet», en »baquet miraculeux», med hvars konstruktion vi här icke sysselsätta oss, och man magnetiserade i stor skala, dels för att liksom nu genom hypnosen utöfva medicinsk behandling mot vissa nervösa åkommor, dels för att på andra här ofvan anförda sätt draga fördel af umgänget

med de mäktiga andarna.[1] Man såg där grefvinnorna Meyerfelt, f. Sparre, och Klinckowström, f. Fersen, friherrinnan Liewen, grefve Bjelke, baronerna Gedda, Fleming, Wrede och Pfeiff, bergsrådet Dalberg, regeringsrådet Zibet, assessor Riben och många andra förnäma eller högtbetrodda personer. Gustaf III hade utlofvat att i egen hög person göra ett besök, och vi kunna för sällskapets trefnad hoppas, att han för en gång skull höll sitt löfte. — — —

Fredrik Herman v. Walden (1743—1809) var en sjöofficer, hvilkens ganska mycket lästa skrifter vittna nästan lika mycket om välvilja som om en alldeles häpnadsväckande enfaldighet. Han var en ifrig men tyvärr icke fullt rättrogen swedenborgare; han trodde nämligen, oaktadt sin verkligen underbara förmåga att för öfrigt tro nästan hvad som helst, icke på ett evigt helvete.

Han hade blifvit »väckt» dels under »gatloppet» vid Viborg, då han kommenderade som chef på »Galatea», dels under sitt umgänge med kväkarna.

Han skaffade sig en rätt god kännedom om den teologiska litteraturen, polemiserade ganska kraftigt med den ortodoxe biskop Möller på Gotland och vann genom sina skrifter ett icke ringa inflytande på religiösa tänkesätt i en förädlad swedenborgiansk anda.

Finnen August Nordenskjöld (1754—1792) var en lågande och mycket verksam medlem af Nya Kyrkan, och spelar en framstående roll i dess historia.

Han har blifvit hårdt bedömd både af swedenborgare och deras motståndare. Jag väntade, att R. Tafel, för hvilken medlemskapet i den Nya Kyrkan var den största tänkbara förtjänst, skulle vara mild i sitt omdöme om

[1] Om spiritismen ingick i den mediciniska behandlingen är dock, enligt Forsstrand, tvivelaktigt.

August N. Men denne hade varit ett medel att sprida berättelsen om att Sw—g skulle haft en älskarinna i Italien och hade själf säkerligen haft älskarinnor i åtskilliga länder. R. Tafel är därföre minst lika hård mot A. Nordenskjöld som någon annan, omtalar hans okyska lefnad i Manchester och påstår, att han blef ytterligt moraliskt förkommen (utterly depraved). Inför alla hans stora fel få vi emellertid icke förneka, att August Nordenskjöld var — det erkänner äfven R. Tafel — en man med betydlig intellektuell utrustning, med stark viljekraft, med stor självständighet och med i viss mån ideella sträfvanden.

Han inlade mycket stora förtjänster om Sw—gs manuskripter, hvilkas lösa blad han ordnade och lät binda på sin egen bekostnad, sedan han 1780 i London hos dr. Messiter funnit manuskriptet till *Coronis,* ett appendix till *V. Chr. Religio,* och genom dess läsning blifvit en anhängare af Sw—gs läror.

Hans försök att göra guld afsåg att därigenom enligt hans egna, icke särdeles väl genomtänkta planer förbättra vilkoren för hela mänsklighetens tillvaro och hans långvariga verksamhet i förening med Bergklint och kapten Appelqvist på Drottningholm 1788—1790 talar mera om välvilliga afsikter och om en rik fantasi än om hans annars icke underlägsna förstånd. Han utgaf i Köpenhamn ett förslag till den Nya Kyrkans eller det Nya Jerusalems organisation. Då Kellgren med sin satir ihjälslog det Exegetiska och Philantropiska Sällskapet, lämnade 1787 dess ordförande C. G. Wadström Sverige och for till England; då därefter 1790 alla medel att fortsätta guldmakeriet voro slut, följde honom A. Nordenskjöld. I England beslöt sig denne senare för en expedition till Sierra Leone i Afrika för att utforska

landet och för att söka guld. Sjuk och eländig for han öfver hafvet, som han, väl på grund af sin sjösjuka, kallade sitt helvete, och bildade en resekaravan af 30 negrer och hvita, som plundrade honom och lämnade honom alldeles utblottad samt i döende tillstånd.

Carl Bernhard Wadström[1] (död 1799) var den för sin agitation mot slafhandeln kände svensken med detta namn, som 9 år tidigare än Wilberforce, Pitt och Fox i engelska parlamentet gjorde det, väckte frågan härom och 1779 i Norrköping bildade ett sällskap med utrotandet af denna handel för ögonen och för att anlägga en koloni på Afrikas västkust. Wadström leddes kanske till sitt intresse för negrerna af Sw—gs fantasier om dem. Sw—g säger i sin bok *De Coelo et de Inferno* (N. 326 o. 514), att de i himlen äro de mest älskade, i *Contin. de Ultimo Judicio,* att de lefva blott med en hustru, oaktadt lagen tillåter dem ha flera, berömmer dem i detta arbete (N. 75) och i *V. Chr. Religio* (N. 837 etc.) för deras omdöme, och påstår i N. 76 af det förstnämnda och i N. 840 i det sistnämnda af dessa båda arbeten att de i det inre af Afrika åtnjuta särskilda uppenbarelser och att hans, Sw—gs, läror dikteras dem från himlen.

Jag har varit för kort tid och icke tillräckligt långt inne i Afrika för att känna negrerna i deras hemland. Men jag har sett massor af dem i Norra Amerika och där funnit dem vara ointelligenta, oförskämda, tjufaktiga och fullt ut lika lögnaktiga som vissa swedenborgare i sina skrifter. Hvad deras sexuella moral beträffar, så torde den vara att söka någonstädes midt emellan hvita folkslags och kattornas. Däremot tror jag, att negrerna

[1] Se E. W. Dahlgrens bibliogr. sammanställning i Nordisk Tidskrift för bok- och biblioteksväsen 1915 samt E. H. L. Hagens biogr. 1915.

ha mera benägenhet för »uppenbarelser» än hvitt folk vanligen har.

Wadström var ordförande i Exegetiska och Philantropiska Sällskapet, just när Kellgren gjorde det som hetast kring öronen på sällskapets medlemmar, och tyckes ha varit en med rätt stor företagsamhet begåfvad fantast. Han for 1787 till Afrika i sällskap med prof. A. Sparrman och löjtnant K. A. Arrhenius, som kungen skickat med på resan för att företaga vetenskapliga studier och hålla ögonen på Wadström. Denne återvände mycket missbelåten med sitt sällskap 1788 till England, hvarest han för William Pitt, som då var premiärminister, och för Privy Council (statsrådet) fick redogöra för sina erfarenheter, och skref 1794 sitt arbete *Essay on Colonization*. Han for 1795 till Paris och skref där om ekonomiska saker och om sina kära negrer och Afrikas kolonisation. Han torde väl vara den svenske swedenborgare, som genom sitt inflytande i slaffrågan på Englands ledande män uträttat det största lifsarbetet, huru stor fantast han än förefaller ha varit.

Ingeniör Bergklint var enligt Sundelin alkemist, guldmakare, nekromantiker, magiker och varm anhängare af Sw—gs läror. Han torde kanske varit en bror till den tämligen kände pedagogikern, estetikern, skalden och melankolikern prosten Bergklint (1733—1805). Han beskyddades af grefve A. F. Munck och var dennes medhjälpare i guldmakeriet på Drottningholm.

Major G. V. Palmstruck (död 1782), en af Gustaf III:s gunstlingar, försökte sig i den svåra uppgiften att hålla fast denne ombytlige herre under den enda rätta (nykyrkliga) ledningen till frälsning och var dessutom alkemist och guldmakare, sökte »de vises sten» och stod på förtrolig fot med en mängd andar.

Karl Fredrik Nordenskjöld (1756—1820) var en yngre broder till den här ofvan omnämnde, likaledes mycket omtalade August Nordenskjöld och var liksom denne en lågande nitisk medlem af den Nya Kyrkan. Han hade under sin vistelse i England 1783—1786 blifvit starkt påverkad af konsul Springer, hade också rönt inflytande af sin broder August och var väl den, som efter sin återkomst till Sverige — vid sidan af Wadström o. a. — mest bidrog till bildandet af det Exegetiska och Philantropiska Sällskapet. Han tycktes likväl snart ha uppträdt självständigt; medverkade icke till sällskapets tidskrift *Samlingar för Filantroper,* utan utgaf *Medborgaren* och *Allmänna Magasinet.* Han var nämligen rätt entusiastisk för franska revolutionens grundsatser och sålunda ingen särdeles angenäm person för regeringen, som indrog hans båda tidskrifter.

K. F. Nordenskjöld hade redan 1783 dokumenterat sig som en särdeles lämplig medlem af det swedenborgska brödraskapet genom att skrifva och utgifva en bok om *Oneiromantien eller konsten att tyda drömmar.* År 1791 besökte han åter England och öfversatte Paines arbete *Om mänskliga rättigheter.* Anno 1791 finna vi honom i hans fädernesland Finland; men redan 1792 var han åter här och bevistade riksdagen i Gefle. Han råkade ut för Kellgrens fruktansvärda penna, och använde en betydlig del af sina återstående år för att hämnas på denne. Han erhöll nu också befattningar i Tyskland, hugnades med titeln envoyé och fick efter Carl XIII:s tronbestigning en liten pension. Hans *Considérations générales sur le Christianisme* erhöll det erkännandet att konfiskeras. Så var mig veterligen ej förhållandet med hans pamfletter mot Armfelt och Kellgren. Hans uppsats i *Allgemeine litterarische Anzeiger* f. 1798 är väl det gif-

tigaste utfall, som jag läst på tryck, och han frånkänner däri Kellgren alla möjliga förtjänster utom »der Witz». K. var ateist och full af skadliga laster och begär men alldeles blottad på verkligt snille. Han var hjärtlös, girig, lågsint, afundsjuk, illvillig. Han hade en skälms skratt, och Sergel hade på sin medaillon öfver honom gifvit honom ett alldeles för vackert drag kring munnen. Hans död föregående år hade beklagats blott af utsväfvande människor och lättsinniga kvinnor. — Som polemiker tyckes N. ha varit farligare för sig själf än för Kellgren.

Som ett missöde för den unga uppblomstrande Nya Kyrkan kan man betrakta den af grefve Adolf Fredrik Munck (1749—1831) förorsakade skandalen. Munck var ytterst intresserad af all mystik och ägare till landets största bibliotek af kabbalistiska, alkemiska och magiska arbeten samt var mycket förtrogen med och beskyddare af Aug. Nordenskjöld och Bergklint. Munck beskrifves i hertiginnan Hedvig Elisabeth Charlottas af C. C. Bonde utgifven dagbok såsom dum och omåttligt själföfverskattande. Han var likafullt en stor gunstling hos Gustaf III, och påstods bland andra viktiga tjänster också ha »hjälpt» kungen att skaffa landet en kronprins. Jag känner icke huruvida Munck med sin grefvetitel, sin rang som t. f. öfverståthållare och sitt serafimerband bidragit till det Exegetiska och Philantropiska Sällskapets glans och icke ens om han bekände sig vara en anhängare af Sw—gs läror. Han tyckes mera ha vinnlagt sig om ekonomisk än om eskatologisk frälsning. I alla händelser veta vi, att han icke blott för sin konung utan äfven för egen räkning förfalskade pengar och enligt tidens lag och rätt skulle blifvit hängd. Som förhållandena lågo, kom han nu i dess ställe att tillbringa senare delen af sin lefnad i Italien. Men hans nära förbindelse med åtskil-

liga af swedenborgianismens mest lågande zeloter förfelade icke att kasta en viss slagskugga öfver hela »församlingen».

En bland de största och mest aktningsvärda apostlarna för den Nya Kyrkan i Sverige var huspredikanten hos flera godsägare i Södermanland men senast hos baron Liljencrantz på Hesselbyholm prästen John Tybeck (1751—1837).

Han torde haft en vanlig prästerlig, d. v. s. en högst måttlig bildning. Han var en fridsam men i teologiska frågor en nitälskande man. Tybeck fick inför biskop Tingstadius och domkapitlet i Strängnäs stånda till ansvar för sina åsikter och visade icke allra minsta lust att sticka under stol med dem. Dessutom hade han 1782 tillsammans med en präst Ökner utdrifvit djäflar från en hysterisk flicka vid namn Sara Stina Schultz, hvilka djäflar förut segerrikt motstått själfva assessorn i Collegium Medicum och läkaren vid kgl. Serafimerlasarettet N. J. L. Odelius. Prästen Ökner förklarade i Uppenbarelsebokens termer att »det var den store Draken, den gamle Ormen, den der heter Djefvul och Satanas», som regerat flickan, hvilken åsikt Tybeck väl också hyllat.

Detta egendomliga kvacksalfveri, hvars detaljer jag icke känner, framdrogs tillsammans med hans irrlärighet af domkapitlet mot Tybeck, som 1818 afsattes från prästämbetet.

Han drog sig då tillbaka till ett litet vackert landställe på Fogdön i Mälaren, som han erhållit till hem för sin lifstid af baron Liljencrantz, och skref här, oaktadt han flera gånger antastades af domkapitlet, en mängd uppsatser till försvar för den Nya Kyrkans läror. Han förefaller att ha varit en hedersman och var utan minsta tvifvel en af dem, som besitta »le courage de son opinion».

Han uträttade det, att ett stort antal personer i landet i stället för att tro på hvad Luther sagt, trodde på hvad (Dippel och) Sw—g sagt.

Öfverstelöjtnant M. Sturzenbecker (1760—1836) var en af det bemälta sällskapets märkvärdigaste medlemmar. Hans 1817 tryckta skrift *Tröst för den Brottslige* utvisar en icke ringa grad af självständigt tänkande. Den blef först konfiskerad och förläggaren Delén anklagad, men boken frigifven och Delén frikänd.

Sturzenbecker var swedenborgare, men hade i ett hänseende en annan uppfattning om det onda än Sw—g. Denne anmärker uttryckligen, att Gud *tillstäder* det onda, hvilket är svårt att förneka, då det, som vi kalla ondt, ju faktiskt finnes till och då vi tänka oss Gud som allsmäktig. Sturzenbecker gick emellertid ett steg längre, och står i denna fråga ungefär på samma ståndpunkt som ett par af det Gamla Testamentets författare, som vissa asiatiska panteister göra och som den genialiske skomakaren i Görlitz (Jacob Böhme) gjorde. Han anser, att äfven det onda måste frambringas och bestämmas enligt Guds vilja, förlägger det sålunda i viss mån inom gudomsväsendet själft, men anser det icke finnas till som något positivt.

Kahl omtalar från sekelskiftet denna tid en intressant swedenborgare, stålarbetaren i Eskilstuna, direktör Christian Johansson, som han kallar ett andeligt (religiöst) snille. Kahl har en utpräglad böjelse att i fråga om swedenborgares förträfflighet använda superlativa begrepp. Johansson, som tydligen var mera direktör än arbetare, skref åtskilligt dels på svenska, dels på latin i nykyrklig riktning och manade till en vänlig och mindre aggressiv sinnesstämning inom den Nya Kyrkan mot »det gamla Kristna Zion» och förklarade, att modern

hade intet att frukta men mycket att vänta och hoppas af en dotter, som bygger sina läror på samma osvikliga trosgrund som hon, och som endast vill sprida ljus öfver hennes dogmer men icke inkräkta på hennes ecklesiastika område o. s. v. Jag tror, att Johansson alldeles bedrog sig på den unga dotterns natur, som nog blifvit ytterligt aggressiv, om hon bara fått tillräckliga krafter, och anser, att han också hade sina illusioner om det gamla kristna Zion. Men han tyckes ha varit en ädel och välvillig man och bidrager att kasta ett icke obehöfligt försonande skimmer öfver den nykyrkliga sekten.

*   *

*

Det är, som vi sett, icke tvifvel därom, att under slutet af 1700- och början af 1800-talen, liksom säkerligen ännu i dag är förhållandet, åtskilliga medlemmar af det svenska prästerskapet och af lärarna vid våra båda högskolor i Uppsala och Lund hyllade flera af de lärosatser, genom hvilka den Nya Kyrkan skiljer sig från den lutheranska ortodoxien.

Men jag erinrar därom, att man icke är »swedenborgare» eller en rättrogen medlem af den Nya Kyrkan, därför att man i en eller annan lärosats har samma åsikt som Sw—g. Man kan exempelvis, icke rättmätigt räkna en person som swedenborgare till sina tänkesätt, därför att han förnekar närvaron af tre personer i ett gudomsväsen, eller opponerar sig mot dem, som med Paulus och Luther hylla läran om frälsning enbart genom tron. Utan swedenborgare är blott den, som antager Sw—gs mission att företräda Jesu andra ankomst till Jorden, och som anser att hans parafreniska hallucinationer voro gudomliga uppenbarelser.

Om man på detta sätt begränsar begreppet swedenborgare, så får man säkerligen göra starka inskränkningar i den långa lista af mer eller mindre framstående svenska män, som af sannskyldiga swedenborgare blifvit uppförd öfver anhängarna till den Nya Kyrkan. Dessa till största delen fanatiska herrar äro hvarken synnerligen sanningskära i sina uppgifter eller synnerligen logiska i sina slutsatser. Skulle man antaga för godt allt hvad exempelvis prosten A. Kahl påstått i sina 1849—1864 utgifna berättelser om *Den Nya Kyrkan och dess inflytande på teologiens studium i Sverige,* skulle man fastna i många falska föreställningar. Mannen i fråga var en kritiklös och med svagt omdöme utrustad swedenborgiansk troskämpe, men icke mera kritiklös och svag i omdömesförmågan än ett mycket stort procentantal af andra anhängare af Sw—gs läror.

Jag skall här i största korthet granska en del af dessa föregifna swedenborgare och se till, på hvilka grunder man uppfört dem på det »Nya Zions» listor.

Ärkebiskop Menander (1712—1766) var personligen bekant och brefväxlade med Sw—g, samt ansågs både under sin finska och sin svenska tid ha haft nykyrkliga sympatier. Men hur långt dessa på enskilda områden sträcka sig känna vi icke, och ha inga utsikter att numera lära känna det.

Ärkebiskop J. A. Lindblom (1746—1819) har man också omtalat såsom swedenborgare mest på den mycket otillräckliga grund, att vi i hans katekes läsa att Gud uppenbarat sig på tre olika sätt. Jag antager för min del, att denna den »teologiska neologiens» främste man i Sverige hade en del rationalistiska åsikter gemensamma med Sw—g, men att han icke tillhörde dennes lära.

Thorild var väl en rättrogen swedenborgare under sin

gymnasietid, då han i Göteborg var lektor Beyers lärjunge och i dennes strider tog parti för honom.

Ännu då han (1790) skref den lilla numera ganska sällsynta i London utgifna skriften *True Heavenly Religion Restored* torde han i de flesta punkter varit enig med Sw—g. De sista sidorna (126—138) innehålla ett appendix, i hvilket Thorild i sin tröttande, ständigt hyperpathetiska stil framhäfver *the principal beauties of Swedenborgianism.* T. torde emellertid knappast oaktadt sin förnämligast genom en ytterlig självkänsla tydligt psykopathiska natur, ha varit tillräckligt mystiker för att i längden trifvas inom swedenborgianismen. Under senare delen af sin lefnad måste han väl närmast betecknas som en spinozistisk panteist.

Om schellingeanen Atterboms beundran för Sw—g har jag redan sid. 333 talat.

Då Kahl om Esaias Tegnér förklarade, att han var »vi vilja icke just säga en lärjunge af Nya Jerusalem men en förklarad vän af många dess dogmatiska åsikter och en son af en ny religions tid» äro uttrycken mycket vilseledande angående Tegnérs ställning till det »Nya Jerusalem». Den skald, som i början af 1800-talet skref: »Ack hvad gör det hvad vi kalla denne Far, som dock är vår», som ansåg att »himlen unnar rum för alla i sin famn», som var en stor beundrare af swedenborgarnas dödsfiende Kellgren och en afgjord motståndare till Sw—gs vänner, fosforisterna, kan visserligen kallas en

[1] Den lycklige spekulatören och kände konstsamlaren (sub. auspiciis Wulffi) Klas Fåhreus har äfven velat skära lagrar som skriftställare och synes mig ha producerat de originellaste poemer, som finnas i litteraturen. Han har äfven skrifvit en biografi öfver Thorild, hvars framställningar i allmänhet torde vara riktiga med undantag af den på sid. 2 förekommande: att Thorilds moder redan afled då hon var en månad gammal. »En månad gammal dog hans mor från honom» (l. c. sid. 2).

son af en ny religiös tid, men måste anses ha stått långt borta ifrån den Nya Kyrkan.

Kahl har i fjärde häftet (sid. 58 o. följ.) af sitt omtalade arbete försökt att lämna bevis för att E. G. Geijer (1783—1847) var swedenborgiansk tänkare.

C. A. Tulk och andra angåfvo i England att Geijer af fullt hjärta omfattat den Nya Kyrkans lära, Geijer sattes till och med af somliga i sitt förhållande till denna lära vid sidan af Tybeck.

Som bekant blef Geijer för den filosofiska afhandling, som han benämnde »*Thorild*», d. 15 jan. 1821 stämd af stadsfiskalen i Uppsala på grund af sin framställning om treenigheten och försoningen, och hade särskildt om treenigheten samma åsikter som Dippel, Sw—g och mång tusende andra. Geijer umgicks i Uppsala mycket med Knösarna och andra swedenborgare.

Emellertid erkänner Kahl själf, att de af Geijer försvarade åsikterna icke voro ensamt Sw—gs och Geijers, utan att de icke sällan återfunnos i upplysta teologers vetenskapliga skrifter, i populära religiösa afhandlingar och i predikningar, och att de säkerligen och på solklara grunder alldeles utanom Sw—g hade inträngt i tidens religiösa medvetande. Dessa åsikter hade ju på grund af Dippels inflytande ända sedan slutet på 1720-talet spridt sig inom vidsträckta kretsar i Sverige. E. G. Geijers ättlingar inom den grefliga släkten Hamilton, som jag härom förfrågat, hyste icke den mening, att Geijer hyllat Sw—gs dogmatiska läror.

Och jag kan för min del icke tänka mig möjligheten att Geijer i sitt filosofiska tänkande trampat i Sw—gs fotspår, oaktadt jag väl känner, hvilket inflytande Sw—g hade på flera af Geijers umgängesvänner i Uppsala.

För en så beläst, kritisk och skarpsinnig människa

som Geijer låg det icke nära till hands att göra Sw—gs här och hvar strödda, delvis bizarra, städse lånade filosofiska tankar till sina egna.

Låtom oss blott jämföra bådas tal om panteismen och enhvar skall inse, att, om Erik Gustaf Geijers största lifsarbete icke låg inom filosofien, om äfven han icke spelar någon framstående roll i filosofiens historia, stod han likväl som filosof alldeles enormt högt öfver Sw—g.

Sedan Sw—g omsider låtit världen skapas ur Guds egen substans och omtalat Guds inflöde i densamma, gör han rätt betydliga bocksprång i sitt filosofiska tänkande för att afsöndra hela naturen från gudomsväsendet och har föga mer att säga till och om panteisterna, än att de äro vansinniga, och att de liksom andra, hvilka gjort falskheter till sanningar, skola komma till helvetet.

Jämför härmed Geijers lugna och ganska värdefulla framställning om panteismen, från hvilken han liksom det enorma flertalet af hans svenska samtida tog bestämdt afstånd! Han inser, att tron genom tidens utveckling kan komma till korta mot tviflet, och att man då icke skulle ha någon annan väg än forskningen för att »förklara förnuftets öfverensstämmelse med sig själf». Det skulle icke för den kristna teismen då finnas någon annan utväg än att åter förskansa sig bakom uppenbarelse och tro. Han erkänner, att äfven i materialismen finnes religion, finnes idealism och att perfektibilitetsläran egentligen är dessas tillhörighet. Han förstår, att om man alldeles bortser från alla annan uppenbarelse än den, som finnes i naturen, så blir Gud en i allt vakande naturprincip, som i sitt vara omfattar *hela* naturen, och att panteismen på dessa tänkandets vägar för den konsekvente blir en ren naturnödvändighet. Detta tillfredsställer honom icke. Han vill icke släppa den kristna

uppenbarelsen och har i likhet med miljoner andra intelligenta män på sin tid det illusoriska hoppet att, under det han erkänner naturen såsom tankens förutsättning, kunna förklara den genom kristendomen.

Jag finner i allt detta ett kraftigare filosofiskt tänkande än det Sw—g själf någonsin producerat.

Det mest upplysande om Geijers tankar om Sw—g i Geijers skrifter innehålles i följande rader. (Se del 5 a, sid. 244 af Norstedts upplaga för 1876.)

»Den heliga Birgitta är det katolska Sveriges sierska, liksom Swedenborg i en senare tid kan kallas det protestantiska Sveriges siare. Bägge, utmärkta af en dygdig vandel och ett ej vanligt förstånd, åberopa uppenbarelser och syner, märkliga för den mänskliga själens historia och, *om hvilka vi endast vilja yttra att de jämförda visa huruledes det öfversinnliga antagit dräkt, skepnad och lynne af olika tider, och höres hos dessa sällsamma människor såsom ett genljud ur deras eget bröst med bibehållna inskränkningar och fördomar»*. Ingen, som läst de här af mig kursiverade raderna och känner den swedenborgska sekten, skall antaga att en enda af dess medlemmar skulle erkänna en vanlig dödlig med dylika åsikter såsom en rättrogen medlem af den Nya Kyrkan, och jag betraktar dessa rader som ett fullt säkert bevis på att Geijer åtminstone icke var swedenborgare, äfven om han till en viss grad beundrade Sw—g.

Slutligen bevisas Geijers ganska måttliga uppskattning af Sw—g däraf att då Geijer i sin *Teckning af frihetstiden* uppräknar 28 personer såsom de mest framstående svenskar under denna tid har han bland dem icke upptagit Sw—g.

Kahl förklarar, att ärkebiskop Wallin »sett vår församlings viktigaste troslära från Nya Kyrkans stånd-

punkt». Han stöder sig härvid på en berättelse, att Wallin förhört en för nysalemitiska tänkesätt anklagad präst och med tillfredsställelse och gillande åhört dennes framställningar. Den som läst Wallins egna predikningar, exempelvis hans predikan »*Om vår egen kristendom pröfvad af oss själfva och känd på dess frukter*» får intryck af att denna historia allt för väl kan vara sann. Ärkebiskop Wallin var ingen man, som fästade vikt vid dogmatiska subtiliteter. Men det finnes icke det ringaste skäl för att antaga, att han hyst den Nya Kyrkans åsikter.

Pastor C. J. N. Manby, hvars fantasi är ytterligt frigjord från verklighetens fjättrar, har i ett litet arbete »*Om Swedenborg och den Nya Kyrkan* citerat verser, som han angifvit vara skrifna af Wallin om Swedenborg, och Alfred Stroh har i ett litet arbete »*Om Swedenborg*» upprepat detta citat.[1]

Jag begrep vid genomläsningen af dessa verser både att de voro skrifna af Wallin, hvilken jag för ett halft sekel sedan rätt väl kände till, och att de icke kunde vara skrifna om Sw—g. En lätt verkställd undersökning ådagalade också att de äro skrifna om biskop Lehnberg.

Bland mera bekanta svenskar från slutet af 1700- och första delen af 1800-talet torde nyromantikern (»fosforisten») och schellingeanen P. Daniel Atterbom (1790—

---

[1] Verserna lyda:

»Du talte och försvann, men är ej från oss skild
Du lefver, ljusets tolk, Du andas i den lära
Som från ditt hjerta flöt så ursprungsren och mild
Hon kom från ljusets Far till menskans tröst och ära
Hon förer oss till ljusets hem
Den väg Du framgick och beredde.
Lik stjernan som till Betlehem
Så vänlig och så klar de Vises vandring edde.

1855) (se här sid. 333) ha varit Sw—gs varmaste och mest okritiske beundrare. Det är väl genom sin anstrykning af panteism som Sw—g gjorde denna eröfring.

Härmed slutar jag min framställning om den Nya Kyrkans öde i Sverige. De öfverallt inom denna kyrka förekommande strider af alla slag — om gudomsväsendets natur, om himmel och helvete, om sexuell dygd och odygd etc. — de utbrytningar och inbrytningar, som här ägt rum, intressera blott få af mina läsare.

* *
*

Swedenborgianismens främste och förste apostel i England blef John Clowes (1743—1831). Denne var en akademiskt bildad man af god familj och beklädde under sextiotvå års tid ämbetet såsom »rector of St. John» i sin födelsestad Manchester. Clowes hade fått *Vera Christiana Religio* i sina händer, hade däri lagt märke till uttrycket *divinum humanum* och såg vid uppvaknandet nästa morgon dessa båda ord framför sig omstrålade af ett sken (fotism). Han läste nu arbetet i dess helhet och fann med en öfvertygelse, som han aldrig förr erfarit, att det innehöll sanningen. Han började öfversätta Sw—gs arbeten, och stiftade ett i detta företag intresseradt sällskap i Manchester, höll möten i sitt hem och bildade små församlingar i städerna och byarna kring Manchester och mångenstädes öfver hela England. Han hörde till de swedenborgare, som ansågo, att de icke borde bilda en särskild kyrka. Han blef inkallad till förhör framför biskopen dr. Beilby Porteous, som lugnt hörde hans försvar för sina nykyrkliga åsikter och rådde honom att taga sig tillvara för motståndare, som ville honom illa. Clowes

beskrifves som »holy, visionary and apostolic», och var utan tvifvel en moraliskt sällsynt högtstående man.

Robert Hindmarsh (1759—1835) blef den Nya Kyrkans förste historieskrifvare och en af dem, som mest bidrogo till öfversättningarna af Sw—gs arbeten. Han var en lågande sekterist af den allmänna osympatiska typen, som utan afbrott har det ena ögat riktadt på denna världens och det andra på den nästa världens fördelar. Han var till yrket boktryckare, men lämnade med det nya seklets ingång detta yrke och blef (en föga lycklig) börsspekulant. Han bildade 1783 i Clerkenwell i London ett litet sällskap af personer, som liksom han ansett sig finna gudomliga sanningar i Sw—gs arbeten. Det är till stor del hans förtjänst, att åtskilliga af Sw—gs religiösa arbeten blefvo mellan åren 1784 och 1790 öfversatta till engelskan. Han utgaf sistnämnda år en månadsskrift *New Magazine of Knowledge concerning Heaven and Hell,* som sedermera benämndes *New Jerusalem Journal,* men snart upphörde af brist på prenumeranter. Han bemötte, enligt swedenborgarnas åsikt med framgång, dr. Priestleys anfall på den Nya Kyrkan och dennes försvar för unitarismen.

Den *»Theosophiska Societet»,* som bildat sig för att sprida Sw—gs läror, tilltog långsamt i storlek. Man räknade till dess medlemmar bl. a. apotekaren Peter Provo, rentieren John Augustus Tulk, den berömde skulptören John Flaxman, den franskfödde, i England bosatte kirurgen Chastanier, Wadströms vän och medarbetaren i *»The New Jerusalem Magazine»* Henry Servanté, en generallöjtnant Rainsford samt svenskarna C. B. Wadström och A. Nordenskjöld. Sällskapet bestod till största delen af personer ur medelklassen: jurister, konstnärer, bokhandlare, köpmän, handtverkare o. dyl. Hind-

marsh omvände sin gamle far James Hindmarsh från methodismen till den Nya Kyrkan; denne och en viss Samuel Smith blefvo denna kyrkas första präster.

Redan 1789 uppstod en schism med anledning af en olika uppfattning om Sw—gs sexuella moralkodex. Därvid uteslötos på grund af sina alltför fria åsikter Robert Hindmarsh, Servanté, Wadström, Nordenskjöld och ett par andra ur föreningen.

Robert Hindmarsh öfvertalade nu ägaren till kapellet att uthyra detta till sig, och den gamla föreningen blef nödsakad att söka sig en ny lokal.

En viss Cowherd, som for fram på sin bana med två käpphästar, vegetarianismen och nykterismen, förorsakade en icke så liten utbrytning ur Hindmarsh's flock. Cowherd dog 1816, i följd, påstod Hindmarsh, af brist på kött och öl. Hindmarsh hade mot Cowherd bildat en församling, som uttryckligen tillät kött- och spritförtäring och på dess kapell låtit anbringa en inskrift: »Nunc licet» »Nu är det tillåtet» — att finna sanning, underförstod Hindmarsh. Men folkhumorn förklarade inskriften sålunda, att den betydde: nu är det tillåtet att äta kött och dricka öl, och kallade kapellet »biffsteks-kapellet».

Hindmarsh lefde och verkade till 76 års ålder och erhöll af White det eftermälet att ha varit en cockney (londonbo i dålig mening) till fingerspetsarna i beskaffenheten af sin intelligens (d. v. s. i dumhet) i okunnighet och i oförskämdhet. För min del anser jag detta innebära en orättvisa mot londonborna. De nämnda egenskaperna äro långt allmännare i Nya Kyrkan än i London.

Den nya sekten gjorde en värdefull eröfring i en baptistpredikant Joseph Proud. Denne var vältalig och drog folk, då han började predika den »nysalemitiska» läran i Birmingham.

Hindmarsh samlade nu pengar till en kyrka i Cross Street, Hatton Garden, i London och engagerade Proud, som började predika om sommaren 1797 utstyrd i en purpurfärgad väst, en gyllene gördel och en hvit kofta. Själafänget blef rikligt och Proud lät ofta sin vackra stämma ljuda för omkring 1,000 andäktiga åhörare. Proud råkade tyvärr snart i strid med ägarna till kyrkan om hyran och om liturgien, flyttade till ett kapell i York Street, St. James Square, och tog med sig dit nästan hela sin församling. Men 1813 höjdes hyran för detta kapell och Proud, som då skildes från Hindmarsh, hyrde en lokal nära Leicester Square. Men han var gammal, hans stämma var »sprucken», och han öfverlefde många år sin popularitet och dog 1826.

Bland Prouds församlingsmedlemmar fanns en ung gravör vid namn Samuel Noble, som blef ett skinande ljus i den Nya Kyrkan och predikade väldeliga ända till sin död vid nära 75 års ålder 1853. Han var för att vara swedenborgare en ovanligt intelligent man och skulle kanske med framgång kunnat uppträda äfven i högre stående församlingar.

Charles Augustus Tulk (1786—1849), son till den ofvannämnde John Augustus Tulk, blef aldrig medlem af någon nykyrklig församling, men var en ifrig och verksam swedenborgare. Han förefaller att ha varit en hederlig man, hvilket är af vikt för oss särskildt af den grund, att därpå beror till ingen ringa del vår säkerhet för att den skalle, som nu ligger i Sw—gs sarkofag i Uppsala domkyrka, verkligen en gång i lefvande lifvet suttit på Sw—gs hals.

Den Nya kyrkan utvecklade sig i Storbritannien nästan uteslutande i England. I Skottland fann den en långt sämre jordmån; i Wales och Irland, snart sagdt, ingen

jordmån alls. Den eröfrade åtskilligt från methodisterna och icke så alldeles litet från baptisterna och från kväkarna. Omkring hälften af alla engelska swedenborgska församlingar och bekännare funnos på 1800-talet i Lancashire och i Yorkshire med Manchester som centrum.

I början höllos »conferences», hvarest frågor af olika slag diskuterades och afgjordes. Man erhöll en liturgi, en psalmbok och ett prästerskap med en rangordning af tre olika grader samt småningom alltmera fullständiga öfversättningar af Sw—gs arbeten.

* *
*

På den europeiska kontinenten gjorde den rena swedenborgianismen blott obetydliga framsteg. Den torde härvidlag ha haft en icke ringa hjälp af den långt mera framgångsrika spiritismen, hvars i föregående kapitel omnämnda banérförare, de tyska preumatologerna med Jung-Stilling i spetsen, Allan Kardec i Frankrike, Aksakow i Ryssland, alla studerat Sw—gs skrifter och voro stora beundrare af dess författare. Sw—gs mera konkret utförda, med kristna vyer mera förenliga dogmatiska byggnad har säkerligen gjort sina eröfringar bland spiritismens skaror, ehuru jag är böjd att antaga att spiritismens eröfringar från swedenborgarna varit ännu större.

Antalet fullt rättrogna tyska swedenborgare har aldrig varit synnerligen stort. Prelaten Oetinger (1702—1782) bidrog genom sina skrifter och sina konflikter med tyska religiösa myndigheter att sprida Sw—gs namn och åsikter i Tyskland (se Beyers bref till Oetinger i Tafels *Documents,* sid. 1041), men torde icke kunna inräknas bland typiska swedenborgare.

Den ryktbare schweizisk-tyske mystikern och asketen Johan Kaspar Lavater (1751—1801) och elsassaren Johan Friedrich Oberlin i Steinthal (1740—1826) voro stora beundrare af Sw—g, men tillhörde heller icke den Nya Kyrkan.

En lågande och renhårig medlem af denna kyrka var däremot würtembergaren Immanuel Tafel (1796—1863), som bl. a. skref en *Sammlung von Urkunden betreffend d. Lehre und d. Character v. Em. Swedenborg*. Liksom sin amerikanske brorson var Im. Tafel mera utmärkt genom entusiasm och arbetsamhet än genom skarpsinne.

En och annan nykyrklig apostel i öfrigt har också vunnit ett namn i den tyska Nya Kyrkans annaler, men icke förmått ingjuta någon lifskraft i denna kyrka.

Bland dessa är måhända Gustaf Albert Werner (1809—1889) den mest anmärkningsvärde.

I Frankrike torde Sw—g vara mera känd genom den i föregående kapitel omnämnde spiritisten Rivail (Allan Kardec) än genom swedenborgaren I. F. E. Le Bays des Gays (1794—1864) öfversättningar.

Den förnämste franske swedenborgaren torde ha varit François Certain, långt mera känd under namnet Canrobert, marskalk af Frankrike.

I Ryssland har Aksakows spiritism i någon mån mjukat upp marken för den Nya Kyrkans utsäde och där finnes ett ringa antal swedenborgare.

* *
*

I Förenta Staterna utvecklade sig den Nya Kyrkan delvis i kontinuitet med John Davis och spiritismen, delvis i jämnbredd med den engelska swedenborgianismen

senare än i Europa, men räknar numera flera bekännare än i något europeiskt land och sannolikt mer, skulle jag vilja säga, än i alla andra länder tillsammantagna. Dessutom ha Sw—gs läror där liksom annorstädes gifvit upphof till de i Förenta Staterna ett par hundra tusen själar starka spiritualistiska församlingarna. (Se om John Davis.)

De inre tvistigheterna i den Nya Kyrkan ha i Förenta Staterna varit minst lika många och häftiga som i Europa, och det Nya Jerusalem har nu blifvit uppdeladt i två större församlingar, af hvilka den första, *General Convention* räknar ungefär 10 gånger så många medlemmar som den andra, *General Church,* och båda räknade 1912 tillsammans 9,390 medlemmar. De konfessionella skillnaderna i fråga om helvetesläran, den sexuella moralen o. dyl. bry vi oss här icke om. Jag förmodar att ett icke ringa antal swedenborgare stå utanför båda dessa församlingar. Där finnes en tidning »*New Church Independent*» och andra tidskrifter i samma anda.

Den främste bland de rena swedenborgarna bland infödda yankees var väl George Bush (1796—1859). Han tillhörde först presbyterianismen och var en känd religiös skriftställare, men utgaf i midten af 1840-talet sina »*Reasons for Embracing the Doctrins and Disclosures of Emanuel Swedenborg.* Han måste haft en naturlig läggning för swedenborgianismen, ty han kvarstod i den äfven sedan man öfversatt en del af *Diarium Spirituale,* hvilken dagbok förefaller mig vara ett ganska kraftigt motgift.

Immanuel Tafels brorson, Rudolf I. Tafel A. M. Ph. D. lefde i Förenta Staterna och skickades såsom professor vid Washington-universitetet i S:t Louis M. till Sverige för att skaffa sitt universitet photolitografier af Sw—gs

otryckta manuskripter. På grund af mitt visserligen icke särdeles utpräglade minne om honom från 1870-talet och på grund af hans uppfattning om Sw—g har jag den föreställningen, att han liksom farbrodern var en »torr liten själ utan vidare flykt» (White). Men han var en hedervärdt arbetsam man och har i sin öfver 2,100 sidor starka »*Documents*» framlagt värdefulla upplysningar om Sw—g och dessutom 1877 skänkt oss en engelsk öfversättning på öfver 1,400 sidor af Sw—gs »*De Cerebro*». Som en för en swedenborgare sällsynt egenskap vill jag erkänna hans tydliga om än alldeles fåfänga sträfvan till sanningen.

* *
*

Jag har uppgifvit hoppet om att kunna framlägga en tillförlitlig statistik öfver den Nya Kyrkans vinster och förluster i våra dagar. Att döma av vissa uppgifter, som likväl förefalla mig osäkra, skulle Swedenborgskulten och den Nya Kyrkan oaktadt ett par uppflammanden under de sista årtiondena befinna sig ett godt stycke in i sin tillbakagång.

Däremot är det lätt att skaffa sig en någorlunda riktig föreställning om antalet bekännare i denna kyrka i början af 1900-talet.

I Förenta Staterna, hvarest swedenborgarna sannolikt äro lika talrika och kanske något talrikare än i hela den öfriga världen, räkna, som ofvan nämndes, de två *Churches of New Jerusalem* enligt *The Worlds Almanac and Ensyclopedia* för 1913 inalles 9,390 inregistrerade medlemmar, af hvilka 8,500 tillhörde the *General Convention* och 890 till the *General Church.*

Till jämförelse må tjäna, att baptisterna samtidigt i Förenta Staterna räknade öfver 5,600,000 inregistrerade medlemmar och att en så obetydlig sekt som adventisterna i detta sekternas förlofvade land då omfattade öfver 95,000 medlemmar.

I Whitakers Almanach för år 1918 såg jag att den Nya Kyrkans i Storbritannien inregistrerade medlemmar utgjorde 6,700 fördelade på 75 »societies».

De jämförelsevis mycket obetydliga församlingarna i alla öfriga länder i de fem världsdelarna kunna icke uppgå till mer än ett par tusen medlemmar.

Jag känner icke det exakta antalet medlemmar i Sverige — vederbörande tyckas vara mycket obenägna att meddela uppgifter härom. Men jag skulle kunna våga mig på det påståendet att sammanlagda antalet registrerade medlemmar i den svenska Nya Kyrkan icke uppgår till afsevärdt öfver 200, om det ens fullt når detta antal.

Världens samtliga bekännare af Swedenborgs läror stiga i detta nu säkerligen icke till ett antal af 20,000. Antalet af sådana personer, som i åtskilliga punkter ha samma åsikter som Sw—g är naturligtvis flerdubbelt större.

Men om sekten till sin kvantitet är obetydlig, så är den till sin kvalitet ännu långt obetydligare. Den äger sina flesta anhängare bland kvinnorna i den lägre medelklassen och antalet af de swedenborgare, som äro i besittning af en högre utbildning eller högre intelligens är mycket litet.[1]

Den af den Nya Kyrkans medlemmar producerade litteraturen företer ett och annat värdefullt arbete, men

---

[1] På listorna öfver deltagarna i den internationella swedenborgska kongressen i London 1910 förekomma åtskilliga namn på framstående vetenskapsmän, som icke äro swedenborgare.

bär till allra största delen vittne om författarnes ytterliga oförmåga att behandla sitt ämne.

Äfven de i bildning och intelligens bäst utrustade af Sw—gs anhängare äro, mildt taladt, oförsiktigt öfverdrifna i sin apotheos öfver den nordiske profeten och förstärka därigenom intrycket af den inom sekten genomgående svaga omdömesförmågan.

Jag gör följande lilla sammanfattning af särskildt väl bildade, framstående och aktade swedenborgares uttalanden om Swedenborg.

»Sw—g befinnes vara en af alla tiders största tänkare, hvilkens mångsidighet och omfattande forskningsförmåga utmärka honom som ett snille af första ordningen i samma klass som Aristoteles, Lionardo da Vinci och Descartes» (Stroh). »Han är den Voltairiska skolans, naturalismens och materialismens oöfvervinnerligaste motståndare och kristendomens lärdaste, vetenskapligaste och djuptänkaste försvarare. Man betraktar hans skrifter såsom vändpunkter för den europeiska bildningen, hvilka gifvit en spirituell och ideell riktning åt tanken och forskningen, och från hvilka nyare tiders åsikter i religion, vetenskap och konst till betydlig del utgått» (Kahl). »Han var icke allenast fullkomligt oförvitlig under hela sin lifstid och den högst begåfvade och störste dödlige, som någonsin lefvat, utan äfven delaktig af en vida fullkomligare ingifvelse af Guds ande, än någon annan profet, därigenom att både hans förnuft och fria vilja ha varit höjda till en öfvernaturlig klarhet och styrka» (R. I. Tafel).

Den, som någorlunda uppmärksamt genomläst detta arbete, är fullt istånd att bilda sig en adekvat föreställning om dessa omdömens beskaffenhet.

SLUTORD.

Min Swedenborgbiografi ligger färdigtryckt framför mig och den vanliga hårslitande författareförtviflan öfver det egna arbetets brister mildras för en gångs skull starkt genom min förtjusning öfver att ha gjort slut på min ansträngande uppgift, sedan jag mer än en gång befarat att den skulle göra slut på mig.

Jag har icke varit istånd att hålla mitt löfte att denna andra del skulle bli kortare än den första. Det blef alltmera klart för mig att jag icke skulle kunna lämna mina läsare någon adekvat föreställning om den största betydelsen af Swedenborgs lifsarbete, om hans egenskap af »den moderna spiritismens fader» utan att lämna en kort öfversikt öfver spiritismens historia före och efter honom. Denna öfversikt har, ensamt den, lagt beslag på 100 sidor och andra delar af arbetet ha också svällt ut öfver förväntan.

Nu skulle för mig återstå att skrifva »Rättelser och Tillägg». Men jag finner till min förödmjukelse att, just då blott ett par årtag återstå för att föra det i land, som jag obetänksamt nog för sex år sedan tog i båten, falla årorna ur mina uttröttade händer.

Här behöfvas blott få rättelser. I första delen förekomma visserligen en del tryckfel, men mina nästan genomgående bildade läsare äro själva istånd att rätta dem. De veta att »Eryanides», skall vara »Erynnides»,

att den store anatomen i fråga skref sitt namn Malpighi, att då en ungdomlig sättarenisse låter det, af hvilket hans sinne är fullt, finna uttryck på papperet, så sätter han »kärlekstammar» istället för »kärlstammar» o. s. v. Värre är att fysikern lord Rayleigh har fått den gamle hjältens och martyren från 1618 Sir Walter Raleighs tillnamn, men om liknande andra misstag skulle förekomma, så äro de icke i sista hand mitt fel.

Andra delen är jämförelsevis fri från tryckfel, sedan min korrekturläsare öfvertygat sig om olämpligheten att vid sitt arbete blott läsa första delen af hvarje flerstafvigt ord.

Men för tre år sedan vederfors mig den äran och det nöjet att mottaga ett långt bref från prof. Esaias Tegnér i Lund, som i öfver 60 års tid starkt bidragit att i mitt sinne kvarhålla min förmåga att kunna beundra och älska människor.

Han börjar sin uppmuntrande och alldeles för ädelmodiga epistel med ett också alltför ädelmodigt: »Du sjuttioårige yngling»! och gör därefter bland det öfriga några värdefulla anmärkningar.

Verserna sid. 81 skola afdelas och lyda sålunda:

Sunt Gothia nuper spatiosa membra gigantis,
Aperta (blottade), ast cerebro, ast ingenioque carent,
Fertilis hæc tellus alium nunc mittit alumnum,
Viribus ingenii hic, corporis ille valet.

Meningen sid. 151 om »jernet som wändes till koppar» är ett uttryck för Sw—gs önskan att motsäga denna af någon annan uttalade åsikt.

Sid. 126 står »intet oftare får den nåden». Skall vara: litet oftare etc.

Slutligen ett par ord för egen räkning.

Jag har icke på grund af Sw—gs uttryck (sid. 386 o. 387) om »curare pelliculam», »commessationes», »opus carnis och intet spiritus» dragit bestämda slutsatser om några Sw—gs sexuella förseelser. Jag har betecknat min egen förmodan med uttrycket »a regular blow-out», hvilket icke behöfver innefatta något sexuellt. »Curare pelliculam» och »commissationes» afse att »smörja kråset» och ett opus carnis kan lika väl afse detsamma som något annat.

Men jag anser för min del det icke vara *tänkbart,* att en person, som sent i sin lefnad omtalar att fruntimmer varit hans hufvudpassion och som tydligen visar sig mycket orolig öfver att denna passion håller på att försvagas, som skrifvit sådana skildringar som i *»Drömmarnes Bok»* och i och utanför densamma visar sig vara ständigt upptagen af de mest ingående sexuella fantasier, som, i det han intimt förbinder urogenitalapparatens olika funktioner med hvarandra, omtalar att den hos honom själf är sätet för en stark upphetsning, att en sådan person skulle varit ett sexuellt dygdemönster. Ett sådant antagande skulle icke falla mig in, äfven om jag icke visste att personen ifråga var en paranoiker, och icke kände den hos dylika patienter tämligen genomgående erotiska läggningen. Å andra sidan har jag hvarken lust eller rätt att hårdt döma Swedenborg för hithörande förvillelser, hvilka han dessutom synes ha djupt ångrat.

Men en sådan förmåga att tyda allt till det bästa, som Esaias Tegnér städse visat, äger icke jag. Jag står i detta som i så många andra hänseenden djupt under honom och är tacksam och glad öfver att han i annat erkänner min vilja och förmåga att träffa sanningen om Swedenborg.

PERSONALFORTECKNING.

[1] I denna förteckning äro icke medlemmarna af Exegetiska och filantropiska sällskapet upptagna (se sid. 872). En del andra, obetydliga eller för mitt ämne föga viktiga personer äro äfven uteslutna.

C.

D.

E.

F.

G.

H.

I.

J.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

U.

V. och W.

X.

Z.

Ö.

Af samme författare äro följande icke-medicinska arbeten tillgängliga i bokhandeln:

Den stora ofreden
tryckt 1892 .... Pris Kr. 0: 75

Ströftåg och irrfärder hos min vän Yankee Doodle
Första delen tryckt 1902 .... » » 3: —
Andra delen » 1903 .... » » 3: 50

Svenska Kannstöperier
tryckt 1908 .... » » 3: 75

Om olika inflytanden på politisk partibildning
tryckt 1909 .... » » 0: 75

Gymnastikdirektörerna, Mekanotherapien och Allmänheten
tryckt 1909 .... » » 0: 60

Stora fejder i blod
tryckt 1912 .... » » 2: 75

Små fejder i bläck eller De Lärdas Svagheter och Professorns Anfäktelser
tryckt 1912 .... » » 1: —

Socialpolitiska Kåserier
tryckt 1913 .... » » 2: —

Swedenborg I
tryckt 1917 .... » » 8: 50

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM 1920.